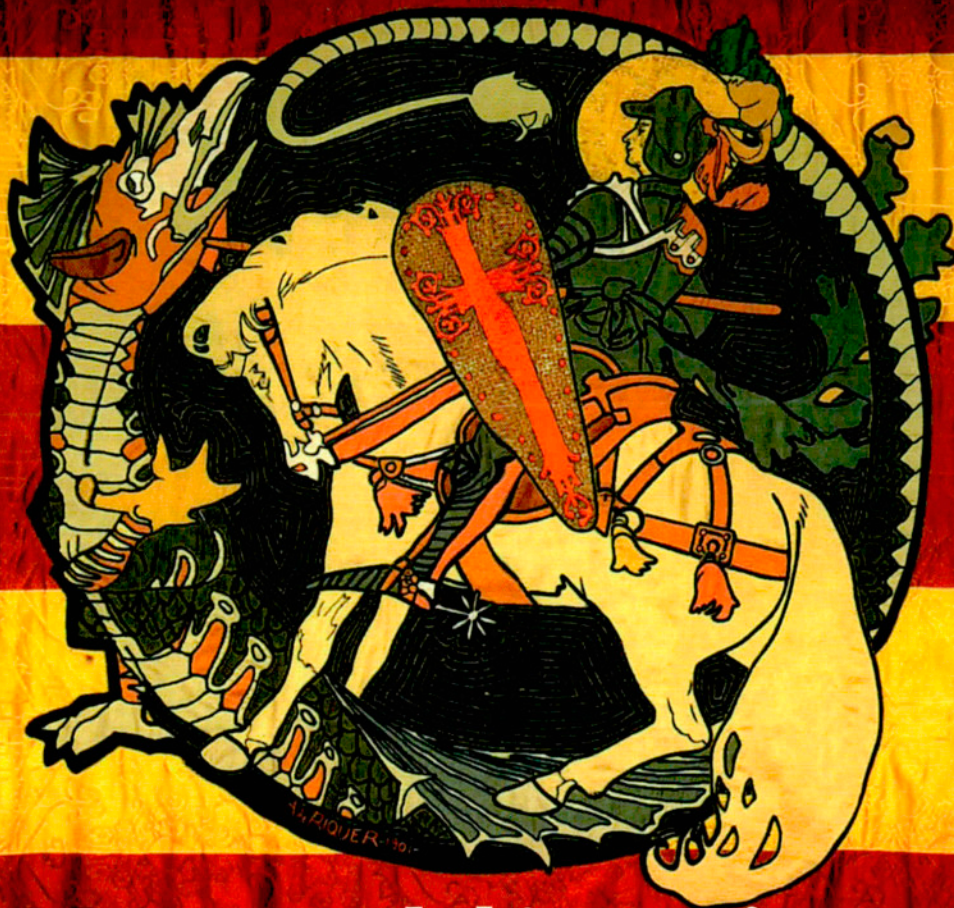

Santiago Izquierdo Ballester

D'AHIR PER AVUI, 5

El republicanisme nacional a Catalunya

La gestació de la Unió Federal Nacionalista Republicana

Santiago Izquierdo Ballester (Barcelona, 1968), llicenciat en Geografia i Història per la Universitat de Barcelona (1991) i doctor en Història per la Universitat Pompeu Fabra (2003), actualment és professor associat en aquesta universitat i consultor a la Universitat Oberta de Catalunya. És autor de *Les engrunes de 1898. El Pacífic colonial espanyol: les illes Carolines, Mariannes i Palau* (1998), *Pere Coromines (1870-1939)* (Premi Ferran Soldevila de Biografia, Memòries i Estudis Històrics, 2001), *La primera victòria del catalanisme polític* (2002), *El doctor Robert (1842-1902). Medicina i compromís polític* (2002), *República i autonomia. El difícil arrelament del catalanisme d'esquerres, 1904-1931* (2006) i *Panoràmica de l'esquerra nacional (1868-2006)* (2010). Així mateix, juntament amb Albert Balcells i Enric Pujol, ha escrit la *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. De 1942 als temps recents* (2007). També ha estat un dels autors de l'obra col·lectiva *Els orígens del republicanisme nacionalista. El Centre Nacionalista Republicà a Catalunya (1906-1910)* (2009). És membre del Grup d'Estudi d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals, grup de recerca adscrit a la Universitat de Barcelona, i ha participat en diversos projectes d'investigació d'àmbit universitari.

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HISTÒRICS
FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

EL REPUBLICANISME NACIONAL A CATALUNYA

**LA GESTACIÓ DE LA UNIÓ FEDERAL
NACIONALISTA REPUBLICANA**

D'AHIR PER AVUI, 5

SANTIAGO IZQUIERDO BALLESTER

EL REPUBLICANISME NACIONAL A CATALUNYA

**LA GESTACIÓ DE LA UNIÓ FEDERAL
NACIONALISTA REPUBLICANA**

**SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HISTÒRICS
FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS**

BARCELONA 2010

Izquierdo Ballester, Santiago

El republicanisme nacional a Catalunya: la gestació de la Unió Federal Nacionalista Republicana. —
(D'ahir per avui ; 5)

Bibliografia. Índex

ISBN 9788499650050

I. Societat Catalana d'Estudis Històrics II. Títol III. Col·lecció : D'ahir per avui ; 5

1. Coromines, Pere, 1870-1939

2. Unió Federal Nacionalista Republicana — Història

3. Republicanisme — Catalunya — Història — S. xx

4. Nacionalisme — Catalunya — Història — S. xx

5. Catalunya — Política i govern — 1885-1931

329.23(467.1)"1904/1910"

© Santiago Izquierdo Ballester

© 2010, Societat Catalana d'Estudis Històrics,
filial de l'Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: juliol de 2010

Tiratge: 750 exemplars

Text revisat lingüísticament i compost per Flor edicions, SL

Imprès a SA de Litografia

ISBN: 978-84-9965-005-0

Dipòsit Legal: B-38.902-2010

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

PRESENTACIÓ _____	11
-------------------	----

INTRODUCCIÓ. Barcelona, 1901-1923: context socioeconòmic i noves estratègies polítiques _____	15
--	----

PRIMERA PART: LA GÈNESI D'UN PARTIT

1. EL CENTRE NACIONALISTA REPUBLICÀ I SOLIDARITAT CATALANA_	23
---	----

L'escissió de la Lliga Regionalista _____	35
---	----

L'aparició del nacionalisme republicà _____	47
---	----

La fundació del Centre Nacionalista Republicà _____	55
---	----

2. DEL CENTRE NACIONALISTA REPUBLICÀ A L'ESQUERRA CATALANA__	71
--	----

El procés de formació de l'Esquerra Catalana_____	71
---	----

Els nacionalistes republicans i el projecte de Llei d'Administració Local_____	83
---	----

El camí cap a la Unió Federal Nacionalista Republicana_____	87
---	----

El trencament de Solidaritat Catalana i les eleccions municipals del 2 de maig de 1909 _____	91
---	----

L'esclat de la Setmana Tràgica	108
<i>La revolució</i>	117
<i>La repressió</i>	136
El nacionalisme republicà després de la revolta	141
Les eleccions provincials del 24 d'octubre de 1909	148
Pere Coromines i la represa de la seva activitat política	151
Les eleccions municipals del 12 de desembre de 1909	159

SEGONA PART: CAP A LA UNIÓN FEDERAL NACIONALISTA REPUBLICANA

3. EL PROCÉS DE FORMACIÓ DE LA UNIÓN FEDERAL NACIONALISTA REPUBLICANA	169
L'Assemblea Nacionalista Republicana	178
L'Assemblea Federal	181
L'Assemblea d'Unió Republicana	182
Una unió fràgil	183
Les eleccions legislatives del 8 de maig de 1910	191
L'ascensió de Pere Coromines al lideratge de la Unió Federal Nacionalista Republicana	206
CONCLUSIONS	213

APÈNDIX DOCUMENTAL

Document núm. 1: «Presentació», <i>El Poble Català</i> , 12 de novembre de 1904	221
Document núm. 2: <i>Estatuts</i> del Centre Nacionalista Republicà	225

Document núm. 3: <i>Orientacions polítiques y socials del Centre Nacionalista Republicà, discurs pronunciat per Don Jaume Carner la vetlla del 26 de janer de 1907, en la sessió inaugural d'aquesta entitat</i>	229
Document núm. 4: Carta d'Ildefons Sunyol a Jaume Carner en la qual li exposa el seu parer sobre les dificultats d'actuació del nacionalisme republicà (20 de juliol de 1908)	249
Document núm. 5: Bases dels CNR i de la Unió Republicana de Barcelona, demanant la formació del partit republicà català (1 d'abril de 1909)	253
Document núm. 6: <i>Crida de l'Esquerra Catalana. Poble de Catalunya!</i> per a les eleccions municipals del 2 de maig de 1909	259
Document núm. 7: Carta en la qual Jaume Carner demana a Pere Coromines que deixi l'Ajuntament i repregui la seva carrera política (16 d'agost de 1909)	261
Document núm. 8: Manifest electoral de l'Esquerra Catalana per a les eleccions provincials del 24 d'octubre de 1909	263
Document núm. 9: Negativa a una entesa electoral amb la Lliga Regionalista per a les eleccions municipals del 12 de desembre de 1909	267
Document núm. 10: Propaganda electoral de la Unió Federal Nacionalista Republicana (1 d'abril de 1910)	271
Document núm. 11: <i>Bases Constitutives de la Unió Federal Nacionalista Republicana</i> (24 d'abril de 1910)	273
BIBLIOGRAFIA I FONTS CONSULTADES	277
ÍNDIX ONOMÀSTIC	285

Presentació

L'estudi que presentem a continuació vol ser una aproximació al complex procés que va conduir a la formació de la Unió Federal Nacionalista Republicana l'abril de 1910 i al paper que hi va representar Pere Coromines, esdevingut un dels principals líders del partit d'ençà la seva fundació.

La UFNR no serà, tanmateix, la primera entitat política nacionalista republicana, honor que li correspon a la seva predecessora, el Centre Nacionalista Republicà, nascut el 1904 arran d'una escissió que es produirà a l'interior de la Lliga Regionalista. La crisi i el trencament en els rengles regionalistes estarà motivat pel conservadorisme i el monarquisme —més o menys explícit— manifestat pel partit regionalista d'ençà la seva fundació l'abril de 1901 i que es farà més palès —sobretot l'acatament de la monarquia— el 1904 arran de la visita d'Alfons XIII a la capital catalana.

Els escindits de la Lliga aquell any es postularen com els capdavaners d'un catalanisme que es reclama més clarament nacionalista, obert i progressista que el de la Lliga. D'un catalanisme que té com una de les seves fites màximes treballar per la consecució d'un règim republicà. Aquestes són, en essència, les línies mestres del projecte polític nacionalista republicà que s'inicia el 1904, i que el 1910 experimentarà un salt qualitatiu molt remarcable arran de la fundació de la UFNR, que es considera el primer partit polític catalanista, progressista i republicà en la història política catalana. Un partit de trajectòria breu, erràtica i contradictòria, si bé remarcable per diversos conceptes, sobretot tenint en compte que aquesta herència política serà recollida, el 1931, per Esquerra Republicana de Catalunya, el partit central de la vida política catalana entre els anys 1931 i 1939.

La trajectòria del CNR, primer, i de la UFNR, després, es veurà condicionada per alguns dels transcendents esdeveniments que tindran lloc a Catalunya durant la primera dècada del segle xx. Sobretot per dos, és clar: Solidaritat Catalana, a partir de 1906, i la Setmana Tràgica, la darrera setmana de juliol de 1909. La conjuntura solidària i, tres anys després, la temptativa revolucionària que tindrà lloc a la capital catalana, tindran una incidència directa en la història interna d'ambdues formacions polítiques nacionalistes republicanes, la història de les quals és indissociable del context històric general que caracteritza la Catalunya dels primers anys del segle xx. Per tant, al llarg de la recerca haurem de fer contínues referències als principals fets que més van influir en la societat catalana i espanyola de l'època, ja que si ens oblidem del context sociopolític del període no entendrem bona part de les conjuntures i de les contradiccions que caracteritzen els processos constitutius del CNR i de la UFNR.

Partint d'aquestes premisses, la recerca intentarà resseguir la trajectòria del nacionalisme republicà entre els anys 1904 i 1910, inserint-la en el marc polític general català —i espanyol— i, en especial, en els dos episodis assenyalats en el paràgraf anterior: Solidaritat Catalana i la Setmana Tràgica. Sobre la base d'aquest plantejament, l'estudi el dividirem en dues parts diferenciades, la primera de les quals farà referència a la fundació del CNR i al procés que, aplegant els diferents grups republicans solidaris dispersos arran de la progressiva dissolució de Solidaritat Catalana de 1909 ençà —el CNR, els federals i sectors de la Unió Republicana—, conduirà a la formació de l'Esquerra Catalana, el precedent immediat de la UFNR. La segona part del treball la dedicarem a analitzar detalladament el procés constitutiu de la UFNR, en aquells intensos mesos que s'escolen entre mitjan 1909 i el primer semestre de 1910.

Un advertiment final. Aquest estudi es limitarà a l'anàlisi del nacionalisme republicà a Barcelona, perquè la capital catalana és, amb una mica més de 500.000 habitants a la ratlla de 1900, l'únic escenari possible d'una política urbana de tipus europeu a Catalunya. Hi ha, però, un segon factor que ens ha fet decidir a circumscriure l'estudi a Barcelona: els processos de formació i la dinàmica electoral del CNR, de l'Esquerra Catalana i de la

UFNR segueixen unes dinàmiques i uns ritmes propis a la capital catalana, i són sensiblement diferents als dels altres escenaris catalans. Una anàlisi més global del nacionalisme republicà ens hauria obligat a plantejar-nos un altre tipus d'investigació, molt més ambiciosa, que depassava la nostra capacitat de treball i els plantejaments inicials de la nostra recerca.

* * * * *

No voldria cloure aquestes ratlles introductòries sense el preceptiu capítol d'agraïments. Aprofito l'avinentsa, doncs, per reiterar la meua gratitud a totes aquelles persones, col·legues universitaris o companys d'altres batalles, que al llarg de la recerca m'han ofert el seu consell amic o m'han posat sobre la pista d'un document o d'un llibre desconeguts per a mi fins aleshores —gràcies, Alfred. No oblidó, tampoc, el personal dels diferents arxius o biblioteques que sempre ha atès les meves peticions amb professionalitat i m'ha aplanat el camí en els, sovint, laberíntics fons documentals d'alguns dels nostres arxius. Els deutes que he adquirit amb tots ells en el decurs d'una recerca tan llarga —el meu interès pel nacionalisme republicà i per Coromines ja ve de lluny— han estat nombrosos i de tot tipus. Espero que aquestes ratlles serveixin per començar a pagar el deute contret.

També és una satisfacció poder donar les gràcies als companys de la Societat Catalana d'Estudis Històrics —filial de l'Institut d'Estudis Catalans—, que han cregut que aquest treball podia formar part de la col·lecció «D'ahir per avui», editada per la SCEH. El meu agraïment més sincer, en representació de tots ells, al president de la Societat, el senyor Jaume Sobrequés.

Introducció

Barcelona, 1901-1923: context socioeconòmic i noves estratègies polítiques

Durant els primers anys del segle xx es produirà a Catalunya un fet que determinarà l'evolució de bona part dels esdeveniments que se succeiran en el decurs dels anys posteriors. Ens estem referint a l'accentuació dels factors diferencials entre Catalunya i la resta de l'Estat, tant pel que fa a l'evolució socioeconòmica com també, i sobretot, a la vida política. En aquest sentit, l'arribada del nou segle portarà a Barcelona una mutació transcendental del mapa polític i electoral, representada pel sorgiment de dues noves opcions polítiques: el catalanisme polític —diferent del catalanisme ideològic, cívic, prepolític de l'últim quart del vuit-cents— i el republicanisme de masses —evolució del republicanisme de comitès, ensopit i atomitzat dels anys de la Regència de Maria Cristina. En efecte, durant el període 1898-1931 es produirà la vertebració política del republicanisme català, mentre que el catalanisme assolirà la maduresa suficient per intervenir en política —tot participant en les eleccions— i per diferenciar-se segons tendències.

Cal assenyalar també que el primer terç del segle xx serà una època de gran conflictivitat social a Catalunya i sobretot a Barcelona, que a començaments de segle concentra més del 40% del total de la població obrera del Principat. La província de Barcelona serà durant aquests anys la de més conflictivitat de tot l'Estat, tant pel nombre de vagues, com per la seva durada i el volum de participació obrera.

El punt d'inflexió del canvi polític a Catalunya se situa el mes de maig de 1901, moment en el que tenen lloc unes eleccions legislatives que donen el triomf a quatre catalanistes (els «quatre presidents»: Bartomeu Robert, Albert Rusiñol, Lluís Domènech i Montaner i Sebastià Torres) i dos republicans (Francesc Pi i Margall i Alejandro Lerroux), salvant-se només de la derrota de les forces polítiques dinàstiques un liberal monàrquic, Pere G. Maristany.¹ Als comicis municipals d'aquell novembre, el tomb polític s'acabarà de consolidar, amb onze regionalistes, onze republicans i quatre liberals electes. El 1903 la nova configuració política es va perfilant encara més, fins a assolir les proporcions següents: sis escons republicans i dos regionalistes a les provincials del març, cinc i dos a les legislatives de l'abril i divuit regidories republicanes per set de la Lliga a les municipals del novembre. En altres paraules, hem assistit a la liquidació a la capital catalana del bipartidisme dinàstic característic de la Restauració. Després de 1901 Barcelona no tornarà a elegir cap altre diputat liberal ni conservador, i en comptades ocasions escollirà regidors d'aquest signe.

La desaparició del caciquisme oficialista sense resistència, sense una etapa de transició entre el vell mapa polític i el nou, convida a reflexionar sobre la fragilitat d'aquell caciquisme urbà basat, tant o més que en la imposició, en la inhibició política de les immenses majories. De qualsevol manera, però, el que ens interessa remarcar aquí és que a partir del moment en què els vells partits i els vells polítics van començar a fer fallida, uns nous partits moderns van saber ocupar l'espai que deixaven buit les caduques formacions polítiques que havien esdevingut hegemòniques durant la Restauració.

Les dues forces polítiques dominants a la capital catalana a partir de 1901 tenen uns trets comuns, que són els que expliquen la seva superioritat

1. Em permeto remetre el lector als meus treballs: *La primera victòria del catalanisme polític. El triomf electoral de la candidatura dels «quatre presidents» (1901)*, Barcelona, Pòrtic, 2002, p. 112-132 i *El doctor Robert (1842-1902). Medicina i compromís polític*, Barcelona, Proa, 2002, p. 223-257. Les eleccions del 19 de maig són analitzades a Albert BALCELLS, Joan B. CULLA i Conxita MIR, *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, 1982, p. 31-55.

sobre la tercera força política en discòrdia durant el període: el nacionalisme republicà. Aquests trets comuns són:

1. Una direcció fortament centralitzada. Si en el cas del lerrouxisme aquest fenomen, personalitzat en la figura d'Alejandro Lerroux, és molt evident, pel que fa a la Lliga Regionalista la seva Comissió d'Acció Política, formada per Enric Prat de la Riba, Lluís Duran i Ventosa i Francesc Cambó, constitueix un cabdillisme col·legiat tan omnipresent com el de Lerroux. Val la pena d'assenyalar que totes dues formes de direcció són informals, no apareixen estatuïdes en cap reglament ni són instaurades per cap congrés.

2. Un pragmatisme absolut en les relacions amb el poder central i amb els seus representants locals. Pragmatisme que també es fa evident en la recuperació i l'aprofitament de les restes dels antics partits dinàstics a Barcelona.

3. Una política d'aliances electorals mancada d'escrúpols doctrinals. La Lliga, i en aplicació d'una tàctica de no deixar enemics a la dreta, desplegarà una política d'atracció i, eventualment, d'absorció dels nuclis carlins, ultracatòlics, i més tard mauristes, conservadors o liberals. Pel que fa al Partit Republicà Radical de Lerroux, establirà diverses coalicions amb el nacionalisme republicà —amb la Unió Federal Nacionalista Republicana a través del Pacte de Sant Gervasi el 1914, o amb el Partit Republicà Català més endavant—, malgrat que l'anticatalanisme havia estat un dels seus trets distintius, si més no a Barcelona.

4. La professionalització dels dirigents —Cambó o Lerroux— que explica la seva aparent incombustibilitat i assegura un factor de continuïtat que no es donarà en les organitzacions polítiques nacionalistes republicanes.

El canvi polític esdevingut a Barcelona passa per una autenticació de la vida pública local, on irrompen amb força importants grups enquadrats políticament: sectors molt considerables de la burgesia i de les classes mitjanes, sotraguejades per la crisi del 98, engrescades i tot seguit decebudes pel fallit projecte regeneracionista del Govern de Francisco Silvela i Camilo G. de Polavieja, mobilitzades pel «tancament de caixes» i, ara, aplegades entorn del regionalisme; i, també, àmplies franges d'obrers momentàniament desencisats de l'anarisme, de menestrals i petitburgesos que estan

reivindicant poder expressar el seu rebuig i condemna envers el règim, tots ells atrets per la tasca i la personalitat de Lerroux. En aquest context nou, regionalistes i republicans estimularan una nova actitud ciutadana que deixarà de considerar l'activitat política i electoral com una cosa aliena, inútil i patrimoni de cacics, per passar a veure-hi una forma de defensar interessos i de formular reivindicacions. Aquesta nova actitud aviat s'estendrà més enllà de regionalistes i republicans i culminarà amb Solidaritat Catalana a partir de 1906, esdevingut el moviment cívic i polític de major transcendència de principis del segle xx a Catalunya.

Aquest canvi sociopolític comporta també la massificació de la política barcelonina i es tradueix en una remarcable escalada de la participació electoral: si a les legislatives del maig de 1901 participa el 20% del cens,, a les eleccions de Solidaritat Catalana, l'abril de 1907, la participació és ja del 60%, xifra que no serà superada fins als anys trenta. Ara bé, el vot com a instrument de modernització era inviable si abans no es depurava el sistema electoral i, en darrer terme, si no es transformava el règim.

La nova dimensió numèrica de la política a Barcelona no s'expressarà només a les urnes. Manifestacions i actes de propaganda multitudinaris a l'aire lliure, els famosos berenars democràtics dels republicans lerrouxistes i els banquets regionalistes amb milers de comensals, converteixen en obsolet el tipus d'acte públic habitual fins aleshores, que era, gairebé sempre, un míting en un teatre de la ciutat al qual només assistien alguns centenars de persones.

Aquestes xifres només s'entenen si considerem la profunda modernització de la pràctica política, impulsada simultàniament pels lerrouxistes i per la Lliga des de 1901. El lerrouxisme és un partit de masses, que es recolza sobretot en sectors obrers i menestrals, si bé amb una direcció petitburgesa. La seva militància es caracteritza per un baix nivell cultural, l'escassa formació doctrinal i la modesta posició econòmica. Així les coses, els objectius fonamentals de l'organització lerrouxista seran aconseguir un enquadrament dels afiliats al més sòlid possible, tot col·locant-los en una relació de dependència respecte del partit que n'asseguri la fidelitat. Tot això obliga el republicanisme lerrouxista a ésser no només un simple instrument d'enquadrament polític, sinó també una organització social complexa que es

faci present a les barriades populars i ofereixi als que hi viuen uns espais de convivència i relació. El lerrouxisme volia esdevenir, també, una organització que, mitjançant un ampli programa d'activitats lúdiques i festives, donés resposta a les necessitats de cultura i lleure dels sectors populars, i que amb la seva xarxa assistencial i de serveis cobrés les mancances educatives, sanitàries, d'alimentació i d'assessorament legal de les classes treballadores. En aquest sentit, el lerrouxisme va establir amb els seus militants un nombre tan gran de vincles de dependència que la pertinença al partit esdevingué obligada i el trencament s'hi feia poc menys que impossible. En definitiva, Lerroux basava gran part de la seva popularitat en el fet de saber difondre un discurs revolucionari molt hàbil, adreçat a uns sectors populars que estaven molt radicalitzats pels anys de repressió política i ideològica i, alhora, força decebuts tant pels excessos de l'anarquisme extremista com per la moderació del republicanisme possibilista.

Paral·lelament, la Lliga Regionalista es configurarà també com un partit modern, però d'un altre tipus, un partit de quadres. La seva base i la seva clientela es troben entre la burgesia industrial i mercantil, els propietaris i els professionals, grups socials hegemònics que tenen les seves necessitats materials ateses a través de centres escolars privats, de prestigioses consultes mèdiques i de prestigiosos bufets d'advocat, que gaudeixen d'una cultura general i d'una cultura política altes i disposen d'abundants plataformes de relació i de representació social, així com de nombroses estructures d'enquadrament ideològic, per regla general d'inspiració eclesiàstica. En aquestes condicions, la Lliga es pot permetre d'ésser només un partit polític i, encara, amb una articulació interna aparentment molt feble, perquè la fidelitat dels militants, simpatitzants o votants no li ve donada pel grau d'implantació organitzativa del partit, sinó per altres vies ideològiques o de classe.

Ubicat entre aquestes dues grans forces polítiques, el nacionalisme republicà, la tercera opció en discòrdia, maldarà per trobar un espai polític propi. I no li serà gens fàcil assolir aquest objectiu.

El pes polític de la Lliga dins del catalanisme serà tan fort durant els primers anys del segle xx, que farà molt difícil la configuració d'una alternativa més clarament nacionalista i popular. Durant molt de temps

s'identificarà, de manera simplista, el catalanisme amb la política burgesa i així es veurà dificultada la comprensió real del fet nacional català per part de sectors populars. El lerrouxisme s'aprofitarà d'aquesta confusió i amb la seva demagògia espanyolista i antiburguesa aixecarà fantasmes entre els catalans de naixement i els procedents de la immigració. Així les coses, bona part de la classe obrera de Catalunya restarà al marge del moviment catalanista —en part degut també a les propagandes apolítiques anarquistes— i cometrà l'error de considerar-lo reaccionari i burgès per haver estat utilitzat per les classes benestants per fer la seva política. D'aquesta manera, l'evolució del catalanisme d'esquerres des de principi de segle estarà condicionada pel pes polític i ideològic de la Lliga, un partit que qualificarà de dissidents tots aquells que no acceptin el seu conservadorisme regionalista. En aquest context, tots els intents per bastir una esquerra catalanista que tingués capacitat per dirigir la lluita nacional per l'autonomia i fer interessar en aquesta causa les classes populars, finalitzaran amb fracassos més o menys evidents.

L'anàlisi de l'actuació del nacionalisme republicà a l'escenari barceloní a partir de 1904, ens ha de permetre establir fins a quin punt va participar de la modernització impulsada pels dos grans de la política catalana del moment. En relació amb les diverses concrecions organitzatives del nacionalisme republicà, hom observa la còpia inversa de tot allò que hem comentat en parlar del lerrouxisme i de la Lliga Regionalista. És a dir, el nacionalisme republicà es caracteritza per una persistència de maneres polítiques vuitcentistes —manca de lideratges forts, *amateurisme*, escrúpols excessivament democràtics, purisme ideològic— i hom pot concloure que, en el millor dels casos —entre 1910 i 1914, durant la «vida útil» de la UFN—, els nacionalistes republicans van tenir la pretensió de fer una política de masses i atreure una base popular i petitburgesa amb un partit de quadres, una contradicció insalvable que contribuï a provocar el seu fracàs. Això no obstant, com veurem al llarg d'aquestes pàgines, hi hagué més factors que motivaren la fallida —relativa— de la política nacionalista republicana i dels grups que volgueren tirar-la endavant.

PRIMERA PART

La gènesi d'un partit

1. El Centre Nacionalista Republicà i Solidaritat Catalana

Aquest que hem repassat fins ara és l'escenari general amb el qual s'arriba a l'any 1905, moment en què s'havien de celebrar dues conteses electorals que precipitaran els esdeveniments que donaran lloc a la creació de Solidaritat Catalana.² Les primeres eleccions, les legislatives, se celebraran el 10 de setembre. De cara a aquests comicis, l'únic contrincant seriós que els republicans havien de vèncer era una Lliga Regionalista que apareixia com un grup compacte, en haver-se'n separat, el 1904, l'ala més esquerrana i republicana —el futur Centre Nacionalista Republicà—, grup que restà al marge de la contesa tot esperant adquirir estructura orgànica per tal de disputar als regionalistes el camp del catalanisme polític. Malgrat l'elevat índex d'abstenció a Barcelona (71%), la Unió Republicana va aconseguir el triomf, amb cinc diputats. Als regionalistes els en corresponien dos.

Només unes setmanes després d'aquestes eleccions, tindrà lloc una nova contesa electoral, ara municipal. La data assenyalada per a la seva celebració és el 12 de novembre. També en aquesta ocasió els dos contendents

2. Al voltant de Solidaritat Catalana vegeu Joaquim DE CAMPS I ARBOIX, *Història de la Solidaritat Catalana*, Barcelona, Destino, 1970; Francesc SANTOLÀRIA, *El Banquet de la Victòria i els Fets del Cu-Cut! Cent anys de l'esclat catalanista de 1905*, Barcelona, Meteora, 2005; Jordi CASASSAS, Agustí COLOMINES, Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA i Francesc SANTOLÀRIA, *Els Fets del Cu-Cut!, cent anys després*, Barcelona, Centre d'Història Contemporània de Catalunya, 2006 i, finalment, Gemma RUBÍ i Francesc ESPINET (eds.), *Solidaritat Catalana i Espanya (1905-1909)*, Barcelona, Base, 2008.

principals seran la Lliga i una Unió Republicana en la qual els lerrouxistes tenen cada vegada un major pes específic.

Un cop celebrades les eleccions —a Barcelona la participació és de poc més del 25%—, els resultats van confirmar els bons resultats de la Lliga, que va veure triomfar els 12 candidats a regidors presentats per Barcelona. També la Unió Republicana va obtenir uns excel·lents resultats, que permeteren el triomf de 14 dels 20 candidats presentats a la capital catalana.

La sensació de victòria dels regionalistes va ser provocada pel fet que la seva estratègia de presentar candidats només a set dels deu districtes barcelonins va resultar un èxit: 6 candidats republicans van quedar fora del Consistori mentre que els catalanistes els van fer entrar tots. Malgrat tot, els republicans continuaven tenint majoria a l'Ajuntament (28 regidors republicans enfront de 19 regionalistes). Alhora, les eleccions havien confirmat el naufragi barceloní de les forces polítiques dinàstiques.

La Lliga decidí celebrar l'èxit electoral a les municipals amb una gran festa cívica, tot convocant els seus seguidors a prendre part en l'anomenat «Banquet de la Victòria», que es dugué a terme el 18 de novembre de 1905 al Frontó Condal. 2.500 persones van assistir al multitudinari acte.

Dies després, el 23 de novembre, el *Cu-Cut!*, setmanari satíric catalanista afí a la Lliga, publicava un dibuix on un militar, davant del Frontó Condal, preguntava a un civil: «¿Qué se celebra aquí, que hay tanta gente?», el civil responia: «El Banquet de la Victòria» i el militar reflexionava: «¿De la Victoria? Ah, vaya, serán paisanos». Com era de preveure, la frase injuriosa que pressuposava que els militars espanyols no tenien victòries, i dita poc després del desastre colonial de 1898, molestà molt l'estament militar de Barcelona, hostil com era al catalanisme polític i carregat de prejudicis contra la realitat nacional de Catalunya.

Com a conseqüència de tot plegat, la nit del 25 de novembre un grup de militars va assaltar les redaccions de *La Veu de Catalunya* —portaveu periodístic de la Lliga— i del *Cu-Cut!*, en una acció típica del nacionalisme espanyol més intransigent. En els fets van participar uns 400 militars, que destrossaren les impremtes i les redaccions d'ambdues publicacions catalanistes. L'atac acabà amb alguns ferits. El saqueig, fet impunement

sense oposició de les forces d'ordre públic, durà hores i va comptar amb la connivència de la Capitania General de Barcelona.

El relat dels fets va córrer de boca en boca. Amadeu Hurtado explicarà:

La notícia del succés m'arribava al teatre Romea [...]. Era durant el darrer entreacte que els fets es precisaven, i produïen un astorament general i una efervescència d'indignació entre la gent aplegada al saló de descans del teatre. En un dels angles del saló es trobava el conegut periodista republicà [...] Josep Roca i Roca, i així que em veia em deia visiblement emocionat: «Això no pot continuar; s'han d'acabar d'una vegada les nostres baralles; hem d'ésser una sola cosa tots els catalans».³

L'opinió pública manifestarà la seva commoció, però tanmateix el Govern no castigarà els responsables de l'acte i, a més, nombroses guarnicions se solidaritzaran amb els militars, com també ho farà la major part de la premsa espanyola, en especial la militar. Fins i tot el monarca, Alfons XIII, va veure amb simpatia l'acció dels militars a Barcelona.

El 26 de novembre, alguns polítics catalans marxen cap a Madrid per donar una dimensió política a la protesta. A la capital, però, es trobaran amb un ambient hostil i de seguida s'adonen que a Madrid la gran amenaça a abatre és el *separatismo catalán*.

L'endemà s'inicien els debats sobre els fets al Congrés i al Senat. Les paraules de condemna pronunciades al Senat per Carles de Camps, marquès de Camps, seran ofegades per crits, xiulets i picaments de peus, entre visques a la pàtria i a l'exèrcit. En la sessió del Congrés en la qual el Govern decideix suspendre les garanties constitucionals a la província de Barcelona, el cap del Govern, Eugenio Montero Ríos, i altres líders parlamentaris es manifesten hostils al catalanisme. Les queixes i les argumentacions de la major part dels diputats catalans de totes les tendències no van servir de res.

3. Amadeu HURTADO, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps (1894-1936)*, Barcelona, Ariel, 1969, vol. I, p. 81.

En la sessió del 29 de novembre, el líder de la Unió Republicana, Nicolás Salmerón, farà un discurs contra la suspensió de les garanties constitucionals a Barcelona. En el seu parlament s'adreçarà a la minoria regionalista, a la qual convidarà a marxar d'acord amb els republicans, per damunt de les diferències doctrinals: «Catalanistas, ¿os ponéis de acuerdo conmigo para llevar la paz a Cataluña? ¿Queréis que vayamos juntos del brazo republicanos y catalanistas a Barcelona, para decir: nuestras ideas difieren, nuestras opiniones pueden ir en sentidos divergentes; pero vamos a exponerlas, a sustentarlas en el santo y amoroso regazo de la madre común España?». ⁴ Els regionalistes acceptaren convençuts l'ofertament: «En aquell moment pot dir-se que s'inicià el procés polític del que havia d'ésser el formidable moviment de Solidaritat Catalana». ⁵

Presidida per Salmerón, aquesta plataforma unitària de partits aplegà la Lliga Regionalista, una part de la Unió Republicana, independents, els federals, els nacionalistes republicans —els escindits de la Lliga el 1904—, la Unió Catalanista i els carlins. ⁶ L'esclat solidari serví, paradoxalment, per aclarir el panorama de la política catalana de partits, si bé fou la Lliga el partit que millor sabé aprofitar aquesta conjuntura en un sentit polític i estratègic indiscutiblement moderns: d'aquesta situació en sortirà configurada com el gran partit del catalanisme. Els altres grups es limitaran, sovint, a actuar com a mers comparses dels regionalistes. Això no obstant, Solidaritat assenyalarà un punt d'inflexió en la història del nacionalisme republicà, ja que la conjuntura que va portar a la formació de Solidaritat va esdevenir el precipitant que va impulsar els nacionalistes a crear el seu propi partit.

A finals de gener de 1906 s'escull el Comitè Executiu de Solidaritat Catalana, en el qual estaven representades totes les formacions polítiques que

4. Copiem de Josep PLA, *Francesc Cambó. Materials per a una història*, Barcelona, Destino, 1981, p. 268.

5. Francesc CAMBÓ, *Memòries (1876-1936)*, Barcelona, Alpha, 1981, p. 115.

6. La implicació del nacionalisme republicà en la construcció i posterior actuació de Solidaritat Catalana, a Pere GABRIEL, «Republicanisme nacionalista, Solidaritat Catalana i Solidaritat Obrera», a Gemma RUBÍ i Francesc ESPINET (eds.), *Solidaritat Catalana i Espanya...*, p. 105-133.

la integraven. Quedaven fora del comitè —i, per tant, fora de Solidaritat— els dos partits dinàstics, en franca davallada a Catalunya, i els republicans que seguien Lerroux, malgrat que havien rebut invitacions per integrar-s'hi. La decisió d'un sector del republicanisme unionista d'integrar-se dins del moviment solidari provocà el trencament d'Unió Republicana en dues faccions irreconciliables: la solidària, que seguirà el cap del partit, Nicolás Salmerón, i on trobem Albert Bastardas i Francesc Layret, i l'antisolidària —on té un paper capdavanter Hermenegildo Giner de los Ríos—, que s'arreglera al costat de Lerroux.⁷ Les picabaralles entre els uns i els altres seran molt aferrissades, com es posarà de manifest en la carta oberta que Bastardas adreçarà als sectors antisolidaris de la Unió Republicana:

Señores presidentes de Unión Republicana Graciense, Centro Republicano Obrero de la Derecha de Gracia, Fraternidad Gervasiense y Centro Republicano de San Gervasio. [...]

Mi partido es la Unión Republicana, nacida en la Asamblea magna de marzo de 1903, que proclamó como único jefe a don Nicolás Salmerón, a quien se dieron omnímodas facultades para organizar y dirigir aquel gran movimiento de concentración republicana.

Los sucesos ocurridos en esta capital en noviembre de 1905 y la ley llamada de jurisdicciones, provocaron en toda Cataluña un sentimiento general de indignación, del que surgió, por natural instinto de defensa, por patriotismo, por amor a la libertad y al derecho común, la Solidaridad Catalana, defendida y amparada, noblemente y con tesón, por nuestro jefe y por casi todos los diputados y senadores republicanos.

Por disciplina, por convicción, y porque la Solidaridad Catalana no implica la menor abdicación de ninguno de los ideales y procedimientos del partido republicano, creí y sigo creyendo, que los republicanos barceloneses debían ser los primeros en dar el ejemplo, y apoyar con todas sus fuerzas el movimiento de Solidaridad, movimiento de abierta oposición al régimen imperante.

7. El trencament d'Unió Republicana s'explica detalladament a Alfred PÉREZ-BASTARDAS, *L'Ajuntament de Barcelona a primers de segle (1904-1909)*. Albert Bastardas i Sampere, primer alcalde popular, Barcelona, Edicions 62, 1980, p. 101-139.

Y hube de creer y sigo creyendo, que mi opinión coincide con la de la mayoría de los electores republicanos del distrito octavo, de aquellos republicanos que en mayo del año último (y en el mismo local de la Unión Republicana Graciense en que se celebró últimamente el mitin antisolidario contra mi modesta persona) aplaudían frenéticamente, con entusiasmo insuperable, las declaraciones de los señores Nougués y Roca y Roca, y sobre todo, las de nuestro jefe señor Salmerón, decididamente favorables a la Solidaridad Catalana, cuyo alcance y significación definieron perfectamente.

Desgraciadamente, un núcleo de republicanos barceloneses, y entre ellos ustedes, apartándose de los consejos y de la dirección de nuestro jefe, y siguiendo en este punto al señor Lerroux, se han declarado antisolidarios, debilitando con ello a la Unión Republicana, que requiere el concurso de todos para que el movimiento de Solidaridad no se malogre, y pueda extenderse por toda España.

El caso es triste y doloroso, preciso es confesarlo; pero los que tenemos fe en las ideas, los que creemos que la política no es cuestión de simpatías ni antipatías personales, los que sin olvidar el presente confiamos en lo porvenir, tenemos el deber de no desmayar, y de seguir, como seguimos, fieles a nuestro partido y a nuestro jefe, atentos siempre a los dictados de nuestra conciencia y a las palpitaciones de la opinión pública. [...]

Pero, por muy obcecados que estén ustedes, necesariamente habrán de convenir en que si la mayoría de los socios (no todos) que integran los Centros por ustedes presididos, militan hoy en el partido republicano antisolidario; hay en Gracia, en San Gervasio y en Vallcarca otros Centros Republicanos de innegable importancia y vitalidad, que, fieles a la Unión Republicana y a su jefe, han aceptado y defienden la Solidaridad Catalana.⁸

Malgrat les queixes de Bastardas, però, el cert és que un nucli nombrós del partit s'havia acabat decantant finalment cap a la tendència antisolidària comandada per Lerroux, per al qual Solidaritat era una

8. *La Publicidad* (14 febrer 1907); la carta també a A. PÉREZ-BASTARDAS, *L'Ajuntament de Barcelona...*, p. 257-259.

coalició conservadora. La causa principal, però, de l'oposició de Lerroux a Solidaritat serà la por de perdre la direcció del republicanisme a Catalunya. Foragitat de la Unió Republicana, Lerroux es veurà en la necessitat de fundar un partit propi, el futur Partit Republicà Radical (1908).

El primer acte solidari important serà la celebració a Girona d'un gran míting —hom parla d'uns 4.000 assistents— per reclamar la restitució de les garanties constitucionals a la província de Barcelona i per demostrar la solidaritat de tots els catalans en la defensa de Catalunya. El míting se celebrarà l'11 de febrer de 1906 i servirà per proclamar formalment Solidaritat Catalana com a coalició electoral. En un clima d'exaltació es començava a desplegar la campanya política, l'objectiu de la qual era formar una Diputació catalana que pogués fer front a la Llei de Jurisdiccions, en fase de tramitació parlamentària i que tenia com a objectiu fonamental situar el catalanisme fora de la llei. Tot i aquest clima de consens, la Lliga, hàbilment dirigida per Cambó, es converteix en la directora del moviment i n'esdevindrà la principal beneficiària, convertint Solidaritat en una arma política per defensar els ideals del catalanisme conservador.

El 12 de maig, el Comitè Executiu de Solidaritat fa públic un manifest on anuncia que aquesta plataforma de partits pensa presentar-se a les diverses eleccions de 1907:

La Solidaritat és quelcom diferent, quelcom més alt que els partits que la formen, i la seva missió plana per damunt de les finalitats de bandera. La Solidaritat és la formació viva de l'ésser de Catalunya com a col·lectivitat conscient de si mateixa; [...] ara davant de la campanya electoral que s'acosta, la seva missió primordial, capitalíssima, és aconseguir que sigui la funció electoral dels ciutadans una funció lliurement exercida, sense coaccions ni imposicions; que la representació parlamentària de Catalunya sigui manifestació sincera i proporcionalment exacta de la voluntat del nostre poble; que els elegits de Catalunya constitueixin una veritable diputació catalana que, traduint totes les modalitats del nostre sentit polític i recollint tots els punts d'actual convergència de l'opinió

de la nostra terra, siguin dintre el Parlament espanyol l'afirmació clara i activa de l'ideal i de la voluntat de Catalunya.⁹

Pocs dies després, el 20 de maig, té lloc l'homenatge de la ciutat de Barcelona als diputats i senadors que han intervingut a les Corts contra el projecte de Llei de Jurisdiccions. És la Festa de l'Homenatge que té lloc al passeig de Sant Joan amb una multitudinària —les cròniques de l'època parlen de 200.000 persones— desfilada cívica, en la qual prenen part ciutadans anònims i les principals entitats ciutadanes. És la mobilització de la societat civil en bloc.

S'arribava així a l'any 1907, moment clau en la història de Solidaritat Catalana. Per començar, el 25 de gener el conservador Antoni Maura va formar un nou Govern, en substitució de l'anterior gabinet liberal. El Ministeri de la Governació s'encarregarà de posar en marxa els mecanismes per furnir una majoria parlamentària afí al nou partit de govern. Les eleccions a diputats per a les noves Corts foren fixades per al 21 d'abril.

Dels 44 escons que corresponien a Catalunya al Parlament espanyol, Solidaritat presentà 41 candidats, atès que va renunciar als de Sort-Viella i Roquetes, ambdós de forta tradició monàrquica liberal, i presentà Francesc Macià a dos districtes (Barcelona i les Borges Blanques).¹⁰ Les candidatures de Solidaritat estaven formades per 17 republicans —6 unionistes, 6 federals i 5 nacionalistes republicans—, 15 regionalistes, 6 carlins i 4 independents.

El diumenge 14 d'abril, una setmana abans de la votació, se celebra l'acte més important i multitudinari de la campanya: el míting del Tívoli, en el qual es presenta el vague programa electoral de Solidaritat, que havia redactat Enric Prat de la Ribera. En paraules d'Antoni Rovira i Virgili, el programa proposava:

9. El manifest a J. DE CAMPS I ARBOIX, *Història de la Solidaritat Catalana*, p. 60-61.

10. La inclusió de Macià en la candidatura solidària és analitzada a Josep Maria ROIG ROSICH, *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*, Barcelona, L'Esfera dels Llibres, 2006, p. 13-58.

La derogació de la Llei de Jurisdiccions; dignificació del sufragi; desvetllament dels organismes socials d'Espanya per posar remei a la ineficàcia de l'Estat; endegar, a través dels òrgans públics de l'Estat, l'energia col·lectiva de Catalunya; encarregar gran part de les funcions d'ensenyança, beneficència i obres públiques a organismes regionals representatius de la personalitat de les regions, dotats de mitjans econòmics propis; autonomia provincial i municipal; atribuir als organismes regionals la facultat de preparar i proposar al poder legislatiu de l'Estat, la renovació del Dret civil especial de cada regió.¹¹

Quan més fort era l'entusiasme, el dia 17 d'abril un grup de dirigents solidaris que anaven a un míting que s'havia de celebrar a Sants, van ser víctimes d'un atemptat quan un grup d'homes dispararen una vintena de trets contra el faetó en el qual anaven Nicolás Salmerón, Francesc Cambó, Eusebi Corominas, Josep Roca i Roca, Odón de Buen i altres. Tots sortiren il·lesos menys Cambó, ferit de gravetat al costat dret. La nova de l'atemptat s'escampà ràpidament. S'acusà els lerrouxistes de ser-ne els autors: si més no, sembla clar que els agressors eren militants antisolidaris addictes a Lerroux.

L'atemptat va ésser motiu més que suficient per crear un ambient tens i per infondre un caràcter radical a la campanya. Si fins aleshores havia estat difícil donar al vague programa solidari una cobertura ideològica prou àmplia, a partir de l'atemptat d'Hostafrancs això deixà d'ésser una preocupació important. La lluita restà llavors clarament polaritzada i les eleccions foren presentades com una batalla que enfrontava l'ordre solidari contra el desordre lerrouxista, «com un combat entre una política honrada, tolerant i civil contra una altra que ha fet de l'assassinat un procediment de lluita».¹²

11. Antoni ROVIRA I VIRGILI, *Resum d'història del catalanisme*, Barcelona, La Magrana - Diputació de Barcelona, 1983, p. 84-85. El «Programa del Tívoli», a José Antonio GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, Barcelona, Curial, 1974, p. 545-548. El programa, i el seguit d'actes organitzats per presentar la candidatura nacionalista republicana, a *El Poble Català* (15 abril 1907).

12. *El Poble Català* (20 abril 1907).

La concurrència cívica i massiva a les urnes el 21 d'abril va ser el tret característic de la jornada electoral a tot Catalunya. I era lògic que fos així, si tenim en consideració que la campanya electoral es va caracteritzar per un notable desplegament propagandístic i la celebració sistemàtica de mítings a tots els districtes electorals; fins i tot el portaveu periodístic dels nacionalistes republicans, *El Poble Català*, en la seva edició del 20 d'abril proposava la posada en marxa de la «caravana de l'autonomia» per facilitar l'arribada en automòbil de tots els oradors a qualsevol racó del país.

El dia 25 la Junta Provincial del Cens proclamà la candidatura solidària guanyadora dels set escons a la ciutat de Barcelona. Amb una participació que ultrapassava el 60%, Solidaritat comptava amb el 42% del cens electoral, mentre la candidatura lerrouxista només arribava al 17%. Havien votat a Barcelona més de 73.000 persones, d'un total aproximat de 120.000 electors censats.¹³

De les 44 actes només 4 van ésser guanyades per candidats antisolidaris: les de Sort-Viella i Roquetes, no disputades, i les de Tortosa i Torroella de Montgrí, perdudes en la votació. Després de l'escrutini dels vots, els escons quedaven repartits així: als solidaris els havien correspost 6 per als carlins, 14 per als regionalistes, 17 per als republicans (4 dels quals per als nacionalistes republicans —Jaume Carner, el Vendrell; Ildefons Sunyol, Barcelona; Josep Torras i Sampol, Torroella de Montgrí; i Felip Rodés, Balaguer—, Unió Republicana 7 i federals 6) i 3 per als independents (aquestes tres actes són en realitat dues, les d'Amadeu Hurtado i Francesc Macià, aquest guanyador, per partida doble, de l'acta a Barcelona i a les Borges Blanques). Per tant, Solidaritat va aconseguir els seus objectius en 40 dels 44 districtes, si bé posteriorment les files solidàries es van reforçar amb l'adhesió del liberal Emili Riu, de Sort, i la del nacionalista republicà Josep Torras i Sampol, guanyador de l'elecció complementària de Torroella de Montgrí celebrada

13. Borja de RIQUER, «Les eleccions de la Solidaritat Catalana a Barcelona», *Recerques*, núm. 2, 1972, p. 93-140. Una anàlisi més recent d'aquestes eleccions a Gemma RUBÍ, «Les eleccions generals de Solidaritat Catalana del 21 d'abril de 1907», a Gemma RUBÍ i Francesc ESPINET (eds.), *Solidaritat Catalana i Espanya...*, p. 69-104.

el 4 d'agost, després de la renúncia a l'acta del conservador Robert Robert, marquès de Robert.

Per als regionalistes, la victòria suposava la salvació de Barcelona, que pensaven fer extensiva a la resta de l'Estat. El paper a representar des d'ara enfront de l'Estat era, també, el punt central de la valoració que portaren a terme algunes publicacions republicanes, com *El Poble Català*, que creu que l'elecció ha suposat un èxit per a les aspiracions de llibertat del poble català, ja que en derrotar el caciquisme i el centralisme s'han impulsat l'autonomia i la República. Els lerrouxistes, recuperats de la primera impressió que els causa la desfeta, pensen que són els únics guanyadors, ja que l'elecció ha estat una experiència que els ha garantit una cohesió interna molt superior a la de les forces solidàries.

La premsa valorarà els comicis com la derrota definitiva del caciquisme, estimació que resultava certa si es referia al fet que havia deixat de funcionar l'engranatge governamental manejat des de feia anys per guanyar les majories. No obstant això, el fraudulent procediment electoral, falsejat al llarg de molts anys, no podia ésser depurat de sobte. Quelcom va canviar, això és evident —la davallada dinàstica a Catalunya fou una realitat—, però eleccions posteriors mostraran que els comicis de 1907 no havien estat el cop definitiu contra el caciquisme del qual parlava la premsa solidària.

Amb tot, la conjuntura solidària fou molt important per al futur electoral de Catalunya, ja que va significar el desvetllament de l'activitat política en molts districtes rurals i la disgregació del poder polític provincial, que des d'ara estarà repartit entre monàrquics i, sobretot, entre republicans i regionalistes, guanyadors d'unes actes irrecuperables per a les forces dinàstiques.

Malgrat els bons resultats obtinguts i tot i les excel·lents perspectives polítiques que, a priori, semblaven disposar els flamants diputats solidaris, el cert és que la seva actuació a les Corts es va veure dificultada per la progressiva hegemonia que prenia la Lliga dins del moviment solidari. El possibilisme dels regionalistes, la seva acceptació del vot corporatiu proposat en la Llei d'Administració Local d'Antoni Maura i el clericalisme palesat per la Lliga davant el Pressupost de Cultura de l'Ajuntament de

Barcelona de 1908, en distanciaren els republicans i mostraren les afinitats regionalistes amb els dinàstics i les seves temptacions d'integració en el règim, de la mà de Maura. Solidaritat Catalana començava a esquerdar-se, com insinuarà el nacionalista Ildefons Sunyol:

La Solidaritat no serà eterna [...]. Nosaltres hem de preparar una esquerra forta, reflexiva, ben catalana, per al dia que la Solidaritat conservadora hagi fet aquí la seva feina i vinga la natural separació. Hem d'impedir que llavors rebroti una esquerra demagògica i patrioterà.¹⁴

Cada vegada més, els republicans solidaris tendien a agrupar-se per fer front comú en actuacions diverses i això originava una tendència a treballar plegats. L'esquerra solidària admetia que la Solidaritat havia servit per sensibilitzar l'opinió pública sobre el problema de Catalunya i per obtenir un triomf electoral sobre el caciquisme, però també advertia que havia decebut els qui, amb raó, n'esperaven reclamacions més enèrgiques i més esquerranes.

Aquesta serà la tònica general a l'interior de Solidaritat fins al 1909, any en què s'han de celebrar tres conteses electorals —dues de municipals i una de provincial—, en les quals els republicans solidaris voldran concórrer a títol individual i no en representació de Solidaritat. Aquesta decisió va provocar l'enuig dels regionalistes, que van començar a parlar de seguida dels republicans solidaris com d'una dissidència del catalanisme, d'un catalanisme que la Lliga no volia deixar de monopolitzar. En qualsevol cas, les formacions solidàries competiran ja separadament en les eleccions municipals de 1909, sobretot pel que fa a Barcelona, on el trencament solidari és molt evident. A partir d'aquells moments, les relacions entre els regionalistes i els republicans solidaris són molt tibants i posen en entredit

14. Afirmacions recollides en una carta que Sunyol adreça a Pere Coromines el 31 d'octubre de 1907; Biblioteca de Catalunya, Fons Pere Coromines-Correspondència, carpeta núm. 5. La carta ha estat publicada a Pere COROMINES, *De la Solidaritat al catorze d'abril*, Barcelona, Curial, 1974, vol. II dels *Diaris i records de Pere Coromines*, p. 101-102, nota.

la continuïtat de Solidaritat. És evident que l'esperit que l'havia inspirada ja era mort.

Quan l'estiu de 1909 esclata la Setmana Tràgica, Solidaritat Catalana ja havia deixat d'existir a la pràctica, tot i que els últims vestigis del pacte seran esborrats definitivament per les diferents actituds d'uns i altres davant les desproporcionades represàlies que van seguir a la revolució que havia tingut lloc a Catalunya la darrera setmana de juliol de 1909. Tot plegat es traduí en el trencament definitiu entre la dreta i l'esquerra del bloc solidari. Aquesta és la mort definitiva, ara sí, de Solidaritat. Tornem, però, al 1906.

L'escissió de la Lliga Regionalista

Coincidint amb la creació de Solidaritat Catalana a començaments de 1906, els nacionalistes republicans havien accelerat els treballs per dotar d'estructura orgànica el seu projecte polític. El 1906, doncs, serà un any clau per al nacionalisme republicà, que entre les acaballes d'aquell any i començaments de 1907 disposarà de la tan anhelada entitat política, després d'un dificultós camí que s'havia iniciat l'abril de 1904. Fem una mica d'història.

A començaments de 1904 la divisió interna de la Lliga Regionalista s'havia fet molt evident, com palesava l'existència d'un grup d'esquerra, liderat per Joaquim Lluhí i Rissech, Jaume Carner i Ildefons Sunyol, en desacord amb l'estratègia electoral del partit, de caire marcadament dretà. Dos sectors clarament diferenciats, doncs, configuraven la Lliga. D'una banda, el grup format per Enric Prat de la Riba, Francesc Cambó, Josep Puig i Cadafalch, Lluís Duran i Ventosa i altres, més dretà i conservador i, de l'altra, un grup de tarannà més progressista, en què predominaven elements com Carner, Lluhí o Sunyol, que preconitzaven un nacionalisme català progressista i obertament republicà.

En una conjuntura tan complicada per a la Lliga, s'anunciava la visita a la capital catalana d'Alfons XIII, en un viatge organitzat pel nou president del Consell de Ministres, Antoni Maura. En gran part, el viatge

responia a l'intent de Maura de reconstruir un grup conservador a Barcelona, tàctica que passava per un acostament previ als regionalistes, atesa la coincidència d'alguns punts dels programes polítics respectius. Tot i que la política reformista de Maura no recollia els principals punts del programa dels regionalistes, els dirigents catalanistes creien que hi havia possibilitats d'entendre's amb el dirigent conservador, partidari d'una descentralització administrativa moderada. En qualsevol cas, l'anunci del viatge reial col·locava el catalanisme polític davant una tessitura difícil i li plantejava un problema, com va reconèixer Carner anys després: «En aquells moments, el catalanisme no era simplement una comunió patriòtica, romàntica i doctrinal, sinó un organisme polític que comptava amb diputats i regidors per la ciutat de Barcelona, que tenien de prendre una posició davant del fet polític que constituïa aquell viatge. Perquè innegablement el viatge portava una finalitat política».¹⁵ En última instància, però, l'únic que va aconseguir la visita d'Alfons XIII va ser fer emergir a la superfície una crisi que ja s'endevinava com a inevitable a la Lliga des de molts mesos abans.¹⁶

Quan a començaments de març de 1904 es va conèixer la notícia del viatge reial, a la Lliga es va obrir un agre debat sobre quina actitud calia adoptar. D'una banda, hi havia els catalanistes de procedència republicana, més alguns altres com Lluís Domènech i Montaner i Joaquim Casas-Carbó, partidaris d'abstenir-se de qualsevol intervenció en els actes organitzats arran de la visita del monarca. Argumentaven que, atès que les aspiracions catalanes ja havien estat presentades al Congrés i no s'havia concretat cap

15. Jaume CARNER, «En Suñol, polític», *Butlletí de l'Ateneu Barcelonès*, any I, núm. 2, abril-juny, 1915, p. 50-78. S'ha publicat també a Jaume CARNER, *La democràcia nacionalista de Catalunya*, Barcelona, La Magrana-Diputació de Barcelona, 1984, p. 84-119.

16. Una detallada descripció del procés que conduí a la formació de la Lliga i a la seva posterior escissió el 1904 a Borja DE RIQUER, *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme, 1898-1904*, Barcelona, Edicions 62, 1977, p. 277-299. Per al procés de formació de la Lliga i el posterior trencament del partit és també obligada la lectura d'Isidre Molas, *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, Barcelona, Edicions 62, 1972, vol. I, p. 32-45 i 59-61.

mesura descentralitzadora, el catalanisme no podia associar-se a cap festa entorn del viatge d'un rei i d'un Govern que denegaven les aspiracions catalanes. Aquest sector refusava qualsevol relació amb el rei, tret del tracte polític inevitable. En aquests termes es va manifestar Domènech i Montaner en una carta adreçada a Prat de la Riba:

Nosaltres en la situació actual no podem prometre més que una abstenció freda i respectuosa. El viatge del Rei era per a Catalunya una esperança que es va desvanèixer, serà un èxit efímer oficial, seguit d'una decepció general; el Rei res porta de veres a Catalunya, totes les coses fetes i promeses no tenen cap importància per al nostre poble. [...] Ara si hi ha escissió es formarà un partit decididament republicà i regionalista i hi haurà els caps de republicans que ara hi fan tanta falta.¹⁷

Per la seva banda, l'altra meitat del partit defensava que si la rebuda al rei esdevenia un èxit popular, el prestigi de la Lliga i el del catalanisme restarien deteriorats si el partit no hagués pres part activa en els actes. A més, consideraven que la visita era l'ocasió ideal per presentar al monarca les reivindicacions del catalanisme. La posició contrària a l'abstenció era defensada pels elements més conservadors de la Lliga, els quals consideraven la monarquia com un instrument indispensable per a l'ordre i el desenvolupament econòmic.

Davant la impossibilitat d'assolir un acord unànime, la Junta Directiva de la Lliga comissionà Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Raimon d'Abadal i Enric Prat de la Riba per tal que redactessin el manifest oficial del partit davant el viatge reial. En el document, titulat «Al Poble Català», datat el 6 d'abril, es proclamava que la posició oficial de la Lliga seria abstenir-se de prendre part en cap acte organitzat amb motiu de la visita d'Alfons XIII. *La Veu de Catalunya* publicà aquesta declaració oficial, signada pel president Albert Rusiñol i pel secretari Joan Ventosa i Calvell:

17. La carta a B. DE RIQUER, *Lliga Regionalista...*, p. 353-354.

La Lliga Regionalista, ara com sempre, guiada només per l'interès de Catalunya, ben sospesades les circumstàncies de la situació actual, tant de la terra catalana com d'Espanya tota, ha acordat no prendre part ni enviar representació a cap dels actes que en obsequi del rei tinguin lloc amb motiu del seu viatge a la nostra ciutat.

Però, en fer públicament aquesta declaració, ha de manifestar d'una manera clara i terminant que no ha pres aquest acord per hostilitat de caràcter dinàstic o personal, ni perquè se li cap oposició a la forma de govern monàrquic, ni cap preferència pel republicans. Sota la bandera de la Lliga, hi caben totes les opinions i creences, que la causa de Catalunya és una causa nacional, és la resurrecció de tot un poble, i els pobles no es regimenten ni s'uniformen, sinó que viuen una infinita quantitat de pensars, de sentiments i d'interessos. [...]

La Lliga Regionalista no pot, en semblants circumstàncies, associar-se a manifestacions d'alegria, impròpies de les preocupacions del present i de les amenaces del pervindre, i una vegada més, per estèril que siga, aprofitant l'ocasió de tenir tot Espanya la vista fixa en Catalunya, se creu en el deber d'afirmar la necessitat urgent de refer l'Estat espanyol sobre ses bases naturals, de reconèixer a les diferents nacionalitats el dret de governar-se amb la més plena autonomia, deixant al Govern central només les atribucions necessàries per a conservar la cohesió interior i la plenitud de sa força exterior.

L'actitud de la Lliga ha estat dictada per la convicció que té el deure, al compliment del qual no pot ni vol sostreure's, de fer sentir el disgust de l'opinió veritable davant la inconsciència amb què l'Estat espanyol perdura en el seus vicis i en les seves rutines seculars.¹⁸

Tanmateix, aquesta posició a mig camí entre l'hostilitat i l'acatament va ser difícil de consensuar i no va satisfer ningú.

El rei arribà a Barcelona el 6 d'abril de 1904 i fou rebut amb fervor popular. Aquella tarda, i quan ja s'havia constatat l'èxit de la rebuda, tots

18. *La Veu de Catalunya* (6 abril 1904). El document també es pot consultar a Albert BALCELLS i Josep M. AINAUD DE LASARTE (curadors), *Enric Prat de la Riba. Obra completa*, Barcelona, Proa - Institut d'Estudis Catalans, 1998-2000, vol. II 1898-1905, p. 540-542.

els regidors catalanistes van ser convocats a la seu de la Lliga, on Alexandre Pons els presentà com a cosa feta una entrevista amb el rei per a l'endemà. Molts regidors van protestar, ja que consideraven que això significava trencar l'acord pres per la Junta Directiva, però la majoria va decidir assistir a la recepció. S'hi van oposar Jaume Carner, Joaquim Giralt, Raimon d'Abadal, Joan Pijoan, Ramon Albó i Narcís Pla i Deniel, els quals, juntament amb l'absent Ildefons Sunyol, feien un total de set regidors.¹⁹ A favor de presentar les reivindicacions al rei hi havia Alexandre Pons, Josep Maria Mas, Felicià Serra, Josep Pella i Forgas, Francesc Cambó, Josep Boguñà, Ignasi Peris, Josep Nubiola i Josep Rogent, en total, nou. Dissolta la reunió, els regidors partidaris d'anar a la recepció a l'Ajuntament van encarregar a Cambó, com a regidor més jove, que hi fes el discurs.

L'endemà, els nou regidors es van presentar al despatx de l'alcalde Guillem Boladeres, on Cambó va llegir davant del rei un discurs que si bé era un reconeixement de la monarquia, era al mateix temps una exposició de les reivindicacions autonomistes i els drets de Catalunya.²⁰ Les respostes obertament evasives del monarca i del ministre de la Guerra, així com l'absència de Maura, van fer que l'acte no tingués el caire que li volien donar els regidors regionalistes, els quals haurien volgut obtenir una resposta més concreta per part del monarca o del cap del Govern.

Els altres set regidors regionalistes no van voler assistir a l'acte. Quatre dels absents, Carner, Sunyol, Giralt i Pijoan, publicaren una nota de protesta —«Al poble de Barcelona»— en considerar que els regidors que s'havien entrevistat amb el rei havien comès un acte d'indisciplina greu contra una decisió oficial del partit, que havia decidit abstenir-se de rebre el monarca. *La Veu de Catalunya* no va publicar la nota. En els seus paràgrafs més destacats deia el següent:

19. Carner, un testimoni de primera mà, ens explica com va anar tot el procés a «En Sunol, polític», p. 50-78.

20. El discurs a J. PLA, *Francesc Cambó...*, p. 187-189. L'episodi és relatat per un dels seus principals protagonistes a F. CAMBÓ, *Memòries...*, p. 99.

No hi estiguérem presents, a pesar d'haver-hi sigut convidats, perquè les contestacions que donaren rei i ministre eren constitucionalment per endavant conegudes. La inutilitat de semblants peticions pels catalans adreçades a don Alfons XII i la reina regent, pares de l'actual monarca, recordada en el Manifest que amb motiu del viatge del rei a la nostra ciutat ha dirigit al poble de Barcelona la Lliga Regionalista, ens donava també per endavant la seguretat que cap resultat podia esperar d'aquest acte nostre poble [...].

Temíem, i volent per la nostra part evitar-ho, que l'acte dels nostres companys de Consistori, restant callats els que no érem presents, sigui i representi un acte del regionalisme realitzat pels seus representants en el nostre ajuntament, un acte que rectifiqui la conducta senyalada en el manifest de la Lliga Regionalista, un número més d'aquest programa de festes en el que no veiem que el rei se posi en contacte amb les fondes preocupacions i cruentes tristeses que agiten l'ànima del nostre poble.

Revisant a corre-cuita alguns tallers i fabriques endiumenjades i en festa, desfilant aparatosament amb varietat d'uniformes davant de la reialesa, celebrant sessions i espectacles que teatralment agradin a una ben petita part de la societat barcelonina, passejant els noiets de les escoles, orfes de l'educació i instrucció a que sons fills donen els pobles de l'Europa culta, pel Tibidabo, com elements decoratius de la visió de la nostra plana hermosa, no es fa conèixer al de l'Estat les angúnies del pervindre que senten totes les nostres classes socials, el modo com realment viuen nostres classes jornaleres, tan sovint giravoltades en cruentíssimes protestes; no és mostrar com s'hostatgen i funcionen abandonades i miserables nostres escoles, no és ensenyar amb tota sa cruesa i en el fet i no en les paraules, com tots els elements de civilització i de cultura són abandonats pels poders públics quina força s'esmena sencera en mantenir una organització que ens impedeixi a nosaltres mateixos proveir aquestes urgents necessitats de la nostra vida pública. [...]

Mil voltes havem demanat amb clams de raó i de justícia, la rectificació de la política secular d'Espanya [...], el reconeixement del dret a organitzar-nos per a regir la nostra vida jurídica i econòmica, en forma que ens permetés fer cultura, civilització, justícia i riquesa, apropant-nos al ambient d'Europa, del que vivim tan allunyats. Sempre, sempre havem demanat inútilment. Creiem, i seguim creient, que sols de nosaltres

mateixos calia refiar-nos, que sols al poble devíem dirigir-nos perquè aquest fes els seus convenciments i la seva voluntat en el Parlament, a on ha dirigit el ministre del Rei als nostres companys de Consistori, perquè hi presentin son missatge. [...]

Els antics reis venien a la terra a jurar respecte a les seves llibertats. En Maura ha organitzat el viatge del rei a Barcelona, després d'haver negat les peticions grosses i xiques que representants i organitzacions de la ciutat li havien endreçat. Catalunya venia demanant satisfacció a les seves necessitats econòmiques, socials, expressades, no per les representacions dels partits, sinó per les representacions del poble. El president del Consell de Ministres ha volgut demostrar que el rei devia venir a Barcelona sens atendre les representacions de la ciutat. Nosaltres volíem per a Catalunya i per Espanya nova vida; el president del Consell de Ministres ha volgut demostrar que deu continuar la Història d'Espanya. Davant de la significació que el president del Consell ha donat al viatge del rei, sols devem posar la esperança en el poble, sempre reflexiu i serio, que com altres voltes seguirà el camí que son dever li senyali.

Aquests són els mòbils i sentiments que ens han privat d'associar-nos a l'acte realitzat per alguns regidors regionalistes.

Les festes no ens enlluernen. Passaran i no deixaran rastre. El problema social quedarà viu, agravant-se cada dia els dolors de les classes que treballen. Tots els problemes fondos i gravíssims que preocupen als homes pensadors de la nostra terra, restaran intactes. No hem volgut demostrar una esperança que no sentíem, associar-nos a un prec al que no atribuïm cap conseqüència.

Els nostres companys de Consistori regionalistes s'han dirigit al rei i al seu Govern; nosaltres hem cregut més convenient i més adequat a les nostres conviccions, dirigir-nos en les circumstàncies actuals al poble de Barcelona que conferir-nos la seva representació i de qui ja únicament ho esperem tot.

Barcelona, 8 d'abril de 1904.

Jaume Carner, Ildefons Suñol, Joaquim Giralt, Joan Pijoan.²¹

21. B. DE RIQUER, *Lliga Regionalista...*, p. 355-357.

L'acció de Cambó i els altres regidors regionalistes provocà molta indignació. Domènech i Montaner considerà que aquell acte significava la divisió immediata del partit. Va ser ell, precisament, qui es va manifestar en un to més crític i bel·ligerant en contra de la Lliga:

Avui les coses han arribat a una situació intolerable. Amb motiu de la vinguda a aquesta ciutat del quefe [sic] de l'Estat, se sentien bafs cada dia més forts i més pestilents que empudegaven l'atmosfera regionalista, avui gràcies a ells irrespirable. De tant en tant, un article més o menys en pro d'en Maura; propòsits decidits i mal encoberts de fer actes d'acatament al poder centralista que ens esclafa; [...] i per últim, els actes d'acatament i la gran comèdia parodiant a l'immortal Fiveller.

En la Casa de la Ciutat, una comissió de regidors regionalistes comparegué davant del rei i del Govern, i un d'ells, prèvia una ridícula presentació d'un company seu més vell que ell [...], llegí un discurs.

I quin discurs! Segons remors, que ni creiem ni deixem de creure, estava revisat per l'autoritat des del matí. Que la cosa total era convincent en sembla evident.

En el discurs (i consti que no val la pena de discutir-lo) se parla de municipi i més municipi, de Barcelona i més Barcelona... i en un racó de l'autonomia de les regions, municipis i famílies (organismes naturals), i encara sembla que la demanin, no pel dret que hi tenen i per ésser una necessitat natural, sinó per a poder-se administrar bé els ajuntaments. I la reivindicació dels drets de Catalunya? I l'idioma català, el Dret civil, en fi, tot lo que informa la personalitat integral de Catalunya? Això es devia quedar en el tinter. Així predicaven en els mítings per assolir les actes que avui ja tenen? Vaja! Un petit esforç més, un xic més de llima, i fóra un bon programa maurista! Si fins sembla que estigui redactat pel president del Consell de Ministres!

Una satisfacció devem tenir, com ben segur tenen els bons regionalistes i els catalans, i és que els que es revestiren d'un tan gran valor cívic per a realitzar aital acte, els moderns Fivellers (de guardarropia) que s'atreuren a parlar alt enfront del quefe de l'Estat, en el pecat trobaren la penitència.

El rei contestà dignament i com devia, ho reconeixem. Sa contesta fou una seria lliçó als nous Fivellers.

En Maura fou crudel. La vigília havia assistit al Foment i amb eloqüents paraules i embargat per l'emoció havia contestat al discurs del president. En el jorn esmentat, el dijous dia 7, no assistí a la Casa de la Ciutat; no volgué donar-los-hi l'alternativa, els féu contestar pel soldat de la companyia ministerial, el ministre de la Guerra. La contestació d'aquest és una sagnant lliçó. La bufetada del Govern als regidors ex-casi-regionalistes i candidats hèroes fou de colltorçat.

Ara ja ho saben els bons regionalistes: ha arribat l'hora de parlar clar. Sa obligació és separar-se dels altres i no deixar-se conduir per ells. [...]

Els noms dels Fivellers de guardarropia són del domini públic: ja els sap tothom. Nosaltres ens resistim a posar-los.

Però amb molt de gust escriurem els noms dels regidors regionalistes que no assistiren a l'acte de referència, i que són els següents: Ildefons Suñol, Jaume Carner, Joaquim Giralt i Verdaguer, Joan Pijoan, Raimon d'Abadal, Ramon Albó, Narcís Pla i Deniel... A tots ells felicitem de tot cor.

Ens descuidàvem un detall. Un amic nostre que es trobava en la plaça de Sant Jaume va veure, en sortir els hèroes de marras, una cosa molt natural: l'estàtua del gran Fiveller se movia, sa cara es girava... S'hi acostà, i al peu de l'estàtua hi veié una cosa líquida i blanquinosa... Era una escopinada. En la cara del gran patrici s'hi veien encara les marques del fàstic.²²

El 10 d'abril, Prat de la Riba responia al manifest dels quatre regidors des de les pàgines de *La Veu de Catalunya* amb un article que duia per títol «Pensem en Catalunya», en el qual afirmava que la discrepància era poc rellevant i que tan sols podia parlar-se d'un matís de procediment i d'interpretació de l'acord de la Lliga per part de Cambó i els altres regidors. Aprofitava també per fer un advertiment sobre les repercussions que podria tenir l'escrit dels quatre regidors catalanistes: «L'escrit en té un to de clarí de guerra que pot ocasionar pertorbacions entre nosaltres». En el mateix

22. Lluís DOMÈNECH I MONTANER (atribuït): «Fivellers de guardarropia», *Juventut* (14 abril 1904). L'article també a Lluís DOMÈNECH I MONTANER, *Escrips polítics i culturals, 1875-1922*, Barcelona, La Magrana - Diputació de Barcelona, 1991, p. 153-155.

número del diari, Duran i Ventosa publicava «El rei i els regidors», article on feia una defensa de l'actitud de Cambó i reafirmava l'accidentalisme del catalanisme, que no era ni republicà ni monàrquic. Uns dies després, el 27 d'abril, Prat de la Riba publicava a *La Veu de Catalunya* l'article «Jornades catalanes», on feia una nova defensa de l'acte de Cambó i de la postura del partit entorn de la visita reial.²³ Era clara la posició del diari en defensar l'acte dels regidors que havien trencat l'acord i publicar articles que enaltien l'acció. Això va costar-li acusacions de promoure la divisió del catalanisme, per part dels qui, com Joaquim Lluhi i Rissech, consideraven que l'acció de Cambó significava un acte d'afirmació monàrquica que molts no podien tolerar. La pugna entre els membres de la Lliga assolia ja uns caires de ruptura política.

Les discussions entre els dos sectors en què ja semblava dividida la Lliga van començar oficialment a la Junta Extraordinària del 20 d'abril. En aquesta reunió es va decidir per majoria que Cambó i els altres regidors que el van acompanyar davant el rei havien actuat a títol individual, sense atribuir-se cap representació oficial. Formalment, per tant, no hi havia cap trencament dels acords que havia adoptat la Lliga en relació amb la visita del monarca. Els elements més conservadors i monàrquics dels assistents a la reunió, però, van anar més enllà i, disgustats per l'acord d'abstenció, hi plantejaren la qüestió de confiança i van demanar la dimissió de la Junta en ple i l'elecció d'una de nova. Rusiñol dimití, i amb ell tota la Junta Directiva. A continuació, es va nomenar una comissió encarregada de fer un estudi sobre la reorganització de la Lliga per evitar en el futur aquestes divergències internes. Aquesta comissió la formaven Prat de la Riba i Rusiñol, com a elements de la facció més conservadora, D'Abadal com a *històric* del partit, i Carner pels republicans. La seva tasca principal fou l'aprovació d'un article addicional als estatuts de la Lliga, per reforçar els poders de la direcció. Això significava la creació

23. Els articles de Prat de la Riba poden ser consultats a A. BALCELLS i J. M. AINAUD DE LASARTE (curadors), *Enric Prat de la Riba...*, p. 542-543 («Pensem en Catalunya») i 547-550 («Jornades catalanes»).

d'un òrgan executiu reduït, la Comissió d'Acció Política, que seria des de llavors l'òrgan suprem del partit.

El 17 de juny, la Lliga va celebrar una Junta Extraordinària en la qual la comissió medidora havia de proposar els canvis organitzatius que haurien de permetre formar la Comissió d'Acció Política i superar la crisi. Es van proposar els noms de Rusiñol, Prat de la Riba, D'Abadal, Cambó i Carner per integrar la Comissió. En el decurs de la tensa reunió van sovintejar els atacs contra Cambó per part dels elements més liberals del partit, que fins i tot van demanar a Domènech i Montaner que es deixés incloure en aquesta candidatura en substitució de Cambó, proposta que fou rebutjada pels elements més conservadors. La situació era insostenible. Els republicans van sortir indignats de com havia anat la sessió. Carner, que no hi havia assistit, i en senyal de protesta per la composició del directori que pretenien fer aprovar els elements conservadors, envià una carta en què anunciava la seva negativa a participar en el nou organisme de direcció. La divisió s'havia consumat. S'iniciava a partir d'aleshores un procés que Carner definia en els termes següents:

Separats del regionalisme els elements de tendència liberal i republicana, es trobaven aquests, per a emprendre una actuació pròpia, amb l'enorme dificultat de l'estat de coses creat per la política seguida en els quatre darrers anys. La massa obrera i republicana sentia una hostilitat pel catalanisme al que s'havia acostumat a considerar com el seu natural enemic. És molt fàcil i còmode atribuir aquest estat de sentiment a les exaltacions morboses provocades pels professionals de l'agitació. La llavor no germina sinó en terreny adequat, i aquelles prèdiques tenien un coadjuvant preciosíssim en l'actuació que es venia seguint. Tan pesada era la feina, que encara duren i encara duraran molt temps les grosses dificultats per a catalanitzar els republicans de Catalunya.

Devia començar-se, i així es començà amb molta modèstia, i senzillesa, un treball doctrinal i de propaganda que permetés crear amb paciència i a poc a poc un nucli catalanista liberal i republicà.²⁴

24. J. CARNER, «En Suñol, polític», p. 50-78.

Juntament amb Carner, un dels més fermes defensors de l'escissió serà Ildefons Sunyol, com ens confirma Rovira i Virgili: «Él fue el verdadero promotor de la separación de los elementos de izquierda en 1904, con ocasión del primer viaje del rey a Barcelona».²⁵

Així fou com van abandonar la Lliga una bona part dels seus membres, en desacord amb el nomenament de la nova Comissió d'Acció Política. Era el moment més crític del partit d'ençà de la seva constitució. Mantenir un front comú resultava massa incòmode tant per a una Lliga que estava cercant el fiançament electoral ancorant-se a la dreta, com per als republicans, que veien traïts els seus ideals de progrés en mans del conservadorisme polític dels capdavaners del partit, Prat de la Riba, Puig i Cadafalch i Cambó. L'escissió era el resultat inevitable d'una situació que venia de lluny, des del mateix moment de la creació de la Lliga, la qual integrava gent procedent del republicanisme de caire esquerrà, que en última instància no podia estar d'acord amb l'accidentalisme del partit regionalista, esdevingut en la pràctica un reconeixement de la monarquia.

A banda d'un nombre important de socis, abandonaren la Lliga alguns dirigents i membres destacats: Joan Ventosa i Calvell —que poc després hi tornà—, Joaquim Giralt, Jaume Carner, Ildefons Sunyol, Joan Pijoan, Lluís Domènech i Montaner, Joaquim Lluhí i Rissech, Francesc Rodon i Joaquim Casas-Carbó. Aquest grup, que es va definir com a nacionalista, demòcrata i republicà, va rebre el suport de formacions oposades a la Lliga: el sector més catalanista dels federals —aplegats a l'organització Catalunya Federal, de Josep Maria Vallès i Ribot—, la Unió Catalanista, presidida pel Dr. Martí i Julià, i la revista *Juventut*. En aquest sentit, Claudi Ametlla ens diu el següent:

L'estol dissident es posà de seguida en contacte amb amics, solitaris o perduts en altres partits, que enyoraven una política més airejada i avançada que la de la Lliga, més operativa i efectiva que la de la Unió

25. Antoni ROVIRA I VIRGILI, *El nacionalismo catalán. Su aspecto político. Los hechos, las ideas y los hombres*, Barcelona, Minerva, 1917, p. 261.

Catalanista, més patriòtica i moderna que la del vell republicanisme. [...] Així nasqué el nacionalisme republicà.²⁶

L'aparició del nacionalisme republicà

Un cop consumada l'escissió, el 12 de novembre de 1904 apareixia el setmanari *El Poble Català*, que havia d'esdevenir portaveu del grup. Junta-ment amb *La Publicidad*, *El Diluvio* i *El Progreso*, *El Poble Català* es va convertir en una de les publicacions periòdiques republicanes més influents. El seu tiratge oscil·lava entre els 7.000 i els 8.000 exemplars —arribant-se als 10.000 en moments puntuals—, xifra que representava, el 1906, el 5% o 6% del total del tiratge de la premsa barcelonina. L'edició matinal de *La Veu de Catalunya*, per exemple, no tirava més de 8.000 o 9.000 exemplars.

Sota la direcció de Joan Ventosa i Calvell (1904), Francesc Rodon (1905-1909), Pere Coromines (1909-1916) i, finalment, d'Ignasi Ribera i Rovira (1916-1918), el setmanari —que es transformarà en diari l'1 maig de 1906 a redós de Solidaritat Catalana—, serà a partir de 1910 l'òrgan de premsa de la Unió Federal Nacionalista Republicana. Al costat

26. Claudi AMETLLA, *Memòries polítiques, 1890-1917*, Barcelona, Pòrtic, 1963, p. 224. Al voltant del procés d'escissió de la Lliga vegeu Santiago IZQUIERDO, «El naixement del Centre Nacionalista Republicà», Santiago IZQUIERDO i Gemma RUBÍ (coord.), *Els orígens del republicanisme nacionalista. El Centre Nacionalista Republicà a Catalunya (1906-1910)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya - Centre d'Història Contemporània de Catalunya, 2009, p. 55-81. Vegeu també Sílvia TUSELL, *Los nacionalistas republicanos de 1904 a 1914 (Centre Nacionalista Republicà y Unió Federal Nacionalista Republicana)*, Tesina de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1984, p. 6-18 i Eulàlia GOULA, *El Centre Nacionalista Republicà de Barcelona (1907-1910)*, Tesina de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1975, p. 1-29. I, finalment, Santiago IZQUIERDO, *República i autonomia. El difícil arrelament del catalanisme d'esquerrres, 1904-1931*, Catarroja, Afers, 2006, p. 56-65, i *Història d'una política. Actuacions i documents de la Lliga Regionalista (1901-1933)*, Barcelona, Impremta Clarasó, 1933, p. 28-40. L'escissió vista des de la perspectiva d'un dels protagonistes, Ildefons Sunyol, a Antoni ROVIRA i VIRGILI, *Els polítics catalans*, Barcelona, Tipografia Occitània, 1929, p. 67-80.

dels fundadors polítics de més renom —Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhí i Rissech, Santiago Gubern, Joan Ventosa i Calvell o Lluís Domènech i Montaner—, la publicació aplegarà una redacció brillant en la qual figuraven escriptors, polítics i intel·lectuals de primer ordre, com Eugeni d'Ors, Eugeni Xammar, Diego Ruiz, Carles Soldevila, Pompeu Fabra, Feliu Elias («Apa»), Antoni Rovira i Virgili, Josep Pous i Pagès, Gabriel Alomar, Claudi Ametlla, Màrius Aguilar, Ignasi Iglésias, Joaquim Casas-Carbó, Joaquim Folch i Torres, Jaume Massó i Torrents o Andreu Nin.

El nucli central de les informacions polítiques de la publicació feia referència a qüestions organitzatives i programàtiques tant del CNR com, més endavant, de la UFNR, i a la preparació de les conteses electorals a les quals volien concórrer els nacionalistes republicans. Tant des de l'editorial, com des dels principals articles de fons, els redactors d'*El Poble Català* anaven marcant les línies d'actuació del CNR i de la UFNR. I no només això, sinó que atesa la singularitat dels processos de vertebració del nacionalisme republicà, *El Poble Català* fou el nucli aglutinador —el motor— al voltant del qual es van fundar ambdós partits.

La línia política de la publicació era competència de Jaume Carner, Gabriel Alomar i Joaquim Lluhí i Rissech. En el primer número del setmanari apareixia l'editorial, «Presentació», on quedaven recollides les principals línies ideològiques i d'actuació del grup:

Nacionalistes de Catalunya, venim a combatre lleialment per l'autonomia del nostre poble ab tota l'amplitud que li facin possible y útil els temps presents i les circumstàncies a venir. En l'acció autònoma de Catalunya fundem l'esperança del seu progrés i engrandiment civilitzador, que no pot donar-li per si el decaigut Estat centralitzat que ens regeix.²⁷

27. «Presentació», *El Poble Català* (12 desembre 1904); vegeu el document núm.1 de l'apèndix d'aquest estudi. Una detallada anàlisi del portaveu nacionalista republicà a E. GOULA, *El Centre Nacionalista Republicà...*, p. 84-96 i a Santiago IzQUIERDO, «El Poble Català (1904-1919)», a Josep SANTESMASES (dir.), *Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana. Actes del VI Congrés de la CCEPC*, Valls, Cossetània, 2008, p. 417-428. Vegeu també Vicenç BERNADES «La vida d'un diari. *El Poble Català*», *Serra d'Or*, núm. 194, 1975.

Si el 1899 *La Veu de Catalunya* havia de ser l'òrgan destinat a crear un corrent ideològic, aquell que havia d'acabar, el 1901, amb la formació de la Lliga Regionalista, ara el grup escindit seguirà el mateix procés amb la creació d'*El Poble Català*, setmanari amb el qual intentaran articular un corrent ideològic i polític que respongui a un sentiment que, per a ells, era majoritari entre el catalanisme popular. En paraules de Domènech i Montaner:

Se tractà de formar una agrupació que salvés el pensament català, apoiant-lo en la menestralia. De fons liberal temperat aquesta, l'agrupació nova devia respondre-li, ésser d'esquerra, i tocava fer-la als republicans separats dels regionalistes conservadors. Els demés catalanistes els ajudaríem, amb diners per a les publicacions i amb vots en els comicis.²⁸

En una sèrie de set articles, «El lliberalisme català», publicada a *El Poble Català* els dies 19 de novembre i 24 de desembre de 1904, 4 i 18 de febrer, 4 de març, 22 d'abril i 8 de juliol de 1905, Alomar volia posar els fonaments teòrics al procés de formació del corrent polític i ideològic que pretenia crear *El Poble Català*, un corrent destinat a portar a terme la gran empresa que la Lliga no havia estat capaç de fer: «Catalanitzar el republicanisme, tan vigorós a Barcelona; donar vida catalana a aqueixes multituds acèfales que avui manegen els forasters [Lerroux]». ²⁹ En la seva primera etapa, el setmanari es mourà dins un camp ideològic ampli de conjunció entre catalanisme, republicanisme i modernisme.³⁰

28. Lluís DOMÈNECH I MONTANER, «L'apartament d'Ildefons Suñol», *Butlletí de l'Ateneu Barcelonès*, any I, núm. 2, abril-juny 1915, p. 88-97. El document també a Ll. DOMÈNECH I MONTANER, *Escrips polítics...*, p. 197-209.

29. Els articles els podem trobar a Gabriel ALOMAR, *Obres completes*, Palma de Mallorca, Moll, 2000, vol. II: *El futurisme. Articles d'El Poble Català (1904-1906)*, p. 83-109. L'ideari polític d'Alomar és analitzat per Isidre MOLAS a «El liberalisme democràtic de Gabriel Alomar», text recollit a Isidre MOLAS, *Les arrels teòriques de les esquerres catalanes*, Barcelona, Edicions 62, 2001, p. 105-138.

30. Jordi CASTELLANOS, «Gabriel Alomar i el Modernisme», a G. ALOMAR, *Obres completes*, vol. II, p. 28.

Al voltant d'*El Poble Català* s'aplegava un grup heterogeni que reunia, a banda dels dissidents de la Lliga, elements procedents de la Unió Catalana, republicans independents, federals i un sector provinent de la Unió Republicana. La diversitat del grup d'escindits, doncs, farà que sigui força complicat posar-li una única etiqueta. Aviat va començar a parlar-se, però, del nacionalisme republicà com a característica més distintiva del nou grup. De fet, nacionalisme republicà volia significar, en gran part, una oposició clara al regionalisme *neutralista* de la Lliga.

El grup separat de la Lliga no tenia una coherència interna clara. Això no obstant, no podem donar com a bona la imatge que donaven els regionalistes dels escindits, als quals acusaven d'afany de protagonisme i d'envejar la Lliga. D'altra banda,

a desgrat de la tòpica imatge de Cambó dient «fem-la, l'Esquerra», el cert és que el partit regionalista procurà sempre destorbar el desenvolupament d'una opció catalanista republicana forta. L'esquerra que Cambó volia fer era una esquerra esquifida, amb les ales tallades, utilitzable en tot moment com a peó o com a tapadora per a donar un caràcter «unitari» i «nacional» a les iniciatives partidistes de la Lliga, però impotent per atreure les masses i, doncs, incapaç de trencar el monopoli que la Lliga havia establert sobre el catalanisme. Posats a tenir un adversari, Prat i Cambó preferien que fos el lerrouxisme, perquè, contra ell, podien, a més d'exploitar el reflex conservador de les classes burgeses, invocar la defensa de la pàtria amenaçada, cosa, aquesta, que no haurien pogut fer enfront d'una veritable esquerra nacionalista.³¹

És evident que la dissidència molestà i amoïnà la Lliga. Anys a venir, el 1910, Cambó ho va reconèixer de forma ben explícita:

31. Joan B. CULLA, *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*, Barcelona, Curial, 1986, p. 123. Vegeu també A. ROVIRA I VIRGILI, *Els polítics catalans*, p. 47, 60, 70 i 86-88 i Enric UCÉLAY-DU CAL, *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*, Barcelona, La Magrana, 1982, p. 74 i 77.

Hi havia a Barcelona des de l'any 1904 un grup que en el seu origen era una pura dissidència de la Lliga. No era un partit que significués una nova orientació, era una dissidència personalista que havia aixecat la bandera d'un ideal per a cobrir la veritat dels mòbils que l'havien provocada [...]. Tots els partits en un país poden haver fet obra d'educació ciutadana; mai cap dissidència, que no ha sigut més que dissidència, ha fecundat res. La característica d'una dissidència [...] és l'odi, és la protesta contra la casa d'on s'ha sortit; no tenen per finalitat crear sinó destruir; no es mira un camp que es considera propi, sinó que es mira com se podrà arrasar el camp que havia sigut propi un dia.³²

Contràriament a les opinions regionalistes, l'escissió responia a unes conviccions ben arrelades. De fet, el futur Centre Nacionalista Republicà no serà únicament una dissidència de la Lliga ni el refugi d'antics militants republicans amb inquietuds catalanistes. En qualsevol cas, la futura fundació del CNR alliberarà els nacionalistes republicans de la incòmoda etiqueta de ser només el grup escindit de la Lliga. Ara bé, tampoc no podem caure en el parany de creure la versió dels escindits, que volien veure en la separació, com si aleshores ja fos madura, tota la força de la futura «Esquerra Catalana».

La lenta consolidació del catalanisme d'esquerres no es va deure únicament als entrebancs que li posà la Lliga, sinó que va obeir sobretot a causes internes. Com va escriure Josep Pla, després de la crisi de la Lliga, l'abril de 1904, els escindits «es passaren una pila de mesos fent reunions i conferències, parlant del que farien i del que no farien».³³ És cert que havien projectat la formació d'una entitat política, però a causa de la indecisió dels líders encarregats de tirar-la endavant, el CNR no serà fundat fins a les darreries de 1906. En total, doncs, més de dos anys i mig per constituir un modest agrupament d'àmbit barceloní, tot i que de seguida nombroses localitats catalanes manifestaran el seu interès per constituir el seu CNR local:

32. Francesc CAMBÓ, *Catalunya y la Solidaritat. Conferencia donada al Teatre Principal el dia 26 de maig de 1910*, Barcelona, Estampa Fills D. Casanovas, 1910, p. 21-22.

33. J. PLA, *Francesc Cambó...*, p. 232.

Del dia que va anunciar-se la fundació d'un gran Centre Nacionalista Republicà [...], els iniciadors d'aquell organisme han anat rebent cartes de les poblacions més importants de Catalunya adherint-se a la idea i demanant instruccions per a constituir organismes similars, fillols de dit centre i propagadors de la seva acció.³⁴

Els perills implícits en el lent procés de vertebració del CNR seran assenyalats a les pàgines d'*El Poble Català* a començaments de 1905:

Els autonomistes se donaran compte que, dividits en el moment de l'acció, no podran mai acoblar les forces poderoses de la reivindicació patriòtica, ni despertar a l'amor de Catalunya les consciències avui encara adormides.

El portaveu nacionalista republicà encara reblava més l'argumentació quan afirmava:

No es prepararà degudament i ab eficàcia el lliure govern de Catalunya si tots els que defensem la seva autonomia no constituïm una unitat superior a les nostres diferències, la unitat d'acció i de treballs, per a lo que ens uneix dintre de la diversitat dels matisos que ens separa.³⁵

Les dificultats per concretar aquest projecte polític, republicà, nacionalista i esquerrà, eren imputables als principals encarregats de dur-lo a la pràctica i a la seva indecisió a l'hora de defensar un discurs clarament d'esquerres que pogués motivar les classes populars a interessar-se pel nou corrent polític. El programa del nacionalisme republicà es podia resumir en conceptes com nacionalisme, república, democràcia, supremacia del poder civil, separació de

34. Josep PONS I PAGÈS, «Tot passant. Catalunya per la República», *El Poble Català* (9 desembre 1906).

35. «Notes polítiques», *El Poble Català* (14 gener i 18 febrer 1905). En els mateixos termes s'expressava Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «L'acoblament autonomista», *El Poble Català* (4 febrer 1905).

l'Església i l'Estat, reformes socials moderades i un nou tipus de liberalisme. El liberalisme que propugnen els nacionalistes republicans posarà l'èmfasi en el reconeixement de la llibertat individual, que es considera un dret, i redefinirà el liberalisme espanyol, desprestigiats al llarg de la Restauració, per bastir un nou liberalisme contrari a qualsevol tipus de Govern monàrquic, més democràtic i més sensible a les reivindicacions populars, defensor del sufragi universal, del constitucionalisme i del parlamentarisme.

En definitiva, el del nacionalisme republicà era un programa d'esquerra moderada.³⁶ Socialment, era un grup que es recolzava en les classes mitjanes i la petita burgesia. El CNR no encaixava pròpiament amb un model clarament d'esquerreres, sinó més aviat amb un moderantisme de centreesquerra, ja que el programa del partit es caracteritzà per una indefinició que Josep Pla va resumir en dos punts, «un reformisme inofensiu i un republicanisme sense pretensions».³⁷

L'ambigüitat, la indefinició i el retraïment polític dels líders nacionalistes republicans en els moments clau dificultaran molt la dubitativa actuació inicial del CNR. En general, els capdavanters del nucli catalanista republicà —advocats per formació i burgesos per origen i tarannà— pecaven d'un malaltís pessimisme a l'hora de valorar les pròpies possibilitats, es descoratjaven davant els primers obstacles i, en no necessitar de la política per a viure, estaven mancats de la vocació i del compromís indispensables per tirar endavant qualsevol empresa partidària. Com va escriure Rovira i Virgili: «No eren uns excel·lents polítics, però eren uns excel·lents ciutadans i uns bons cavallers».³⁸

Per més que en cada número del setmanari, els articulistes d'*El Poble Català* subratllessin que «el liberalisme català té al davant de la seva acció una gran empresa: catalanitzar el republicanisme, tan vigorós a Barcelona»,³⁹ «reconquerir homes i classes socials avui apartats del moviment

36. Teresa ROCA, *La Unión Federal Nacionalista Republicana o el fracaso de una política*, Tesina de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1973, p. 22.

37. J. PLA, *Francesc Cambó...*, p. 239.

38. A. ROVIRA I VIRGILI, *Els polítics catalans*, p. 127.

39. Gabriel ALOMAR, «El lliberalisme català», *El Poble Català* (19 desembre 1904).

nacionalista»,⁴⁰ aconseguir «que l'estol patriòtic s'orienti cap a l'esquerra»,⁴¹ no hi reeixiren perquè, com va manifestar Lluís de Zulueta, per ser demòcrata, a principis del segle xx, «no basta no ser clerical militante, precisa ser un militante del anticlericalismo... Si una izquierda ha de ser viable será rozando las fronteras opuestas [referències a l'acostament entre la Lliga i els carlins]: los elementos obreros revolucionarios, los rezagados de la masonería, los anarquistas. Y esto, no de un modo intelectual, sino convivendo con dichos grupos, aceptando su colaboración, defendiéndolos ante los tribunales», és a dir, copiant la fórmula de Lerroux.⁴² I, conclou Zulueta, «los jóvenes de *El Poble Català* se mantienen en una región de pensamiento respetabilísima y nobilísima. Pero están fuera del campo de batalla».⁴³ I quan, amb la fundació del CNR, sembla que s'hi volen ficar, els seus escrúpols i la seva obsessió per no «afalagar» els treballadors —«els obrers no hem de distreure'ls, no hem d'apartar-los del seu propi camí» afirmarà Carner en el discurs inaugural del CNR— els deixaran desarmats en la lluita per la direcció política de les classes populars.⁴⁴ Inicialment, aquesta actitud condemnava el CNR a tenir només una base benestant i moderada, gens diferenciada de la de la Lliga. En aquest sentit, les fronteres ideològiques que separaven la política de la Lliga de la dels nacionalistes

40. Jaume CARNER, «Crisi patriòtica», *El Poble Català* (31 desembre 1904).

41. Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «L'acoblament autonomista», *El Poble Català* (4 febrer 1905).

42. Luis DE ZULUETA, «¿Izquierda catalanista?», *La Publicidad* (26 novembre 1905). Miguel de Unamuno expressà aquesta mateixa idea d'una forma ben gràfica, com podem llegir en una carta que va adreçar a Joan Maragall: «Entre un abogado y un demagogo, el pueblo se irá con el demagogo siempre. Y frente a Lerroux, yo apenas he visto ahí sino abogacía»; carta citada a Rafael OLIVAR BERTRAND, *Prat de la Riba*, Barcelona, Aedos, 1964, p. 222, nota 31.

43. Luis DE ZULUETA, «¿Izquierda catalanista?», *La Publicidad* (26 novembre 1905).

44. Jaume CARNER, *Orientacions polítiques y socials del Centre Nacionalista Republicà. Discurs pronunciat per Don Jaume Carner la vetlla del 26 de janer de 1907, en la sessió inaugural d'aquesta entitat*, Barcelona, Societat Cooperativa Obrera Impremta Comunal, 1907, p. 23. El discurs també a J. CARNER, *La democràcia nacionalista de Catalunya*, p. 55-72. Es pot consultar també a l'apèndix, document núm. 3.

republicans no eren gaire precisos. I, «amb públic de la Lliga, no es podia fer una Esquerra».⁴⁵ Tanmateix, convé ressaltar que la base humana del partit a Barcelona ciutat era formada pel proletariat catalanista, per menestrals i petit burgesos, essent els burgesos una minoria entre les bases.⁴⁶ A més, el CNR Fivaller-Ateneu Obrer del Districte VI, l'Associació Nacionalista Republicana Sang Nova d'Hostafranchs o el Foment Republicà Català de Sants esdevenen uns clars exemples d'aquesta mena de CNR que, a banda de la lògica vocació política, també manifestaven una evident preocupació per la qüestió social.

La fundació del Centre Nacionalista Republicà

Tot i que amb dificultats i amb algunes contradiccions internes, el cert és que des de 1904 el nacionalisme republicà havia estat capaç de trobar — ni que fos tímidament — un espai polític propi a Catalunya. A la ratlla de 1906, però, li calia fer un pas més, un salt de qualitat, que s'havia de traduir en la vertebració d'aquest CNR que no s'acabava de decidir a esdevenir una entitat política més clarament definida. I així ho van entendre, entre d'altres, Jaume Carner i Ildefons Sunyol.⁴⁷

L'1 de maig de 1906 *El Poble Català* es convertia en una publicació de periodicitat diària. L'objectiu era clar: accelerar els treballs per a la vertebració definitiva dels nacionalistes republicans en una entitat política, la creació de la qual s'estava dilatant en excés. En el primer número d'aquesta nova etapa del portaveu nacionalista, Carner publicava un article programàtic, en el qual apuntava alguns dels objectius que volia assolir el nacionalisme republicà:

45. J. PLA, *Francesc Cambó...*, p. 294.

46. E. GOULA, *El Centre Nacionalista Republicà...*, p. 81.

47. La lenta vertebració del CNR és analitzada a S. IZQUIERDO, *República i autonomia...*, p. 72-88.

La solució catalana d'Espanya és la seva reconstrucció política en una federació dels pobles que viuen en el terror de la Península. Que s'hi vagi sobtada o gradualment, que s'hi arribi amb el nom de federació o d'autonomia, que uns pobles puguin més prompte que altres usar del dret al seu propi govern, són detalls del seu únic camí salvador. [...]

I el problema polític més viu i més actual d'Espanya, és la plena i absoluta impotència del règim presentat per a ser instrument poderós de la radical transformació d'aquest Estat. [...]

Catalunya, fonament republicana, té de crear el poderós instrument de transformació de l'Espanya vella en la nova Espanya, lliure, federal i democràtica.

I aquesta és la gran obra, la gran feina de la nostra democràcia nacionalista: recollir, encarrilar i portar a terme l'actuació pràctica, les radicalíssimes aspiracions socials i polítiques que glateixen violentes i desbordades dins de l'ànima del nostre poble; ajuntar tots els demòcrates de Catalunya, tots els que comparteixen el sentiment ampla i fonament social d'aquesta concepció política, convertint-los en organisme i instrument per a implantar a Espanya l'ideal de vida nova. [...]

Heu-la aquí, doncs, la doble missió d'aquesta democràcia catalana. Redimir i educar els demòcrates catalans convertint-los a professar i practicar una democràcia social fecunda i pràctica, i muntar l'instrument d'acció que ha de servir per a l'organització autonòmica dels pobles d'Espanya.⁴⁸

Pocs mesos després, el 19 d'octubre, *El Poble Català* publicava a la secció «Moviment autonomista», una breu nota que deia el següent: «Nova entitat nacionalista-republicana. S'estan fent els treballs oportuns per a constituir en aquesta ciutat una nova associació que es titularà "Centre Nacionalista Republicà" y tindrà el seu hostatge social al carrer de Bailèn, número 205». En el decurs dels dies següents les notícies recollides en el diari relatives a la imminent constitució del CNR van començar a sovintejar; així, en l'edició corresponent al dia 27 de novembre podem llegir:

48. Jaume CARNER, «La democràcia nacionalista de Catalunya», *El Poble Català* (1 maig 1906); l'article es pot consultar també a J. CARNER, *La democràcia nacionalista de Catalunya*, p. 36-38.

Els lliberals catalanistes ens hem, doncs, d'agrupar [...]. Sobre la base ferma de les nostres conviccions autonomistes, del nostre fervorós amor per Catalunya, hi aixequem les afirmacions integrals de les modernes democràcies, que posen la sobirania social en mans del poble. I acceptem la República com a única forma dins de la qual és possible avui a Espanya la vida efectiva dels principis democràtics, l'encarnació de l'autonomia en els pobles que hi conviuen.

No formulem programes complets, que ens farien caure en dogmatismes contraris al sentit positivista pràctic del nostre poble. [...] Marquem, sí, una orientació ampla, tolerant, seriosament republicana i democràtica, essencialment entenimentada i catalana.

Heus aquí lo que representa el Centre Nacionalista Republicà que està constituint-se. Va a ésser un altre nucli d'alliberació catalana format per ciutadans que volen l'autonomia de la seva pàtria, però que al demanar-la diuen l'ús que faran d'ella, entenent que aquest és el que avui la dignitat del poble i l'essència de nostra ànima fan imperiós i obligatori.

Esperem i sabem que l'acollida excel·lent i grandiosa que ha donat Catalunya al nostre diari, donarà també al Centre Nacionalista Republicà.

En aquell mateix número es podia llegir, a la secció «Moviment autonomista»:

Centre Nacionalista Republicà. És un fet la constitució a Barcelona, i estenent-la per tot Catalunya, d'una nova associació al servei del Nacionalisme, la Llibertat i la República. El seu títol es prou expressiu en aquest sentit: s'anomena Centre Nacionalista Republicà.

No es pot dir que sia una entitat ara nascuda. Abans que el seu nom fos pronunciat, els seus homes crearen aquesta associació i escamparen els seus ideals ab la seva propaganda i la seva acció, i encara per damunt d'ells l'havia creada Catalunya, que és tradicionalment un fogar de llibertat, i que necessita amarar d'avenç i civilisme la seva causa emancipadora per a assegurar el seu triomf.

Formen el Centre Nacionalista Republicà els que ab vencedor esforç constituïren *El Poble Català*, element ja poderós de Nacionalisme [...].

El Centre Nacionalista Republicà no es cap dissidència. Respon a l'orientació dels temps d'ara com ho demostra la creació recent per tot

Catalunya d'institucions del mateix caràcter nacionalista i republicà. Si per haver sigut molts dels seus elements fundadors d'altres entitats patriòtiques se li hagués de dir dissidència d'elles, tota la història del Nacionalisme ho fóra [...].

Les idees nacionals que tenen l'avenir segur se desenrotllen no per divisions i esquarterament, sinó per eixamplaments i multiplicacions. Les seves crisis no ho són de descomposició, són crisis de creixença.

El Centre Nacionalista Republicà vol tenir ab totes les agrupacions i entitats catalanes les més estretes relacions, mantenint una comunitat de família ab les que tenen en son programa la paraula essencial del nacionalisme [...].

Actualment s'estan acabant de redactar els Estatuts que seran presentats seguidament a l'aprovació del Govern Civil. Mentre no es tingui disposat el domicili social, en l'administració d'*El Poble Català* estarà oberta la inscripció de socis.

A redós del de Barcelona, s'aniran començant a articular altres CNR en el conjunt de la geografia catalana. Com s'anuncia a les pàgines d'*El Poble Català*: «Fora de la ciutat de Barcelona, que és l'impulsora de l'activitat catalana, altres Centre Nacionalista Republicà s'anuncien en un i altre indret de la Pàtria, Centres que no seran sucursals o dependències del de Barcelona».⁴⁹

A començaments de desembre, Lluhí i Rissech, un dels màxims ideòlegs del grup, feia algunes reflexions sobre la imminent estrena pública del CNR:

La creació del Centre Nacionalista Republicà resulta imposada pel bon sentit intel·lectual i per les conveniències socials de Catalunya. No representa una aspiració impacient, ni una ambició precipitada i malaltissa de formes reservades a un avenir encara llunyà, sinó una serena interpretació de la realitat vigent. [...]

49. *El Poble Català* (13 desembre 1906). Vegeu S. IZQUIERDO i G. RUBÍ (eds.), *Els orígens del nacionalisme republicà...*, on es fa ben palesa la presència del Centre Nacionalista Republicà més enllà de les comarques barcelonines.

Nosaltres som fonamentalment nacionalistes. I som ahora demòcrates i republicans per raons notòries de política positiva. No es pot negar el fracàs de la monarquia. A la monarquia i els seus partits de govern se deuen les dificultats i entrebancs de l'actuació de Catalunya, l'immens treball que ha d'exigir tota reforma de llibertat, les institucions que ofeguen i les lleis que pertorben i els poders que sacrifiquen les justes demandes de la nostra renaixença gloriosa.

Les aspiracions del nacionalisme, rebutjades i perseguides per la centralització i la monarquia, concorden admirablement ab els ideals de la democràcia republicana. Els homes de la dinastia són unitaris; els de la República autonomistes.

Autonomia i República, Catalunya i Democràcia són afirmacions que no poden ja separar-se.

El Centre Nacionalista Republicà aplega ràpidament l'estol nombrosíssim constituït pels catalanistes lliberals, preparant així els futurs combats d'alliberació autonòmica. A les seves files hi estan cridats els nacionalistes de l'esquerra; els adversaris del règim absolutista i unitari de l'Estat, els que estan desenganyats de la centralització monàrquica i se senten portats a la fe republicana i democràtica com salvadora per la pàtria.⁵⁰

En el decurs dels dies següents, *El Poble Català* es convertirà en l'aparador que faran servir els prohoms nacionalistes republicans per anar donant algunes informacions relatives a la vertebració de la nova agrupació:

El Centre Nacionalista Republicà estableix el seu estatge social en un esbarjós edifici que hi ha darrere el cafè i billars de Novetats, en el que s'hi troba una sala central per conferències i reunions polítiques capaç per a sis-centes persones. [...]

La quota que han d'abonar mensualment els socis del Centre Nacionalista Republicà es voluntàriament de cinc o de tres pessetes, divent

50. Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «Nacionalistes y republicans», *El Poble Català* (2 desembre 1906).

advertir que hi ha una quota especial d'una pesseta per a obrers, estudiants i empleats de poc sou, en el ben entès de que tots els socis, sigui la que es vulgui la quota que paguin, tenen iguals drets socials i el mateix vot en les juntes.⁵¹

El gener de 1907, en el moment de constituir-se, el CNR tenia vora nou-cents afiliats, «nombre mai igualat, fins aleshores, per cap altre centre polític català, per la qual cosa no podien ésser els inicis més propicis i satisfactoris», assenyala Ramon Noguer i Comet.⁵² En aquells moments, la Lliga tenia sis-cents afiliats. Les xifres havien superat totes les expectatives. Com s'havia arribat a aquests nou-cents socis? A començaments de gener de 1907, el dia 3, la xifra de socis s'acostava als set-cents, com recollia l'edició d'*El Poble Català* d'aquell dia. Dos dies després els socis fundadors del CNR ja eren 748, mentre que l'endemà el CNR de Barcelona tancava la llista de socis fundadors amb 846, entre els quals «hi figuren un nombre crescut d'obers».⁵³ A finals de gener de 1907, el nombre de socis ja ultrapassava el miler, com indicava *El Poble Català* en la seva edició del dia 31 de gener. Pocs dies abans de la celebració de les eleccions legislatives del 21 d'abril de 1907, els afilitats al CNR gairebé eren ja prop de mil sis-cents. El CNR era, a més, una agrupació formada, en un percentatge important, per gent jove: dos terços dels seus afiliats tenia menys de quaranta anys, xifra que podem traslladar a la seva cúpula de dirigents, molts dels quals s'inicien en política en ingressar en el CNR.

El seu lema era molt explícit: «Nacionalisme, Democràcia, República». Darrere d'aquest programa s'amagaven els altres objectius del CNR: «Ell serà l'instrument de positiva alliberació de Catalunya i dels catalans davant

51. «Moviment autonomista. Centre Nacionalista Republicà», *El Poble Català* (15 desembre 1906). Recordem que el Novetats estava situat al Passeig de Gràcia. El 30 de maig de 1909 l'entitat es traslladarà al carrer Pelai 42, principal.

52. Ramon NOGUER I COMET, *Al llarg de la meua vida*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 62. Dels seus afiliats en el moment de fundar-se, només una cinquantena havien estat membres de la Lliga.

53. «Ecos», *El Poble Català* (8 gener 1907).

per davant d'un règim centralista monàrquic que treballa per a ofegar i resistir aquesta alliberació ineludible i fecunda».⁵⁴

A l'edició del 22 de desembre de 1906, *El Poble Català* havia anunciat que aquell vespre tindria lloc la constitució definitiva del Centre Nacionalista Republicà, tot i que no serà fins a començaments de gener quan es fundi oficialment l'entitat, després de l'obtenció del reconeixement legal per part del Govern Civil: «Després d'algunes dificultats posades en el Govern Civil per a acceptar la presentació dels estatuts del Centre, el governador Manzano firma'l dia darrer de l'any la nota obligada que dóna existencia legal an aquella poderosa entitat».⁵⁵ Els *Estatuts*, aprovats el 22 de desembre, no van ser presentats al Govern Civil fins al dia 31, raó per la qual el CNR encara no podia ser considerat oficialment constituït. De fet, en compliment de la llei, no serà fins al dia 9 de gener que l'entitat complirà tots els requisits legals. A partir d'aquella data, doncs, el CNR esdevingué una realitat.

El 26 de gener de 1907 va tenir lloc la solemne sessió inaugural del CNR. En el decurs de l'acte es van ratificar els *Estatuts* de l'entitat i es van elegir els vint-i-un membres de la Junta, tots ells advocats, arquitectes, metges, petits i grans comerciants i industrials: Jaume Carner (president), Santiago Gubern i Joaquim Lluhi i Rissech (vicepresidents), Felip Rodés (secretari), Fèlix Griera (vicesecretari), Francesc Mas (tresorer) i com a vocals Jaume Aragay, Joan Banús, Jaume Berga, Josep Boronat, Jacint Capdevila, Joaquim Casas-Carbó, Francesc Casas, Andreu Martínez, Marià Planas, Josep Roig, Manuel Roig, Joan Serinà, Antoni Suñol, Ildefons Sunyol i Josep Tarruella. Com podem llegir en l'article primer dels seus *Estatuts*, el CNR tenia «per objecte la consecució de l'Autonomia de Catalunya dins l'Estat espanyol, y la propagació dels ideals de la democràcia republicana».⁵⁶

54. «Moviment autonomista. Centre Nacionalista Republicà», *El Poble Català* (19 desembre 1906).

55. «Moviment autonomista. Centre Nacionalista Republicà», *El Poble Català* (3 gener 1907).

56. *Centre Nacionalista Republicà. Estatuts*, Barcelona, Tipografia de Serra Germans y Russell, 1907. Els podeu veure també a l'apèndix, document núm. 2. També s'han recollit a Josep Maria POBLET, *Jaume Carner. Polític, jurisconsult, industrial i ministre de Finances*

Jaume Carner va fer el discurs presidencial, on va exposar quines serien les orientacions de l'entitat i, també, va parlar de la necessitat de republicanitzar els catalanistes i de catalanitzar els republicans.⁵⁷ Més explícit havia estat pocs dies abans Lluhí i Rissech quan va afirmar que el Centre Nacionalista Republicà «destruirà l'antagonisme de catalanistes y republicans».⁵⁸ Aquesta era una preocupació recurrent des del moment de l'escissió, el 1904, i els prohoms nacionalistes republicans no es cansaran de repetir que:

El catalanisme no deu ni pot propagar recels i odís contra els republicans, ni considerar-los dimonis [...]. Pel contrari, ha de dir ben alt i clar que també hi caben dins l'estol patriòtic i que també d'ells necessita, per a ser autònoma i lliure, Catalunya.

O, encara més clar:

Els republicans hi caben en l'agermanament fonamental constituït pel Nacionalisme català, com hi cap tothom que pugui i vulgui contribuir a la llibertat i l'autonomia de la nostra pàtria. L'agermanament nacionalista, l'actuació patriòtica està per damunt de discòrdies, matisos, formes

de la II República, Barcelona, Dopesa, 1977, p. 217-238; la creació del CNR i l'ascens de Carner a la presidència de l'entitat són estudiats a les p. 79-85. Les Junes directives del CNR de Barcelona entre els anys 1907 i 1910, així com també les Junes directives de la Secció d'Estudis i Propaganda del CNR de Barcelona, a S. IZQUIERDO i G. RUBÍ (coord.), *Els orígens del republicanisme nacionalista...*, p. 337-338.

57. El ressò periodístic, tant del discurs com de l'acte inaugural, a *El Poble Català* (27 i 28 gener 1907). Malauradament, encara no existeix un estudi biogràfic sòlid sobre la figura de Jaume Carner: a banda del treball pioner de Poblet, de caire divulgatiu, només disposem per aproximar-nos a la seva figura de l'estudi d'Alfred Pérez-Bastardas, «Jaume Carner: la democràcia nacionalista de Catalunya», publicat a J. CARNER, *La democràcia nacionalista de Catalunya*, p. V-XXXII.

58. Joaquim LLUHÍ i RISSECH, «Punt de partida», *El Poble Català* (4 gener 1907). En els mateixos termes s'havia expressat anteriorment Jaume Carner a l'article «Crida patriòtica», *El Poble Català* (31 desembre 1904); l'article també s'ha publicat a J. CARNER, *La democràcia nacionalista de Catalunya*, p. 24-27.

de govern i preferències de tota mena [...]. I ens dol que es combati els republicans en general des del camp catalanista, perquè això contribueix a arrelar en les multituds obreres i en les forces lliberals i democràtiques de Catalunya la llegenda funestíssima que en el Nacionalisme català tot és dreta i extrema dreta, tot reaccionari i negre.⁵⁹

En el seu discurs, Carner considerava que el CNR s'havia format, en part, per desmentir dos tòpics falsos: la suposada equivalència entre catalanistes i reaccionaris i l'equiparació dels republicans amb elements avalotadors:

Som en primer terme nacionalistes, perquè creiem, perquè estem fermament convençuts que els grans corrents del món, els grans corrents de la vida i la Història, per a encarnar en nosaltres han de trobar fortament constituïda nostra personalitat política i social. Nosaltres volem que totes aquelles condicions que són necessàries, indispensables, per a què siguem amos i senyors de nostra vida intel·lectual, moral, social, política i econòmica, les tingui el poble català. I aquestes condicions volem que siguin totes aquelles que ha proclamat el catalanisme en les seves Assemblees i totes les que els fets i circumstàncies de l'avenir facin necessàries per al nostre desenrotllament.

Som demòcrates perquè estem convençuts que els drets individuals que són conquesta de la civilització moderna estan definitivament incorporats a la vida de la humanitat i són absolutament necessaris per a què les societats humanes facin son natural camí.

Som republicans no solament perquè la forma de govern republicana és la que avui pot emmotllar millor els nostres sentiments tradicionals, sinó perquè ella és la que pot realitzar els ideals de llibertat i de justícia, la que ens pot permetre a tots els catalans una vida on tinguin plena realització nostres aspiracions nacionalistes i democràtiques.⁶⁰

Carner es va estendre també sobre les característiques de Solidaritat Catalana i el paper que havia de tenir-hi el CNR. Així mateix, va defensar

59. «Notes polítiques», *El Poble Català* (20 maig i 3 juny 1905).

60. J. CARNER, *Orientacions polítiques...* Vegeu l'apèndix, document núm. 3.

la separació entre Església i Estat. Es va ocupar, a continuació, de la qüestió social, mostrant-se partidari d'un sindicalisme a l'anglesa. Carner va defensar que els sindicats havien de ser organismes de classe i no de partit polític, però argumentava que els obrers no podien renunciar a influir en la conjuntura política, la qual afectava la classe obrera. El CNR, continuà Carner, era un partit d'esquerra liberal i aquest liberalisme oferia sempre uns mínims de socialdemocràcia. El discurs deixava entreveure que les relacions que mantindran els nacionalistes republicans amb el món obrer presentaran uns clarobscurs molt evidents. Això no va impedir, però, que des de les pàgines d'*El Poble Català* es fessin afirmacions del tipus següent:

Ell [el Centre Nacionalista Republicà] ha d'ésser el propulsor que porti a l'acció nacional el concurs de les classes populars, ell ha d'ésser el nucli d'on sortiran les futures agrupacions d'artesans i d'obriers nacionalistes; ell serà el propagador de l'esperit català entre totes aquestes classes, les més nombroses, que no sols havien estat allunyades, sinó que miraven ab prevenció i fins ab hostilitat tota política genuïnament catalana.⁶¹

En qualsevol cas, convé recordar que dins del CNR trobem diferents graus d'esquerranisme, entre els «vells» (Sunyol o Carner) i els elements més joves (Alomar o Rovira i Virgili). Els primers no han perdut del tot un cert matís conservador, incompatible amb una postura marcadament esquerrana en segons quines qüestions, mentre que els segons tenen més afinitat amb el socialisme i una sensibilitat per les qüestions obreres que els «vells» del CNR semblen no tenir. En aquest sentit, Rovira i Virgili va escriure:

Carner, Sunyol... munten un projecte polític que indirectament i a desgrat dels fundadors aglutina figures noves (Alomar) que fins llavors fluctuaven sense tenir un projecte polític clar al qual adherir-s'hi. El CNR esdevindrà el seu aglutinador, convertint-se així en un partit que

61. «Ecos», *El Poble Català* (2 gener 1907).

prendrà una sèrie de matisos que els seus fundadors no havien previst, ni desitjaven, de cap de les maneres.⁶²

En definitiva, des del primer moment van coexistir dins del Centre Nacionalista Republicà dues tendències: una, dirigida pels advocats i els sectors petitburgesos, que eren de centre i agrupaven republicans liberals, i l'altra més esquerrana, sota la direcció d'intel·lectuals que havien ingressat en el nacionalisme republicà en data més recent, formada per gent més jove capaç d'arribar ideològicament al socialisme o, fins i tot, a un tebi comunisme.⁶³

Tot i aquestes discrepàncies internes, però, el CNR es convertirà en la primera entitat, en la història política catalana, que pot ser considerada com la manifestació d'un nacionalisme més o menys burgès que prenia partit per un republicanisme català, trencant així la dicotomia catalanisme-conservadorisme-monarquia davant l'espanyolisme-progressisme-república. El pas era transcendental per al catalanisme i les seves possibilitats d'arrelament en les masses urbanes, en la petita burgesia i en certs sectors proletaris.

62. A. ROVIRA I VIRGILI, *Els polítics catalans*, p. 90-91. L'actuació política de Rovira i Virgili en el CNR i, més endavant, en l'Esquerra Catalana i en la UFNCR, així com la seva activitat periodística a les pàgines d'*El Poble Català*, és analitzada a Xavier FERRÉ, *Per l'autodeterminació. Evolució ideològica i política d'Antoni Rovira i Virgili*, Tarragona, Arola editors, 2004, p. 73-149, i, del mateix autor, *De la nació cultural a la nació política. La ideologia nacional d'Antoni Rovira i Virgili*, Catarroja, Afers, 2005, p. 37-100. Rovira i Virgili fou un autor decisiu en l'articulació del nacionalisme català modern; una aproximació al seu pensament a Isidre MOLAS, «Antoni Rovira i Virgili: un català nacional, republicà i federal», a I. MOLAS, *Les arrels teòriques...*, p. 151-167. Unes breus pinzellades del seu pensament a Santiago IZQUIERDO, *Panoràmica de l'esquerra nacional (1868-2006)*, Barcelona, Fundació Josep Irla, 2010, p. 101-109.

63. El procés d'evolució política d'alguns dels intel·lectuals de l'òrbita nacionalista republicana que, influenciats ideològicament pel modernisme, evolucionen des del republicanisme catalanista cap a postures socialment i políticament més radicals, ha estat estudiat per Alfred PÉREZ-BASTARDAS a «Les relacions entre republicanisme i socialisme. Del republicanisme modernista al socialisme polític (1900-1923)», ponència presentada a les *V Jornades Història del Socialisme: Republicanisme i Socialisme*, celebrades a Barcelona a la Fundació Rafael Campalans els dies 1 i 2 d'abril de 1992. Dec a l'amabilitat de l'autor la coneixença d'aquest treball.

El CNR, però, tindrà un greu handicap gairebé des del mateix moment de la fundació i, sobretot, en el decurs dels mesos següents: no té un líder clar ni amb vocació política suficient per dirigir el nou projecte polític. Fins i tot podem parlar de manca de professionalització i d'autèntica vocació política dels seus dirigents. No hi ha ningú que pugui comparar-se en aquest sentit als dinàstics, ni a determinats regionalistes, amb més facilitat de dedicació a la política per posició econòmica i amb casos de gran vocació, com Cambó o Prat de la Riba. Tampoc no es pot establir la comparació amb alguns líders dels altres partits republicans, sobretot el lerrouxista.⁶⁴ Els prohoms del CNR, tots ells advocats de gran mèrit, tenen molta més predisposició per a les feines del bufet que no pas per a les de la política. Claudi Ametlla és ben explícit en aquest sentit: «Diguem-ho clar: en aquest partit, aparentment nascut sota un estel tan propici, es produïa la tragèdia d'altres similars: no hi havia polítics. O més ben dit, no hi havia el polític».⁶⁵ Fins i tot, Carner confessarà a Coromines, anys a venir, el 2 de gener de 1916: «No puc dignament aspirar al càrrec de diputat, perquè subsistint les obligacions que absorbeixen el temps de què dispo, no puc dedicar un sol moment a l'acció política. Ostentar el càrrec de diputat, com ho he fet en aquests últims anys i com deuria exercir-lo si em reelegissin es una cosa que em repugna. No vull deixar la carrera, perquè es la professió de la meua vida. [...] No puc desatendre assumptes personals».⁶⁶ Rovira i Virgili és molt explícit quan escriu, referint-se a Carner: «Deixava les visites polítiques per a després d'acabades les visites professionals i procurava enllestir aviat les consultes i peticions de caràcter polític».⁶⁷ I, continua Rovira: «Veient només en la política l'exercici de la ciutadania democràtica, Jaume Carner no aspirava a ésser un polític permanent, professional, de carrera... L'actuació constant

64. Santiago ALBERTÍ, *El republicanisme català i la restauració monàrquica (1875-1923)*, Barcelona, Albertí, 1972, p. 278-281.

65. C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 227.

66. Biblioteca de Catalunya: Fons Pere Coromines - Correspondència, caixa 1, carpeta 7.

67. A. ROVIRA I VIRGILI, *Els polítics catalans*, p. 120.

i quotidiana dins un grup no li plaïa gaire. No era un polític de partit. No s'emmotllava a l'esperit partidista ni al mecanisme de les organitzacions. Les qüestions internes dels partits l'adolorien i el cansaven molt més que les grans batalles de la democràcia». ⁶⁸ L'escriptor i polític tarragoní s'expressava en els mateixos termes quan es referia a Sunyol: «Entre l'oficialitat [...] del CNR, era molt estesa la creença que no calia comptar gaire amb Sunyol per a l'acció política ordinària. Se'l presentava com un home de poca salut i una mica peresós [...]; era ben cert que Sunyol no mostrava gaire amor ni gaire perseverança en l'actuació política, encara que això no fos atribuïble a la peresa de què era acusat a mitja veu». ⁶⁹ Sembla evident que el CNR no tenia, tot just acabat de constituir-se oficialment, un lideratge fort. I aquest no era un bon punt de partida per a cap formació política amb pretensió d'arrelar entre un electorat que encara ha de conquerir.

A banda d'aquest, el CNR també haurà de fer front a un altre escull: la manca d'una veritable organització interna, problema que l'afectarà al llarg de la seva existència i que, val a dir, també serà un dels handicaps més greus al qual hauran de fer front la resta de formacions nacionalistes republicanes hereves i continuadores del CNR, en especial la Unió Federal Nacionalista Republicana.

L'entitat nacionalista republicana estava formada per un nucli central, el CNR de Barcelona, al qual s'adherien els altres centres de la resta dels districtes barcelonins i de les altres poblacions catalanes. Aquest nucli central era essencialment el «partit», «on en realitat es “feia política”, on es formaven els quadres reals del partit, i d'on sortien també els candidats per a llocs de representació». ⁷⁰

L'organització de l'associació de Barcelona estava regulada per uns estatuts que van ser orientatius per a les futures entitats del mateix signe polític. L'adhesió dels nous centres nacionalistes republicans es tramitava

68. Antoni ROVIRA I VIRGILI, *Siluetes dels catalans. Segles XIX i XX*, Barcelona, Proa, 1999, p. 128.

69. A. ROVIRA I VIRGILI, *Els polítics catalans*, p. 84.

70. I. MOLAS, *Lliga Catalana...*, vol. II, p. 11-12.

a través d'una sol·licitud presentada a la Junta Directiva del CNR de Barcelona. D'altra banda, no hi havia establert cap classe d'organització per mantenir un contacte regular entre el nucli central de Barcelona i les altres associacions. Aquestes, simplement, i de manera molt arbitrària, informaven de la seva activitat a les pàgines d'*El Poble Català*. En un intent de consensuar estratègies i de treballar tots en la mateixa línia, durant els primers mesos de 1908 es van establir unes reunions quinzenals entre els CNR de Barcelona, repartits en els diferents districtes. Sembla, però, que aquestes trobades no van perdurar gaire.

Malgrat la feble estructuració interna, el mes de maig de 1908 es van iniciar els preparatius per a la constitució d'una nova secció en el CNR de Barcelona, la Secció d'Estudis i Propaganda.⁷¹ En realitat, amb aquesta mesura es creava una Joventut, tot seguint un costum arrelat en les organitzacions polítiques de l'època. Els membres del CNR, però, pretenien formar quelcom diferent i «organitzar una cosa més seriosa i més adient a la intel·lectualitat selecta que representava aquella nova força política. En lloc de crear una Joventut, es constituí la Secció d'Estudis Polítics i Socials, la qual, en definitiva, venia a ésser la Joventut del Partit, puix que s'hi inscriviren principalment els joves de la "Casa". I, així com la majoria dels dirigents del Centre eren advocats —molts dels quals de gran relleu en el fòrum català—, els dirigents de la susdita Secció foren els passants d'aquells, i ben nombrosos també [...]. I així com el Centre el presidí per primera vegada el Sr. Carner, el primer president de la Secció fou el seu passant o company de despatx, en Manuel Rius i Rius [...] fill del gran alcalde de Barcelona, en Francesc de P. Rius i Taulet».⁷²

Orgànicament la secció formava part del CNR de Barcelona, tot i que tenia un caràcter autònom. El seu lema era «Orientem-nos cap a l'acció». La secció s'inaugurà oficialment el novembre de 1908 amb una conferència del diputat solidari Amadeu Hurtado, que duia per títol «L'acció liberal

71. «Nova entitat», *El Poble Català* (24 maig 1908).

72. R. NOGUER I COMET, *Al llarg de la meua vida*, p. 89.

catalana».⁷³ La seva activitat —estudis, enquestes, conferències— no va ser massa intensa. De fet, la secció va desaparèixer quan el seu president, Rius i Rius, va deixar el càrrec poc temps després d'haver estat escollit regidor a l'Ajuntament de Barcelona, el 12 de desembre de 1909.

La Secció d'Estudis i Propaganda tampoc va servir per aglutinar mínimament els diferents CNR i portar a terme una acció conjunta amb el Centre Nacionalista Republicà de Barcelona.

73. «Centre Nacionalista Republicà», *El Poble Català* (6 novembre 1908).

2. Del Centre Nacionalista Republicà a l'Esquerra Catalana

El procés de formació de l'Esquerra Catalana

Quan Solidaritat Catalana està vivint ja els seus últims moments de vida és imminent la seva irreversible disgregació, l'any 1909 es començaran a intensificar les veus que demanen la formació d'una Esquerra Catalana — el grup majoritari de la qual l'havia d'integrar el CNR— que aglutinés les diverses forces republicanes que es trobaven disperses en el panorama polític català i que en alguns casos havien format part de Solidaritat.

El gener de 1909, *El Poble Català* començarà a demanar insistentment la creació d'aquesta Esquerra Catalana.⁷⁴ Aquestes demandes estaven estretament lligades a unes altres que seran una constant al llarg d'aquells anys inicials del segle xx: la desaparició dels vells partits republicans, tant en l'àmbit català com en l'espanyol, i el posterior ingrés de tots els liberals catalans en aquest nou «partit republicà autonomista català».⁷⁵ D'altra banda, els liberals d'esquerra catalans tenen molt clar que no volen formar part d'un bloc d'esquerres d'àmbit espanyol.⁷⁶ Els nacionalistes republicans

74. *El Poble Català* (1 gener 1909). Aquestes peticions s'havien intensificat en el decurs dels mesos anteriors: a l'edició del 20 de desembre de 1907 *El Poble Català* publicava «La necessitat de l'acció», article en què Rovira i Virgili demanava una actuació autònoma de les forces catalanistes d'esquerra integrades dins de Solidaritat Catalana.

75. Peticions que fa Coromines en un míting celebrat a l'entitat graciense Radium Social i que ressenya *El Poble Català* (2 gener 1909).

76. L'anàlisi del «Bloque de Izquierdas» a Salvador FORNER, *Canalejas y el Partido Liberal Democrático (1900-1910)*, Madrid, Cátedra, 1993, p. 144-171.

consideraven fracassat el bloc de les esquerres espanyoles, tot argumentant que no pretenia crear una veritable esquerra i que no era possible una actuació «radical» dins d'un règim monàrquic i centralista. Una monarquia, a més, que s'oposava a qualsevol canvi progressista i liberal. En el fons, el que està demanant el nacionalisme republicà és la desaparició de la vella política espanyola i l'establiment d'una de nova que conduís a l'autonomia de Catalunya.

Recordem que la creació del «Bloque de Izquierdas» responia als desitjos de Segismundo Moret de fer caure el Govern conservador d'Antoni Maura, mitjançant un front comú de pressió antigovernamental format per liberals, demòcrates republicans, socialistes i certs sectors del món obrer. Els nacionalistes republicans, tanmateix, miraven amb un evident escepticisme les maniobres de Moret, considerant-les com un intent oportunista per tal d'arribar al poder. A més de conèixer Moret per les seves actuacions passades com a cap del Govern i com a ministre, els republicans solidaris tenien encara l'experiència immediata d'haver-lo vist actuar a les Corts com un dels antisolidaris més exacerbat. A més, Moret també havia combatut amb força la Llei d'Administració Local maurista, perquè entenia que feia concessions intolerables a l'autonomisme català. Així les coses, i sense oblidar tampoc la Llei de Jurisdiccions moretista, era comprensible que els republicans solidaris consideressin amb menyspreu aquest acostament interessat de Moret cap a l'esquerra. L'opció, doncs, sembla clara i aquesta no és altra que desvincular-se de la política espanyola per crear un partit d'esquerres circumscribit només a Catalunya, ja que «només un moviment nacionalista i autonomista català pot possibilitar la redempció de la nació esgotada».⁷⁷

L'actuació comuna de les esquerres catalanes —republicans de la Unió, nacionalistes, federals i independents—, ja s'havia anat produint dintre de Solidaritat Catalana, sempre que les circumstàncies així ho havien exigint: l'oposició a la Llei d'Administració Local i a la Llei de Jurisdiccions i les campanyes a favor del sufragi universal i del Pressupost Extraordinari de

77. *El Poble Català* (7 gener 1909).

Cultura de 1908.⁷⁸ Hi havia, a més, el convenciment que la Lliga feia servir Solidaritat Catalana com a plataforma de la seva política. Per tot plegat, els republicans solidaris es van anar conscienciant que no podien restar subordinats a la política de la Lliga dins Solidaritat i que si dintre d'aquesta no podien dur a terme una política esquerrana, la solució passava per abandonar-la.

Davant d'aquesta disjuntiva, a partir de 1909 els capdavaners del Centre Nacionalista Republicà i d'*El Poble Català* començaran a intensificar la seva campanya en favor de l'agrupació de tots els sectors de caire liberal, republicà i esquerrà en una futura Esquerra Catalana.⁷⁹ La viabilitat i la necessitat d'aquest projecte polític estaven plenament justificats en opinió de Lluhí i Rissech:

La nostra esperança i el nostre desig es condensen i s'uneixen en el guany degut al nostre esforç, en un règim de varietat i autonomia, en una democràcia conscient, republicana, francament i àmpliament oberta a totes les reformes i a totes les iniciatives renovadores. Ni poden combinar-se amb un règim retardatari i tancat ni amb colles polítiques

78. Al voltant del Pressupost vegeu AYUNTAMIENTO DE BARCELONA, *Presupuesto Extraordinario de Cultura*, Barcelona, Imp. de Carbonell y Esteva, 1908. També són de consulta obligada Joaquim DE CAMPS I ARBOIX, *El Pressupost de Cultura de 1908. Problema d'actualitat*, Barcelona, Dalmau, 1974, i el més recent d'Alfred PÉREZ-BASTARDAS, *Barcelona davant el Pressupost Extraordinari de Cultura de 1908*, Barcelona, Mediterrània, 2003; del mateix autor vegeu també *L'Ajuntament de Barcelona...*, p. 155-180 i 185-188. En un suggerent article, Alfred Pérez-Bastardas ha resseguit els principals avatars que van acompanyar la preparació i discussió del Pressupost de Cultura, esdevingut un dels motius de divisió ideològica entre les diferents sensibilitats que integraven el catalanisme de començaments de segle XX; vegeu «El Pressupost Extraordinari de Cultura del 1908 i el catalanisme col·lectiu», *El Contemporani*, núm. 28 (juliol-desembre 2003), p. 57-66. Del mateix autor vegeu també: «El Pressupost Extraordinari de Cultura de 1908: entre Solidaritat Municipal i Solidaritat Catalana», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XIX (2008), p. 71-84.

79. S. TUSELL, *Los nacionalistas republicanos...*, p. 6-42 i S. ALBERTÍ, *El republicanisme català...*, p. 199-208 i 230-234.

impotents, ni amb aquestes paròdies de llibertat jacobina i epidèrmica que passegen la seva petita fressa per algunes terres espanyoles.⁸⁰

Una de les veus més qualificades a l'hora de reclamar la unió dels grups solidaris d'esquerra serà la de Lluhí i Rissech, president del CNR després de la renúncia de Carner a la reelecció. En el seu discurs presidencial, llegit el 16 de gener de 1909 en assumir el càrrec, Lluhí afirmava:

Jo tindria per a mi com una de les més altes glòries a què podria aspirar en la meua vida, si en el curt espai d'un any, durant el qual puc ser President d'aquesta casa, pogués contribuir no a que fos una esperança, sinó tota una fecunda realitat, aquest ensomni de la unió de les forces republicanes de Barcelona i de Catalunya.⁸¹

Seguint la crida del seu president, el Centre Nacionalista Republicà començarà a treballar per assolir la consecució d'aquest objectiu. De tots els grups republicans solidaris, serà el CNR el que mostrarà més vitalitat en aquesta obra unificadora. Per contra, aquests desitjos d'unió no són tan evidents en els altres grups republicans; així, la Unió Republicana s'ha anquilosat bastant, amb gent envellida i ancorant-se en els tòpics republicans vuitcentistes, i molts dels seus elements es resignen a anar a remolc de les tàctiques polítiques de la Lliga. La Junta Municipal de Barcelona dels unionistes és l'òrgan més actiu i obert del partit. És també el que es pronuncia més clarament a favor de la unió dels republicans solidaris. Francesc Layret i Albert Bastardas apareixen com els defensors d'aquesta actitud, que ha de fer front a resistències considerables dins de la Unió Republicana.⁸²

80. Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «La nostra esperança», *El Poble Català* (5 gener 1909).

81. Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «Punts de vista fonamentals de la nostra actuació», *El Poble Català* (18 gener 1909).

82. Tots dos dirigents polítics disposen d'uns sòlids estudis biogràfics: Joaquim FERRER, *Francesc Layret (1880-1920)*, Catarroja, Afers, 1999, mentre que la figura de Bastardas ha estat exhaustivament estudiada pel seu nét Alfred PÉREZ-BASTARDAS a *Els republicans nacionalistes i el catalanisme polític: Albert Bastardas i Sempere (1871-1944). Una biografia*

Per la seva part, els federals —els principals prohoms del partit són Josep Maria Vallès i Ribot, Ramon Roig i Armengol i Joaquim Salvatella— accepten anar a la unificació sempre que s'acceptin els principis de Francesc Pi i Margall, recollits en el programa federal del 22 de juny de 1894. Tot i així, molts nuclis federals comarcals es mostren reticents a una unió amb els altres republicans.

Hi havia el convenciment entre bona part dels membres del CNR i d'*El Poble Català*, que el futur partit republicà havia de néixer espontàniament de la coincidència de tots els grups catalans d'esquerra. Per tant, s'estava demanant més que no pas la formació d'un formal Partit Republicà Català, la constitució d'una Esquerra Catalana nascuda a partir d'una coincidència d'ideals i de programes. Es vol evitar així que aquesta nova força republicana catalana s'assemblés a cap dels antics partits republicans d'àmbit espanyol. Fins i tot s'aixecaran algunes veus, com ara la d'Antoni Rovira i Virgili, que es lamentaran que «en comptes de tenir pressa per inaugurar a Catalunya una forta actuació d'esquerra i per aconseguir que els inicis del règim autonòmic prenguin una fesomia liberal, democràtica i innovadora, hi hagi presses per crear un partit. El partit ja vindrà, però ara emprenguem la tasca mitjançant l'esforç comú; la realitat mateixa forjarà l'instrument comú».⁸³

Les reticències inicials per crear un partit anaven en certa manera en contra del conjunt de forces que volien integrar l'Esquerra Catalana, atès que a la Catalunya de començament de segle la modernització de les formes de fer política, la política de masses en definitiva, feia imprescindible la formació de partits polítics moderns i ben estructurats en els quals poder enquadrar aquestes masses. L'entossudiment dels directors del nacionalisme republicà a no donar als partits polítics tota la importància que tenien i,

política, Barcelona, Edicions 62, 1987. Una biografia més esquemàtica de Bastardas i una tria dels escrits més representatius de la seva trajectòria ideològica i pública a Alfred PÉREZ-BASTARDAS, *Albert Bastardas i Sempere. Alcalde popular de Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1994.

83. *El Poble Català* (25 gener 1909).

per contra, a posar un èmfasi excessiu en una romàntica comunió d'ideals, ens dóna algunes pistes de quin havia de ser l'èxit d'aquesta futura formació política que es negava a adaptar-se a uns temps i a unes formes de fer política canviants. Tot al contrari del que van fer Alejandro Lerroux i el seu Partit Republicà Radical, o Francesc Cambó i Enric Prat de la Riba amb la Lliga Regionalista. Així, entre dos partits tan profundament definits i disciplinats com la Lliga i el PRR, l'Esquerra Catalana oferirà una pobre imatge de vacil·lacions i d'indecisions, fruit de les diferents i contradictòries sensibilitats que s'hi aplegaven. Sens dubte, la preeminència de l'ideal per sobre d'altres consideracions més pragmàtiques, condicionarà la formació i la posterior actuació de l'Esquerra Catalana.

Per als nacionalistes republicans no es podia prendre el partit per un fi, però sembla exagerat concloure, com fa Rovira i Virgili, que «el Partit no es res ni val res en si mateix», malgrat que el polític tarragoní intentés matisar aquesta afirmació assenyalant que «l'acció és el fi, el partit és el medi».⁸⁴ En aquestes afirmacions no costa de trobar, i serà una constant durant tota la trajectòria política nacionalista republicana, la idealització de la política i, sobretot, de la manera de fer política. És molt simptomàtic que Coromines afirmés en un altre moment que «més que un programa, tenim una missió. Parlar de programes concrets, de reformes determinades és cosa antiga».⁸⁵

En qualsevol cas, aviat es farà evident que l'únic grup capacitat per encapçalar les aspiracions d'aquesta indefinida democràcia liberal catalana és el nacionalisme republicà, ja que el CNR es considerava l'únic grup que estava en una certa disposició de respondre a la nova realitat política catalana. El CNR intentarà adaptar-se a la nova conjuntura social i política catalana, tot fent convergir en el seu interior dos corrents que cada vegada eren més evidents a Catalunya: l'autonomista i el liberal. Com va dur a terme aquesta tasca el Centre Nacionalista Republicà?: «Portant al camp de

84. *El Poble Català* (8 febrer 1909).

85. Miting a Vilassar de Dalt el 30 d'octubre de 1910; l'esborrany manuscrit autògraf a Biblioteca de Catalunya (Fons Pere Coromines): carpeta núm. 40, discursos, manuscrits 2710 (18 abril).

la llibertat i de la República a una facció important del catalanisme, portant cap al catalanisme a molta gent que estava encara relacionada amb els vells casals republicans, no oberts del tot al vent renovador de Catalunya». ⁸⁶ El nacionalisme republicà intentava desfer la vella tradició catalanista aixecant tres nous pilars: autonomisme —entès com la facultat de governar-se i d'organitzar lliurement la pròpia vida sense la tutela de l'Estat—, democràcia i república. I hom pretenia que al voltant d'aquests tres ideals s'edifiqués l'Esquerra Catalana.

Malauradament, l'Esquerra Catalana arrossegà algunes contradiccions que l'impediran gaudir d'un ampli suport popular i electoral, problema que es farà ben palès a partir de 1910, després de la fundació de la Unió Federal Nacionalista Republicana. En aquest sentit, no podem oblidar que el nucli directiu de les diferents formacions solidàries d'esquerra estava format, majoritàriament, per classes mitjanes-altes, un estament social la veu i la influència del qual era molt difícil que arribés al poble menut, a l'obrer de fàbrica. I, malgrat això, es pretenia que aquells sectors socials benestants esdevinguessin agents conductors del poble i sectors solidaritzats amb els interessos de les classes menys afavorides. Tanmateix, també podem trobar dins del CNR i, sobretot, entre els redactors d'*El Poble Català*, sectors clarament esquerrans, que s'adonaran que sense el concurs de les classes populars la seva era una política condemnada al fracàs. Certament, *El Poble Català* era més esquerrà que el CNR i això motivarà, com confessa Rovira i Virgili, un dels seus redactors més destacats, que amb motiu de l'aparició a les seves pàgines d'articles de clar to esquerrà, molts dels subscriptors se'n donessin de baixa, la qual cosa ens dóna una idea de quina era la massa social que votava el CNR. ⁸⁷ Fins alguns dels seus prohoms, com per exemple Sunyol, consideraven *El Poble Català* excessivament esquerrà.

L'intent d'atreure els treballadors, tot desfent l'equívoc que el catalanisme era conservador, serà una tasca lenta i complexa i fins al cap d'uns

86. *El Poble Català* (11 gener 1909).

87. A. ROVIRA I VIRGILI, *Els polítics catalans*, p. 88-91 i C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 205-206.

quants anys el nacionalisme republicà no aconseguirà alguns progressos en aquest sentit. No podem oblidar que la coloració burgesa, conservadora i clerical que havia adquirit la Lliga als ulls d'una gran part de la massa obrera catalana feia que aquesta percebé el catalanisme com el seu enemic. També els republicans creien incompatible el catalanisme de la Lliga amb els seus postulats polítics. Intentar trencar aquesta doble dificultat fent compatibles obrerisme, catalanisme i republicanisme, i bastir un nou catalanisme diferent del dels regionalistes, era la difícil missió política que tenia davant seu l'esquerra republicana solidària catalana. A més, hi havia una dificultat afegida: bona part dels obrers catalans ja estaven enquadrats en una altra formació política d'esquerres, el Partit Republicà Radical de Lerroux.

Qüestió obrera a banda, un altre dels cavalls de batalla dels dirigents de l'Esquerra Catalana és el convenciment que el poble no té consciència cívica, ja que «a Espanya no existeix un règim d'opinió ni una veritable democràcia; governen petites clienteles polítiques, no forces socials arrellades ni vives». Així doncs, el poble no està capacitat per intervenir activament en política.⁸⁸ D'aquí deriva la creença que una de les principals tasques de l'Esquerra Catalana respon a una alta missió educadora, un fet que motivarà que l'ambició fonamental dels representants de l'Esquerra Catalana no sigui obtenir diputats, sinó cohesionar una força democràtica capaç de dur a terme la tan anhelada obra de llibertat i de catalanització.

Una altra de les dificultats que alentirà la formació de l'Esquerra Catalana és que la seva política es trobarà al bell mig d'altres dues forces polítiques que la condicionaran molt. En un extrem hi haurà la Lliga Regionalista, «conglomerat de forces conservadores més o menys catalanitzants»

88. Argument defensat per Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «Raons positives», *El Poble Català* (23 març 1909). Al voltant del caciquisme i del clientelisme polític, és de lectura obligada José VARELA ORTEGA, *Los amigos políticos. Partidos, elecciones y caciquismo en la Restauración (1875-1900)*, Madrid, Marcial Pons - Junta de Castilla y León, 2001. Vegeu també José VARELA ORTEGA (dir.), *El poder de la influencia. Geografía del caciquismo en España (1875-1923)*, Madrid, Marcial Pons - Centro de Estudios Constitucionales, 2001; l'anàlisi de la situació a Catalunya a les p. 237-282.

i a l'altre el Partit Republicà Radical, «conglomerat de forces radicals o que es diuen radicals però que totes tenen un sentit anticatalanista».⁸⁹ Aquesta clara delimitació de parcel·les polítiques, i de poder, farà que el nou grup fluctuï entre els dos extrems sense acabar de trobar un espai polític propi, raó per la qual «el més probable és que el nostre sentit positivament liberal i català alhora, precisament perquè la batalla es plantejarà entre dues tendències extremades i nosaltres en la política de Barcelona representem una posició d'equilibri, ens faci perdre forces per tots dos costats i quedem convertits igualment en minoria».⁹⁰

De qualsevol manera, i malgrat totes les contradiccions i ambigüitats, s'anava avançant en la tasca de formació de l'Esquerra Catalana, l'orientació doctrinal de la qual estava constituïda per dues idees fonamentals: la llibertat col·lectiva de Catalunya i la llibertat individual dels catalans, és a dir, autonomia i república.

Un dels eixos al voltant del qual es pretenia aglutinar el futur partit era el nacionalisme. I en aquest sentit convé recordar que un dels objectius dels prohoms nacionalistes republicans era remarcar que nacionalisme no volia dir separatisme. En cap moment no es parlarà de separació de l'Estat espanyol, «queremos la nación catalana dentro del Estado español» afirmarà Jaume Carner.⁹¹ I, en tot cas, d'existir aquests desitjos de separació no serien imputables a la voluntat dels catalans sinó que serien «síntoma d'un mal però no el mal en si... [ja que] si Catalunya és trobés bé dins d'Espanya no s'hauria plantejat la separació [...]. Una vegada superats els problemes amb Espanya desapareixerà automàticament l'anhel separatista».⁹²

89. Josep Pous i Pagès, «El problema de la democràcia catalana», *El Poble Català* (27 gener 1909).

90. *Ibidem*.

91. Discurs de Carner al Congrés; *Diario de Sesiones del Congreso* (11 febrer 1909).

92. Josep Pous i Pagès, «Insistent», *El Poble Català* (3 febrer 1909). De la mateixa opinió és Coromines, com posa de manifest en el seu assaig «Honest opinion sobre el nacionalismo catalán», recollit a Pedro Corominas, *Obra completa en castellano*, Madrid, Gredos, 1975, p. 298-301, i, en traducció al català, a Pere Corominas, *Apologia de Barcelona i altres escrits*, Barcelona, La Magrana-Diputació de Barcelona, 1989, p. 205-211. Aquest text recu-

Per als nacionalistes republicans, la nacionalitat és una ampliació de la regió, deguda a fets vius i indestructibles. Així, la regió, a més de tenir un territori propi i una unitat d'origen, té una llengua pròpia i la consciència de formar una comunitat diferenciada de les que l'envolten, per això esdevindrà una nacionalitat i «aquest és el motiu pel qual som nacionalistes i proclamem que Catalunya és una nació».⁹³ La qüestió catalana, doncs, és nacionalista en el seu aspecte íntim, en les seves manifestacions internes i és federal en les seves relacions amb els altres «pobles d'Espanya amb els quals Catalunya vol conviure», ja que és un sistema compatible amb la pluralitat de les regions espanyoles.⁹⁴ En aquest punt, les coincidències amb les doctrines de Francesc Pi i Margall són molt remarcables.

Els nacionalistes republicans són defensors d'un nacionalisme no disgregador, ja que es declaren nacionalistes perquè volen que Catalunya tingui, dins l'Estat espanyol, un règim especial. És, per tant, un nacionalisme compatible amb la unitat espanyola, sense la qual, a més, «el problema catalán no podrá tener solución».⁹⁵ Tanmateix, l'existència d'una nació catalana dins d'un Estat espanyol com l'existent en aquells moments quedava molt compromesa, raó per la qual calia rebutjar aquell sistema centralista i configurar una Espanya nova. I, òbviament, els encarregats de solucionar la crisi moral i política espanyola havien de ser els nacionalistes republicans, que es presentaven com l'única esperança de regeneració d'Espanya. I quin havia de ser el model a seguir?: «Los pueblos federalistas, grandes y poderosos estados en los cuales se agrupan diversas nacionalidades diferentes. Nosotros queremos copiar en éste ejemplo la constitución política de España»;⁹⁶ és a dir, les repúbliques europees —Suïssa sobretot— i els Estats Units. Calia transformar l'Estat espanyol centralista en un Estat modern,

pera el fil argumental d'un altre assaig anterior, «La cuestión catalana», datat a Madrid el 10 de juliol de 1901, i que també s'ha publicat a P. COROMINAS, *Obra completa en castellano*, p. 291-297 i en versió catalana a P. COROMINES, *Apología de Barcelona...*, p. 22-35.

93. Santiago GUBERN, «Fiscals y no acusats», *El Poble Català* (4 febrer 1909).

94. *Ibidem*.

95. Discurs de Carner al Congrés; *Diario de Sesiones del Congreso* (10 febrer 1909).

96. *Ibidem*.

que permetés que al seu interior hi poguessin viure les diferents nacionalitats que l'integraven.

El nacionalisme republicà no es presentava només com la solució a la caòtica situació política espanyola, sinó que també es considerava l'únic capaç d'esdevenir el motor de la regeneració a Catalunya.⁹⁷ En un parlament fet amb motiu de la inauguració d'un nou local per al Centre Nacionalista Republicà Fivaller, Lluhí i Rissech proclamarà que «la sort de Catalunya està lligada a la nostra obra. [...] Per la nostra acció, per la nostra aptitud de govern, per la nostra honradesa i per la nostra perseverança ha de determinar-se i produir-se fatalment la fecunditat prodigiosa de la vida catalana. Si portem la nostra acció liberal i nacionalista al màxim d'intensitat, podem fer-ne sorgir el bé nacional de Catalunya».⁹⁸

Juntament amb el nacionalisme, el segon dels grans eixos al voltant del qual s'està fent pivotar la unió dels republicans solidaris és l'antimonarquisme.

D'entrada cal assenyalar l'evident incompatibilitat entre la forma de govern monàrquica «perquè la monarquia és la negació palesa de Catalunya, l'ofegament odiós de l'ideal de llibertat, la mutilació greu i dolorosa de la nostra ànima col·lectiva, el gran fracàs posat en evidència per la civilització i la història» i els objectius polítics dels nacionalistes republicans.⁹⁹ I més si tenim en consideració que ens estem referint a una monarquia com l'espanyola, gens sensible als problemes reals del país i que encara semblava viure mirant el passat, buscant els seus punts de suport fonamentals entre els sectors socials característics de l'Espanya decimonònica que veien en la forma de govern monàrquica la millor garantia de salvaguarda dels seus interessos socials, econòmics i polítics. Ens estem referint, és clar, a l'Església, l'exèrcit i les grans oligarquies econòmiques. En la seva edició de 18 de gener de 1909 *El Poble Català* publicava la

97. Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «La llibertat a Espanya», *El Poble Català* (9 febrer 1909).

98. *El Poble Català* (15 març 1909).

99. Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «La missió nostra», *El Poble Català* (14 maig 1909).

conferència de Lluhí i Rissech «Punts de vista fonamentals de la nostra actuació», que pretenia ser un estudi comparatiu entre les monarquies anglesa, francesa i espanyola i on s'afirmava que només les monarquies que saben adaptar-se als canvis del «cos social» poden perpetuar-se; així serà presentat el cas de l'anglesa, mentre que l'espanyola, en vies de desaparició en opinió de Lluhí, i la francesa, ja desapareguda, serien exemples clars d'aquesta inadaptació. En contraposició a la institució monàrquica, l'Esquerra Catalana està oferint a la societat catalana una república «respectuosa amb la varietat i la vida i amb la història i la raça».¹⁰⁰ Entre els nacionalistes republicans hi havia la percepció que la monarquia era la principal responsable de l'existència a Espanya no només d'un règim centralista i uniformitzador, sinó també de la pervivència d'institucions i lleis totalment oposades «a la nostra ambició alliberadora». Òbviament, la monarquia tota sola no podia tirar endavant aquesta tasca de centralització i és aquí on entren en joc els partits dinàstics —en franca decadència a Catalunya des de 1901—, «partits que vénen treballant de molt temps per la destrucció de la nostra ànima nacional».¹⁰¹

Aquesta crítica a la monarquia i a tot el que representava, era molt útil als nacionalistes republicans per presentar-se com els únics capacitats per capgirar la situació. És en aquest context que cal entendre Lluhí i Rissech quan parla de la «missió nostra». Així les coses, els homes de l'Esquerra Catalana es presentaran com els únics a qui «concerneix la representació plena i genuïna de Catalunya en tot allò que pertany a la seva civilització i a la seva autonomia. En nosaltres cristal·litza àmpliament i definitivament l'ideal català, de llibertat humana i llibertat patriòtica, d'evolució social aplicable a tots els pobles i de restauració de la nostra naturalesa característica».¹⁰²

100. *Ibidem*.101. *Ibidem*.102. *Ibidem*.

Els nacionalistes republicans i el projecte de Llei d'Administració Local

En aquesta conjuntura de vertebració de l'Esquerra Catalana, es produirà la discussió del projecte de Llei d'Administració Local, esdevingut motiu d'enfrontament —un altre— entre els republicans solidaris i els regionalistes. A banda d'esdevenir, també, un altre dels aglutinants al voltant del qual tornen a coincidir els diferents grups republicans solidaris.

El projecte havia estat presentat el 7 de juny de 1907 i pretenia ser la clau de volta de la «revolució des de dalt», la temptativa regeneradora d'Antoni Maura per acabar amb el caciquisme. Aquest projecte de Llei esdevingué l'epicentre de la vida política espanyola entre 1907 i 1909, fins que l'obstruccionisme que van dur a terme els polítics liberals espanyols en contra del projecte farà que no prosperi. En qualsevol cas, els plans mauristes eren més efectistes que reals, atès que la Llei no anava al fons de la reorganització de la vida de les corporacions locals, sense oblidar que estava pensada des d'una òptica centralista.

Des d'aquest punt de vista, l'Esquerra Catalana manifestarà la seva oposició a la Llei, «simple reforma administrativa», ja que entén que la seva aprovació no aportarà avenços importants a la causa autonòmica catalana sinó que, per contra, «mutilarà Barcelona i Catalunya, ja que en el projecte es defensa la imposició de mancomunitats municipals formades a voluntat del Govern».¹⁰³ I un bon exemple de la intervenció governamental en qües-

103. Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «Punts de vista fonamentals de la nostra actuació», *El Poble Català* (18 gener 1909). Vegeu també Santiago GUBERN, «Greu perill», *El Poble Català* (28 gener 1909) i el parlament d'Ildefons Sunyol «El projecte de Règim Local del Senyor Maura. Discurs pronunciat en la sessió del Congrés del dia 17 d'Octubre de 1907», recollit a Ildefons SUNYOL, *Barcelona-Catalunya*, Barcelona, Bartomeu Baxarias, 1910, p. 95-142 —d'aquesta obra existeix una edició facsímil publicada per l'Ajuntament de Barcelona el 2006. En l'edició corresponent al dia 3 de febrer de 1909, *El Poble Català* reproduïx els 13 articles de la Llei, i en l'edició del dia 9 les esmenes de l'Esquerra Catalana al projecte. Vegeu també les intervencions de Carner al Congrés en la discussió de l'articulat del projecte de Llei a *Diario de Sesiones del Congreso* (11 febrer 1909), i de Josep Torras i Sampol en defensa

tions d'administració local serien les províncies, «organismes artificials i morts, cridats a desaparèixer i que no representen cap manifestació orgànica i viva de la nostra pàtria», i què malgrat això el projecte maurista s'entesta a voler potenciar.¹⁰⁴

Entre els nacionalistes republicans, serà Lluhí i Rissech qui atacarà la Llei amb més fermesa, fins al punt de rebutjar el projecte en la seva totalitat: «Tal com està concebuda i plantejada la reforma de l'Administració local ni es pot aplaudir, des del camp autonomista, ni conté possibles millores, ni representa cap progrés. La inspiren odiosament les tendències regressives i unitàries».¹⁰⁵ La de Lluhí era una posició radical, si bé no s'allunyava gaire de la que van manifestar els altres diputats republicans nacionalistes, convençuts que al projecte li calien moltes rectificacions.

El 19 d'octubre de 1907 serà un altre prohom nacionalista republicà, Sunyol, qui combatrà al Congrés el projecte en ple, perquè contradeia la voluntat descentralitzadora anunciada per Maura, en no contemplar les regions i exigir massa condicions per a la formació de mancomunitats provincials: «España sin regiones, sin regiones vivas, sin regiones que, según os decía antes, tienen muchas de ellas verdaderos caracteres de nacionalidad».¹⁰⁶ En el seu discurs, Sunyol també va combatre el projecte perquè incorporava el sufragi corporatiu per a l'elecció d'una tercera part dels regidors, la qual cosa afavoria les pràctiques caciquils. Tot i el seu brillant discurs, Sunyol es va adonar que l'hegemonia dins la minoria solidària corresponia a Cambó

de les esmenes a *Diario de Sesiones del Congreso* (13 febrer 1909). La valoració dels objectius que pretenia assolir Maura amb la Llei, a J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia a Catalunya...*, p. 197-199, que també reproduïx el document maurista, p. 549-551. Vegeu també AYUNTAMIENTO DE BARCELONA, *Reforma de la Administración Local. Informe de los señores F. Layret, J. Pinilla, L. Duran y Ventosa*, Barcelona, Imprenta de Henrich, 1907.

104. Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «Punts de vista fonamentals de la nostra actuació», *El Poble Català* (18 gener 1909).

105. *El Poble Català* (30 juliol 1907).

106. *Diario de Sesiones del Congreso* (19 octubre 1907). L'actuació parlamentària dels diputats nacionalistes republicans és analitzada a Gemma RUBÍ: «L'actuació parlamentària dels diputats del CNR», a S. IZQUIERDO i G. RUBÍ (coord.), *Els orígens del republicanisme nacionalista...*, p. 275-300.

i a la Lliga Regionalista, que semblaven els únics interlocutors vàlids del catalanisme al Congrés dels Diputats. Aquesta constatació entristí Sunyol, que d'aleshores ençà començà a abandonar progressivament la vida parlamentària, fins que va decidir abandonar el seu escó el juliol de 1908.

Sunyol no estava sol en aquesta oposició frontal a la totalitat del text. L'acompanyaren altres diputats nacionalistes republicans com Josep Torras i Sampol o Eduard Calvet, que consideraven que el projecte era reaccionari i antidemòcrata perquè no contemplava el sufragi universal com a mètode electiu de les corporacions locals. Fou, precisament, la qüestió del sufragi corporatiu i del sufragi indirecte provincial una de les més combatudes pels nacionalistes republicans.

En efecte, el del sufragi fou un dels cavalls de batalla de l'Esquerra Catalana a l'hora d'atacar el projecte, ja que els republicans solidaris s'oposaven frontalment a la proposta de Maura d'elegir els diputats provincials en un col·legi únic de tota la província, a la pràctica del vot corporatiu, «greu mutilació del sufragi» i a la intenció de nomenar alcaldes de reial ordre—possibilitat que escandalitzà Lluhí i Rissech—, o en el seu defecte alcaldes delegats directament del poder central, al qual es transferirien funcions que inicialment eren competència o bé de l'alcalde popular o bé de l'alcalde de reial ordre.¹⁰⁷ Un altre dels homes forts del nacionalisme republicà, Felip Rodés, tindrà una actuació destacada en la defensa del sufragi directe en les eleccions provincials, com es farà palès en la sessió del Congrés de 18 de novembre de 1908. En la seva exposició, Rodés es mantindrà ferm en la posició de la minoria solidària d'oposar-se a l'elecció dels diputats provincials per sufragi indirecte, ja que en cas de fer-se així s'enfortiria el caciquisme.¹⁰⁸

107. Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «Punts de vista fonamentals de la nostra actuació», *El Poble Català* (18 gener 1909). L'oposició del nacionalisme republicà al vot corporatiu a, Ildefons SUNYOL, «La representació corporativa. Discurs pronunciat en el míting que'l dia 26 de Janer de 1908 se celebrà al Teatre Tívoli de Barcelona en defensa del sufragi universal y contra la representació corporativa», a I. SUNYOL, *Barcelona-Catalunya*, p. 61-69. Vegeu també J. CARNER, «En Suñol, polític», p. 50-78.

108. *Diario de Sesiones del Congreso* (18 novembre 1908).

La possibilitat d'elegir un terç dels regidors mitjançant sufragi corporatiu va ser un dels temes que més enfrontament va suscitar entre els integrants de la minoria solidària. Cambó va acceptar aquest procediment electiu, actitud que va originar immediatament l'oposició de bona part de la minoria solidària al Congrés, amb Carner i tota la resta del CNR al capdavant. Els nacionalistes republicans consideraven que la representació corporativa significaria l'establiment d'una oligarquia. La campanya de l'esquerra solidària en contra del sufragi corporatiu i a favor del sufragi universal començà amb força el gener de 1908.¹⁰⁹

Pel que fa a la qüestió de les mancomunitats provincials, tal com quedaven dissenyades en el projecte de Llei, en opinió de l'Esquerra Catalana el de Maura és un projecte que «no conté la base positiva de la personalitat de Catalunya ni la llavor de la seva futura autonomia».¹¹⁰ Les crítiques dirigides per l'Esquerra Catalana al model de mancomunitat provincial proposat pel Govern maurista, van servir als nacionalistes republicans per reivindicar un model diferent de mancomunitat, «compatible amb l'actual organització de l'estat» i amb els interessos polítics nacionalistes.¹¹¹ Les atribucions bàsiques d'aquesta hipotètica mancomunitat havien de ser les següents: primer, que pogués adoptar les facultats i els béns de les províncies catalanes que podrien, així, desaparèixer; segon, que tingués àmplies atribucions en matèries com ensenyament, beneficència, obres públiques o dret civil; tercer, que, d'acord amb l'Estat, aquesta mancomunitat pogués arribar a un concert econòmic just per a Catalunya; i quart, que l'Estat no pogués dissoldre-la.

La discussió del projecte servirà els diputats nacionalistes republicans per exposar a la Cambra quines són les línies mestres del seu programa polític i del seu nacionalisme. Un dels més clars en aquest sentit serà Carner:

109. Vegeu Antoni ROVIRA I VIRGILI, «Pel sufragi universal», *El Poble Català* (5 gener 1908), i Jaume CARNER, «La campanya pel sufragi universal», *El Poble Català* (12 gener 1908); l'article també a J. CARNER, *La democràcia nacionalista de Catalunya*, p. 73-77.

110. Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «Punts de vista fonamentals de la nostra actuació», *El Poble Català* (18 gener 1909).

111. *Ibidem*.

Nuestro nacionalismo, señores diputados, no es ninguna doctrina recóndita y misteriosa, que tenga dogmas secretos e ignorados; nuestro nacionalismo, es una doctrina formulada en libros y folletos, en discursos, en asambleas, en documentos que andan de mano en mano por todo el mundo, en los cuales se precisan, se fijan, se concretan, todas nuestras aspiraciones. Nuestro nombre, el nombre de nacionalistas republicanos, está compuesto de dos palabras que por sí solas significan una definición. [...] Somos nacionalistas y queremos la nación catalana dentro del Estado español; nosotros entendemos, que la nación, que el concepto de nacionalidad, es un concepto completamente distinto del concepto de Estado. [...] La nacionalidad, señores diputados, es la lengua y es el derecho, y son todas las instituciones y todos los aspectos sociales que constituyen, que forman, que destacan una fisonomía, que en la vida colectiva hay fisonomías tan características y tan marcadas como en la vida individual.¹¹²

El camí cap a la Unió Federal Nacionalista Republicana

En paral·lel a la discussió del projecte de Llei d'Administració Local, l'Esquerra Catalana no defallirà en el seu objectiu de dirigir les gestions encaminades a la formació del futur partit republicà català. Així les coses, els dies 21 i 22 de març de 1909, té lloc l'Assemblea Federal per decidir quin camí ha de seguir la formació del partit.¹¹³ Un dels primers problemes que es discuteix és el del nom que caldrà posar-li. Sigui el que sigui, els federals manifesten que no hi ingressaran si en el seu nom no apareix el qualificatiu de federal. Aquí hi veiem un problema de fons, ja que la prelació dels noms pretén ressaltar quina és la característica que definirà millor el partit. Lògicament, els federals defensen que el futur partit s'ha de definir sobretot pel seu federalisme, mentre que els nacionalistes republicans voldran que el nacionalisme en sigui el tret definitori. Els republicans de la Unió semblen

112. *Diario de Sesiones del Congreso* (10 febrer 1909).

113. Sobre l'assemblea del Partit Federal, vegeu *La Publicidad* (20 març 1909).

el grup menys bel·ligerant en aquest sentit, ja que inicialment no expliciten quin ha de ser el nom del partit. En el rerefons d'aquestes discussions hi havia la qüestió del diferent grau d'acceptació del nacionalisme per cadascun dels tres grups.

D'entre les moltes qüestions discutides en l'assemblea dels federals, una de les més essencials va ser com fer la fusió amb els republicans de la Unió i, sobretot, amb els nacionalistes republicans. Sens dubte, intentar la fusió de dos grups amb trajectòries tan diferents com els «vells» federals —la figura màxima dels quals continua sent encara Josep Maria Vallès i Ribot—, i ens estem referint no tant a «vells» en edat, sinó a «vells» en la forma de concebre la pràctica política, i els no tan «vells» nacionalistes republicans, s'evidenciaria aviat com una tasca complexa. Sembla evident que els federals no tindran una resposta convincent per a la problemàtica oberta davant un nou sistema polític que en començar el segle xx té com a eixos el joc electoral, el parlamentarisme i l'actuació d'unes institucions que cada cop exigeixen una classe política més professionalitzada.¹¹⁴

Evidentment, la fusió s'havia de fer a partir dels punts del programa que fossin comuns a totes dues agrupacions polítiques. I, malgrat això, els federals van manifestar que no s'integrarien en el partit fins que se'ls garantís que aquest acceptaria «la forma de govern republicana tant a l'Estat com a la nostra Regió quan aquesta assoleixi l'autonomia»,¹¹⁵ fins que es fes efectiva la separació Església-Estat, fins que es reconegués als obrers els drets que els atorgava el programa federal del 22 de juny de 1894 i fins que es dotés de protecció a les entitats obreres.¹¹⁶ Ara bé, malgrat que es donessin totes aquestes condicions, i com s'encarregarà d'assenyalar Vallès i Ribot, s'hauria d'estudiar

114. L'evolució del Partit Federal —que malgrat tot encara era el referent més important de tota la tradició del federalisme democràtic i popular català del vuit-cents—, entre finals del segle XIX i els anys 1905-1907, a Pere GABRIEL, «El republicanisme federal finisecular: la difícil construcció d'un catalanisme d'esquerrres per al nou-cents», a S. IZQUIERDO i G. RUBÍ (coord.), *Els orígens del republicanisme nacionalista...*, p. 19-52.

115. *El Poble Català* (22 març 1909).

116. El programa federal de 1894 a Miguel ARTOLA, *Partidos y programas políticos*, Madrid, Aguilar, 1974, vol. II, p. 198-206.

un programa mínim que permetés la unió de tots els partits d'esquerra sense que desapareguessin les organitzacions pròpies de cadascun d'ells.

Paral·lelament als federals, també els nacionalistes republicans comencen a celebrar les primeres reunions preliminars per tal d'avançar en la formació del partit republicà català. Així, en el CNR de Barcelona, i convocada per l'entitat Sang Nova, se celebra una trobada en la qual es defensa la conveniència que el nacionalisme republicà s'integri en aquest partit en fase de formació. Tots els grups assistents a la reunió acorden adherir-se a aquesta iniciativa i nomenen una ponència per tal de procedir a la redacció d'unes bases, que un cop discutides i aprovades hauran de ser sancionades per tots els CNR de Catalunya. En aquest document quedaran exposades les línies mestres del grup en relació amb la unificació.¹¹⁷ La ponència la integren Santiago Gubern, Victori Bisbal i Manel Mer i Güell. Els ponents insistiran que cal anar a la formació d'un gran nucli republicà unitari, sense programes tancats ni excessivament detallats.

En aquest principi d'entesa ambdós partits han cedit quelcom de propi, tot i que «si perdem en intensitat guanyem en extensió, complint la llei política de la Catalunya actual. Perquè aquest partit republicà català que està a punt de constituir-se no és res més que una variant de la Solidaritat».¹¹⁸ Una variant, és clar, integrada només per les forces d'esquerra i que responia a un objectiu clar: oposar-se a la Lliga Regionalista i a tots aquells grups que quedaven a la seva dreta, per tal d'intentar de fer-los perdre la direcció de la política catalana, que els regionalistes monopolitzaven des de la proclamació de Solidaritat Catalana.

Una de les primeres disposicions adoptades en aquest procés unificador fou la d'estructurar la unió no sobre la base de tres o quatre grans principis teòrics i d'un conjunt de juntes i comitès, sinó sobre la base més sòlida de la comunitat d'acció i de la creació d'una força popular que els donés suport. Sense aquestes directrius, el partit republicà català naixerà molt afeblit. Tot

117. Vegeu el document núm. 5 de l'apèndix.

118. «Notes i comentaris. El Partit Republicà Nacionalista», *El Poble Català* (26 març 1909).

i aquests desitjos, però, l'extracció social de la qual procedien bona part dels seus promotors els impedia d'anar més enllà en aquest procés d'esquerranització. Serà aquesta indefinició el que motivarà a curt termini que el partit no tingui una base social àmplia, sobre la qual edificar un projecte polític ambiciós i durador: «Els republicans catalans no sabien què prometre a la seva base, perquè no estaven segurs de quina base volien» ha escrit Enric Ucelay-Da Cal.¹¹⁹

No serà fins a començaments d'abril de 1909 que el tercer dels integrants de la futura UFNR, la Unió Republicana, comenci a fer sentir la seva veu en aquest procés de formació del partit.¹²⁰ I ho farà remarcant algunes de les afirmacions que havien fet els seus futurs socis de partit. Coincideix amb els federals en la necessitat de reorganitzar l'Estat sobre la base de l'autonomia integral de les regions per formar un Estat republicà federatiu, mentre que amb els nacionalistes republicans coincideix a dir que l'acció del partit s'orienti a resoldre el problema social, «procurant la major independència econòmica de cada home fins a redimir-lo de les tiranies de la misèria i la ignorància, obstacles insuperables per tal d'aconseguir l'imperi de la fraternitat humana».¹²¹ Per a l'unionista Emili Junoy, la unió dels tres partits s'havia de fonamentar en un programa únic de to nacionalista i amb prou contingut social per garantir l'acostament a les capes populars barcelonines.¹²² Els republicans de la Unió eren partidaris, a més, de votar lleis que organitzessin els obrers en sindicats de professions i oficis, i també defensaven el compliment estricte de les lleis organitzadores del treball. També seran molt clars a demanar la creació d'escoles per acostar la cultura a les classes populars i a assenyalar la necessitat de la supremacia del poder civil per damunt de tots els organismes de l'Estat.

119. E. UCELAY-DA CAL, *La Catalunya populista...*, p. 89.

120. L'esborrany de bases que presenta la Unió Republicana i en el qual queden recollits els sis punts sobre els quals s'ha de bastir el partit republicà català es pot consultar a l'apèndix, document núm. 5.

121. *El Poble Català* (5 abril 1909).

122. *La Publicidad* (28 març 1909).

El camí que calia seguir per tal d'arribar a la formació del partit estava clar per a la Unió Republicana: s'havia de convocar una assemblea de representants de les diferents organitzacions republicanes de Catalunya per tal de sancionar unes bases, en virtut de les quals s'arribés a la formació d'una organització que donés resposta als desitjos comuns d'aquells que creien en la democràcia, la república, l'autonomia, la federació i el progrés social.

El trencament de Solidaritat Catalana i les eleccions municipals del 2 de maig de 1909

Tot aquest corpus teòric necessitava l'impuls d'un esdeveniment que aglutinés un moviment encara confús i li permetés passar a un estadi superior. Aquest catalitzador estava a punt d'arribar, i no era altre que les eleccions municipals que s'havien de celebrar el dia 2 de maig de 1909. Unes eleccions que se celebraran tenint com a base un cens electoral ple d'errades i deficiències, seguint uns procediments electorals complicats i aplicant per primera vegada la disposició del vot obligatori, al qual s'oposaven els nacionalistes republicans. En qualsevol cas, Lluhí i Rissech estava convençut que calia aprofitar «la convocatòria de les eleccions per posar d'acord els plans d'unió republicana amb l'objectiu de crear i instituir una acció genuïnament nostra. Només així justificarem les nostres aspiracions radicals, donarem empena i base a la nostra organització, traduirem en creacions positives de millora social la iniciativa i les energies de la nostra ambició alliberadora».¹²³ Com recordava Lluhí, començava a ser urgent una actuació clara i convincent d'aquest grup en formació, ja que en cas contrari no tenia gaire raó de ser el tan esbombat acoblament de les forces republicanes d'esquerra. Si no es volia córrer el risc de fer inoperant el partit abans fins i tot que no es formés, calia prendre part activa en la vida políti-

123. Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «Acció Republicana», *El Poble Català* (6 abril 1909).

ca catalana. I la millor manera de fer-ho era participant en unes eleccions. Ara bé, que la participació en aquesta contesa electoral hauria de servir a la nova força política en fase de construcció per «establir la perfecta i fecunda concòrdia de l'ideal que sustentem amb les exigències de la vida nacional de Catalunya» encara estava per veure.¹²⁴

Serà Lluhí i Rissech, en unes negociacions laborioses i en qualitat de president del CNR, qui aconseguirà formar la coalició electoral dels tres partits republicans. L'aliança s'anomenarà, com no podia ser d'una altra manera, Esquerra Catalana. Federals i unionistes havien acceptat formar part d'aquest front republicà, convençuts que aquesta era l'única garantia viable per tal d'arribar al desitjat triomf de les esquerres republicanes catalanes a les properes eleccions.¹²⁵ La significació d'aquestes eleccions rau en el fet que ja no se celebraran sota la bandera de Solidaritat Catalana.¹²⁶ Ara bé, feia ja uns quants mesos que Solidaritat havia deixat d'existir a la pràctica, si bé no serà fins a començaments de 1910 que hom parlarà obertament de la seva dissolució definitiva: «la Solidaritat ha mort de forma natural, sense necessitat que la matés l'esquerra ni la dreta».¹²⁷ I, a més: «Havia mort sense aconseguir la derogació de la Llei de Jurisdiccions ni el més petit bri d'autonomisme».¹²⁸

Pensant en aquestes eleccions, tant les dretes com les esquerres solidàries argumentaran que Solidaritat no era més que un punt de coincidència sentimental i no un partit polític. S'afirmarà també que Solidaritat té sentit

124. *Ibidem*.

125. «El procés de formació de la candidatura d'Esquerra Catalana» a S. ALBERTÍ, *El republicanisme català...*, p. 265-268.

126. Unes valoracions de les conseqüències que van tenir aquestes eleccions en la desvertebració de Solidaritat a J. DE CAMPS I ARBOIX, *Història de la Solidaritat Catalana*, p. 186-195. Aquest autor, però, considera que seran les eleccions legislatives del 8 de maig de 1910 les que marcaran la «dissolució definitiva de la Solidaritat Catalana en tant que coalició de diversos partits polítics units per a la defensa de la llibertat civil i de les reivindicacions catalanes [...]; aquestes eleccions són el rèquiem de la Solidaritat Catalana com a moviment de coalició de partits catalans sota el Programa del Tívoli»; *ibidem*, p. 234 i 238.

127. *L'Esquella de la Torratxa* (18 març 1910).

128. C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 261.

en el Parlament espanyol on regionalistes, nacionalistes, republicans i carlins tenen en comú la defensa dels interessos de Catalunya, però això no passa en el cas del municipi, on cadascun dels grups que integren Solidaritat té l'obligació de defensar el seu programa de govern municipal. Com manifesta l'Esquerra Catalana, en el cas de les eleccions municipals l'única solidaritat vàlida és la republicana. Finalment, la junta electoral de socis del CNR barceloní acorda per «quasi unanimitat» anar a la lluita electoral presentant una coalició dels grups d'esquerra solidària.

Totes aquestes argumentacions no podien amagar un fet evident, com era que Solidaritat Catalana havia pres un inequívoc matís conservador. El cert era que la Lliga havia aconseguit fer-se amb l'hegemonia dins Solidaritat, convertint-la en una plataforma de la seva política. Així les coses, no ens ha de sobtar que les esquerres veiessin bé que Solidaritat no anés en bloc a les eleccions municipals del maig. Això no obstant, però, per evitar que la Lliga acusés les esquerres d'haver trencat Solidaritat, Lluhí i Rissech s'encarregarà d'aclarir que aquesta plataforma no havia quedat desfeta.¹²⁹ En qualsevol cas, els federals, tot i accedir a signar el manifest que permet als diferents grups que formen Solidaritat a anar per separat a les eleccions, manifesten que no estan d'acord amb el contingut del document, sobretot perquè consideren que no han variat les circumstàncies per les quals es formà Solidaritat Catalana i, en conseqüència, encara hauria d'actuar conjuntament.¹³⁰

El 23 d'abril la Candidatura Autonomista-Republicana —nom que havia adoptat l'Esquerra Catalana per aquestes eleccions—, adreça un manifest als seus electors en el qual assenyala que els acords presos per anar plegats a les eleccions tindran continuïtat, ja que «no volem una coalició passatgera i efímera de les forces republicanes solidàries; aspirem a una acció fecunda, eficaç, orgànica i perllongada». I això perquè es volia instaurar «una obra alhora social i política», treballar «intensament per la causa liberal catalana», desvetllar i «enaltir la consciència col·lectiva» i aplegar i organitzar

129. Les acusacions dels regionalistes, culpant als republicans solidaris de ser els responsables del trencament de Solidaritat, a F. CAMBÓ, *Catalunya y la Solidaritat...*, p. 3-6 i 20-27.

130. El manifest és reproduït a *El Poble Català* (19 abril 1909).

«les forces vives de la nostra formidable democràcia».¹³¹ Al costat d'aquests objectius, el manifest exposa el que podríem anomenar un programa polític clàssic, de feina a fer, en el qual queden recollides les principals tasques a dur a terme en el cas de guanyar les eleccions. Així, una reorganització tributària de Barcelona, el sanejament i ordenació de la seva hisenda, l'establiment d'una assegurança obrera, la millora econòmica i social dels obrers, la instauració de l'ensenyament primari elemental, superior i tècnic, i la municipalització gradual dels serveis públics, configuren les principals línies mestres del que havia de ser l'actuació política de l'esquerra republicana a Barcelona.

I quins havien de ser els encarregats d'aplicar aquest ambiciós programa? Els disset candidats de l'Esquerra Catalana que es presenten a la ciutat de Barcelona són el següents: Conrad Roure (advocat i escriptor), Enric Marsà (industrial i secretari de la Unió Gremial), Salvador T. Monegal (advocat), Bonaventura Roig (metge), Pere Rovira (fabricant), Joan Tauler (advocat), Josep Garreta (obrer mecànic), Victorí Bisbal (advocat), Alfred Ramoneda (enginyer), Joaquim Forcada (propietari), Nicolau Juncosa (comerciant), Ramon Roig i Armengol (fabricant), Josep Roca (publicista), Joaquim Lluhí i Rissech (advocat), Manel Mer i Güell (metge i propietari), Ignasi Iglésias (poeta i dramaturg) i Joaquim Mumbrú (industrial). Un cop d'ull a les professions respectives ens permet veure quina era l'extracció social dels integrants de la coalició i ens permet entendre per on aniria la seva política.¹³² A Barcelona, principal camp experimental de l'Esquerra Catalana, els preparatius electorals van ser complexos, atès que es van bar-

131. El manifest electoral a *El Poble Català* (23 abril 1909). Aquest document es va acompanyar d'un altre, «La candidatura. Al poble de Barcelona. Candidatura Autonomista Republicana», publicat també en l'edició d'aquell dia d'*El Poble Català*; en aquest segon document es presentava la llista de tots els candidats (deu districtes) i s'argumentava el perquè d'aquest acord i quins eren els objectius programàtics de la coalició. Vegeu també *El Poble Català* (26, 28, 29 i 30 abril, i 1 i 2 maig 1909).

132. Vegeu la Secció de Fulls Volanders de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, volum 1908-1912, documents núm. 2 i 8 «Candidatura Autonomista Republicana» i *El Diluvio* (25 abril 1909), que també reproduïx les candidatures regionalista i lerrouxista.

rejar les negociacions per la simple existència de l'aliança amb la confecció de les llistes de candidats. Calia satisfer tots els partits interessats.

A mesura que es va acostant el dia 2 de maig, els candidats intensifiquen les seves actuacions públiques i el nombre de mítings electorals. El míting central de la campanya se celebra al Teatre Tívoli el 25 d'abril. Els diferents oradors —en destaquen Layret, Gubern, Mer i Güell, Junoy, Lluhí i Hurtado— reivindiquen la necessitat que té Barcelona, i Catalunya, d'una candidatura de democràcia catalana com la que representen. Un segon argument central de l'acte és el d'acabar amb l'equívoc, fomentat pels regionalistes, en el sentit que el catalanisme és incompatible amb el republicanisme i que, per tant, les forces genuïnament catalanes són únicament les conservadores. Remarcant que el republicanisme que exemplifiquen els nacionalistes republicans és tant o més catalanista que la Lliga, i que «som nacionalistes primer, republicans després, catalanistes sempre», serà una de les màximes preocupacions dels nacionalistes republicans.¹³³ Dit d'una altra manera, es volia evitar que la dreta monopolitzés el catalanisme. En aquest sentit s'han d'entendre les afirmacions que formularà Gabriel Alomar, quan defensa que l'ideal catalanista que representen coincideix amb la república, pel que fa a la naturalesa del tipus de federalitat espanyola que plantegen, i amb la naturalesa nacional de la Catalunya que es pretén alliberar.¹³⁴ El mateix Alomar escriurà pocs mesos més tard: «Tenim d'arrencar a les castes riques el monopoli del catalanisme, el monopoli del verb de Catalunya, que fins avui han exercit, anomenant-se, a si mateixes, Veu de Catalunya».¹³⁵ Josep Pous i Pagès, un altre dels intel·lectuals il·lustres que escriuen a les

133. *El Poble Català* (2 maig 1909). Les connexions entre republicans federals i catalanisme a Pere GABRIEL, *El catalanisme i la cultura federal. Història i política del republicanisme popular a Catalunya el segle XIX*, Reus, Fundació Josep Recasens, 2007. Vegeu també, del mateix autor, *Insurrección y política. El republicanismo ochocentista en Cataluña*, a Nigel TOWNSON (ed.), *El republicanismo en España (1830-1977)*, Madrid, Alianza, 1994, p. 341-371.

134. *El Poble Català* (10 gener 1909).

135. Gabriel ALOMAR, *Negacions y afirmacions del catalanisme. Conferència donada per en Gabriel Alomar en el Teatre «Circo Barcelonés» el dia 4 de Desembre de 1910, y organizada p'el setmanari polític 'La Campana de Gracia'*, Barcelona, Antoni López, 1910, p. 11.

planes d'*El Poble Català*, defensarà que la simbiosi entre el republicanisme i un catalanisme que va passant «del seu estat romàntic, sentimental de protesta passiva, a un estat actiu, d'agressió» és un fet.¹³⁶

Una de les qüestions més delicades —en especial ara que s'acosten eleccions— i on es veu més clarament l'ambigüitat de bona part del directori dels republicans solidaris és l'obrerisme. Tot i que a les planes d'*El Poble Català* hi ha una secció fixa —la «Plana Social»— que s'ocupa del món del treball, el cert és que exceptuant alguns joves, com Layret, Alomar o Rovira i Virgili, la resta dels directors de l'Esquerra Catalana tot i tenir una evident sensibilitat envers la «qüestió social», no es decideixen a actuar de forma inequívoca en favor de la millora de les condicions de vida i de treball dels obrers catalans. Recordem que la «Plana Social», secció no diària inaugurada el 4 de febrer de 1909, pretenia ser un dels instruments que permetessin als nacionalistes captar el suport electoral de l'obrer. La secció, que ocupava un espai considerable a les pàgines del diari, donava notícia dels principals aspectes, sobretot legals i organitzatius, de l'obrerisme europeu, espanyol i català. Segons els testimoni de Noguer i Comet, la «Plana Social» esdevingué «un intent que ens resultà força reeixit i que almenys demostrà que dintre el catalanisme també se seguien amb atenció i amor els fenòmens de la vida social i econòmica universal, i que en català també es podia parlar d'aquelles matèries que semblaven exclusiva d'alguns».¹³⁷ Abans de la instauració d'aquesta secció, Cebrià de Montoliu havia tingut cura, juntament amb Jaume Carner i Joan Ventosa i Calvell entre d'altres, d'una secció informal, «Acció Social», destinada a informar i educar els sectors obrers.

Per als nacionalistes republicans l'obrerisme sembla tant una opció de tàctica i de conveniència política com una tria conscient que respon a un interès real —que en comptades excepcions, però, va més enllà de les bones paraules— per solucionar els nombrosos problemes que afecten l'obrer. I el fet que des de les files nacionalistes republicanes s'estigui dient

136. *El Poble Català* (26 gener 1909).

137. R. NOGUER I COMET, *Al llarg de la meva vida*, p. 91.

contínuament que «les qüestions obreres s'han de resoldre pels mateixos obrers» no és sinó la millor prova d'aquesta situació.¹³⁸ Afirmacions d'aquest tipus no són marginals, sinó que Coromines, que a partir de finals de 1909 esdevindrà un dels líders del moviment nacionalista republicà, manifestarà en el seu primer discurs electoral, pronunciat el 5 de desembre d'aquell any: «La política obrera no s'ha de fer per captar vots; el treballador que voti a qui vulgui segons la seva consciència. L'obrer s'ha de redimir per ell mateix, amb el seu propi esforç i no per l'esforç dels homes polítics», per afirmar a continuació «que el dia que la causa dels treballadors necessiti de la política per triomfar, que vinguin els obrers a nosaltres perquè ens tindran al seu costat».¹³⁹

De qualsevol manera, però, no podem negar l'existència d'una certa voluntat per part de l'Esquerra Catalana d'intentar buscar solucions a alguns dels problemes que afectaven els obrers.

Una de les formes de demostrar la sensibilitat del nacionalisme republicà envers l'obrerisme fou la ressenya, a les planes d'*El Poble Català*, de notícies i esdeveniments relacionats amb el món del treball, com podien ser els actes organitzats pels nacionalistes republicans per demanar l'amnistia per als obrers empresonats, la celebració del Primer de Maig, el treball femení a les fàbriques, els accidents del treball, el descans dominical, les cooperatives de producció, els contractes de treball o la celebració d'actes festius amb motiu de la inauguració d'associacions, entitats o mutualitats obreres. Lògicament, mereixeran especial atenció els aspectes d'actualitat obrera. I l'any 1909 aquesta actualitat tenia un nom: Solidaritat Obrera. Els comentaris que suscitarà la seva constitució a les planes del diari republicà seran de respecte i d'esperança, en el sentit que s'espera que aquesta entitat organitzi definitivament l'obrerisme català.¹⁴⁰ Però res més. I és que no podem oblidar que *El Poble Català* no és un diari obrer; és un diari que sap,

138. Afirmació feta per Amadeu Hurtado en un míting electoral i que recull *El Poble Català* (1 maig 1909).

139. *El Poble Català* (6 desembre 1909).

140. *El Poble Català* (4 gener 1909).

com ho saben tots els prohoms nacionalistes republicans, que aquells anys l'obrerisme és una força que no es pot negligir, ja que sense el seu suport qualsevol iniciativa política que es consideri d'esquerres està condemnada al fracàs. I aquesta serà una de les principals diferències entre l'Esquerra Catalana i el lerrouxisme. Mentre que Lerroux va tenir la previsió i l'habilitat d'atreure, demagògicament o no, la classe obrera, que esdevingué així el seu principal suport electoral, els nacionalistes republicans no van saber triar aquesta opció tàctica i posar en marxa una ofensiva clara d'atracció dels obrers.

Així les coses, l'Esquerra Catalana s'autoimposà com a tasca primordial en referència al món del treball, la catalanització dels obrers, en especial d'aquells procedents de la immigració, que s'havien aixoplugat sota la bandera del lerrouxisme. És molt clar en aquest sentit Gabriel Alomar quan ens diu:

La feina nostra tenia d'ésser (i dubto que ja puguem fer-la): donar caràcter afirmatiu, orgànic, sistemàtic, conscient, a l'obrerisme català: convertir, en un mot, l'anarquisme malèfic en socialisme potent, seriós, constructor; l'obrerisme donaria a aquesta nova esquerra un autèntic sentit d'esquerra moderna; i ella comunicaria en canvi a l'obrerisme la condició de català, o sia la personalitat, i l'instint orgànic; faria un partit de lo que avui es una massa; nosaltres tenim la massa a casa de l'enemic. I aquesta massa té a casa nostra el seu veritable sentiment.¹⁴¹

141. G. ALOMAR, *Negacions y afirmacions...*, p. 9-11. Uns anys després, el 1925, en una carta adreçada a Joan Estelrich, Coromines es manifestarà en els mateixos termes que Alomar: «Aquell partit [UFNR] havia nascut a la vida per una funció transitòria, la incorporació de les esquerres populars al catalanisme, i va morir en havent acabat la seva funció, gastat i malmès per la impuresa de fatals contactes [coalicions electorals amb els lerrouxistes]»; carta del 25 d'octubre de 1925; Biblioteca de Catalunya (Fons Pere Coromines): carpeta 43, vària, manuscrit 2672^a; vegeu també, Roser CAMPI, «Sobre La generació anàrquica: Dues cartes entre Pere Coromines i Joan Estelrich», *Els Marges*, núm. 62, 1998.

Els nacionalistes republicans parlaven de catalanitzar perquè entenien que pel fet de votar Lerroux, l'obrer català era indiferent o inclús contrari a l'autonomia de Catalunya. Res més lluny de la realitat.¹⁴²

Malgrat les dificultats que s'hi trobaven en l'intent, els nacionalistes republicans es proposaren arrencar els treballadors catalans «que són per tradició i sentiment liberals i democràtics»¹⁴³ de les grapes del lerrouxisme i integrar-los en les files d'un republicanisme catalanista que semblava no entendre que si els obrers anaven majoritàriament amb Lerroux no era, en general, per raons únicament de coincidència política, sinó que aquesta situació obeïa a un fet clar: el Partit Republicà Radical oferia als seus fidels una xarxa assistencial i associativa amplíssima que oferia a l'obrer la possibilitat d'alleugerir la seva descoratjadora realitat quotidiana.

Si l'obrer català havia decidit mantenir-se allunyat del catalanisme, en aquesta conjuntura finisecular, era perquè el catalanisme que hegemonitza la Lliga Regionalista a partir de 1901 és un moviment en el qual tenen un pes determinant sectors burgesos, mentre que les capes populars no en tenen pràcticament cap. Així les coses, no és estrany que el moviment adquireixi una mentalitat conservadora i amb un evident vernís clerical. La incorporació al moviment, el 1901, dels industrials i de sectors molt representatius de la burgesia catalana procedents del fracassat polaviejisme, afegí a la caracterització del catalanisme una fesomia patronal i encara més neta-

142. Josep Termes ha demostrat el catalanisme de bona part del proletariat català en treballs com *Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional (1864-1881)*, Barcelona, Ariel, 1972; *Federalismo, anarcosindicalismo y catalanismo*, Barcelona, Anagrama, 1976; *La immigració a Catalunya i altres estudis d'història del nacionalisme català*, Barcelona, Empúries, 1984; o «Les arrels populars del catalanisme», a DD.AA, *Catalanisme. Història, política i cultura*, Barcelona, L'Avenç, 1986, p. 13-19. Bona part dels seus últims treballs segueixen incidint en aquesta línia de reivindicació de les bases populars del catalanisme: *Les arrels populars del catalanisme*, Barcelona, Empúries, 1999; *Històries de la Catalunya treballadora*, Barcelona, Empúries, 2000; *Història del catalanisme fins al 1923*, Barcelona, Pòrtic, 2000; o *La catalanitat obrera. La República Catalana, l'Estatut de 1932 i el moviment obrer*, Catarroja, Afers, 2007.

143. Afirmació feta per Francesc Layret en un dels mítings electorals de l'Esquerra Catalana; *El Poble Català* (29 abril 1909).

ment dretana, que la presència en el seu si d'un grapat d'ateneistes i advocats republicans —Carner, Sunyol, Lluhí i Rissech, Gubern— no aconseguiria esborrar. Forjat, doncs, com a ideologia en ambients molt allunyats de la lluita de classes, i vestit, a la vigília del seu bateig polític, amb indumentària burgesa, el catalanisme de 1901 no s'interessà gaire pels treballadors. Segui per causa del seu origen literari romàntic o, més probablement, per causa de les aliances que havia establert amb la burgesia industrial, el catalanisme defugia qualsevol plantejament seriós de la qüestió social i pretenia diluir-la en una mena d'interclassisme patriòtic. Aquest intent d'amagar la lluita de classes, en un país on les desigualtats econòmiques i socials eren molt grans, havia de provocar l'absència dels obrers dels rengles catalanistes. Si el catalanisme de 1901, i el posterior, no van quallar entre les capes populars i obreres, no fou, principalment, perquè aquestes se sentissin espanyolistes, o cosmopolites, ni tampoc perquè un tèrbol demagog les n'apartés, sinó perquè el catalanisme no havia fet res de cara a la conquesta política dels treballadors i, sobretot, perquè la Lliga Regionalista apareixia, als ulls dels obrers, com una síntesi de gairebé tots els seus enemics naturals: el carlí, el burgès i el capellà.

Aquestes eren algunes de les grans problemàtiques que tenia plantejades l'Esquerra Catalana pocs dies abans de la celebració de les eleccions del 2 de maig. Unes eleccions que havien de marcar un tomb en el si del Consistori, ja que responien a una dinàmica política diferent a la dels anys anteriors: si fins aleshores havia estat possible l'acord d'una certa «Solidarietat Municipal» en benefici de la governabilitat —que s'havia manifestat en actuacions comunes adreçades a la superació del centralisme i en l'empenta a diverses obres urbanístiques indispensables per al remodelatge de la nova Barcelona—, ara l'intent de la Lliga de capitalitzar el moviment solidari i promoure la desunió entre els seus adversaris polítics i l'aferriçada lluita a l'interior de la Unió Republicana entre solidaris i antisolidaris, abocaren el municipi a una remodelació de forces que no coincidí amb el signe dels darrers resultats electorals. A partir d'aquests moments, els regidors del catòlic Comitè de Defensa Social van deixar de sintonitzar amb els regionalistes i els republicans addictes a Lerroux es desmarcaren de la resta de

la Unió Republicana. Albert Bastardas i Hermenegildo Giner de los Ríos quedaren significats com a caps de les dues tendències republicanes dins de la Unió: el primer esdevingué el líder de la facció solidària, mentre que el segon comandà el grup dels antisolidaris.¹⁴⁴

Pocs dies abans de la celebració de les eleccions, els diferents grups que pensaven concórrer-hi van anar perfilant les seves candidatures. Hi havia, d'una banda, la candidatura republicana radical —subtitulada anti-solidària—, que incloïa també un petit grup de federals i de conservadors republicans; l'altra candidatura republicana era la de l'Esquerra Catalana, l'Autonomista-Republicana, impulsada per la Unió Republicana, els republicans progressistes, els federals solidaris i la gent del Centre Nacionalista Republicà.¹⁴⁵ Fora de l'àmbit republicà hi havia les candidatures de la Lliga Regionalista, que es presenta en solitari, aconseguint tan sols l'acord amb els carlins en alguns districtes; i la del Comitè de Defensa Social, com a representant del vell conservadorisme. Completaven la participació alguns residus monàrquics i independents en alguns districtes, tot i que ni els uns ni els altres tenen cap importància numèrica.

La declaració de republicanisme i catalanisme que estava fent l'Esquerra Catalana des de feia molts mesos es traduï des d'un punt de vista preelectoral en una clarificació dels adversaris amb l'objectiu de conquerir un espai polític propi:

Dos enemies formidables té aquest esperit nou que deu ésser la saba vivificadora de la nostra ciutat. D'una banda l'exèrcit dels radicals verbalistes, dels forasters enemies de tot lo nostre, [...] dels impenitents embaucadors de la bona fe del poble [...]. D'altra banda els esperits presoners de tradicionals prejudicis incompatibles amb la vida pública moderna, els esclaus de classes socials, de confessions dogmàtiques

144. La «Solidaritat Municipal» és analitzada amb detall a A. PÉREZ-BASTARDAS, *L'Ajuntament de Barcelona...*, p. 69-139. Vegeu també, del mateix autor, *Els republicans nacionalistes...*, vol. I, p. 119-125.

145. La crida que fa l'Esquerra Catalana als seus electors la podem veure a l'apèndix, document núm. 6.

intransigents i tancades, incapacitats per a satisfer les exigències nacionals d'una gran urbs moderna [...]. L'aspiració de l'esquerra catalana porta aquesta gran ambició del govern de la ciutat en la lluita de demà. Fondre a dins de nostre vida ciutadana aquestes dues corrents que són deus abundoses de la seva existència: la catalanitat i el republicanisme democràtic.¹⁴⁶

L'anàlisi de la situació que van fer els homes de l'esquerra apuntava a l'existència de dues candidatures catalanes: la seva i la conservadora, quedant fora del qualificatiu de catalanes les altres dues formacions, la «demagògia roja» —Lerroux—, i la «demagògia negra» —els carlins i el Comitè de Defensa Social.

Els arguments amb els quals l'Esquerra Catalana es presentava als seus electors eren la crítica al lerrouxisme —que es concretà en l'enumeració de les irregularitats comeses pels seus regidors municipals i en l'obstaculització de les obres de la Reforma i de la Casa de Lactància Municipal—, i la presentació d'un programa propi que desplegava una obra de municipalització de serveis, de creació de borses de treball, de tributació sobre la riquesa i de configuració d'una «ciutat-estat». Per la seva part, els lerrouxistes duran a terme una campanya amb la qual intenten posar l'accent en la defensa de la democràcia i reduir les al·lusions a l'antisolidarisme. A banda del to de *croada* contra Maura i la seva Llei d'Administració Local, el discurs propagandístic lerrouxista es basa en la idea que l'únic contrincant seriós és la Lliga, «maurista y reaccionaria hasta las cachas» i, per tant, hi haurà un evident menyspreu cap a l'esquerra solidària.¹⁴⁷ En aquest plantejament, la coincidència entre radicals i regionalistes és total, perquè l'aparició d'una tercera força, l'Esquerra Catalana, els amenaça a tots dos.

146. Jaume CARNER, «La lluita pel govern de la ciutat», *El Poble Català* (1 maig 1909); l'article també a J. CARNER, *La democràcia nacionalista de Catalunya*, p. 81-83.

147. *El Progreso* (18 abril 1909).

Eleccions municipals del 2 de maig. Resultats de l'Esquerra Catalana

<i>Districtes</i> ¹⁴⁸	<i>Candidats</i>			<i>Nombre de vots</i>	<i>Votació mitjana</i>	<i>% votants</i>	<i>% cens</i>
I	Conrad	Roure	Bofill	958	958	17,4	10,3
II	Enric	Marsà	Torn	2.261	2.261	25,7	15,4
III	* Trinitat	Monegal	Nogués	2.362			
	* Bonaventura	Roig	Rovira	2.155	2.258	29,1	20,9
IV	Pere	Rovira	Roig	2.589	2.589	27,1	17,0
V	* Joan	Tauler	Palomeras	2.189			
	Josep	Garreta	Casals	1.929	2.059	27,6	14,0
VI	* Alfred	Ramoneda	Holder	3.948			
	Victorí	Bisbal	Ridaura	3.919	3.933	28,4	17,4
VII	* Nicolau	Juncosa	Sabater	4.047			
	* Joaquim	Forcada	Monés	3.986			
	Ramon	Roig	Armengol	3.568	3.867	28,2	15,5
VIII	* Josep	Roca	Roca	2.824			
	Joaquim	Lluhi	Rissech	2.800			
	Manel	Mer	Güell	2.783	2.802	31,4	19,7
IX	* Ignasi	Iglesias	Pujadas	1.871	1.871	32,6	20,1
X	Joaquim	Mumbrú	Aymerich	1.034	1.034	20,8	11,7
Total Barcelona				45.223	23.632	26,83	16,2

(*) Regidors electes.

Fonts: Eugènia SALVADOR (coord.), *Les eleccions legislatives i municipals a Barcelona, 1810-1986. Context polític i resultats electorals*, Barcelona - Ajuntament de Barcelona - Fundació Jaume Bofill, 1989, p. 95; *Anuario estadístico de la ciudad de Barcelona. Año VIII-1909*, Barcelona, Imprenta de Henrich y Comp. en comandita, 1911, p. 138; *El Poble Català* (7 maig 1909); *El Diluvio* (3 i 7 maig 1909).

148. Sobre la base de les dades que ens aporten diferents anuaris estadístics de la ciutat de Barcelona, la distribució dels districtes electorals seria la següent: I (Barceloneta i Poble-nou —obrer—), II (Santa Maria del Mar, Santa Caterina, Born i Parc —petitburgès—), III (Catedral, Mercè, Diputació i Santa Anna —burgès—), IV (Dreta de l'Eixample i Camp d'En Grassot —burgès—), V (Drassanes, Hospital, Sant Pau i Montjuïc —obrer—), VI (Esquerra de l'Eixample, Universitat i Tallers —burgès—), VII (Hostafrancs, Sants, les Corts i Poble-sec —obrer—), VIII (Gràcia, Sant Gervasi i Vallcarca —petitburgès—), IX (Sant Andreu, Horta, Sagrera i Camp de l'Arpa —obrer—) i X (Sant Martí de Provençals, Clot i Guinardó —obrer—).

L'endemà de les eleccions, els resultats no deixaven cap dubte de quin havia estat el partit guanyador, i aquest no era altre que el Partit Republicà Radical d'Alejandro Lerroux, que obtindrà 16 regidors, seguit de l'Esquerra Catalana amb 8.¹⁴⁹ A banda dels «dos» partits guanyadors —certament els resultats obtinguts per l'Esquerra Catalana són dignes de tenir-se en consideració—, el gran perdedor havia estat la Lliga, que aconseguí col·locar només 4 candidats.¹⁵⁰ Així les coses, a partir d'ara s'obria una nova etapa a l'Ajuntament de Barcelona, caracteritzada per la majoria que hi tindran els radicals de Lerroux; a més, amb la finalització del mandat del Consistori anterior, s'acabaria també el període de l'alcaldia democràtica d'Albert Bastardas, que serà substituït per Joan Coll i Pujol, amb l'habitual procediment de Reial Ordre.

Aquestes eleccions han significat l'exitosa presència, amb candidatura pròpia, d'una esquerra catalanista. Per primera vegada des de 1901, doncs, hi ha una opció política netament republicana desvinculada del lerrouxisme i que ha evidenciat tenir una empenta electoral molt considerable. I això obria noves possibilitats de relació amb el lerrouxisme.

Si el punt de partida de les relacions entre radicals i nacionalistes era una hostilitat oberta i recíproca, en part obligada durant el període solidari, a mesura que els nacionalistes es desmarquen de Solidaritat i intenten dissenyar una estratègia política pròpia, alguns dels seus líders comencen a admetre tímidament que una part molt significativa de catalans donen suport al lerrouxisme, en reconeixen el caràcter esquerrà, n'envegen l'arrelament entre els sectors populars i comencen a considerar el republicanisme lerrouxista com una força aprofitable en la política catalana.

En aquest sentit, Gabriel Alomar propugna, ara que el nacionalisme republicà ha adquirit una certa embranzida, llançar-se a l'absorció de tot

149. Vegeu E. SALVADOR (coord.), *Les eleccions legislatives i municipals...* Vegeu també A. PÉREZ-BASTARDAS, *L'Ajuntament de Barcelona...*, p. 224-233.

150. La valoració dels resultats electorals des del punt de vista regionalista a I. MOLAS, *Lliga Catalana...*, vol. I, p. 80-81. Vegeu també *Història d'una política...*, p. 107-115.

allò que hi ha de recuperable en el lerrouxisme, a través d'una enèrgica radicalització de l'Esquerra Catalana:

Cal intensificar l'esquerrisme. El dia en què nosaltres presentem ben clara als ulls del poble la nostra condició de radicals, radicals oberts a totes les solucions modernes, fins les més avançades, el lerrouxisme serà vençut, o tot allò que té d'aprofitable dels seus elements se'ns unirà... L'enemic compta amb l'obrer; llevem-li l'obrer declarant que acceptem les solucions proletàries.¹⁵¹

Per a l'escriptor i polític mallorquí, la manera de liquidar el lerrouxisme és, doncs, ocupar l'espai popular que aquest monopolitza, assemblejar-s'hi tant que el lerrouxisme acabi per resultar innecessari.¹⁵²

Els lerrouxistes, per la seva banda, parteixen de la base que el nacionalisme té un caràcter intrínsecament conservador i, en conseqüència, defensen la tesi de la «incompatibilidad entre el nacionalismo y la democracia», i argumenten que «decir izquierdas en sentido político y añadir catalanista es un contrasentido, un absurdo».¹⁵³ El lerrouxisme, per tant, considera l'Esquerra Catalana una força irrellevant i sosté que els 24.000 vots que aquesta acaba d'obtenir a les eleccions «no son votos republicanos, sino un reflejo del aborrecimiento que Barcelona profesa a Cambó, votos de aluvión».¹⁵⁴ La tàctica radical és prou clara: intentar conservar l'exclusiva de l'esquerranisme i evitar l'enfrontament amb qualsevol força política que no sigui la Lliga. És a partir d'aquí que resta implícita l'*aliança* Lliga-lerrouxisme, una mena de pacte tàcit entre ambdues forces que tendeix a l'anul·lació de qualsevol tercera força política. Aquesta *aliança* està destinada, sobretot, a

151. Gabriel ALOMAR, «La veu de les urnes», *La Campana de Gracia* (8 maig 1909).

152. Gabriel ALOMAR, «Entre ells i nosaltres», «Carta a un jove rebel» i «Radicalisme monàrquic», *La Campana de Gracia* (15 i 22 maig i 5 juny 1909).

153. «Incompatibilidades políticas. Democracia y nacionalismo» i «Las izquierdas catalanas», *El Progreso* (17 octubre i 16 desembre 1908). Les argumentacions lerrouxistes a J. B. CULLA, *El republicanisme lerrouxista...*, p. 202-205.

154. «La izquierda catalanista y su finalidad», *El Progreso* (6 maig 1909).

mantenir separats i en règim de monopoli respectivament, el catalanisme lligaire i l'esquerranisme radical.

En tot cas, l'espectacular aparició d'un catalanisme d'esquerres i els inesperats gestos conciliadors d'alguns dels seus directors, tenen efectes entre les files lerrouxistes. En aquest sentit, i en una elemental reacció defensiva, determinats sectors radicals revifen, durant la primera meitat de 1909, actituds espanyolistes —«el separatismo hoy conserva más que nunca su fuerza, su vigor y su obstinación», «ni aún revistiéndolo de los ropajes más bellos es aceptable el catalanismo», «dejemos en paz Catalunya y preocupémonos más de los catalanes»— com una manera de refermar la seva especificitat política i d'immunitzar-se contra temptatives més o menys absorcionistes.¹⁵⁵ Quan a principis de juliol s'ha de constituir el nou Ajuntament de Barcelona —integrat per 25 lerrouxistes, 11 catalanistes republicans i 14 regionalistes—, qualsevol possibilitat d'una solidaritat republicana municipal entre radicals i nacionalistes s'esvaeix davant la dura confrontació entre Emiliano Iglesias i Francesc Layret per la primera tinença d'alcaldia.¹⁵⁶ Els obstacles que impossibilitaran l'entesa present i futura entre ambdues forces republicanes comencen a fer-se evidents.

Els excel·lents resultats electorals obtinguts ratifiquen els promotors de l'Esquerra Catalana en el seu convenciment de la viabilitat d'una formació política més ambiciosa. És en aquest context que cal entendre l'anunci dels nacionalistes republicans de la convocatòria d'una Assemblée Nacionalista Republicana, que s'ha de celebrar els dies 25 i 26 de setembre, per tal d'iniciar els treballs que condueixin a la formació del partit republicà català. És també en aquest sentit que cal inserir les reunions celebrades al domicili de Vallès i Ribot pels diputats i senadors de l'esquerra solidària amb l'objectiu d'estudiar la conducta a seguir a les Corts espanyoles.¹⁵⁷ Encoratjats per les

155. J. COCA, «Separatismo de almas», «Catalanismo, catalanidad y humanidad» i «Contra el nacionalismo», *El Progreso* (9, 15 i 17 maig 1909).

156. *El Progreso* (28 juny i 2, 4 i 14 juliol 1909). Finalment el triomfador serà Layret, recolzat en els vots de la Lliga i afavorit pel sorteig de desempat.

157. *El Poble Català* (6 juliol 1909) i *El Diluvio* (8 juliol i 15 novembre 1909 i 15 octubre 1910).

bones perspectives electorals, els promotors de l'Esquerra Catalana es refermen en un altre dels seus convenciments: consideren que l'èxit electoral «desfà la creença errònia segons la qual venien situant-se sistemàticament Catalunya i la república, l'una enfront de l'altra, contradient així amb fets vius tot el programa catalanista, proclamador de l'accidentalitat de les formes de govern; al posar en la pròpia senyera al costat del nacionalisme el mot república hem tirat per terra tots els antics prejudicis, hem demostrat que Catalunya i la llibertat són dos dels nostres ideals. El triomf de diumenge agermana i acobla indissolublement els ideals patriòtics i les aspiracions democràtiques». ¹⁵⁸ És a dir, ha quedat demostrat que els republicans són tan catalanistes com la Lliga.

En definitiva, les eleccions municipals havien posat de manifest que existien possibilitats reals per crear, enfront de la Lliga i els seus aliats i enfront dels lerrouxistes, una tercera força política potent. Mancava, però, el líder indiscutible, l'home capaç de canalitzar les il·lusions generades i de conduir amb èxit el procés d'unificació dels tres grups que formen l'Esquerra Catalana i que ha de quallar en la formació de l'anhelat partit nacionalista republicà. De 1904 ençà s'havia fet evident que cap dels líders del nacionalisme republicà no tenia la necessària vocació per llançar-se a una decidida acció política. I tampoc entre els federals i els republicans de la Unió semblava trobar-se l'home idoni. I és en aquest context que hom comença a pensar en Pere Coromines per ocupar la vacant, per assumir el lideratge d'aquest projecte polític. Els fets que s'esdevindran la darrera setmana de juliol de 1909 —la Setmana Tràgica— i, sobretot, les conseqüències immediates d'aquests fets, precipitaran els esdeveniments, enterboliran molt l'escenari polític barceloní i incidiran directament en el procés constitutiu de la futura Unió Federal Nacionalista Republicana i en la biografia, personal i política, de Coromines.

158. Santiago GUBERN, «La nostra obra», *El Poble Català* (5 maig 1909).

L'esclat de la Setmana Tràgica

Renunciant d'entrada a fer aquí un relat detallat dels esdeveniments de l'estiu de 1909 a Barcelona, volem dedicar algunes pàgines a analitzar el paper que tingueren els nacionalistes republicans en aquells successos.¹⁵⁹ És obligat fer-ho, perquè la Setmana Tràgica tindrà una transcendència de primer ordre tant sobre la política catalana —i espanyola—, com sobre l'evolució del nacionalisme republicà a partir d'aquells moments. De fet, la trajectòria política de Pere Coromines experimentarà un punt d'inflexió arran d'aquest episodi revolucionari: la represa de la seva activitat política a partir de la segona meitat de 1909 no s'explica del tot sense tenir en compte el seguit de fets que es van desencadenar durant i, sobretot, després de la Setmana Tràgica. Com no s'entendria, tampoc, la posterior fundació de la Unió Federal Nacionalista Republicana l'abril de 1910, en un context molt mediatitzat, encara, per les conseqüències del que s'havia esdevingut a Barcelona l'estiu de l'any anterior.

La Setmana Tràgica fou una revolta amb escassa preparació prèvia, sense una direcció clara i desfermada en gran part pels elements més audaços de les classes populars. Tant el moviment vaguístic inicial com, sobretot, l'insurreccional posterior, estaven mancats de direcció i d'objectius concrets; tots dos s'havien transformat en un moviment sense direcció. Cal recordar que la revolta començà com un moviment antimilitarista en contra de

159. L'exposició detallada dels fets a Joan CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica. Estudio sobre las causas socioeconómicas del anticlericalismo en España (1898-1912)*, Barcelona, Ariel, 1972. Una excel·lent síntesi a Josep BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica*, Barcelona, Edicions 62, 1992. D'entre el conjunt de títols que han aparegut l'any 2009 per recordar el centenari d'aquest episodi històric, destaca Antonio MOLINER (ed.), *La Semana Trágica de Cataluña*, Alella, Nabla ediciones, 2009. Igualment remarcable és el suggerent treball de David MARTÍNEZ Fiol, *La Setmana Tràgica*, Barcelona, Pòrtic, 2009. Sense oblidar-nos del número monogràfic preparat per la *Revista de Catalunya*, núm. 253, setembre de 2009. També és remarcable el llibre electrònic de Josep PICH, *La Setmana Tràgica (1909): sagnant, roja, negra o gloriosa*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra (Departament d'Humanitats), 2009, disponible a l'adreça <http://www.upf.edu/materials/fhuma/st1909>.

l'enviament de tropes al Marroc, decidit pel Govern conservador d'Antoni Maura, i degenerà aviat en un espontani i desfermat motí anticlerical.¹⁶⁰

Durant una setmana es cremaren desenes d'escoles catòliques i institucions benèfiques, quaranta convents i dotze esglésies parroquials i moriren un sacerdot, un germà marista i un franciscà. Cal matisar, però, que les agressions anaven dirigides contra la riquesa del clergat i no contra les persones. De fet, a molts religiosos se'ls va advertir d'atacs imminents i van abandonar els seus edificis, impel·lits pels oficials de l'exèrcit o pels incendiàries mateixos. Això va facilitar els incendis, però va contribuir a evitar desgràcies personals. Durant la revolta també s'oferirà l'espectacle macabre de desenterrar cadàvers de religioses per satisfer la curiositat popular sobre les hipotètiques riqueses que amagaven les tombes i per demostrar les suposades tortures als convents que, hom deia, arribaven a l'extrem d'enterrar en vida les monges rebels. Presos de la ignorància i de l'exaltació del moment, grupuscles de revoltats es dirigiren a desenterrar els cadàvers de les monges per tal de comprovar les causes de la seva mort. La fantasia d'aquella massa ignorant quedarà complaguda en observar que els cadàvers tenien els peus i les mans lligats: ignoraven l'antic costum d'enterrar així els morts. Per tal que tothom conegués allò que ells creien un descobriment extraordinari, els profanadors decidiren de passejar i exhibir per la ciutat durant aquella setmana els cadàvers desenterrats.¹⁶¹

160. Una exhaustiva anàlisi de l'anticlericalisme a Espanya a J. CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica...*, p. 29-109. Vegeu també Emilio LA PARRA i Manuel SUÁREZ CORTINA (eds.), *El anticlericalismo español contemporáneo*, Madrid, Biblioteca Nueva, 1998, i Manuel SUÁREZ CORTINA, «Entre cirios, barricadas y bayonetas. El anticlericalismo en la España de fin de siglo», a A. MOLINER (ed.), *La Semana Trágica de Cataluña*, p. 25-50. Vegeu també Joaquín ROMERO MAURA, *La «Rosa de Fuego». El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909*, Madrid, Alianza, 1989, p. 163-178. L'anàlisi de l'anticlericalisme anarquista a José ÁLVAREZ JUNCO, *La ideología política del anarquismo español (1868-1910)*, Madrid, Alianza, 1991, p. 197-220.

161. A. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat...*, vol. I, p. 157. Vegeu també el testimoni d'Adolfo BUESO, *Recuerdos de un cenetista. De la Semana Trágica (1909) a la Segunda República (1931)*, Barcelona, Ariel, 1976, vol. I, p. 36.

Però, ¿per què la ira popular va fer l'Església blanc dels seus atacs durant aquella setmana?¹⁶² Caldria cercar l'explicació d'aquest fet en factors profunds, bàsicament en la gran influència que tenia l'Església catòlica en molts àmbits de la vida política i social espanyola. En aquella societat, l'Església mantenia un control obstinat sobre la vida quotidiana, una mena de control que només era tolerable des del confort i la convicció burgeses. Per això, als ulls de la gent, l'Església tenia una imatge d'institució ultraconservadora i defensora del sistema polític i social establert. D'altra banda, activitats econòmiques realitzades per sectors eclesiàstics que donaven a l'Església l'aparença de ser una potència financera —que explota i fa la competència laboral a les classes populars—, l'exercici paternalista de la beneficència —que permetia a l'Església un cert domini social—, les prediques de «resignació cristiana» davant les injustificables diferències socials, la suposada promoció de l'*esquirolatge* obrer propiciat per la institució eclesiàstica i la creació de sindicats obrers catòlics de marcat caire reaccionari, creaven entre els sectors socials populars el sentiment que tot el que es relacionava amb l'Església era oposat als seus interessos.

Els esdeveniments revolucionaris es precipitaran a l'entrada de l'estiu de 1909, «a causa d'uns tràgics incidents ocorreguts al Marroc i del ressò que tingueren en la vida del nostre país. Com de costum, la tradicional incúria de l'Administració espanyola tenia mig abandonades les places del Marroc —on tanta sang espanyola s'havia ja vessat durant la centúria anterior— i, aprofitant un moment propici, les cabiles marroquines, sempre insubmises i sempre hostils a la protecció d'Espanya —segurament perquè no els satisfia la migrada obra *colonitzadora* del nostre Estat—, es llançaren [...] sobre les escasses tropes espanyoles que guarnien aquelles poblacions i produïren un desastre que costà la vida a centenars de pobres soldats i arribà àdhuc a amenaçar la continuació de la nostra força militar

162. Una explicació de les causes de la violència anticlerical durant la Setmana Tràgica a J. ROMERO MAURA, *La «Rosa de Fuego»...*, p. 519-542. Una explicació del fenomen, des de l'òptica dels lerrouxistes, a José ÁLVAREZ JUNCO, *El Emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista*, Madrid, Alianza, 1990, p. 386-418.

en aquell racó del Nord d'Àfrica. El Govern Maura s'esverà, hi envià tot seguit reforços».¹⁶³

A mitjan juny de 1909 *El Poble Català* havia començat a publicar en primera plana articles referits al problema del Marroc. També el lerrouxista *El Progreso*, *La Publicidad* i, amb més moderació, *El Diluvio*, es llancen a la campanya de denúncia de la guerra. De seguida es fa palès que el nacionalisme republicà és contrari a la intervenció bèl·lica de l'Estat espanyol al nord d'Àfrica, argumentant que Catalunya no guanyava res amb aquest enfrontament militar. Tanmateix, cal relativitzar l'oposició de socialistes i republicans —nacionalistes i lerrouxistes— a la intervenció espanyola al Marroc, en el sentit que aquestes formacions polítiques no posaven en dubte el colonialisme espanyol sinó la guerra, ja que la consideraven injusta perquè només hi anaven «els pobres».

En qualsevol cas, els duríssims atacs que els nacionalistes republicans dirigeixen a aquesta aventura bèl·lica pretenien posar de manifest la inoportunitat i inutilitat d'una guerra «renyida totalment amb les més clares i apremiants conveniències patriòtiques [...]». No pot exportar estímuls, ni instal·lacions, ni energies de civilització un país en el què la civilització és molt deficient o falsa en els ordres primordials de l'existència, en l'organització política, en l'administració de justícia, en la instrucció pública, en aptituds de govern, en instrument monetari, en solidaritat social. Espanya no està en condicions de colonitzar ningú».¹⁶⁴ A més, els nacionalistes republicans tenen el convenciment que la guerra servirà, primer, perquè la monarquia i els polítics del torn dinàstic es consolidin encara més en el poder i, segon, per defensar els interessos econòmics d'alguns membres de la classe política espanyola —eren coneguts els negocis miners del comte de Romanones a Melilla— i d'alguns dels membres més il·lustres de l'alta burgesia barcelonina, d'entre els quals cal destacar Claudi López Bru, marquès de Comillas —propietari dels vaixells que transporten les tropes a l'Àfrica— i Joan Antoni i Eusebi Güell, destacats accionistes de les mines

163. R. NOGUER I COMET, *Al llarg de la meua vida*, p. 115.

164. Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «La nostra protesta», *El Poble Català* (22 juliol 1909).

de ferro del Rif i amb interessos en la construcció de la xarxa ferroviària al nord d'Àfrica.¹⁶⁵

L'oposició a la guerra del Marroc responia, també, als desitjos dels nacionalistes republicans d'atreure el cobejat suport obrer, atès que no podem oblidar que el principal contingent de tropes era integrat per aquest sector social, que no estava disposat en absolut a pagar el temut «impost de sang».¹⁶⁶ José Antonio González Casanova escriu al respecte: «L'ala esquerra del CNR, encapçalada per Rovira i Virgili, intentà d'atreure's el suport obrer patrocinant una campanya popular contra la guerra. El 19 de juliol hom inicià les manifestacions d'obrers joves al carrer, que foren aplaudides des de les oficines d'*El Poble Català*».¹⁶⁷ En efecte, un dels integrants de la redacció d'*El Poble Català* que més es va significar en aquesta campanya de captació del suport obrer va ser Rovira i Virgili, que segons el testimoni d'Ametlla, «va fer aquesta campanya com si fos la seva personal, amb més violència que cap altra i amb la punta de demagògia que demanen els escrits d'aquest to. Més que més quan el públic seguia i el tiratge augmentava. I pensàvem nosaltres si, per un canvi tan arriscat, el nacionalisme republicà assoliria l'obsessió perdurable d'atreure's el poble obrer».¹⁶⁸ L'actuació de Rovira i Virgili, però, va trobar certa resistència entre els sectors més moderats del CNR.

165. Un dels millors estudis sobre els molts interessos econòmics i polítics espanyols al nord d'Àfrica —als quals no és aliena la institució monàrquica— és el ja clàssic VÍCTOR MORALES LEZCANO, *El colonialismo hispanofrancés en Marruecos (1898-1927)*, Madrid, Siglo XXI, 1976, en especial les p. 21-108. Vegeu també JOAN SERRALLONGA, «Las causas militares. La política colonial en Marruecos», a A. MOLINER (ed.), *La Semana Trágica de Cataluña*, p. 51-79.

166. L'anàlisi de les interrelacions que s'estableixen entre el moviment obrer i la Setmana Tràgica a J. ROMERO MAURA, *La «Rosa de Fuego»...*, p. 461-542.

167. J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia a Catalunya...*, p. 200-201. En el mateix sentit s'expressa R. NOGUER I COMET, *Al llarg de la meua vida*, p. 115.

168. C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 263. Vegeu també *El Poble Català* (15 juliol 1909). En l'edició del 21 de juliol de 1909 apareixerà en un lloc preferent de la publicació l'anunci de la convocatòria de la vaga general que s'estava preparant. La notícia anava acompanyada d'un text de Rovira i Virgili en el qual s'afirmava que el diari estava «al costat i a la disposició dels obrers» en la protesta i que «té d'anar en nom de Catalunya, però també en nom de l'humanitat i del proletariat». Una acurada selecció dels principals articles sobre temàtica obrera publicats per Rovira i Virgili a «La Campana de Gràcia» entre 1908 i 1916 a JAUME SOBREQUÉS (ed.), *Antoni Rovira i Virgili. Notes obreres*, Barcelona, La Magrana, 1986.

No hi ha dubte que l'espurna que encendrà el descontent i la protesta ciutadana, i allò que farà més impopular aquesta guerra, és el fet que per decisió d'un imprudent Maura nombrosos reservistes catalans, molts d'ells casats i amb fills, es vegin obligats a embarcar-se cap al nord d'Àfrica per prendre part en una arriscada aventura militar de final incert. I, a més, deixant les seves famílies en una situació econòmica difícil, en perdre el jornal del cap de casa; en compensació, el Govern Maura concedia a aquestes famílies una irrisòria pensió de 50 cèntims diaris.

El Govern no va saber entendre que, a Barcelona, la reacció contra la guerra seria enèrgica, donat l'estat d'esperit dels catalans i la puixança de les organitzacions obreres i de les polítiques antigovernamentals. Tot es precipitarà el 10 de juliol quan el ministre de la Guerra del gabinet Maura, el general Arsenio Linares, decideixi cridar la primera reserva per a les operacions militars al nord d'Àfrica, tot i existir la possibilitat de mobilitzar les tropes que s'havien preparat de manera preventiva a l'efecte.

Les protestes van començar l'11 de juliol, quan la *Gaceta* de Madrid va publicar el Reial Decret que autoritzava el reclutament de reservistes per a la guerra del Marroc. Aquell mateix dia es va iniciar a Barcelona l'embarcament de tropes, i no va ajudar gens a tranquil·litzar els ànims la presència d'algunes dames de l'alta societat que van acudir al moll a repartir escapularis entre els soldats. La marquesa de Castellflorida va ser una de les dames que van anar al port a acomiadar els soldats, juntament amb la dona del governador civil de la província de Barcelona, Ángel Ossorio y Gallardo, i la marquesa de Comillas, que van decidir organitzar un recapte de fons. Des de les pàgines d'*El Poble Català*, Pous i Pagès criticava la hipocresia d'aquestes «dames aristocràtiques» que reparteixen medalles religioses i cigarrets als soldats: elles no tenen fills a la guerra perquè han pagat les 1.500 pessetes que els eximeixen d'anar-hi.¹⁶⁹ Alguns dels soldats van llençar les medalles al mar, mentre la multitud aplegada al port els comminava a fer el mateix amb l'armament i va començar a cridar diferents consignes: «Que hi vagin els

169. Josep POUS I PAGÈS, «Per a les dames blanques», *El Poble Català* (20 juliol 1909).

rics; o tots o ningú» «Que hi vagin els frares» «Fora Comillas». Un testimoni privilegiat dels fets ens descriu així l'escena dels embarcaments:

La gent va veure desfil·lar pels carrers les tropes amb els reservistes, molts d'ells casats i amb fills, portant al costat les dones i les criatures que anaven a acomiadar-los, i en fer-se compte que marxaven mobilitzats per a la guerra quan encara era viu el record dels drames i les desgràcies d'onze anys endarrere, en un moviment espontani d'indignació, va exterioritzar la seva revolta. Durant uns dies va anar creixent l'excitació del poble fins a fer-se especialment perillosa, quan va haver sortit de la ciutat tota la força pública.¹⁷⁰

Els embarcaments foren represos el dia 14 i continuaren els dies successius, fins al diumenge 18, data en què les escenes de comiat al port es transformaren en oberta manifestació contra la guerra, amb la participació d'alguns dels soldats embarcats. Certament, l'espectacle del port aquest dia fou un seriós advertiment de l'explosió que s'acostava.

Durant tot el mes de juliol va augmentar el nombre de manifestacions contra la campanya del Rif. Així, els dies 17 i 18 se celebraren mítings contra la guerra, organitzats pels nacionalistes republicans i pels lerrouxistes. D'altra banda, durant aquests dos dies Barcelona fou l'escenari de la reunió del Segon Congrés de la Federació Socialista de Catalunya, on es decidí l'organització d'una sèrie de reunions i de mítings contra la guerra i preparar el proletariat en previsió d'una acció de conjunt, que podria ser una vaga general de protesta. El portaveu dels nacionalistes republicans informava en les edicions dels dies 24 i 25 de juliol de les reunions convocades per Solidaritat Obrera per organitzar l'oposició obrera a la guerra i per acabar d'enllestir els preparatius de la vaga general del dia 26. Una vaga que els nacionalistes republicans creuen plenament justificada:

170. A. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat...*, vol. I, p. 151. També C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 263.

Pren força el rumor de que el proletariat català i l'espanyol es preparen per començar la seva acció contra la guerra. ¿Serà una protesta de carrer, violenta i cridanera? Oh no! La força en els obrers no resideix en el soroll agressiu, sinó en la resistència. En lloc d'aixecar a l'aire els braços, els proletaris els creuen [...]. I contra això, contra aquesta actitud, ¿quin poder, quina voluntat pot triomfar? [...] Nosaltres estem al costat dels obrers en tot i per tot en aquesta hora decisiva.¹⁷¹

A partir d'aquest moment el cert és que *El Poble Català* intensificarà, com faran tots els diaris republicans barcelonins, la seva campanya d'oposició a la guerra del Marroc. I no només això, sinó que els nacionalistes republicans van decidir contribuir econòmicament en l'organització de la vaga general: dos redactors d'*El Poble Català*, Ramon Noguer i Comet i Màrius Aguilar, van informar que el comitè de vaga els va demanar una contribució econòmica per a la publicació d'alguns fullets de propaganda, ja que Solidaritat Obrera no tenia els fons per fer-ho; malgrat que els nacionalistes republicans van acceptar de contribuir, finalment el comitè no va recollir el donatiu. En qualsevol cas, els plans per convocar la vaga general havien aparegut el 21 de juliol, no en un full obrer, sinó a *El Poble Català*. L'intent, però, d'incloure en el comitè de vaga a un redactor d'*El Poble Català* va fracassar per la negativa d'aquest. Sembla que el redactor en qüestió va ser Noguer i Comet, que justificà la seva negativa argumentant que un partit polític no estava obligat a prendre part en una protesta obrera.¹⁷² Així doncs, el comitè de vaga estarà format finalment per un representant de Solidaritat Obrera, un dels socialistes i un dels anarquistes. Els organitzadors de la vaga sabien que podien comptar amb el suport del nacionalisme republicà, sempre, però, que no ho demanessin oficialment ni de manera gaire oberta.

171. *El Poble Català* (22 juliol 1909).

172. *El Poble Català* (28 novembre 1911). Noguer i Comet obvia aquesta invitació a les seves memòries.

En comentar les manifestacions d'aquells dies i les topades entre la força pública i els manifestants, el diari radicalitzarà el seu to, com es fa evident en l'edició del dia 21: «La inquietud continua. La protesta de Barcelona contra la guerra es fa permanent. Nosaltres ens congratulem d'això, que en la quietud espanyola la capital de Catalunya sigui la capital de la protesta».¹⁷³ L'endemà, el diari continuava amb una article en què deia: «A la nit, Barcelona semblava Port-Arthur. Per les Rambles no s'hi podia donar un pas sense ensopegar amb un policia o un civil. Les cantonades estaven preses militarment... Tothom es preguntava si la guerra s'havia declarat a Barcelona».¹⁷⁴

Per intentar reconduir aquesta tensa situació, la matinada del dijous, dia 22, el governador civil, Ossorio y Gallardo, publicava un ban on s'afirmava que «desde hace tres días algunos elementos profesionales del alboroto y del desorden vienen intentando la celebración de manifestaciones ilegales, en daño de la paz pública».¹⁷⁵ I basant-se en el fet que la nit anterior hom havia disparat dos guàrdies de seguretat i n'havia ferit un, prohibia la formació de grups al carrer, tot advertint que la força pública els dissoldria amb energia. *El Poble Català* contraatacava tot dient:

Sota el bàndol, posem la fórmula oficinesca: «Enterados». [...] El senyor Ossorio ja sabrà pels seus subordinats i la premsa el cas que del seu bàndol han fet els ciutadans. El públic, ahir mateix, en va esquinçar molts. Però si el senyor governador pot dictar un bàndol per a què els ciutadans l'estripin, no pot, sense caure en incorreccions intolerables, dir que els manifestants i els que amb ells simpatitzen són «profesionales del alboroto». Des del moment que així parla és senyal de que el governador sap quins són aquests elements, i, per tant, devia exigir-los responsabilitats. I si els desconeix, devia abstenir-se de fer frases.¹⁷⁶

173. *El Poble Català* (21 juliol 1909).

174. *El Poble Català* (22 juliol 1909).

175. Ángel OSSORIO Y GALLARDO, *Barcelona, julio de 1909. (Declaración de un testigo)*, Madrid, Imp. de Ricardo Rojas, 1910, p. 39.

176. *El Poble Català* (23 juliol 1909).

Aquest estira-i-arrotonsa entre el diari nacionalista republicà i el governador civil, havia d'acabar com era de preveure: el dia 22 Ossorio y Gallardo denunciava *El Poble Català* per una suposada infracció de l'article 816 del Codi Penal, i el 24 per un delictes «d'excitació a la rebel·lió».

El dia 22 de juliol el Govern va prohibir les manifestacions i Ossorio y Gallardo incomunicà la ciutat amb Madrid. Mentre, els parlamentaris de Solidaritat Catalana convoquen reunions i preparen escrits, tot insistint, però, a desmarcar-se de qualsevol tipus de direcció del moviment revolucionari. Recordem que el dimecres 21 de juliol els parlamentaris solidaris havien celebrat una primera reunió per trametre un telegrama al Govern, en què es demanava a Maura que reunís les Corts i on s'exposaven les queixes obreres contra el sistema de reclutament. Dos dies més tard, el divendres 23, va tenir lloc una segona trobada per encarregar al diputat catalanista republicà Amadeu Hurtado la redacció d'un manifest adreçat al Govern, en el qual es feia explícit el suport dels republicans solidaris a la protesta popular.

La revolució

Finalment, el dilluns dia 26 començà una vaga general de protesta de vint-i-quatre hores contra la guerra i contra la tramesa de tres lleves seguides des de Barcelona. La protesta obrera s'estengué a d'altres localitats catalanes —Sabadell, Terrassa, Granollers, Mataró, Vilanova i la Geltrú, Sitges, Manresa—, i en algunes es transformà en una veritable revolució; fins i tot en alguns casos, com a Sabadell, Mataró, Granollers i Manresa, la revolta triomfà amb més rapidesa i facilitat que a Barcelona, arribant-se, com en el cas de Sabadell, a proclamar-se la República.¹⁷⁷ Un dels màxims organitza-

177. Un testimoni de primera mà sobre la Setmana Tràgica a Sabadell a Manuel FOLGUERA I DURAN, *Una flama de la meua vida. (Memòries)*, Sabadell, Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya (Delegació de Sabadell), 1996, p. 175-179. A hores d'ara sembla clar que la Setmana Tràgica fou un fenomen d'abast català i no només barceloní, com ha demostrat Gemma RUBÍ, «Algo más que la

dors de la vaga és Antoni Fabra i Ribas —secretari general de la Federació Socialista de Catalunya—, juntament amb els anarquistes Tomás Herreiros, Francisco Miranda i Miquel Villalobos Moreno, i el representant de Solidaritat Obrera, José Rodríguez Romero.¹⁷⁸ A partir d'aquests moments Barcelona es trobarà aïllada, ja que totes les comunicacions ferroviàries, telegràfiques i telefòniques havien estat interrompudes pels vaguistes barcelonins o de comarques. Pere Coromines anotarà en el seu dietari de la Setmana Tràgica les impressions d'aquella jornada:

26 de juliol de 1909. Al sortir aquest dematí de Vilassar ja hem trobat estrany que no hi hagués cap diari. Hem arribat a Barcelona a les 9 hores del dematí, sense notar res de nou. A Ca la Ciutat m'he enterat que s'anava a fer un paro general, per protestar contra la guerra.

Totes les fàbriques han parat a la primera intimació, i les botigues han tancat les portes sense cap mena de violència. De tots els quatre cantons de Barcelona arribaven notícies de que creixia la bullanga. El carril de Sabadell havia tingut d'interrompre el servei; després l'ha interromput el de Sant Joan de les Abadesses i abans del migdia ja estava tancada l'estació del Nord.

Les primeres topades han estat per fer aturar els tramvies: al carrer de Muntaner han tallat els cables i aviat no s'ha pogut moure cap tramvia de la General. Els de l'Anònima han marxat fins a la tarda: al migdia han cremat un tramvia que devia ser de la línia d'Horta, cap al carrer de Girona. A Gràcia han tombat dos tramvies al carrer Major i, a primera hora de la tarda, ja hi ha hagut una veritable batalla al Passeig de Colón,

quema de conventos. La Semana Trágica en Cataluña, la historia de una desafección», a A. MOLINER (ed.), *La Semana Trágica de Cataluña*, p. 81-135. Vegeu també Dolors MARÍN, *La Semana Trágica. Barcelona en llamas, la revuelta popular y la Escuela Moderna*, Madrid, La Esfera de los Libros, 2009, p. 313-333 i José COMAPOSADA, *La Revolución en Cataluña*, Barcelona, Biblioteca Acción, 1910.

178. La millor descripció dels avatars que van acompanyar l'organització de la vaga a Antonio FABRA RIBAS, *La Semana Trágica. El caso Maura. El Krausismo*, Madrid, Seminarios y Ediciones, 1975, p. 29-40. Una de les obres de referència per a l'estudi de Solidaritat Obrera i els preparatius de la vaga és J. ROMERO MAURA, *La «Rosa de Fuego»...*, p. 454-509.

a on, amb destrals i altres eines, els paisans han estellat un tramvia. Tots els tramvies han parat [...].

Quan hem demanat forces al Govern Civil per protegir els escorxadors, ens han dit que el governador havia resignat les funcions en l'Autoritat militar, i que dimitia irrevocablement. A les 6 de la tarda li han admès la dimissió. [...]

A la tarda s'ha agravat la situació. Al Passeig de Colom i a la Barceloneta, els paisans han atacat els tramvies i s'han donat les primeres càrregues pels civils. [...]

El comandant de la guàrdia municipal, amb les notícies que ha pogut recollir, ha fet un resum de la diada en la que fa constar dos morts i seixanta i pico de ferits. Cap al tard s'ha publicat el Bàndol declarant l'estat de guerra, i els revolucionaris se n'han anat a dormir. [...]

Sembla que s'ha format un Comitè de la vaga format per un radical, un anarquista i un socialista.

No obstant, jo no crec en l'organització. És un sentiment general el que ha mogut tothom a la protesta. Els que van pels carrers decidits a tot són les dones, els reclutes i els de les primeres reserves. Aquesta gent no tem ni la mort. Perquè, entre morir a Melilla i morir aquí, prefereixen morir a la vora de casa. A l'anar a dormir he vist soldats a cavall per la Gran Via, que enraonaven amigablement amb els paisans.¹⁷⁹

El cert és que la realitat desborda tota previsió i la situació s'escapa aviat de les mans del comitè de vaga i del control dels dirigents polítics i pren vies impensades. El capità general Luis de Santiago, en contra del

179. El testimoni de Coromines relatiu a la Setmana Tràgica és especialment important, ja que gràcies al seu alt càrrec a la Secció d'Hisenda de l'Ajuntament de Barcelona tindrà accés directe als informes que les autoritats municipals redacten —o van rebent— durant aquells dramàtics moments. I són precisament aquests informes la font d'informació principal que Coromines farà servir per preparar les seves notes relatives a la Setmana Tràgica. A banda, és clar, de la seva observació directa dels fets. Coromines recollí en forma de dietari aquestes vivències; el diari s'ha publicat a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 69-99. El testimoni d'aquella primera jornada de protesta a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 69-72 i a J. CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica...*, p. 343-384.

parer d'Ossorio y Gallardo, que creia tenir prou forces per dominar tot sol el moviment i que com ens ha explicat Coromines dimití aquell mateix dia, va declarar l'estat de guerra i va treure l'exèrcit al carrer per aturar els manifestants. L'estat de guerra decretat a Barcelona s'estengué poc després per tot Catalunya, en haver-se solidaritzat moltes poblacions a la protesta de la capital.

El dia 27 la pràctica totalitat dels parlamentaris de Solidaritat es reuneixen novament per discutir la tàctica a seguir en aquells moments. De moment, els nacionalistes republicans intentaran pressionar els altres grups de Solidaritat per secundar el moviment de protesta obrera contra Maura. La trobada se celebrarà al despatx de Josep Maria Vallès i Ribot. Dues de les determinacions a les quals arriben els reunits són, d'una banda, designar una delegació encapçalada per Josep Puig i Cadafalch per anar a l'Ajuntament a informar-se de quina és la situació i a posar-se al servei de la màxima institució municipal barcelonina, i, d'altra banda, la preparació d'una comunicació col·lectiva adreçada al Govern, que «contenia una queixa vehement per haver-nos estat escamotejada la posició d'Espanya en el problema del Marroc [...], i al mateix temps aixecàvem la nostra protesta per la crida dels reservistes i per haver-se refiat de les tropes metropolitanes en una empresa que en tot cas s'hauria hagut d'escometre amb unes forces especialment organitzades al seu temps a base del voluntariat d'unies tropes colonials».¹⁸⁰

Mentre, la revolta va fent el seu curs. La vaga del dia 26 es prolongarà el dia 27 per l'acció de petites colles incontrolades que recorren la ciutat. De seguida, aquest descontentament popular degenerà en la crema de convents i edificis religiosos, com ens explica Hurtado, que roman reunit amb la resta de parlamentaris catalans:

La senyora de Vallès i Ribot, obrint d'una revolada la porta del despatx, ens va comunicar que estava cremant el gran edifici dels Escolapis a la ronda de Sant Pau, i que de la seva cambra es veia l'incendi. Tots ens

180. A. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat...*, vol. I, p. 153-154.

apropàvem al balcó i vàiem una espessa columna de fum que sortia per damunt de les primeres cases de la Rambla, i alhora, passava pel carrer una colla d'una trentena de xicots que, amb crits de mort i de protesta contra la guerra, es dirigien molt atrafegats cap al Passeig de Gràcia. En abandonar el balcó, l'aspecte de la nostra reunió havia canviat. [...] Hi havia un desig manifest de desfer-se de la reunió, però retenia a tothom de moment el desig que tornessin de l'Ajuntament els nostres delegats. Tots estranyàvem que fossin els Escolapis les víctimes del furor popular, perquè no se sabia que tinguessin possessions al Marroc ni se'ls podia atribuir cap intervenció en la crida dels reservistes. Algú recordava que Lerroux havia publicat no feia gaire un article del seu diari *El Progreso*, adreçat als joves del partit, per altre nom *los jóvenes bárbaros*, en el qual, tornant a les velles demagògies, [...], els excitava a assaltar els convents per aixecar els vels de les novícies i fer-les mares, però era difícil d'admetre que aquests xicots fossin els autors de l'incendi per haver confós els vels de les novícies amb les sotanes dels Escolapis.¹⁸¹

L'ordre d'anar a cremar edificis religiosos no tenia un responsable únic ni concret: havia sorgit del poble menut. Era el crit clàssic de tantes bullangues barcelonines, que fou obeït com si fos la veritable finalitat de la vaga:

I van calar foc en un convent, i d'aquest a un altre, i ningú no ho impedí. D'aquell, passaren a un altre, i d'aquest a un altre, fins a encendre'n una bona colla. [...] Els incendiaris eren, en general, galifardeus de setze o divuit anys i gent del baix fons barceloní que ningú no sabia d'on sortien, púrria pujada al marge de la ciutat i que no participava en cap de les seves normals frisansces. [...] Eren una barreja de brivalls, per als quals això és un com una festa major; amb gent de malviure a l'aguait d'avinenteses, de revolucionaris romàntics, d'aquells que de tota la vida

181. A. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat...*, vol. I, p. 154-155. La crema del convent dels Escolapis, explicada per un testimoni de primera mà, a A. BUESO, *Recuerdos de un cenetista...*, vol. I, p. 33-35. Per a una descripció de la crema des del punt de vista dels revoltats, vegeu José COMAPOSADA, *La Revolución en Barcelona*, Barcelona, Biblioteca Acción, 1909 i Leopoldo BONAFULLA, *La Revolución de Julio*, Barcelona, Biblioteca Germinal, S. A. Leopoldo Bonafulla era el pseudònim de Joan Baptista Esteve.

es neguitegen esperant «el gran dia»; la multitud, en fi, de tots els motins, incontrolada, amorfa, que va a la seva sense amo ni director. Aquesta munió no sabia que hi havia un comitè organitzador de la vaga, ni li interessava el motiu que la va iniciar. Els qui l'havien ordenada tampoc no sabien res d'aquesta gent estranya i desconeguda.¹⁸²

La reunió de diputats i senadors solidaris, que s'havia convocat per estudiar la conveniència de donar suport polític al moviment de protesta contra la guerra, es tancarà amb l'acord d'inhibir-se de qualsevol mena de direcció del moviment revolucionari, davant dels incendis i els altres actes d'exaltació anticlerical. El testimoni d'Hurtado és prou clar en aquest sentit:

De sobte, Carner havia de sortir del despatx per a rebre uns amics que venien a fer-li un encàrrec. Eren comissionats per uns obscurs personatges de l'extremisme que havien volgut fer de minoria d'acció i s'havien espantat del tomb que prenien els esdeveniments després d'haver donat l'ordre de vaga general que creien de bona fe haver estat la causa del que passava. [...] Els comissionats d'aquells personatges transmetien a Carner el seu encàrrec de demanar-li que prenguéss, al cap dels diputats republicans, la direcció de la revolta popular. La petició arribava en una mala hora. Només el jove diputat Laureà Miró [...] s'oferia a anar tot seguit al seu districte de Sant Feliu i reunir deu mil homes amb armes per apoderar-se de Barcelona, sense que ningú pogués endevinar d'on pensava treure l'armament d'aquesta força imaginària de combat. Al cap de poca estona, entraven de sobte al lloc de la nostra reunió mitja dotzena de joves federals, suats i agitats, amb els ulls fora del cap, que venien a demanar al líder del seu partit, Vallès i Ribot, ordres i armes per a la revolució, perquè acabaven d'assistir a l'incendi d'altres convents i el poble es volia batre, segons deien, de totes passades. El bon Vallès, que n'havia vistes d'altres, els responia paternalment que no es podien prendre resolucions premeditades, i que si no disposava d'armes pel moment, tampoc no podia donar-los ordres fins que els diputats reunits

182. C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 265-266.

resolguessin el que calia fer, i acabava demanant-los que es retiressin per no interrompre la nostra deliberació.¹⁸³

Els amics de Carner dels quals parla Hurtado no són altres que Claudi Ametlla i Antoni Rovira i Virgili, que acudeixen al domicili de Vallès i Ribot per entrevistar-se amb Carner per trametre-li un encàrrec del socialista Fabra i Ribas. En el seu segon dia, la revolta continuava el seu curs i no semblava que cap força política hagués assumit la responsabilitat de dirigir-la ni de fixar-li uns objectius concrets. A més, el caràcter insurreccional que estava començant a prendre una vaga general inicialment pacífica, i que s'estava escapant del control dels seus organitzadors, aconsellava la presa de contacte amb els líders polítics republicans per tal que aquests intentessin canalitzar el moviment; si no es feia així, manifestava Fabra i Ribas, la revolta «demà ens haurà fugit de les mans, la pillada se n'apoderarà, hauran arribat tropes de fora i tot estarà perdut».¹⁸⁴ Cal recordar que davant les propostes més radicals, Fabra i Ribas, en una de les primeres reunions del comitè de vaga, s'havia oposat a l'assalt de Capitanía Militar i de les armeries per obtenir armes i al de la Companyia Transatlàntica i de la Banca Arnús per recollir diners per a la revolució; també rebutjà l'assalt i l'incendi dels edificis religiosos, actituds que contribuïren en opinió de Fabra i Ribas a tergiversar el sentit antibèl·lic de la revolta, convertint-la en anticlerical, tot restant-li simpaties. El dirigent socialista ho expressava ben gràficament:

Pasose enseguida a determinar la actitud que debía adoptarse ante el movimiento que se había iniciado —y que, según insistentes rumores, iba a continuar— para atacar a los conventos y pegar fuego a determina-

183. A. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat...*, vol. I, p. 155-156. Vegeu també C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 269-270.

184. *El Poble Català* (7 abril 1911). Vegeu també A. FABRA RIBAS, *La Semana Trágica...*, p. 40-45. Una sintètica anàlisi de l'actuació de Fabra i Ribas durant aquella setmana a Pere ANGUERA, *Antoni Fabra Ribas*, Barcelona-Valls, Fundació Roca i Galès - Cossetània, 2005, p. 17-21.

das iglesias. Los socialistas sostuvimos que eso no figuraba ni podía figurar entre los fines de la huelga general que eran [...] el de protestar contra la guerra de Marruecos y también, si posible fuese, derrocar el Gobierno. Para todo ello se necesita la asistencia de la mayoría de la población, y la clásica quema de conventos nos retrotraería a pasadas épocas, desnaturalizando por completo el carácter del Movimiento Obrero, nos colocaría enfrente de una gran masa de opinión y acabaría por hacernos olvidar la guerra y hasta la propia existencia de Marruecos.¹⁸⁵

Per tot plegat, el dirigent socialista es trobà amb Ametlla i Rovira, per demanar-los que plantegessin a Carner la possibilitat que els nacionalistes republicans acceptessin dirigir la revolta i que s'entrevistessin amb dirigents socialistes —el mateix Fabra i Ribas, Josep Comaposada i Antoni Badia Matamala— per consensuar estratègies comunes i reconduir el moviment. En la seva conversa amb Ametlla i Rovira, Fabra i Ribas els havia manifestat:

Això no m'agrada gens; no és el que volíem. Pensàvem en una vaga d'un dia, i ens surt una revolució per a la qual no estem preparats. [...] Voldria que anéssiu a trobar els vostres diputats, sobretot en Carner, i els demanéssiu que prenguin la direcció d'aquesta cosa que se'ns escapa, i que ells potser podrien conduir. Digueu a en Carner que, amb ell, jo seguiré i faré el que em mani, igual que els meus amics; però a condició que ell estigui al davant, i que tot vagi encaminat a instaurar la República, res més que la República. No demanarem res del nostre programa social.¹⁸⁶

Segons el testimoni de Fabra i Ribas, Carner va accedir a rebre la delegació socialista a casa seva aquella mateixa tarda.¹⁸⁷ Acompanyats de Rovira i Virgili, els tres socialistes van explicar a Carner que ells no havien volgut més que organitzar una vaga general per protestar contra la guerra, però que la mobilització obrera s'havia convertit en un moviment revolucionari

185. A. FABRA RIBAS, *La Semana Trágica...*, p. 43-44.

186. Conversa que recull C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 269.

187. A. FABRA RIBAS, *La Semana Trágica...*, p. 46.

que no estaven en disposició de dirigir, i menys encara si el seu objectiu últim era la revolució social. Els dirigents socialistes van oferir a Carner el seu suport incondicional per a una revolució política, és a dir, la proclamació de la República.

¿Quina serà la resposta de Carner?; una diplomàtica negativa, com havia passat en la reunió matinal en el domicili de Vallès i Ribot: «Això és molt greu, molt greu, i cal pensar-ho molt».¹⁸⁸ En efecte, els diputats solidaris havien decidit que calia informar-se bé per saber què estava passant a les principals ciutats espanyoles i si fora de Barcelona l'aixecament era general.

Segons el relat de Fabra i Ribas, Carner es va comprometre a actuar tan bon punt li comunicuessin que fora de Catalunya s'havien desfermat revoltes semblants a la de Barcelona i va advertir a la delegació socialista que calia evitar qualsevol acte que tendís a donar a la vaga un caràcter diferent al que havia tingut en ser declarada, és a dir, el de protesta contra la guerra del Marroc i contra la mobilització dels reservistes. De moment els diputats solidaris no decideixen res. És un crític Alomar qui posa el dit a la nafra quan afirma:

El fet revolució va desorientar les esquerres catalanes, i va obligar-les, com un reactiu, a descobrir el burgesisme intern de totes elles. ¡Era tan còmode això de dir-se republicà, sense veure's forçat mai a demostrar-ho! Això del republicanisme de molta gent era una fàcil excusa per a negar-ho tot, sense veure's mai en el cas d'afirmar res, i ab la convicció que la República en què es fingia creure, afortunadament mai vindria.¹⁸⁹

Mesos més tard, el republicà federal Joaquim Salvatella, parlant en nom dels republicans catalans per explicar a les Corts els fets d'aquells dies, va afirmar que el compromís formal de l'esquerra de Solidaritat Catalana de dirigir la revolta havia acabat amb la reunió en el domicili de Vallès i Ribot, a primeres hores de la tarda de dimarts:

188. Segons el testimoni que ens aporta C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 270.

189. G. ALOMAR, *Negacions y afirmacions...*, p. 7.

Si a los organizadores de la huelga les había sorprendido que aquello se convirtiera en revolución, más sorprendidos estábamos los republicanos de la izquierda catalana. [...] Y, por lo mismo, el consejo que habíamos dado por la tarde a las comisiones que a nosotros se habían dirigido se convirtió por la noche en resolución de que no podíamos aceptar ninguna dirección de lo que fuese acto revolucionario cuyo origen no conociamos y cuya finalidad no estaba ya en nuestra mano señalar.¹⁹⁰

Com a grup decidiren inhibir-se, però segons Fabra i Ribas, Jaume Carner, Laureà Miró i Josep Llari van decidir actuar pel seu compte i reunir-se amb la delegació socialista l'endemà al matí, dimecres 28 de juliol.¹⁹¹

Abans d'aixecar definitivament la reunió d'aquell dimarts, calia esperar el retorn al domicili de Vallès i Ribot de la delegació de diputats i senadors que al matí s'havia dirigit a l'Ajuntament:

Per ells ens informàvem que els incendis dels convents i d'esglésies s'havien anat estenent durant tota la tarda, que la Corporació municipal no disposava de cap element per a la pròpia defensa, desconnectada com estava de l'autoritat militar, també per altra part desproveïda de forces, i per últim, que el ministre de la Governació La Cierva, per impedir el contagi de la insurrecció, havia publicat als quatre vents que a Barcelona havia esclatat una revolta separatista. Alguns diputats i senadors havien ja desfilat amb diferents pretextos, i els que quedàvem decidíem, davant uns informes tan poc encoratjadors, de donar per acabada la reunió abans que s'escampés massa que estàvem junts i es volgués que fóssim la minoria d'acció d'una revolució que ens havia vingut tan de nou.¹⁹²

La intencionalitat política de l'acte de La Cierva fou reconeguda per ell mateix:

190. *Diario de Sesiones del Congreso* (5 abril 1911). Els comentaris del discurs de Salvatella a *El Poble Català* (7 abril 1911).

191. A. FABRA RIBAS, *La Semana Trágica...*, p. 47.

192. A. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat...*, vol. I, p. 156.

Y al decirme un periodista que se aseguraba era «separatista» el movimiento, yo me limité a contestar «que no sabía el carácter que tuviera». Confieso que en aquellos momentos no quise negar que tuviera tal carácter, porque un secreto instinto me hacía confiar en que la duda siquiera en el resto de España de que el movimiento fuera separatista, bastaría para que el patriotismo se impusiera a todas las demás aspiraciones y pasiones. Y acerté, porque la prensa de izquierdas en todo el país puso freno a sus campañas, y sólo se pensó en la necesidad de combatir el criminal intento.¹⁹³

Els nacionalistes republicans eren plenament conscients del sentit de l'acte de La Cierva, com escriurà Pous i Pagès amb posterioritat:

El ministre de la Governació, senyor La Cierva, havia titllat, *urbi et orbe*, el moviment de separatista. Era la primera precaució que prenia tot bon governant castellà i monàrquic davant de qualsevol intent d'intervenció de Catalunya, violenta o pacífica, en la política espanyola, a fi d'evitar que l'esperit de renovació dels catalans pogués prendre peu en altres regions d'Espanya.¹⁹⁴

Tothom era conscient que durant aquelles primeres hores de la revolta, els esdeveniments s'havien radicalitzat. Les primeres protestes relativament aïllades, estan deixant pas, al llarg del dimarts, a una preocupant revolució que sembla no tenir aturador:

En el capvespre tot pren un aire nou i temible. Els trets, que fins ara han estat escassos, peten pertot arreu, sense saber qui els engega. I la gent que circulen pel carrer estan estamordits tement la revolta, o es mostren ufanosos perquè ja la fan, i tenen aires bon xic més agressius

193. Juan de LA CIERVA, *Notas de mi vida*, Madrid, Instituto Editorial Reus, 1955, p. 139.

194. Josep POUS I PAGÈS, *Pere Coromines i el seu temps*, Barcelona, Edicions 62, 1969, p. 25.

que els bordegassos d'ahir. La transformació de la ciutat en una estampa espantosa de la revolució s'opera vertiginosament, en poques hores.¹⁹⁵

Efectivament, la revolta va fent el seu curs, amb brots de violència espontanis i incontrolats. Rutllen perquè tothom estava desprevingut i perquè gairebé no hi ha a Barcelona tropes per treure al carrer:

Aquella nit [dimarts 27 de juliol] [...] tothom podia veure els dos o tres batallons d'infanteria disponibles que no es cansaven de donar voltes pels carrers principals per crear la il·lusió d'una força inexistent. Els grups de revoltats els aclamaven amb aplaudiments i crits contra la guerra que els soldats, sota la vigilància dels oficials, escoltaven immutables.¹⁹⁶

A més, les poques forces d'ordre públic disponibles, opten per una sorprenent passivitat:

L'autoritat no feia res eficaç per acabar la gresca. Els primers excessos, que són els que més enèrgicament cal evitar o reprimir, no ho foren. Van ésser permesos i tolerats, i la gent, mestressa del carrer, s'envalentí i anà convertint en revolta allò que hauria pogut ésser sufocat com un vulgar aldarull; perquè les colles incendiàries no tenien direcció, organització ni armes. Jo vaig veure com cremaven el col·legi de Sant Antoni i el convent de les Adoratrices, i com llançaven els mobles per les finestres, davant els soldats formats i comandats, que s'ho miraven tan esbalaïts com jo. Un sol gest d'aquesta tropa hauria evitat la destrossa, que cometia un escamot poc nombrós. En lloc d'això, la inacció, la passivitat; i de l'altra banda, com una cosa convinguda, crits de «¡Viva el Ejército!», que els victorejats semblaven agrair. [...]

Si més convents i temples no van ésser cremats, esventrats o profanats, no fou pas perquè s'hi oposés la força pública, sinó perquè ho impediren altres homes que voluntàriament s'oferiren per a aquesta obra

195. C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 268-269.

196. A. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat...*, vol. I, p. 156.

perillosa: gent de dreta, catòlics, carlins... Allí on aquests grups, irregulars i mal armats, donaven el pit, no passà res.¹⁹⁷

Al darrere de la passivitat de l'exèrcit i de la indecisió del Govern en utilitzar-lo obertament per reprimir la revolta, hi havia una explicació, com ens recorda Pous i Pagès:

Les autoritats no gosaren servir-se de l'exèrcit per por que fes causa comuna amb el poble i que allò que era una bullanga vingués a convertir-se en revolució.¹⁹⁸

El testimoni de Coromines relatiu a aquella intensa jornada del 27 de juliol ens confirma que, efectivament, la revolta s'ha radicalitzat:

Aquella fou la nit de la crema dels convents. Segons diuen, els incendiaris eren petits grups de 8 a 10 persones, que es reunien al so de pitos i campanetes. Tots els objectes de culte eren cremats. [...] A les Arrepentides, havien fet sortir les monges de la clausura, i després rebotien les imatges contra els arbres o les aixafaven a cops de malls. Els incendiaris no foren gaire hostilitzats per la tropa, que no es decidia a la repressió. En general, el públic aplaudia la crema i els veïns feien recular els bombers, quan volien apagar els focs. Només era permès tirar aigua a les cases. [...]

Els cotxes de l'Ajuntament, habilitats per recollir morts, en van portar nou en aquest dia. A les 5 de la tarda hi havia a l'Hospital de Santa Creu 27 ferits de bala. Tant els morts com els ferits de tota mena han de pujar més, perquè jo no tinc notícies dels serveis fets pels de la Creu Roja ni dels ferits que hi ha a l'Hospital Clínic.¹⁹⁹

197. C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 266-268. El testimoni d'Ametlla coincideix amb el de R. NOGUER I COMET, *Al llarg de la meua vida*, p. 118-119.

198. J. POUS I PAGÈS, *Pere Coromines i el seu temps*, p. 25.

199. P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 72-79. El relat dels fets del dimarts 27 de juliol, a J. CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica...*, p. 385-442.

El dimecres dia 28, tercer dia de revolta, en molts barris populars s'havien generalitzat les barricades, des de les quals la població disparava contra la força pública. Eren molts els carrers de Ciutat Vella i dels suburbis que reproduïen les clàssiques estampes de la iconografia revolucionària barcelonina. Malgrat aquest relatiu enquistament de la revolució, però, els reforços anaven arribant, tant policies com guàrdies civils o soldats. El matí d'aquell dia les autoritats militars van fer publicar un ban en què s'ordenava que es dissolguessin tots els grups i que la gent es retirés als seus domicilis. S'hi advertia que la força pública obriria foc contra els qui continuessin ocupant els carrers. També es prohibia que la gent romangués als balcons i terrats i es recordava que serien exigides responsabilitats als llogaters de les cases des d'on fos hostilitzada la força pública. Malgrat el ban, passada la primera hora del matí els trets van començar de nou i els carrers i places de la ciutat van tornar a quedar gairebé deserts, llevat dels indrets ocupats per la força pública o pels revoltats.

El dimecres, els insurgents assoliren el zenit de la crema de convents i la lluita als carrers, raó per la qual gairebé no plantejaren peticions de liderat. Això va permetre que els polítics passessin el dia esperant notícies d'altres ciutats, abans de decidir definitivament si organitzaven o no una revolució republicana.

Tal com estava previst, a primera hora del matí d'aquell dia, els tres delegats socialistes —Fabra i Ribas, Comaposada i Badía i Matamala— que la tarda del dia anterior s'havien entrevistat amb Jaume Carner al seu domicili, es tornaven a reunir novament amb els dirigents republicans. Acompanyaven Carner el diputat per Lleida Josep Llari i Laureà Miró i Trepà, diputat per Sant Feliu de Llobregat:

—Aquí estamos todos —dijo don Jaime, [...]—. Aunque hemos avisado a varios —agregó—, creo que no debemos esperar ya a nadie más.

Miró y Trepà se mostraba indignado ante la pasividad —otro calificativo más duro empleó el joven y entusiasta republicano— de sus correligionarios. Y don José Llari, no tan expresivo, pero no menos indignado, exclamó:

—A ver si se da el caso de que os sirvan la República en una bandeja de plata y no seamos capaces de aceptarla; porque a pesar de haber ahora en Cataluña más diputados republicanos que nunca, sólo podemos reunirnos tres en circunstancias como las actuales.²⁰⁰

Malgrat això, Miró «se mostró no tan sólo decidido a aprovechar el movimiento, sino también a recorrer la misma noche su distrito y los colindantes con Barcelona para entrar al día siguiente en Barcelona acompañado por algunos millares de hombres», tot repetint així una oferta que ja havia fet en altres moments, segons els testimonis d'Hurtado i Ametlla.²⁰¹

Després d'una discussió entre els tres diputats republicans i els tres socialistes, els primers van decidir que no podien intervenir en un moviment que, malgrat tot, entenien bé, però que els havia agafat per sorpresa. A més, es lamentaven que no coneixien com funcionava l'organització del moviment. Com havien fet anteriorment, tornaven a insistir que calia esperar novetats de fora de Barcelona, tot i que a títol personal tots tres van oferir el seu concurs als socialistes. Amb aquest compromís va posar-se fi a la reunió, tot decidint reunir-se de nou l'endemà, dijous dia 29, per examinar la situació a la vista de les últimes notícies que s'anessin rebent.²⁰²

Abans d'aquesta reunió, però, dimecres a la tarda els diputats republicans es reuniren novament en el domicili de Vallès i Ribot, però no van decidir res:

Llur abstenció era molt influïda, aquest dimecres a la tarda, per l'arribada de reforços considerables, per l'augment de patrulles de la força pública i per l'oposició, ara enèrgica i contundent, que trobaven els excessos populatxers. D'altra banda, si bé tot Catalunya s'anava aixecant

200. A. FABRA RIBAS, *La Semana Trágica...*, p. 48.

201. Entrevista a Fabra i Ribas, *El Diluvio* (5 agost 1910).

202. C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 270.

per la República [...], en canvi, a la resta d'Espanya no semblava, per les poques noves que arribaven a causa d'una censura rigorosa i de la manca de diaris, que succeís res d'anormal.²⁰³

En efecte, en començar la tarda de dimecres havien començat a arribar a la capital catalana algunes tropes de cavalleria i d'artilleria «que feien un gran passeig d'exhibició i anaven a disparar unes canonades al final del Paral·lel contra unes cases on es deien refugiats uns revoltosos, i més tard, sortien a tota la llargària de la Rambla uns nous batallons d'infanteria amb l'ordre segurament de tirar a discreció, perquè van fer durar per espai de tres hores un tiroteig infernal en aquelles vies desertes».²⁰⁴

S'arribava, així, al final del tercer dia de la revolta. Una revolta que, durant aquests primers dies, havia seguit uns ritmes que s'anaven repetint indefectiblement: hi havia una certa calma fins a primera hora del matí, per tal de permetre a la població de proveir-se amb el poc o molt que es pogués trobar als mercats, i passada aquella hora la revolució reprenia la seva intensitat, que es feia més violenta a la tarda. A les nits la ciutat quedava a les fosques, perquè, com ens recorda Hurtado, «el comandament militar, creient-se prou fort, havia ordenat la supressió de la llum, excepte en els punts escollits per a l'orientació de les tropes».²⁰⁵

L'entrada corresponent al dia 28 de juliol del dietari de Coromines descriu amb detall la situació a la capital catalana en aquells moments:

Els carrers estan ben deserts, les portes tancades i en els balcons no s'hi veu ningú. Les tropes, els policies i la guàrdia civil van per sota els balcons i a cada punt desapareixen. Casi bé ja no es parla de Melilla ni dels reclutes: la revolució pren una aire francament radical. Ni el socialisme ni l'anarquisme tenen res que veure amb el moviment, que només va contra els convents i les esglésies, amb un restó de simpatia per l'exèrcit. De dilluns ençà que el paro és general: no surten diaris, no s'envien ni es

203. A. FABRA RIBAS, *La Semana Trágica...*, p. 48-49.

204. A. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat...*, vol. I, p. 157-158.

205. *Ibidem*, p. 158.

reben cartes, telegrams ni telefonemes: se rep alguna carta oberta que no diu res. Aquesta nit ja no hi haurà gas enlloc. En els carrers s'hi van apilant les escombraries, amb una fetor insuportable. [...]

Tot el dia el passo a l'Ajuntament. Al telefonar a l'Escorxador de Gràcia, per veure si es pot organitzar l'aprovisionament de carn, em diuen que estan cremant allí a la vora dos convents. En el del Sagrat Cor de Maria els revolucionaris hi han trobat armes. En altres punts de Barcelona la crema de convents continua. Cap a les 11 del dematí s'ha vist un grup que pujava carrer de Muntaner amunt arrastrant un carretó amb caps de petroli. A l'últim han cremat el convent dels Salesians d'Hostafranchs, després d'haver-lo defensat tot ahir la guàrdia civil. [...]

A Ca la Ciutat diuen al dematí que hi ha 18 convents que cremen, i que per la banda de les Corts cremen tots els que hi ha. Més al pujar a la tarda a dalt del terrat només he vist el foc de les Jerònimes i el de les Concepcionistes. [...]

A mitja tarda la repressió ha estat general. Algunes columnes anaven amb cavalleria i canons. [...] Cap a la banda del Pla de Palau es senten tiros i descargues com si hi hagués una batalla.²⁰⁶

L'endemà, dijous dia 29, els representants socialistes que el dia abans s'havien reunit amb Carner, Llarí i Miró al domicili del primer, tornaven a celebrar una nova trobada amb els republicans. Els protagonistes són els mateixos, és a dir, els tres diputats nacionalistes republicans i els tres representants socialistes. La reunió es va celebrar a primera hora de la tarda:

Las noticias que ambas partes habían recibido coincidían por completo: fuera de algunas algaradas en Madrid y en otras contadas poblaciones [...] nada había ocurrido en el resto de España. [...] En vista de ello, se consideró que convenía poner fin cuanto antes al movimiento. Los tres delegados socialistas rogaron que se les permitiera retirarse un poco, en uno de los ángulos del mismo salón, para cambiar impresiones. No habrían transcurrido diez minutos, cuando dichos delegados se expresaron así:

206. P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 80-83. El relat detallat dels fets durant el dimecres 28 de juliol a J. CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica...*, p. 442-477.

—Vamos a comunicar a los miembros del Comité Central y a los subcomités que consideramos que debe darse por terminado el movimiento y que conviene iniciar inmediatamente una retirada tan ordenada como sea posible.²⁰⁷

Abans de donar per acabada la reunió, es va decidir que Fabra i Ribas sortís del país per evitar la seva més que probable detenció i per donar a conèixer a la resta d'Europa el que havia passat a Barcelona durant aquelles jornades. Els tres diputats republicans es van oferir per ajudar, fins i tot econòmicament, Fabra i Ribas a sortir d'Espanya.²⁰⁸ El dijous a la nit, passat ja l'equador de la revolta, desapareixia qualsevol esperança de triomf per als revoltats. El moviment no era seguit enlloc d'Espanya i cap personalitat republicana no havia acceptat d'intervenir decididament en la direcció de la revolta, ni a condició que tingués un caràcter republicà.

Finalment, el divendres dia 30 arriba un important contingent de tropes per mar des de València. Els soldats forans tenien un estat d'esperit molt diferent dels de Barcelona, que havien estat victorejats pels vaguistes i que fins en alguns casos gairebé havien confraternitzat amb ells. L'oficialitat ja no temia per la disciplina de la tropa i per això s'atrevia a lluitar amb més duresa contra els insurgents. Ara, els nuclis de revoltats són escomesos amb una duresa exagerada, fins i tot a canonades. Progressivament, la força pública començarà a controlar la situació al carrer, on els revoltats, cada vegada més esgotats, comencen a depositar la seva actitud. Després d'uns dies de màxima tensió la situació s'anirà normalitzant progressivament fins que la revolta s'acabarà extingint per ella mateixa:

En arribar a la tarda del divendres, sense saber per què, la gent sortia sobtadament en massa als carrers amb aire de passeig, i anava en gran nombre a veure les ruïnes dels incendis amb el delit habitual dels espectacles gratuïts, fins que a entrada de fosc les tropes reprenien el

207. A. FABRA RIBAS, *La Semana Trágica...*, p. 49-50.

208. *Ibidem*, p. 51-52.

tiroteig a discreció per dispersar tothom i deixar altre cop desertes les vies de la ciutat. L'endemà al matí, la revolta es donava definitivament per acabada.²⁰⁹

Coromines va viure així la fi de la revolta aquell 30 de juliol:

A l'hora de dinar vam trobar-nos amb l'Alfonso [germà de Coromines] a la fonda del carrer de Sant Pau. Tot estava en calma i ja van servir-nos carn fresca. Després ens en vàrem anar a prendre cafè a un cabaret que hi ha a la cantonada del carrer Nou. Allí estaven, a peu dret amb vestit de campanya, dues companyies senceres de tropa, a punt de marxa. Es veuen les cares esllanguides de son, les robes polsoses, els ulls inflats. La gent enraonava amb els soldats. Encara ningú pensava en la repressió que havia de venir, i les simpaties amb els soldats quedaven senceres.

El cabaret estava ple, la Rambla s'animava per moments, el llibreter Sr. López va obrir la botiga, i els kioskos van vendre diaris que arribaven fins al dimarts al dematí. Vaig veure l'*Heraldo*, el *Liberal* i un diari de Santander. Tot es venia. [...]

No em recordo exactament l'hora però en aquesta mateixa tarda van sentir-se trets de revòlver i de fusell màuser a la vora de la Plaça. Els uns venien dels terrats, els altres dels carrers. L'home que tira del terrat es veu que avui ha fet les darreres armes, perquè el tiroteig s'ha generalitzat a Barcelona.²¹⁰

El dissabte dia 31, després d'una nit gairebé tranquil·la, la jornada es presentà sota l'aspecte de retorn a la normalitat. Bé que en alguns indrets els franc tiradors encara persistien a seguir disparant trets com els dies anteriors, tanmateix anaven disminuint. Els fabricants, d'acord amb les autoritats, comunicaren que seria pagada la setmanada que vencia aquell dissabte als treballadors que el dilluns següent es presentessin a la feina. La notícia facilità l'acabament de la vaga. Començaven a circular el tren de Sarrià i

209. A. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat...*, vol. I, p. 159.

210. P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 89-93. El relat del dia 30 a J. CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica...*, p. 488-497.

molts carruatges particulars. Els establiments públics obrien les seves portes. La premsa local, però, encara no aparegué. En l'entrada del dietari de Coromines corresponent al dia 31 de juliol, podem llegir:

L'aspecte de Barcelona no és ben bé normal. Però no se'n faltava gaire. [...] La Rambla està animada. Passa un carro dels que reparen els fils elèctrics dels tramvies. Es venen diaris de Madrid. La gent s'ha tirat al carrer, i es comencen a obrir algunes botigues. No sentim cap tret de fusell ni de revòlver.²¹¹

El diumenge, primer dia d'agost, la gent envaí la via pública i recorria les places i els carrers per veure les destrosses de la revolució. La normalitat semblava recuperada. Arreu de Catalunya el moviment pràcticament havia acabat. El dia 2 es tornà a la feina. El balanç final d'aquella setmana de revolta fou d'una mica més d'un centenar de morts i uns dos-cents ferits, com anotarà Coromines en el seu dietari.²¹²

La repressió

Malgrat l'acabament de la revolta, la «pau dels esperits» encara era lluny de restablir-se. Començava una nova etapa: la recerca de la responsabilitat dels fets i la repressió. Les presons de Barcelona i del conjunt de Catalunya s'aniran omplint en el decurs de les setmanes següents. Les detencions arreu de Catalunya estaran a l'ordre del dia.²¹³ Les represàlies tindran com a fita màxima, durant els mesos d'agost i setembre, centenars de detinguts —més de mil set-cents—, més de dos mil exiliats a França

211. P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 93-94. Els fets del dia 31 són ressenyats a J. CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica...*, p. 497-503.

212. P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 97-98. La relació de tots els edificis assaltats durant la Setmana Tràgica a J. CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica...*, p. 614-625.

213. Al voltant de la repressió posterior a la Setmana Tràgica, vegeu J. CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica...*, p. 506-527.

—si bé molts dels quals van fugir per evitar ser incorporats a l'exèrcit—, dos-cents desterrats i cinc afusellats.

Per dirigir la repressió i restablir la normalitat, el 8 d'agost arribà a Barcelona un nou governador civil, Evaristo Crespo Azorín. La Cierva li havia donat unes ordres molt clares sobre el sentit de la repressió:

Las órdenes que le di fueron minuciosas y terminantes. Era necesario penetrar en las capas revolucionarias y librar a Barcelona del cáncer que la devoraba y amenazaba devorar España. Tantos años de anarquía y de crímenes terroristas, imponían la curación radical y perseverante, pero dentro de las leyes. La semana sangrienta era el brote definitivo de la dolencia y había que liquidarlo.²¹⁴

Així doncs, la repressió del Govern conservador de Maura serà dura, arbitrària i venjativa, malgrat algunes veus de concòrdia com la de Joan Maragall en el seu article «La ciutat del perdó», escrit que no voldrà publicar *La Veu de Catalunya* per indicació de Prat de la Riba, que tampoc no donarà a Maragall l'opció de publicar-lo en un altre diari.²¹⁵ Mentre, *La Veu de Catalunya* i la Lliga Regionalista inciten a la repressió i fins a la delació.²¹⁶ Una bona part de la societat barcelonina exigia a la repressió que acabés, d'una vegada per sempre, amb la intranquil·litat que regnava a la ciutat des de feia anys; com si la repressió, per més dura

214. J. DE LA CIERVA, *Notas de mi vida*, p. 143.

215. La Setmana Tràgica i la seva posterior repressió havia de produir una profunda impressió en Maragall. Remetem el lector al clàssic J. BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica*, p. 65-261. Vegeu també Patrícia GABANCHO, *Despert entre adormits. Joan Maragall i la fi de segle*, Barcelona, Proa - Museu d'Història de la Ciutat, 1998, p. 151-157. Els tres famosos articles de Maragall —«¡Ah!, Barcelona...», «La ciutat del perdó» i «La Iglésia cremada»— escrits arran dels fets de la Setmana Tràgica, s'han recopilat i comentat en dues edicions recents: Hilari RAGUER, *La Setmana Tràgica. Tres articles de Joan Maragall*, Barcelona, Claret, 2009 i Ignasi MORETA (ed.), *Joan Maragall. La Setmana Tràgica. Tres articles*, Barcelona, Fragmenta editorial, 2009.

216. Vegeu a *La Veu de Catalunya* (12 agost 1909) l'article de Ferran Agulló («Pol») que originà la campanya del «delateu».

i àmplia que fos, hagués d'ésser suficient per fer desaparèixer les causes profundes que originaven el malestar a Barcelona. En els escrits que hom publicava denunciant els fets i reclamant la repressió, els esdeveniments que s'acabaven de viure eren presentats en versions desorbitades. En els documents de condemna, gairebé tots tendenciosos, hom no destriava en els esdeveniments allò que era atribuïble als insurgents d'allò que era responsabilitat dels elements més descontrolats i més pròxims a la simple delinqüència. Tota la complexitat dels fets i de les seves causes era simplificada; tot era reduït a un enfrontament entre «bons» i «dolents». La censura de premsa i la suspensió d'alguns diaris i revistes van agreujar encara més aquesta situació, tot impedit que pogués ser escoltada la veu dels perseguits i dels acusats.

En qualsevol cas, les autoritats polítiques i militars van radicalitzar la seva indiscriminada campanya de repressió i de persecució dels presumptes culpables dels fets, que anà des de nombroses detencions de dirigents republicans, obrers, anarquistes i sindicalistes, fins a les execucions d'innocents, passant per diverses condemnes de cadena perpètua, deportacions i el tancament de centres obrers i d'entitats polítiques, «si bé adverses al règim, completament alienes a la subversió, especialment centres catalanistes o republicans». També van ser clausurades arreu de Catalunya, acusades d'afavorir l'ateisme i la violència anticlerical, les escoles laiques —unes 130 a tot Barcelona— i totes les associacions considerades lliurepensadores.²¹⁷

La repressió també va afectar diverses publicacions periòdiques. Es van suspendre publicacions de tota mena, que no tenien cap responsabilitat en els fets de la darrera setmana de juliol: «No cal dir que un dels primers diaris que hagué de sofrir tal rigor fou el nostre, *El Poble Català*, l'ordre de suspensió del qual fou dictada a primers d'agost, és a dir, als

217. La reobertura de les escoles serà un dels cavalls de batalla del nacionalisme republicà durant els mesos següents, com posarà de manifest el multitudinari míting celebrat al Foment Andreuenc, que ressenyà *El Poble Català* (10 gener 1910). Les escoles laiques tanca- des arran de la Setmana Tràgica seran reobertes progressivament a partir de febrer de 1910.

quatre o cinc dies d'haver-se restablert la pau i començar a actuar jutges militars».²¹⁸ El diari romandrà suspès entre el 7 d'agost i el 8 de novembre.

En gran part, la suspensió del diari va ser atada per l'autoritat eclesiàstica, molt crítica amb una publicació que considerava anticlerical. Els desencontres ja venien de lluny. Només cal recordar que el juliol de 1908 el cardenal Salvador Casañas, bisbe de Barcelona, atacà sense embuts *El Poble Català*, degut al suport que els nacionalistes republicans estaven donant al Pressupost Extraordinari de Cultura de 1908 —l'abril d'aquell any el diari havia publicat el document «El Pressupost de Cultura. Manifest del Centre Nacionalista Republicà al poble de Barcelona». El 31 de juliol el bisbe signarà un decret episcopal segons el qual els redactors, els col·laboradors i els lectors d'*El Poble Català*, eren excomunicats i prohibit el diari als catòlics. Arran de la suspensió i degut també a l'actitud —massa radical en opinió de determinants sectors de la militància nacionalista republicana— adoptada pel CNR davant el Pressupost de Cultura en matèria religiosa, el diari va perdre sis-cents subscriptors, mentre que molts anunciants van deixar de confiar en *El Poble Català* per publicitar els seus productes. La reacció del diari no es va fer esperar i en l'edició del 7 d'agost publicava una editorial, «Els ultramontans contra els nacionalistes. Un decret del Sr. Casañas prohibeix (?) la publicació i la lectura d'EL POBLE CATALÀ», on donava la seva versió dels fets.²¹⁹ Ara, quan s'enfila la tardor de 1909, són moltes les veus que demanen que la repressió sigui exemplar, per satisfer aquells que començaven «a murmurar [...] que el Govern es desentenien de les frisances d'una ciutat que es deia massa castigada pels enemics de la seva tranquil·litat, però poc simpàtica als polítics de Madrid que l'abandonaven a la pròpia sort. I en aquells moments, es produïa el cop d'efecte que, segons vaig comprendre, eren molts que esperaven. En una casa dels voltants d'Alella havia estat detingut Francesc Ferrer i Guàrdia. [...] Per la propensió natural

218. R. NOGUER I COMET, *Al llarg de la meua vida*, p. 120.

219. L'editorial es pot consultar també a A. PÉREZ-BASTARDAS, *Barcelona davant el Pressupost Extraordinari de Cultura de 1908*, p. 253-257. El manifest del CNR en defensa del Pressupost a les p. 217-234.

de les multituds a simplificar tots els seus problemes amb una fórmula o amb un home, Ferrer esdevenia el cap director de totes les malvestats que sofria Barcelona des de feia uns anys, i s'esperava que la seva detenció liquidaria d'un sol cop totes les culpes dels crims terroristes i de les atrocitats de la Setmana Tràgica».²²⁰

En efecte, eren molts els que volien la seva detenció i també eren moltes les veus —fins entre els diputats republicans i sectors d'esquerra— que demanaven l'execució d'un Ferrer i Guàrdia que s'havia convertit en un personatge «incòmode», capaç d'aixecar passions i odís a parts iguals. El 13 d'octubre serà executat al castell de Montjuïc, tot i existir molts dubtes sobre la seva implicació real en l'organització i la direcció de la revolta: «Se puede afirmar categóricamente que Ferrer no financió a los rebeldes de la Semana Trágica. Su participación personal en los acontecimientos de aquella semana tampoco parece haber sido muy destacada. [...] Un siglo después [...] podemos afirmar que Francisco Ferrer Guardia no fue el jefe de la rebelión que estalló en aquella semana de julio de 1909».²²¹ Aquest crim d'Estat provocarà una forta campanya internacional de protesta en contra del Govern espanyol.

Com a conseqüència d'aquesta campanya, el dia 21 d'octubre de 1909 caurà el desprestigiats Govern d'Antoni Maura. El substituï el Govern

220. A. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat...*, vol. I, p. 161; C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 272-273. Una de les obres de referència sobre la figura de Ferrer i Guàrdia és Juan AVILÉS FARRÉ, *Francisco Ferrer y Guardia. Pedagogo, anarquista y mártir*, Madrid, Marcial Pons, 2006. Sense oblidar-nos, és clar, del clàssic treball de Pere SOLÀ, el millor coneixedor de l'obra de Ferrer, *Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*, Barcelona, Curial, 1978. La revista *Afers* ha dedicat un número monogràfic a analitzar alguns aspectes de l'obra i de la transcendència internacional del pensament pedagògic de Ferrer, «Francesc Ferrer i Guàrdia», vol. XXIV, núm. 64, 2009.

221. J. AVILÉS FARRÉ, *Francisco Ferrer y Guardia...*, p. 220 i 236. Vegeu també FRANCISCO BERGASA, *¿Quién mató a Ferrer y Guardia?*, Madrid, Aguilar, 2009 i Pere SOLÀ, «El caso Ferrer i Guàrdia», a A. MOLINER (ed.), *La Semana Trágica de Cataluña*, p. 167-198. Els principals documents generats pel judici a Ferrer, poden ser consultats a *Juicio ordinario seguido ante los tribunales militares en la plaza de Barcelona contra Francisco Ferrer Guardia*, Palma, El Barquero, 2009.

liberal de Segismundo Moret —el 9 de febrer de 1910, però, assumirà la presidència del Govern un altre liberal, José Canalejas—, que inaugura una política d'apaivagament i la repressió es féu més suau. Els processos instruïts per la jurisdicció militar acceleraren els tràmits i van augmentar els sobreseïments i les inhibicions de la justícia militar a favor de la jurisdicció civil, de la qual cosa es van congratular els nacionalistes republicans. Les condemnes es van alleugerir. Després de Ferrer i Guàrdia no es va afusellar ningú més, malgrat que hi havia uns quants condemnats a mort a les presons. El capità general de Catalunya durant la revolta i la posterior repressió, Luis de Santiago, fou substituït pel general Valeriano Weyler; el governador civil, Crespo Azorín, per Félix Suárez Inclán, el qual duia unes instruccions molt diferents a les donades anteriorment per La Cierva. Ara es restabliren les garanties constitucionals, s'autoritza la reaparició dels diaris suspesos, es van obrir de nou els centres i casals obrers i polítics i es va prometre la reobertura de les escoles tancades.

El nacionalisme republicà després de la revolta

Després d'haver analitzat l'actuació dels nacionalistes republicans durant la Setmana Tràgica, sembla evident que en cap cas foren els seus instigadors, ni directament ni indirectament. Una cosa és el suport explícit que des de les pàgines d'*El Poble Català* es donà a la vaga general i el laïcisme del qual feien gala els principals prohoms del nacionalisme republicà, i una altra molt diferent és confondre tot plegat amb qualsevol mena d'anticlericalisme radical.

Partint d'aquestes premisses, doncs, no se sostenen les afirmacions fetes pels caps de policia, per l'exgovernador Ossorio y Gallardo i pels fiscals militars encarregats de condemnar els principals «culpables» d'haver provocat i dirigit la rebel·lió, els quals acusaren els nacionalistes republicans —juntament amb els anarquistes i el Partit Republicà Radical— d'haver estat un dels principals promotors dels episodis revolucionaris esdevinguts a Barcelona durant la darrera setmana de juliol. Josep Pous i Pagès ho deia

sense embuts: «Els revoltats, sense direcció ni propòsits, s'esbravaren cremant uns quants convents i creant comitès revolucionaris, que no sabien què fer ni tenien connexió els uns amb els altres. Com que no l'havia preparada ningú, la sublevació mancava de caps i finalitat. I a ningú no inspirava confiança, perquè ningú no veia amb claredat d'on venia ni què la movia, i ningú no en volia prendre la responsabilitat i el comandament. I es donà l'espectacle extraordinari d'una revolta triomfant, senyora de la ciutat, que la seva inacció anà esmoreint de mica en mica i fou vençuda a la fi per la seva pròpia passivitat i manca d'objecte. [...] Uns quants trets i unes quantes canonades, perquè no fos dit que no hi havia hagut lluita, dispersaren els pocs sublevats que jugaven a fer revolució pel Paral·lel i les barriades extremes i posaren punt i final a la revolta».²²² Cap formació política fou el motor de la protesta antibèl·lica, la qual es caracteritzà per l'amplitud i la diversitat dels seus suports i focus d'irradiació: societats obreres, centres federals, entitats nacionalistes, casinos radicals, escoles laiques, grups corals o nuclis espiritistes.²²³ L'augment de la indignació ciutadana es va deure, sobretot, a un procés espontani que s'intensificà arran de les alarmants informacions arribades de Melilla, que parlaven de nous combats i de centenars de morts, sense que això exclogués que determinats sectors de les joventuts lerrouxistes o de l'esquerra nacionalista contribuïssin als aldarulls urbans, ni rebaixés l'importantíssim paper de la premsa esquerrana com a caixa de ressonància o amplificador del malestar popular.²²⁴ En definitiva, les imputacions que les autoritats civils

222. J. Pous i Pagès, *Pere Coromines i el seu temps*, p. 25.

223. Una petita mostra d'aquest ventall protestatari a José Brissa, *La Revolución de julio en Barcelona*, Barcelona - Buenos Aires, Maucci, 1910, p. 27-28.

224. Joan B. Culla ha demostrat la contribució de las bases lerrouxistes en l'aixecament revolucionari i la més que dubtosa implicació dels principals líders del partit —en aquells moments Lerroux era a l'Argentina— en la «Setmana Gloriosa», com fou batejada pels lerrouxistes; *El republicanisme lerrouxista...*, p. 198-217. Vegeu també J. Álvarez Junco, *El Emperador del Paralelo...*, p. 371-418 i Jordi Pomés, «El republicanismo lerrouxista y su responsabilidad en los acontecimientos», a A. Moliner (ed.), *La Semana Trágica de Cataluña*, p. 137-166.

i militars feien al republicanisme nacionalista de ser un dels promotors de la revolta de juliol, no s'ajustaven a la realitat. Les autoritats no van poder aportar proves que incriminessin cap dirigent nacionalista republicà. Després del fracàs de les negociacions de Fabra i Ribas amb Carner, la realitat era que ni els socialistes ni els nacionalistes republicans havien contribuït a la revolta amb forces destacades i, encara més, no havien participat en la preparació dels esdeveniments que es van produir durant aquella setmana. L'acusació contra els nacionalistes republicans havia de desestimar-se per complet.

Les reflexions del nacionalisme republicà al voltant de quines havien estat les causes de la Setmana Tràgica són força assenyades. Eren plenament conscients que ni la influència de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia i les seves teories racionalistes, ni les propagandes lerrouxistes, ni l'acció de les escoles laiques, ni el catalanisme —a desgrat del que volia fer creure La Cierva—, foren les raons últimes que expliquen la revolta de juliol. I així ho va deixar escrit Coromines en el llarg i aclaridor article «El nostre judici y la nostra obra», publicat a *El Poble Català* l'endemà de la seva reaparició després de la suspensió:

Les causes de la revolta de juliol no poden encara examinar-se amb aquella llibertat de criteri que exigiria una freda exposició de la veritat. Però un diari que porta la veu d'una forta organització política no deu excusar-se de dir sobre les causes que han exposat els altres la seva clara i ferma opinió. [...]

Nosaltres hem d'atribuir principalment lo que hi hagi realment de revolta popular en els successos de juliol a una desviació en l'educació política, a un sentiment despòtic i malaltís de l'ordre jurídic. Els governs ens fan viure massa sovint més ençà o més enllà de la llei, les mateixes classes conservadores fan escarni dels seus devers socials, els que tenen per sol ministeri la religió se fiquen en tots els ordres de la vida. Tenim escrita en les lleis una Constitució i encara no l'hem engajat amb lleialtat i perseverança. Homes que es tenen per gent de pau malparlen amb termes depressius d'aqueixes llibertats modernes que són les columnes de la nostra societat política.

I quan se veu dissoldre a cada punt les societats obreres, sostenir com a criteri de govern el menyspreu de l'opinió pública, encobrir els assaltadors del camí ral amb el pretext d'apagar el foc de les passions esvalotades, emparar sota la capa de la llei la destrucció de la propietat privada i la violació del domicili del ciutadà, s'ha de pensar que hi ha quelcom que es podreix en el nostre cor de poble culte i no hem d'estranyar hipòcritament que el mal arribi a les multituds i les llenci contra l'ordre social que ningú respecta com deuria.

Després de la revolta de juliol va desencadenar-se a Catalunya i principalment a Barcelona una mena de terror governamental, revolució sordament ordenada contra les llibertats públiques, règim de baixes delacions i de fosques venjances, en el que certa gent cerca el consol de la covardia amb què havia desemparat a les autoritats en la defensa de l'ordre.

Les presons s'omplien de perseguits, amb una mica de paper i un raig de fel n'hi havia de vegades ben bé prou per fer agafar un home, per tancar un Círcol de propaganda, qui sap si per fer plegar un diari. [...]

Per nosaltres aquesta segona revolució ens va portar més experiències que la primera. En la revolta de juliol no hi teníem que aprendre com se cremen esglésies i convents que no volem cremar, ni com s'aixequen barricades que no pensem construir, ni com se fa per carregar als altres culpes que no eren nostres, ni havíem d'haver-ne l'escarment contra els desoris que no entren en el sistema de la nostra tàctica política.²²⁵

És simptomàtic que l'exgovernador civil de Barcelona, Àngel Ossorio y Gallardo, coincidís en el fons amb algunes de les apreciacions del nacionalisme republicà, en el sentit que també ell responsabilitzava l'Estat de ser, en última instància, el principal causant de la revolta; després d'atribuir la responsabilitat dels fets al catalanisme, el lerrouxisme i l'anarquisme, sentenciava: «En un examen severamente lógico de las responsabilidades históricas, fuerza es adjudicar al Estado la primera de las culpas».²²⁶ Ossorio

225. Pere COROMINES, «El nostre judici y la nostra obra», *El Poble Català* (8 novembre 1909). L'article el podem veure també a P. COROMINES, *Apologia de Barcelona...*, p. 46-51.

226. A. OSSORIO Y GALLARDO, *Barcelona, julio de 1909*, p. 5.

no oblidava, a més, que: «En Barcelona, la revolució no “se prepara”, por la sencilla razón de que está “preparada siempre”. Asoma a la calle todos los días; si no hay ambiente para su desarrollo, retrocede; si hay ambiente, cuaja. Hacía mucho tiempo que la revolución no disponía de aire respirable; encontró el de la protesta contra la campaña del Rif y respiró a sus anchas».²²⁷

Pocs dies després de l'acabament de la revolta, el fet que més va colpir els nacionalistes republicans van ser les sentències de mort que es van començar a fer efectives en aquells moments. És per això que una de les prioritats de l'Esquerra Catalana just després de la fi de la revolta va ser prendre part activa en les campanyes per demanar l'indult per als empresonats arran de la Setmana Tràgica. Tanmateix, aquesta lloable iniciativa nacionalista republicana no va aconseguir evitar l'execució dels cinc condemnats a mort.

El primer dels executats —el 17 d'agost—, serà Josep Miquel Baró, dirigent de la rebel·lió a Sant Andreu i que era militant del Centre Nacionalista Republicà, raó per la qual Coromines, Hurtado i Rodés intentaran infructuosament obtenir-ne el perdó del Govern de Maura. Recordem que a Sant Andreu, barri poblat majoritàriament per obrers metal·lúrgics i ferroviaris, la rebel·lió armada es va desmarcar de les destruccions anticlericals. Sense guàrdies ni sometent, aquesta barriada va quedar a disposició dels agitadors, capitanejats per Baró, que va armar els seus seguidors amb els fusells capturats als guàrdies de consums i als components del cos del sometent, va fer aixecar barricades, va organitzar l'incendi de l'església parroquial i va dirigir els atacs contra la caserna de la Guàrdia Civil. El dia 28 l'executat serà Antoni Malet, el delicte del qual consistia en haver cremat en una plaça alguns objectes d'un temple assaltat. El 13 de setembre li va tocar el torn a Eugeni del Hoyo, guàrdia de seguretat de Barcelona que s'havia sumat als revoltats. El 4 d'octubre l'executat serà Ramon Clemente, un carboner deficient psíquic que havia

227. *Ibidem*, p. 42.

protagonitzat una dansa macabra amb un dels cadàvers exhumats en un convent de monges. I, finalment, el 13 d'octubre moria davant el piquet d'execució el ja esmentat Francesc Ferrer i Guàrdia.

Malgrat tot, en el decurs dels mesos següents, Coromines, convertit ja en director d'*El Poble Català* i en representació del nacionalisme republicà, del qual va esdevenint progressivament un dels líders principals, farà servir les pàgines del diari com a plataforma per fer gestions a favor de la resta dels condemnats pels fets de la Setmana Tràgica. A aquest objectiu respon el seu article «El fonament jurídic de l'amnistia. Als homes de bona voluntat».²²⁸ Sembla clar que, juntament amb la reobertura de les escoles, la campanya per aconseguir l'indult per als empresonats arran de la Setmana Tràgica serà un dels cavalls de batalla dels nacionalistes republicans durant els mesos següents.²²⁹

Quina valoració general feien els nacionalistes republicans de la Setmana Tràgica? La revolució, havia servit per alguna cosa? Just un any després dels fets revolucionaris, Coromines publicava a *El Poble Català* l'article «Cap d'any» —dels fets de juliol de 1909—, on feia una recapitulació del que havia significat la Setmana Tràgica, que podem considerar com la postura oficial del nacionalisme republicà al respecte. Dotze mesos després, tothom tenia una mica més de perspectiva per judicar i valorar els fets amb més objectivitat. Coromines no en va ser una excepció:

En la història de les revoltes de Barcelona, la del juliol de 1909 serà una de les més estèrils. Més de cent persones van pagar amb la vida la seva acció o la seva innocència, més de cinc-cents ferits foren portats als hospitals o a les seves cases, cent setanta-cinc homes i dones foren des-terrats de Barcelona, es cremaren 48 edificis religiosos, s'aixecaren 247

228. *El Poble Català* (5 gener 1910). Ara també a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p.125-127. Vegeu, en el mateix sentit, *El Poble Català* (18 abril 1910).

229. Vegeu a tall d'exemple *El Poble Català* (17 gener 1910). El diari inaugurarà fins i tot una secció, «Campanya pels presos», en la qual informará diàriament sobre les gestions que s'estan fent per aconseguir l'alliberament dels empresonats. En l'edició corresponent al 23 de febrer, el diari reproduirà el decret de l'indult concedit als presos.

barricades, foren tancades a la presó més de 1.500 persones i els fugitius de la guerra i de les persecucions passaren de 2.000.

I de tot això no se'n va treure res més que la seva trista memòria. Els homes que tenien una representació pública podien estalviar molta sang i tal vegada aturar la guerra, i no ho van fer.

Els que han convertit l'excitació a la revolta en tòpic usual de propaganda política [els lerrouxistes], s'estigueren amagats pels racons, aprofitant els cotxes de les ambulàncies municipals per a fugir. N'hi va haver algun que va canviar de casa perquè no l'hi trobessin.

Els que plantaren cara a la tropa, foren petites colles sense cap organització. Com a fenòmens de multitud no es registraren més que les manifestacions del primer dia, la contemplació de la crema dels primers convents i les marxades de les tropes. L'atac al dipòsit d'armes dels veterans fou l'única victòria dels revolucionaris.

El procediment empleat per les autoritats, va donar ales a la revolta. Fins a les nou del matí, la ciutat estava en calma, però d'aquella hora en amunt, la gent tranquil·la es quedava a casa i la soledat de les vies i places públiques, ajuntava les petites colles d'incendiàries.

Les dones i els reclutes cridats a les files, donaren el primer contingent a la revolta.

Després foren afusellats cinc homes, els consells de guerra funcionaren sense repòs, cent cinc escoles foren tancades governamentalment, els esbirros vessaren tota la seva fel contra les famílies republicanes.

I mentrestant la guerra de Melilla va continuar encesa més de dos mesos, van folrar-se de ferro les obertures dels convents i de les esglésies, i el Govern no va caure fins que l'onada de l'Europa Occidental va aterrar-lo per una nova forma d'intervenció.

Aquella setmana de juliol no fou gloriosa.

Coromines concloïa l'article amb unes dures paraules:

Vergonya pels capitosts revolucionaris que deixaren al descobert la seva covardia; vergonya pels representants del poble que no el van saber guiar en la justa protesta; vergonya pels catòlics que no constituïren les juntes de veïns per salvar les persones, i els llibres i les obres d'art; i vergonya per tota la ciutat que no va impedir el saqueig dels darrers

dies; vergonya per les autoritats i pel Govern en la seva estúpida repressió; vergonya per a tots els que no varen demanar l'indult dels condemnats a mort malgrat creure'l obra de justícia.²³⁰

Les eleccions provincials del 24 d'octubre de 1909

En un context encara molt condicionat per les conseqüències de la Setmana Tràgica, es convoquen per a finals d'octubre unes eleccions provincials que, a Barcelona, han de servir per a escollir els diputats provincials que han de formar la Diputació. A la capital catalana, les eleccions, que afectaven només el districte I —dels tres districtes provincials de Barcelona—, suposaren una lluita entre els antics republicans solidaris, els regionalistes i el Comitè de Defensa Social. Els republicans radicals no van presentar candidatura, tenint en compte l'ambient hostil que els envoltava.²³¹

De cara a aquestes eleccions, la Lliga Regionalista buscarà el seu reforçament com a partit i descartarà qualsevol coalició. Aprofitant la suspensió dels principals diaris republicans —sobretot *El Poble Català* i *El Progreso*—, els regionalistes faran una campanya que podem qualificar de demagògica, contra els antics republicans solidaris i contra els lerrouxistes, acusant-los d'haver estat els responsables dels incendis que van tenir lloc durant la

230. *El Poble Català* (26 juliol 1910). Es pot consultar, incomplet, a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 170-171. Pocs dies abans de la publicació d'aquest article, Coromines, convertit ja en flamant diputat a Corts en representació de la UFNR, havia fet un remarkable discurs en el Congrés on va fer una recapitulació del que havia significat la Setmana Tràgica i analitzava la «qüestió clerical» a Espanya; *Diario de Sesiones del Congreso* (13 juliol 1910). El discurs, incomplet, de la seva primera compareixença al Congrés, a P. COROMINAS, *Obra completa en castellano*, p. 268-269.

231. Al voltant d'aquestes eleccions vegeu Josep Lluís MARTÍN, «Dinàstics i regionalistes: 1898-1913», a Borja de RIQUER (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1987, vol. II, p. 25-28. En base a la Llei Provincial de 5 de juliol de 1898, segons la qual s'adaptava la divisió territorial-electoral a les modificacions sorgides arran de l'agregació, el 1897, de la major part dels pobles del pla de Barcelona a la capital, els tres districtes electorals que corresponien a Barcelona ciutat eren l'I (Universitat), el II (Parc-Nord) i el III (Hospital-Drassanes).

Setmana Tràgica. Convé recordar que, suspès *El Poble Català*, els portaveus de l'Esquerra Catalana són els altres dos diaris republicans barcelonins: *La Publicidad*, independent però mediatitzat per la Unió Republicana, i *El Diluvio*, també independent i amb un historial canviant d'influències concretes.

Les eleccions tindran un to marcadament polític, donat que els efectes de la Setmana Tràgica i la repressió que la va seguir eren encara ben presents —el Govern Maura havia caigut el dia 21 d'octubre— i col·locaren l'elector davant d'una tria clara: o s'estava a favor dels suposats incendiaris republicans —nacionalistes o radicals—, o s'estava a favor dels partidaris de la repressió governamental, la Lliga i les altres forces de dretes. I és que si la Lliga s'havia arreglerat del costat dels «botxins», les esquerres s'havien posat del costat de les víctimes.

La campanya electoral es desenvolupà en un ambient molt tens. L'Esquerra Catalana va convocar per al 18 d'octubre un gran míting al Teatre Tívoli per presentar la seva candidatura, amb la participació de Lluhí i Rissech, Bastardas, Miró, Salvatella, Carner i Eusebi Corominas.²³² Destacà el parlament de Bastardas, en el qual condemnà la simplista divisió de la societat que havien promogut el Govern i alguns partits polítics, i que enfrontava dos bàndols antagònics: d'una banda la gent d'ordre i, de l'altra, els elements revolucionaris, culpables d'haver provocat un estat d'odi i d'enfrontament.²³³ Si a nivell de tot Catalunya la tònica general és encara de presentar candidatures solidàries, a Barcelona, en canvi, on resideixen les directives dels respectius partits i on s'han patit més directament les conseqüències de la Setmana Tràgica, l'oposició entre dreta i esquerra és molt marcada, raó per la qual el trencament de Solidaritat Catalana és ja irreversible. Així, s'hi presenten tres candidatures independents: l'Esquerra Catalana, amb un representant de cada un dels tres partits —Antoni Suñol pel CNR, Francesc Puigpiqué

232. El manifest electoral de l'Esquerra Catalana per aquestes eleccions a *El Diluvio* (16 octubre 1909); vegeu també el document núm. 8 de l'apèndix.

233. El parlament de Bastardas es recollí a *La Publicidad* (18 octubre 1909).

per la Unió Republicana i Ramon Roig i Armengol pels federals—, la Lliga i una coalició de dretes dirigida pels carlins.

El nivell de participació en aquestes eleccions es va situar en el 54%, si bé el 14% dels vots emesos van ser en blanc, com a reflex de l'absència de candidats radicals. El triomf va ésser per a l'Esquerra Catalana, amb 6.579 vots de màxima (40% dels vots emesos) i els tres candidats electes. Malgrat tot, les xifres absolutes indicaven que si la Lliga i el Comitè de Defensa Social haguessin ajuntat efectius —7.892 vots en total, un 47%—, els resultats haurien estat favorables a la dreta catalana. Els regionalistes es van haver de conformar amb l'acta per minoria —Lluís Isamat—, si bé prendran bona nota d'aquesta derrota i, tant en la constitució de la Diputació de Barcelona com en les eleccions municipals del desembre, pactaran un ampli front antirepublicà per tal d'aturar, sobretot, l'avenç dels lerrouxistes.

El resultat de les eleccions deixava clares dues qüestions: primer, que unionistes republicans i federals semblen ara més partidaris de l'aliança entre tots els republicans d'esquerres que no ho eren mesos abans i, segon, que ni per qüestions de lluita electoral era ja viable renovar l'entesa solidària, atès que les diferències entre esquerres i dretes eren insalvables.

La composició definitiva de la nova Diputació després de les eleccions, va situar la Lliga com a força hegemònica, amb 12 diputats, enfront de la dispersió dels seus oponents. Els radicals no tenien cap possibilitat d'incidència i els antics republicans solidaris no eren més de mitja dotzena. Així doncs, la Lliga podrà conservar el govern de la Diputació. El 15 de desembre, en la sessió constitutiva del nou cos provincial, Enric Prat de la Riba va ser reelegit president, mentre que el liberal Joaquim Sostres serà reelegit per ocupar la vicepresidència. La marginació dels republicans dels càrrecs de responsabilitat va ser tan evident que va motivar la seva protesta. S'havia fet evident que davant la disjuntiva d'haver d'escollir entre republicans i monàrquics en el joc d'aliances per continuar al capdavant de la Diputació, Prat de la Riba es decidia pels monàrquics, que, a més de ser uns aliats més còmodes —degut a la seva feblesa a Catalunya—, podien fer-li més bon servei en el joc de negociacions entre els regionalistes i el Govern espanyol.

Pere Coromines i la represa de la seva activitat política

Aquest és, a les acaballes d'octubre de 1909, el panorama polític a Catalunya. Un panorama que convida a la reflexió al nacionalisme republicà i a aquesta Esquerra Catalana de la qual el CNR és soci majoritari, en el sentit que sembla que la conjuntura posterior a la Setmana Tràgica pot ser un bon moment per intentar la tan anunciada fusió de les diferents sensibilitats que formen l'Esquerra Catalana, amb l'objectiu d'arribar a la fundació del partit republicà catalanista. Sembla arribada l'hora, doncs, de la Unió Federal Nacionalista Republicana. I sembla arribada l'hora, també, d'un Coromines que està començant a valorar molt seriosament la possibilitat de reprendre ara, a la tardor de 1909, la seva carrera política. En la seva decisió final tindran un pes important els fets esdevinguts durant i, sobretot, després de la Setmana Tràgica.

Ens estalviarem de fer aquí —no és l'objectiu d'aquest estudi—, una repassada de la trajectòria vital i política de Pere Coromines des dels seus anys de joventut i fins al moment de reincorporar-se a la política a finals de 1909.²³⁴

Convé recordar, això no obstant, que posteriorment al seu empresonament al castell de Montjuïc el 1896-1897, a l'exili per terres del sud de França i després de la seva estada d'uns mesos a l'Empordà, Coromines

234. El lector interessat pot consultar Àngel DUARTE, *Pere Coromines: del republicanisme als cercles llibertaris (1888-1896)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988; Àngel DUARTE, «El catalanisme de Pere Coromines: ciutadania i política republicana», estudi introductori a P. COROMINES, *Apologia de Barcelona...*, p. XI-XXXVI; i «L'evolució ideològica de Pere Coromines en la crisi de fi de segle, 1893-1896», a *Actes del Col·loqui Internacional sobre el Modernisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. Vegeu també Jordi CASTELLANOS, «Aspectes de les relacions entre intel·lectuals i anarquistes a Catalunya al segle XIX (A propòsit de Pere Coromines)», *Els Marges*, núm. 6, 1976, p. 7-28; Joan COROMINES, «Notes biogràfiques i bibliogràfiques», estudi introductori a Pere COROMINES, *Obres completes*, Barcelona, Selecta, 1972, p. 33-72. I, en fi, els meus treballs *Pere Coromines*, Catarroja, Afers, 2001 (la seva actuació política els anys 1909 i 1910 —objecte d'aquest estudi— és analitzada a les p. 59-106) i *Pere Coromines (1870-1939)*, Barcelona, Fundació Josep Irla, 2009, versió resumida de l'anterior.

marxarà a Madrid, a començaments d'octubre de 1898, per ampliar els seus estudis i per intentar trobar un mitjà estable de vida, cosa que a Barcelona semblava més difícil, atès que Coromines era una figura incòmoda tant per a les autoritats com per a determinats sectors de la burgesia catalana, degut als seus contactes amb cercles anarquitzants i al ja esmentat empresonament a Montjuïc, on havia anat a raure en haver estat acusat, sense cap fonament, de prendre part en l'organització de l'atemptat anarquista del carrer dels Canvis Nous de Barcelona, el 7 de juny de 1896.

Tanmateix, a principis de 1902 Ildefons Sunyol comença a pensar en ell com el candidat idoni per ocupar una plaça a la Secció de Finances de l'Ajuntament de Barcelona. Així, l'octubre d'aquell any Coromines torna a Barcelona amb l'esperança d'integrar-se en el Consistori barceloní, «corporació [que] estava essent recuperada per al conjunt de la societat en afeblir-se el control caciquesc i passar, en aquells primers anys de segle, a mans de republicans i regionalistes», ha assenyalat Àngel Duarte.²³⁵ Cal apuntar que malgrat el seu exili i el seu pas per Madrid, Coromines no havia perdut l'interès per la política catalana. Un bon exemple n'és la seva esporàdica col·laboració amb diversos diaris barcelonins, en especial *El Poble Català*, on publicarà alguns articles, sovint a petició de Jaume Carner.²³⁶

Finalment, el 4 de febrer de 1903 Coromines serà elegit cap del negociat d'ingressos i despeses de l'Ajuntament gràcies, sobretot, «als vots dels catalanistes de dretes i esquerres; els primers foren moguts per Prat de la Riba i Duran i Bas, però l'èxit es degué, més que a ningú, a Ildefons Sunyol.

235. A. DUARTE, «El catalanisme de Pere Coromines...», p. XVIII.

236. Aquest és el cas de l'article «Solidaritat Catalana», en el qual Coromines es congratula de la seva formació; vegeu *El Poble Català* (21 maig 1906). També s'ha publicat a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 10-12 i a P. COROMINES, *Obres completes*, p. 1452-1453. Per a les peticions de Carner, vegeu la carta que adreça a Coromines el 16 de maig de 1906, en la qual, a banda d'assenyalar que «ja veieu que publiquem *El Poble Català* ple de defectes y en mitg de mil dificultats [econòmiques]», li demana que hi escrigui dos o tres articles mensuals «de qüestions econòmiques o si no de altres de vostra devoció»; Biblioteca de Catalunya: Fons Pere Coromines-Correspondència, caixa núm. 1, carpeta núm. 7.

També l'afavoriren els republicans (J. Salas Anton) i una part dels radicals, però la major part d'aquests i els caciquistes, tant els liberals com els conservadors, hi oposaren resistència».²³⁷ Àngel Duarte ha remarcat que l'actuació de Sunyol en favor de Coromines podia respondre als intents «d'assegurar per al naixent catalanisme republicà la mítica figura de Coromines, símbol de la repressió patida a Montjuïc per l'esquerranisme».²³⁸ En qualsevol cas, en aquells moments —1903— Coromines estava més a prop encara del republicanisme d'obediència salmeroniana que no pas del catalanisme més progressista. Tanmateix, conclourà Duarte:

Per afinitats personals i ideològiques, Coromines es lligarà ràpidament [...] al projecte de construir una esquerra catalana de vocació inequívocament republicana, una força nacionalista que, davant l'alternativa conservadora personificada en els homes de la Lliga, intentés atreure al projecte de recuperació nacional unes classes populars que havien trobat en la pràctica política menada per Lerroux i en la infraestructura social que creà o potencià [...] un efiç aixopluc social.²³⁹

Gràcies a la seva sòlida formació econòmica, Coromines va poder ocupar, en el decurs dels tres anys següents, una posició de privilegi dins de la Secció de Tresoreria de l'Ajuntament. I no només això sinó que més tard, el 1908, serà un dels autors del Pressupost Extraordinari de Cultura, «tal vegada la màxima realització pel que fa a la seva tasca en el si de l'administració municipal».²⁴⁰ El projecte de Pressupost fou aprovat inicialment amb una àmplia majoria municipal. El Pressupost volia esdevenir un programa catalanista, progressista i democràtic, tot proposant que les escoles municipals de nova creació apliquessin criteris moderns com l'ensenyament en

237. P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 9-10.

238. À. DUARTE, «El catalanisme de Pere Coromines...», p. XIX.

239. *Ibidem*, p. XX.

240. *Ibidem*, p. XXI. A P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 20-40 es recullen els fragments del Pressupost redactats per Coromines. Vegeu també Pere COROMINES: «Del meu comerç amb Joan Maragall», a P. COROMINES, *Obres completes*, p. 1161, cartes XIII i XIV.

classes mixtes, en català i garantint la més estricta neutralitat religiosa i la gratuïtat. El projecte també preveia la construcció de quatre grans grups escolars a Barcelona, la creació d'una Institució de Cultura Popular i una subvenció a la biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans. El projecte no arribà a posar-se en pràctica degut a l'oposició dels regidors radicals, dels més conservadors d'entre els regionalistes, de l'Església i degut a l'actuació de les principals autoritats, tant governamentals com municipals, d'entre les quals destaca l'alcalde de Reial Ordre Domènec J. Sanllehy, que fou qui vetà el projecte en última instància. Si s'hagués aplicat, el Pressupost hauria pogut introduir canvis importants en el panorama escolar i pedagògic barceloní.

La participació de Coromines en la preparació del Pressupost Extraordinari de Cultura, juntament amb un viatge per terres alemanyes el març de 1909 —per motius professionals— i el seu concurs en la conversió del deute municipal i en les negociacions entre l'Ajuntament i el Banc Hispano-Colonial, seran les seves últimes actuacions municipals d'importància, abans de deixar l'Ajuntament poc després de la Setmana Tràgica.

Tres mesos i escaig després de l'acabament de la Setmana Tràgica, i ja fos degut als insistents atacs que alguns regidors regionalistes i radicals estaven adreçant a Coromines, o ja fos pel fet que encara continuava sent un sospitós per a les autoritats quan es produïa qualsevol revolta a la ciutat de Barcelona —«i sentia que qualsevol persecució em posaria en situació difícil per emprendre l'obra política, que m'atrau cada dia més»—,²⁴¹ el 15 de novembre Coromines presentava la seva carta de dimissió i abandonava un Ajuntament que s'havia sumat a la campanya de repressió governamental: «No puc estar més a l'Ajuntament. Mai he vist tan clara l'acció que em pertoca realitzar. El catalanisme lliberal es converteix en el meu pensament en fórmula de coses grans a realitzar».²⁴² Es veia complert així el seu desig d'incorporar-se activament a la vida política catalana.

241. P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 99.

242. Ibídem, p. 99. La seva dimissió del càrrec de cap de la Secció d'Hisenda de l'Ajuntament és comentada a *El Poble Català* (29 novembre 1909), i a *El Diluvio* (10

La determinació de deixar l'Ajuntament i afiliar-se al CNR serà fruit d'una decisió molt meditada per part de Coromines, i sobretot es deu-
rà en gran part a la insistència de Jaume Carner i Ildefons Sunyol, que
veien en ell el futur líder d'una esquerra republicana catalanista sobre la
qual s'havien posat moltes expectatives. Ja des de 1908 molts prohoms
de l'Esquerra Catalana maldaven per convèncer un dubitatiu Coromi-
nes per tal que entrés en política.²⁴³ Molts, però no tots, ja que Lluhí i
Rissech li escriurà més endavant, amb motiu de les eleccions legislatives
del 8 de maig de 1910: «Jo vàreig dir que ho estimava una equivocació

novembre 1909). Certament, Coromines encara era vist com a sospitós per part de les
autoritats: en el context de la repressió posterior a la Setmana Tràgica, el governador civil
de Barcelona, Evaristo Crespo Azorín, confessarà a Amadeu Hurtado que estava convençut
que Coromines havia estat involucrat en la revolta; A. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat...*,
vol. I, p. 162.

243. Vegeu la carta que l'adreça en aquest sentit Sunyol el 4 de febrer de 1908, a
Biblioteca de Catalunya: Fons Pere Coromines - Correspondència, caixa núm. 3, carpeta
núm. 5; la carta es reproduïx a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 103. Mesos més tard,
el 3 de juny de 1909, Zulueta li escriurà el següent: «Se dice que quiere dejar lo del Ayun-
tamiento. El momento es el más favorable para que usted entrara en la vida política. No se
haría sospechoso a ningún radical, ni tampoco a los catalanistas ortodoxos, puritanos, de la
izquierda»; P. COROMINAS, *Obra completa en castellano*, p. 358. Vegeu a l'apèndix —docu-
ment núm. 7— la carta en la qual Carner demana a Coromines que deixi l'Ajuntament per
dirigir *El Poble Català* i intervenir en política. La transcendència que Coromines concedí a
la dimissió del càrrec que ocupava a l'Ajuntament i la posterior entrada en política, queda
molt clara en una carta, de l'agost de 1909, en la qual confessa que si va decidir fer aquest
pas fou a requeriments de Joan Maragall; P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 100-104.
Més endavant, Coromines reconeixerà que Maragall s'equivocà en les seves apreciacions ja
que «em suposava unes qualitats d'home d'acció que no he tingut mai ni he pretès tenir.
És la tragedia de la meua vida, haver semblat tot el contrari d'allò que realment sóc: un
contemplatiu», per acabar conclouent: «D'ençà de la Setmana Tràgica [...], que em sentia
malament a Ca la Ciutat. Desfeta la Solidaritat Catalana, els liberals teníem el deure de
reforçar el nacionalisme republicà, per evitar que la represa lerrouxista fos fatal per al cata-
lanisme. Això no obstant, jo no havia d'haver deixat el meu lloc a l'Ajuntament, no sols
perquè la feina que feia allí era la que jo sabia fer millor, sinó perquè la lluita política a la
qual la pressió dels amics em llançava era el resultat d'un funest error en el coneixement de
les qualitats del meu caràcter»; P. COROMINES, «Del meu comerç amb Joan Maragall»,
p. 1174-1175, notes 24 i 34.

política greu [candidatura de Coromines per Barcelona], perquè vosaltres deveu seguir a l'Ajuntament, ab el propòsit d'iniciar una obra municipal considerable».²⁴⁴ Coromines era considerat per amplis sectors dels nacionalistes republicans el líder natural del partit que estava a punt de formar-se: és jove —39 anys—, un alt funcionari de prestigi i de sòlida preparació, col·laborador d'*El Poble Català*, té darrere seu una aurèola revolucionària arran del procés de Montjuïc de 1896, és un escriptor de mèrit i figura a l'Institut d'Estudis Catalans com a membre fundador. El cert és, però, que aquest excessiu interès de Carner, Sunyol i els altres prohoms nacionalistes republicans per trobar ràpidament un director pel nou partit, pot fer pensar que bona part dels dirigents del CNR estan començant a trobar feixuga una activitat política de la qual volen deslliurar-se ràpidament, per evitar que les lluites polítiques hipotequin les seves respectives ocupacions professionals. I el mateix podem dir de la Unió Republicana i dels federals.

Si ens fixem en els líders del CNR —Carner, Sunyol, Gubern, Lluhi i Rissech—, arribarem a la conclusió que inicialment tots ells assumeixen les tasques del partit amb convenciment. No debades, fins aquells moments havien estat capaços de portar el lideratge del CNR. El 1909, però, el CNR ha crescut i exigeix dels seus directors una dedicació gairebé total, que cap d'ells no sembla disposat a assumir.

Per la seva banda, a la Unió Republicana hi havia polítics de vocació sòlida, amb experiència electoral i parlamentària —com seria el cas d'Eusebi Corominas i Emili Junoy—, si bé arribaren a aquesta època vells —o, millor, envellits—, amb una ideologia ancorada en el segle XIX i unes visions tàctiques elementals i rutinàries. Mentre, el sector més jove de la Unió Republicana, amb els Layret, Bastardas o Companys, mostrava un afany renovador i una vocació política extraordinària però, malauradament, encara no tenien el prestigi suficient per dirigir el partit.

Per la seva part els federals, dintre del seu fraccionament intern i de les seves encarcarades realitats locals, tenien alguns homes de reconeguda

244. Biblioteca de Catalunya: Fons Pere Coromines - Correspondència, caixa núm. 2, carpeta núm. 3, carta núm. C IV.

vocació política. Aquest seria el cas de Josep Maria Vallès i Ribot, tot i que ara la seva vocació política s'havia vist molt limitada ja no per l'edat, sinó per la seva manca d'adaptació a la nova realitat política catalana. La resta del partit no té cap més figura brillant tret de Joaquim Salvatella, ambicions d'una carrera parlamentària. El gruix del federalisme català el forma un estol d'homes molt més pròxim a la realitat d'un petit centre o d'un petit casino local que no pas a la realitat d'una política de masses, com és la que està inaugurant la Catalunya de començaments del segle xx.

És en aquest context que hem d'entendre les progressives retirades polítiques, entre els anys 1908 i 1913, d'Ildefons Sunyol, de Jaume Carner, de Joaquim Lluhí i Rissech —l'ideòleg del grup, però que es resisteix a abocar-se plenament a la lluita política i que comença a trobar massa feixugues les tasques directives del CNR—, o de Santiago Gubern que, com en els casos de Lluhí o Bastardas, es negà en rodó a anar al Parlament espanyol. És dins d'aquest marc general que cal entendre la tria de Coromines, en el qual hom creia haver trobat el Lerroux de l'esquerra, l'home capaç, gràcies a les seves condicions oratòries i al seu prestigi esquerranista, d'atreure's cap al partit la massa republicana i obrera de Barcelona.

Finalment, doncs, Coromines, fent cas de les veus que l'estan assenyalant com el líder carismàtic, com el Lloyd George català, pren la determinació de fer-se càrrec de la direcció d'*El Poble Català* i de treballar en la formació del partit republicà català, la direcció del qual està cridat a ocupar. Val a dir que les comparacions amb el polític liberal britànic, no eren del tot forassenyades: el 1909 David Lloyd George havia presentat el seu «pressupost del poble», que imposava gravàmens a les rendes més altes per pagar els serveis de seguretat social. La promoció d'una política social com la impulsada per Lloyd George, amb el seu augment de càrregues fiscals, inquietà les classes propietàries britàniques i donà lloc a una reforma política que modificà el parlamentarisme britànic en un sentit més democràtic. Lloyd George també presentà un altre projecte legislatiu de contingut social, la llei d'assegurances nacionals, que preveia dues actuacions assistencials: proporcionar assegurances de malaltia a tots els assalariats i donar certes compensacions per atur forçós.

L'arribada de Coromines a la direcció d'*El Poble Català* significà una petita revolució, en el sentit que hi féu alguns canvis en el diari, d'entre els quals destaquen, en opinió de Claudi Ametlla, el seu intent de fer d'*El Poble Català*, tot i conservant el caràcter de portaveu del partit, un diari d'informació general, i la nova «disposició de les planes; creà els Ecos [...]; posà tots els títols al cap de les columnes i operà altres transformacions que el tornaren més blanc i llegívol», tot i que cap d'aquestes modificacions «reeixiren a modificar-lo a fons ni a donar-li la importància que començava a tenir la premsa barcelonina». A més, malauradament: «la direcció de Coromines, força efectiva les primeres setmanes, aviat esdevingué intermitent, com totes les seves coses. De vegades estàvem dies seguits sense veure'l; de vegades l'administrador l'havia de cercar com un desesperat per arrencar-li el xec amb què fer un pagament, car a més de la direcció tenia la gerència de l'empresa. Quan compareixia no acostumava a romandre gaire estona al diari». Així les coses, no és estrany que des d'amplis sectors del nacionalisme republicà, i manllevem les reflexions a Pous i Pagès, «malgrat [...] tota l'admiració que [ens] inspiraven el seu talent i la seva brillantor de ploma i de paraula, [vàrem] tenir el pressentiment que ens havíem errat, i ell el primer. No era pas l'home adient a la tasca que li havia estat encomanada».²⁴⁵

En qualsevol cas, Coromines serà a partir d'aquells moments una de les peces clau de la publicació, ja que a banda de ser-ne el director-gerent, completava la seva tasca periodística amb la publicació d'articles sobre l'actualitat política catalana i espanyola. Per tot plegat, Coromines esdevindrà d'aleshores ençà un dels màxims dirigents i organitzadors de la futura Unió Federal Nacionalista Republicana, duent a terme una actuació inicial molt intensa i notable per diversos conceptes, si bé no exempta d'alguns preocupants desencerts.

245. C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 283-284 i J. POUS I PAGÈS, *Pere Coromines i el seu temps*, p. 28.

Les eleccions municipals del 12 de desembre de 1909

La primera prova de foc, tant per a l'incipient lideratge de Coromines com per a aquesta ambiciosa Esquerra Catalana que ha començat a treballar en la vertebració definitiva del partit nacionalista republicà, seran les eleccions municipals que s'han de celebrar a finals de 1909. Aquesta nova contesa electoral serà una altra prova que haurà de passar l'Esquerra Catalana per tal de veure si el seu projecte polític és viable i té el suport d'una part important de l'electorat català. A causa de la sobrecàrrega electoral de l'any 1909, les eleccions municipals ordinàries d'aquest any —les del mes de maig havien estat convocades com a resultat de l'ajornament de les de 1907— foren convocades per al mes de desembre, enlloc de fer-ho per al novembre com corresponia.

El to d'aquesta campanya electoral ve donat pel fet que els lerrouxistes, sòlidament assentats a l'Ajuntament, s'estan mostrant com una força cada vegada més forta i amb un suport popular cada vegada més ampli. Per intentar acabar amb aquesta situació, la Lliga proposarà als nacionalistes republicans una aliança electoral per desbancar els radicals del Consistori barceloní. La resposta republicana no es farà esperar: en l'edició del 17 de novembre d'*El Poble Català*, Ildefons Sunyol respon que no, i en un article molt respectuós amb la Lliga posarà de manifest que «esquerra i dreta catalanes, tot i conservant relacions d'afecte i cortesia, han de ser ben independents, ben lliures d'acció, ben àgils». En un altre article de títol ben explícit, «Als prohoms de la Lliga Regionalista: Adéu-siau», Coromines rebutjarà també qualsevol aliança amb la Lliga adduint el següent:

La causa de Catalunya vol que ens separem. [...] No hi ha més remei que dividir-nos. Si no ho fèiem així, aviat veuríem formar-se a Barcelona un fort partit conservador enfront del partit radical. [...] Jo en tinc una pena que l'hora de la meua tornada a la vida pública sigui l'hora de la separació. Més de quatre vegades m'he trobat treballant amb els homes de la dreta, i m'he convençut que, sota la capa dels seus defectes, hi batega un cor de patriota. [...] Però aneu errats i us hem de deixar. [...] Si seguiu

el vostre camí i reuniu al vostre entorn una massa compacta i homogènia d'homes que fonguin el seu pensar en l'amor de Catalunya, quan de l'altra banda la nostra democràcia haurà guanyat el cor del poble, per damunt de les batalles que ens donarem planarà la unitat suprema del pensament català. Adéu-siau! La confusió que ens proposàveu seria la mort, i volem defensar-nos abans de morir. Per més que ens dolgui, us haurem de combatre, perquè les nostres lluites són passió de vida. No hi volem ser contra la llibertat i contra la república. La tradició catalana és democràtica.²⁴⁶

En aquesta negativa havia influït, també, el fet que els nacionalistes republicans no oblidaven que sempre que havien anat en coalició amb la Lliga a unes eleccions, els regionalistes havien acabat per imposar la seva direcció, prenent així la coalició un matís conservador. L'exemple recent de Solidaritat Catalana n'era la millor prova.

El 22 de novembre, *El Poble Català* feia públic un document en el qual es detallaven els punts sobre la base dels quals no era possible l'entesa electoral sol·licitada pels regionalistes.²⁴⁷ La negativa, molt meditada, responia a la creença que una coalició entre les dues forces polítiques només podia beneficiar els radicals, ja que en cas de fer-se efectiu el pacte electoral, aquells podrien aparèixer com a únics representants dels interessos d'esquerra. A més, com havia demostrat en les eleccions del 2 de maig, l'Esquerra Catalana tenia ja prou entitat per concórrer en solitari a una nova contesa electoral.

La unió de les diverses forces d'Esquerra Catalana en un únic front de cara a aquests comicis, tingué una plasmació programàtica en el document que aquests grups adreçaren a l'electorat barceloní. El *Manifest de l'Esquerra Catalana als ciutadans de Barcelona*, nom amb el qual es conegué el docu-

246. *El Poble Català* (5 desembre 1909); també a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 115-116. Tanmateix, no tothom dintre de la coalició de l'Esquerra Catalana era partidari de rebutjar l'aliança amb els regionalistes, atès que alguns membres d'Unió Republicana mostraran el seu desacord per la negativa dels nacionalistes republicans a la proposició de la Lliga.

247. Vegeu el document núm. 9 de l'apèndix.

ment, era una mena de programa en què s'explicitava què representava l'Esquerra Catalana i quina era la tasca que pretenia fer a l'Ajuntament de Barcelona. Per primera vegada, una candidatura ofería un programa de política municipal, extens i detallat. El document era redactat per Coromines, encara que no el signava.²⁴⁸ L'escrit presentava les eleccions com una lluita entre les esquerres, víctimes de la repressió posterior a la Setmana Tràgica, i les dretes, reunides a l'entorn de la Lliga Regionalista, promotores de la repressió governamental. Després de criticar la política que els radicals han dut a terme en el consistori barceloní —augment de les despeses municipals, excessiva laïcització de l'ensenyament, oposició al Pressupost Extraordinari de Cultura i a les escoles neutres i oposició a la reforma tributària—, els republicans solidaris proposen la seva, que es resumeix en set grans fronts d'actuació: lluita contra el clientelisme i per l'augment dels salaris dels treballadors municipals; reformes obreres —creació d'una Llotja del Treball—; escoles populars gratuïtes, creació de quaranta entitats pedagògiques per als 16.000 alumnes de les escoles públiques, autonomia escolar, potenciació de l'ensenyament tècnic i superior; reestructuració dels serveis de beneficència i sanitat, superant discriminacions a partir de les creences religioses i eliminant traves burocràtiques; agilitar les obres de la reforma interior; municipalització dels serveis públics —gas, electricitat, aigües i tramvies— enfront dels monopolis estrangers; i tributació directa i proporcional a la riquesa. De tots els punts d'aquest programa, destacava la proposta de creació de la Llotja del Treball, organisme que havia de ser, a més d'un centre de contractació i de gestió d'ofertes i demandes, un lloc per establir lligams entre confederacions obreres, institucions de previsió, cooperatives de producció i de consum i, alhora, un ens per a la creació de caixes de pensions i d'assegurances.

Una mostra evident de la importància que l'Esquerra Catalana concedia a aquestes eleccions és que eren concebudes com el precipitant immedi-

248. Vegeu el manifest al suplement d'*El Poble Català* (2 desembre 1909) i, resumit, a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 111-114. Anteriorment a aquest «Manifest», l'Esquerra Catalana havia fet públic un altre escrit, «La democràcia en el govern de la ciutat», on començava a definir quina seria la seva política municipal.

at a partir del qual s'havia de bastir la unió final de tots els grups d'esquerra. És molt significatiu en aquest sentit que en el *Manifest* els principals líders de l'Esquerra Catalana es demanessin si

¿és convenient que l'esquerra catalana segueixi sent una col·ligació circumstancial d'agrupacions polítiques independents o seria millor cercar unes fórmules de federació més íntima fins a promoure una gran aglomeració sobre bases ben amples d'organització i d'orientació política? Els vots dels nostres electors ho han de dir. Nosaltres creiem que l'Esquerra Catalana ha de constituir-se en instrument de govern a tots els municipis i a les diputacions provincials, i que la seva actual disgregació representa una pèrdua de forces que podrien utilitzar-se per batre els enemics.

De la mateixa manera que havia succeït set mesos abans, a mesura que es va acostant la data dels comicis, l'Esquerra Catalana va multiplicant el nombre de mítings. Com el maig anterior, serà de nou el Teatre Tívoli l'escenari del míting estrella dels republicans per a aquestes eleccions. Celebrat el 5 de desembre, hi pren part Coromines, que oficialment tornava així a un primer pla de l'escena política catalana de la qual havia estat allunyat d'ençà de finals del segle XIX. I com confessarà ell mateix, «jo tenia de molt temps ençà un desig, una passió que m'abrandava, la d'entrar de ple a la lluita política, la d'oferir els meus serveis al poble».²⁴⁹

En la seva primera intervenció política, Coromines va deixar clares quines serien les tres línies principals d'actuació en cas que els nacionalistes es fessin amb el control de l'Ajuntament: municipalització dels serveis públics, engegar una política obrera efectiva i procedir a la reforma de les escoles municipals.²⁵⁰ En el seu parlament, Coromines posarà de manifest que aquesta política municipal no té com a objectiu fonamental aconseguir vots, sinó que res-

249. Afirmació feta al CNR de Barcelona en la presentació dels candidats nacionalistes republicans, *El Poble Català* (7 desembre 1909).

250. El guió d'aquest primer discurs electoral de Coromines s'ha publicat a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 111-112, nota 1. Vegeu també Biblioteca de Catalunya (Fons Pere Coromines): carpeta núm. 40, discursos, manuscrit 2710 (18-IV).

pon a un desig d'impulsar una millora social en tots els àmbits i per a totes les classes socials.

A banda de lluitar contra la Lliga i contra els lerrouxistes, els republicans solidaris van haver de lluitar en aquestes eleccions contra el frau electoral i el caciquisme. Aquest era ja un mal endèmic de la política espanyola.²⁵¹ El caciquisme desvirtuava el joc polític i els resultats electorals, amb la finalitat de mantenir *l'statu quo* fent així molt difícil, per no dir impossible, el triomf de qualsevol de les forces polítiques que estaven fora del sistema. S'ha de dir, però, que a Catalunya, i sobretot a partir de 1901 a la ciutat de Barcelona, la lluita contra el caciquisme havia fet progressos importants, tot i que encara quedava un llarg camí per recórrer. I més tenint en compte que tant la Lliga com els lerrouxistes no negligiran l'ús de mecanismes tergiversadors del vot individual, i seran notòries les influències socioeconòmiques dels candidats regionalistes, sobretot a comarques, i el clientelisme del lerrouxisme entre les classes populars barcelonines.

Malgrat aquests entrebancs, els resultats electorals tornaren a evidenciar que l'Esquerra Catalana era una força que els altres partits havien de tenir en consideració, ja que en aquests comicis no conservà només les seves posicions anteriors, sinó que fins guanyà uns 700 vots, traduint-se tot plegat en l'obtenció de 7 regidors, entre ells Coromines, elegit pel districte novè —Sant Andreu, Horta, Sagrera i Camp de l'Arpa—, i que quedarà integrat en la comissió permanent de governació de l'Ajuntament.²⁵² La Lliga, que tornà a anar a les eleccions col·ligada amb els carlins, perdrà en els set districtes on lluitava uns 4.000 vots i obtindrà només 5 regidors. Mentre, els radicals amb

251. Una visió dels principals mecanismes caciquils i de frau electoral a JAVIER TUSELL (ed.), «El sufragio universal», *Ayer*, núm. 3, Madrid, Marcial Pons, 1991. Vegeu també J. VARELA ORTEGA, *Los amigos políticos...*

252. Per a l'elecció de Coromines, vegeu *Anuario estadístico de la ciudad de Barcelona. Año VIII-1909*, p. 151-152, i *Anuario estadístico de la ciudad de Barcelona. Año IX-1910*, Barcelona, Imprenta de Henrich y Comp. en comandita, 1912, p. 5-6. Coromines serà regidor fins al 12 de novembre de 1911, data de les següents eleccions municipals. L'anàlisi de les municipals de maig i de desembre de 1909 a E. SALVADOR (coord.), *Las elecciones legislativas i municipales...*, p. 92-101.

una lleu pèrdua, uns 2.000 vots, seguiran sent la força majoritària a l'Ajuntament ja que veuen augmentar la seva representació fins als 14 regidors.

Eleccions municipals del 12 de desembre. Resultats de l'Esquerra Catalana

<i>Districtes Candidats</i>				<i>Nombre de vots</i>	<i>Votació mitjana</i>	<i>% votants</i>	<i>% cens</i>
I	Odón	de Buen (1)		1.302	1.302	28,7	14,0
II	Conrad	Roure	Bofill (3)	1.970			
	Santiago	Gubern	Fàbregas (2)	1.963	1.966	22,7	13,4
III	* Joaquim	Lluhí	Rissech (2)	2.071			
	* Francisco	Alamán (1)		2.068	2.069	30,6	19,2
IV	Eduard	Calvet (2)		2.427			
	Just	Huguet (1)		2.249	2.338	27,1	15,4
V	* Emili	Ricart (1)		2.193			
	Josep	Garreta (4)		2.085	2.139	30,2	14,5
VI	* David	Ferrer	Vallès (2)	4.082			
	Víctor	Lucas (1)		3.998	4.040	31,1	17,9
VII	* Juli	Marial	Tey (3)	4.702			
	Vicenç	Cussó	Amat (1)	4.579	4.640	36,9	18,6
VIII	* Manuel	Rius	Rius (2)	3.112			
	Ildefonso	García	del Corral (1)	2.840	2.976	36,2	20,9
IX	* Pere	Coromines	Montanya (2)	1.835	1.835	33,1	19,7
X	Francesc	Montañà (3)		1.326	1.326	32,5	15,0
Total Barcelona				44.802	24.631	30,91	16,86

(*) Regidors electes. (1): Unió Republicana; (2): nacionalistes republicans; (3): federals; (4): progressista.

Fonts: E. SALVADOR (coord.), *Les eleccions legislatives i municipals...*, p. 100; *Anuario estadístico de la ciudad de Barcelona. Año VIII-1909*, p. 152; *Anuario estadístico de la ciudad de Barcelona. Año IX-1910*, p. 5-6; *El Poble Català* (2, 13, 14 i 16 desembre 1909); *El Diluvio* (13, 14 i 17 desembre 1909).

A la vista dels resultats obtinguts, podem extreure una sèrie de conclusions, que ens han de permetre avaluar la importància d'aquests comicis municipals i del context sociopolític en el qual s'havien convocat. Amb un lleuger descens de la participació respecte a l'anterior consulta municipal, els resultats de les municipals del 12 de desembre serveixen per constatar que malgrat els esforços dels republicans nacionalistes per oferir una alternativa popular i democràtica, gran part de les masses populars no se sentien atretes encara per l'ideal catalanista i romanien fidels a les consignes dels radicals, que han consolidat la seva majoria a l'Ajuntament. Per tant, el balanç que farà l'Esquerra Catalana serà agredolç, ja que el nacionalisme republicà, tot i augmentar lleugerament el nombre de vots i situar-se per damunt de la Lliga, no ha pogut acabar amb la majoria radical a l'Ajuntament de Barcelona, que continuarà esdevenint el principal focus de poder i d'influència del lerrouxisme barceloní.²⁵³

253. «El poble ha parlat», *El Poble Català* (16 desembre 1909).

SEGONA PART

Cap a la Unió Federal Nacionalista Republicana

3. El procés de formació de la Unió Federal Nacionalista Republicana

Els tres episodis electorals que l'Esquerra Catalana havia afrontat, amb èxit, l'any 1909, havien de donar l'empenta definitiva a la fusió entre els nacionalistes republicans, els federals i els republicans de la Unió.

Coincidint amb el canvi d'any i amb l'acceleració del procés unificador, la tasca i la influència política de Coromines experimentarà un augment considerable, fins al punt que començarà a prendre el relleu de Lluhí i Rissech, Sunyol, Carner i els altres prohoms nacionalistes republicans que havien estat fins aleshores els promotors principals d'aquesta complexa obra de bastir un partit republicà català.

El primer semestre de l'any 1910 serà fonamental per al futur dels antics republicans solidaris, ja que durant el període comprès entre el gener i el maig ha de quedar configurat definitivament aquest front d'esquerres catalanes en un únic partit. I en cas de confirmar-se la unió, és previst que el partit resultant es presenti a les eleccions legislatives del 8 de maig. Segons els resultats obtinguts en aquests comicis, el partit es podrà incorporar, o no, a l'escenari polític català com a força autònoma diferenciada dels regionalistes i dels lerrouxistes.

Durant els primers dies del nou any, els republicans nacionalistes aniran perfilant el seu programa polític, pensant ja en la imminència de la unió. En aquest sentit, accentuaran més les seves actuacions en defensa de la llengua catalana, en la qual cal veure «el reconeixement de la personalitat de Catalunya [...]». Arribo a veure que la llengua catalana és la raó

sentimental més viva de totes les nostres propagandes nacionalistes».²⁵⁴ Juntament amb el de la llengua, un segon punt important de la propaganda política nacionalista republicana continuarà sent la demanda de concessió de l'amnistia per als empresonats arran de la Setmana Tràgica. I, en tercer lloc, ens tornem a trobar amb una altra de les reivindicacions recurrents del nacionalisme republicà: refermar que l'esquerra és més catalanista que la dreta, com s'encarregarà de tornar a recordar Lluhí i Rissech.²⁵⁵

A banda d'aquestes, hi ha un seguit de qüestions que també ocuparan un espai cada vegada més ampli en els mítings i conferències dels diferents prohoms del nacionalisme republicà. D'entre aquests temes en sobresurt un, íntimament lligat a les conseqüències de la Setmana Tràgica: la reobertura de les escoles laiques clausurades arran dels fets revolucionaris de l'estiu de 1909. La presència de Coromines en aquests mítings serà constant.

La importància que els nacionalistes republicans concedien a l'escola i a l'educació era molt remarcable, atès que la seva generalització entre les classes populars era la millor garantia que aquests sectors connectarien amb un partit, la futura UFNR, que tenia com una de les seves màximes aspiracions programàtiques l'educació política del poble. El millor exemple de l'íntim lligam entre democràcia i educació ens l'ofereix l'editorial d'*El Poble Català* del dia 30 de març, en el qual queden recollides afirmacions com «el camí de la veritable democràcia és el de l'educació, i l'escola és avui el primer i el més poderós instrument d'educació del poble. Cap democràcia que no sigui filla de l'escola no pot ser consistent i duradora. L'escola és la primera i més ben atesa institució de tot país de democràcia sana. Democràcia i educació són dos conceptes bessons».²⁵⁶

L'Esquerra Catalana mostrarà una sensibilitat per la millora de l'ensenyament públic català. En aquest sentit cal entendre la conferència de

254. Pere COROMINES, «La llengua catalana a la Diputació», *El Poble Català* (18 gener 1910); també a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 131-133. L'escrit és un al·legat a favor de la cooficialitat de la llengua catalana a la Diputació de Barcelona.

255. Joaquim LLUHÍ I RISSECH, «La nova orientació», *El Poble Català* (23 gener 1910).

256. *El Poble Català* (30 març 1910).

Coromines llegida a l'Ateneu Enciclopèdic Popular, en la qual, a banda d'assenyalar quines són les quatre finalitats bàsiques que ha de tenir l'escola —«formació de la intel·ligència, formació i educació de la voluntat, donar una regla de vida i formar una idealitat»—, queda ben exposat l'ideari nacionalista republicà en tot allò que fa referència a la retribució que han de percebre els mestres, a les característiques que han de tenir les noves construccions escolars, als mitjans econòmics que cal destinar en matèria educativa i al desig d'arribar a establir l'escola gratuïta.²⁵⁷

No hi ha dubte que en l'àmbit teòric els antics republicans solidaris semblen tenir les idees molt clares sobre quins són els temes prioritaris. Tanmateix, la situació de provisionalitat de l'Esquerra Catalana començava a fer urgent que s'avancés decididament en el procés unificador que havia de portar a la futura UFNR. I això calia fer-ho amb una certa diligència, ja que «davant dels altres partits de Catalunya que tenen una unitat d'acció ben manifesta, nosaltres divaguem llastimosament com si visquéssim fora de la realitat; [...] ens passa el temps d'obrar per no voler precipitar les coses, i a darrera hora, quan veurem la nostra impotència, només ens quedarà temps per unir-nos malament i aliar-nos encara pitjor».²⁵⁸ Era evident que la unió esdevenia inajornable, i més tenint en compte que cap grup dels que formaven l'Esquerra Catalana tenia possibilitats reals d'èxit en cas de lluitar en solitari davant la Lliga i el Partit Republicà Radical. Calia acabar, per tant, amb una situació d'interinitat que en cas de prolongar-se durant més temps podia significar que les energies inicials en favor de la unió acabessin

257. *El Poble Català* (28 febrer 1910). La conferència, «Com haurien de ser les nostres escoles cíviques», fou llegida el 26 de febrer i el seu guió s'ha publicat a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 140-142. Al voltant d'aquestes qüestions vegeu també l'exemplar del 9 de març de 1910 de la revista *El Progreso Escolar. Semanario independiente de 1.ª enseñanza del Distrito Universitario de Barcelona. Dedicado a defender los intereses y derechos de la enseñanza y de los Maestros*, en el qual Coromines publica un article; Biblioteca de Catalunya (Fons Pere Coromines): carpeta núm. 40, discursos, manuscrit 2710 (18-IV). Al voltant de la necessitat de l'establiment de l'escola gratuïta, vegeu *El Poble Català* (15 i 19 novembre i 18 desembre 1909).

258. Pere COROMINES, «Camí d'anulació. A tots», *El Poble Català* (2 març 1910).

esmortint-se, possibilitant que «les demés forces polítiques de la terra, fins aquelles no identificades amb el sentiment català, treballin amb totes les seves forces per conquerir adeptes arreu de la terra catalana». En conclusió, «és per Catalunya [...] que demanem a tots els homes de cor i de seny que d'una vegada es posin d'acord, establint les bases d'una forta organització que porti la bandera nostra ben alta, ben neta i ben amarada de claror de llibertat».²⁵⁹ Aquestes eren les apreciacions fetes per Coromines el març de 1910, just un mes després d'haver publicat a les pàgines d'*El Poble Català* un article que volia ser un clar toc d'atenció als líders de l'Esquerra Catalana:

A fora, el poble ja ho ha dit clarament lo que volia: —Us heu d'unir. Tots els que constituïu l'Esquerra catalana heu d'acabar-lo d'una vegada aquest equívoc de la vostra situació actual. O sou una coalició més o menys circumstancial de forces disperses o aneu a formar un instrument de govern sobre la base d'un organisme únic. Mentre les altres forces polítiques porten una vida d'activitat intensa, nosaltres, els homes de l'Esquerra, diguem-ho breument, nosaltres dormim. [...] La indecisió és la mort. Quan vàrem separar-nos de la Solidaritat creïem que l'acció de l'Esquerra tenia per fonament l'existència d'una cohesió espiritual beneficiosa per a la llibertat i per a Catalunya. Si ara trobéssim que la fredor de quatre dogmes polítics ens fa impossible tota comunitat de vida, per més que ens trossegéssim el cor al dir-ho, hauríem de ser valents per a dir-ho ben alt. ¿No tenim un sentiment comú que ens fa ajuntar a l'hora de la batalla? ¿Què hem de menester més per a aplegar-nos en una organització comuna? La son és dolça, companys, però la seva dolcesa no podrà mai fer passar l'amargor de les hores perdudes. Mireu que, si tardem massa a despertar-nos, el poble s'hi girarà a cops de pedra contra nosaltres.²⁶⁰

Sembla que els advertiments llançats pels nacionalistes republicans van tenir un efecte immediat, ja que el 6 de març la Secció d'Estudis i Propa-

259. *Ibidem*.

260. Pere COROMINES, «La son. Del treball en surt el descans», *El Poble Català* (2 febrer 1910); també a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 136-137.

ganda del CNR organitzà la conferència llegida per Coromines al Teatre de Novetats i que duia per títol «Fonaments indestructibles de la qüestió catalana. Federalisme nacionalista. Catalunya organitzadora de la Democràcia», en la qual quedaven recollides tot un seguit de qüestions que anaven des de la tàctica política que havia de seguir l'Esquerra Catalana fins a aspectes més generals de la política catalana.²⁶¹ Ras i curt: la conferència recollia els grans temes al voltant dels quals edificar la unificació de les esquerres solidàries, analitzava l'evolució de la política catalana més immediata, propugnava un federalisme nacionalista que no s'havia de conformar amb simples descentralitzacions administratives, defensava una política d'esquerres que garantís els valors democràtics i el moviment sindical i, finalment, reclamava la llibertat religiosa i la col·laboració amb el republicanisme espanyol, sempre que manifestés una conducta respectuosa i conciliadora amb la «qüestió catalana». Anem a pams.

A la conferència es reivindicava la «naturalesa especial del nacionalisme català», en el sentit que a la majoria de la resta de regions de l'Estat no es donava un sentiment nacional comparable al català, sinó un tebi regionalisme. En aquest context, la «qüestió catalana» trobarà una difícil resolució en el marc d'aquest Estat, ja que «el dia en què Catalunya s'ha aixecat en massa, s'ha presentat a les Corts i ha dit que les seves angoixes i lluites no vénen de manca d'institucions administratives sinó que volia el reconeixement de la pròpia personalitat, aleshores tota Espanya s'ha sentit solidària contra nosaltres. O els altres pobles s'avenen a passar per l'existència de la nostra personalitat, s'avenen a acostumar-se a l'existència de la Nació catalana dintre de l'Estat espanyol, o no tindran més remei que sotmetre'ns per la violència».²⁶²

261. Vegeu la conferència a *El Poble Català* (8 març 1910), a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 143-152 i a P. COROMINES, *Apologia de Barcelona...*, p. 56-65. El guió autògraf d'aquest discurs a Biblioteca de Catalunya (Fons Pere Coromines): carpeta núm. 36, conferències, manuscrit 2702 (18-V), núm. 19.

262. Pere COROMINES, «Fonaments indestructibles de la qüestió catalana. Federalisme nacionalista. Catalunya organitzadora de la Democràcia», *El Poble Català* (8 març 1910).

Tanmateix, l'ús de la força per part de l'Estat només pot garantir *de facto* la unió de les diverses regions dins d'una mateixa entitat estatal, ja que la veritable unió obeeix a altres causes, «que fan que els pobles es confederin i aquí hem de veure que nosaltres estem agermanats amb els demés pobles d'Espanya per la unitat de la situació geogràfica, per la unitat d'interessos econòmics; nostres llengües, encara que diferents, totes són germanes (mare llatina) i ens lliguen molts segles d'història comú».²⁶³ Sobre la base d'aquesta realitat, els nacionalistes republicans reivindiquen un federalisme nacionalista que ha de ser fruit de la fusió de l'antic federalisme filosòfic pimargallià i de la realitat nacional catalana. Tot remarcant, però, que Catalunya no vol la separació de la resta de l'Estat, amb el qual necessita seguir mantenint relacions. I no només això, sinó que els antics republicans solidaris mantenen el compromís de col·laborar «incondicionalment amb els socialistes, amb els republicans i amb els liberals de tota Espanya en qualsevol obra francament progressiva, ja que també això és substància del nostre ideal».²⁶⁴ A més, els grups que formen l'Esquerra Catalana tenen el convenciment que la «democràcia catalana» podrà aglutinar al voltant seu un nucli poderós que pugui refer la «democràcia espanyola» i també «ajudarà a triomfar tot moviment federatiu que neixi a Espanya i també a tota la Democràcia espanyola per la realització d'ideals comuns».²⁶⁵ En definitiva, l'Esquerra Catalana es presenta com l'única garantia vàlida per la regeneració no només de Catalunya sinó també d'Espanya.

Una de les principals reivindicacions del federalisme nacionalista és la d'un Parlament català, únic mitjà vàlid per tal que les altres regions espanyoles reconeixin la personalitat catalana, i que «sigui àrbitre de les nostres llibertats polítiques, que ens pugui donar una banca catalana, que legisli el dret civil de la nostra família i de la nostra propietat, que orga-

263. *Ibidem*.

264. *El Poble Català* (13 gener 1910).

265. Afirmacions fetes per Albert Bastardas en un míting al Centre Republicà Autonomista Gracienc; *El Poble Català* (23 abril 1910).

nitzi els nostres tribunals, que sigui substància i compendi de les nostres idees i reivindicacions».²⁶⁶

En la seva conferència, Coromines també s'entretindrà a analitzar el concepte de democràcia. En la seva opinió la democràcia havia de ser l'instrument capaç de fer «tolerables» les reivindicacions catalanes a la classe política espanyola:

Les idees democràtiques són les que per damunt de les territorials poden agermanar els homes. Es tracta de realitzar aquesta obra; fer comprendre a tots els pobles d'Espanya la necessitat per la seva pau, del reconeixement de la personalitat de Catalunya [...]. Cal trobar vies de simpaties que arribin al cor dels espanyols perquè ens escoltin i ens creguin. Per via de la democràcia ens escoltaran i creuran. Amb això no farem més que respondre a la nostra pròpia personalitat: el nostre sentiment nacionalista ha d'anar embolcallat amb la bandera de democràcia i república. El nacionalisme no és tradicionalista, és liberal i democràtic.²⁶⁷

La «qüestió social» serà un altre dels temes dels quals s'ocuparà Coromines en el seu parlament. I ho farà mostrant les mateixes indefinicions que havia evidenciat el nacionalisme republicà d'ençà la seva aparició. Ara, en començar l'any 1910, els objectius continuen sent els mateixos que mesos enrere: constituir una democràcia social en el marc de la qual serà més factible l'organització d'associacions obreres, tot insistint, però, que «no perquè aquestes vinguin a afiliar-se a la nostra política perquè els obrers tenen la seva. Els obrers han de sostenir una lluita, han de perseguir una obra que és independent de l'obra i de les lluites dels partits polítics».²⁶⁸ Dit això, afir-

266. Pere COROMINES, «Fonaments indestructibles de la qüestió catalana. Federalisme nacionalista. Catalunya organitzadora de la Democràcia», *El Poble Català* (8 març 1910).

267. *Ibidem*.

268. *Ibidem*. Els mateixos sentiments manifestarà Coromines setmanes més tard quan, en un míting al Centre Republicà Autonomista Gracienc, afirmarà que «nosaltres sí que desitgem que es formi aquí, separat dels organismes polítics, un partit laborista que prepari la realització dels ideals del proletariat que una vegada convertits en acció política ens trobarà a nosaltres al seu costat per fer-los triomfar»; *El Poble Català* (23 abril 1910).

mava a continuació que un dels objectius del nacionalisme republicà havia de ser demanar a l'Estat que posés en marxa una àmplia política de millores socials, un dels objectius primordials de la qual seria la creació d'assegurances obreres que cobrissin les malalties, l'atur i els accidents laborals.²⁶⁹ El fet que els nacionalistes republicans segueixin considerant com una de les seves tasques primordials la promoció d'assegurances o d'entitats de caire assistencial, continua sent la prova evident que quan l'Esquerra Catalana s'acosta al món del treball, ho fa des d'una posició poc decidida, sense encarar el fons del problema. En definitiva, les propostes que el nacionalisme republicà fa per tal de solucionar el problema obrer no passen d'un esquerranisme socialitzant, en el sentit que tot quedaria reduït a una regulació de les relacions entre el capital i el treball, a una hipotètica socialització de la riquesa, a la creació d'una Borsa del Treball i a una millora del contracte del treball. Aquests tebis plantejaments en relació amb la «qüestió obrera», faran que un crític Rovira i Virgili qualifiqui Carner de burgès socialitzant, defensor d'un cert socialisme moderat, a l'anglesa. Malgrat la simplificació, Rovira exposa molt bé el tipus d'esquerranisme obrer que no defensa només Carner, sinó bona part dels prohoms del nacionalisme republicà.²⁷⁰

Amb aquesta transcendental conferència els antics republicans solidaris havien aconseguit dues coses: d'una banda, exposar les línies mestres del seu programa polític i, de l'altra, tornar a incidir en la necessitat de la unió de les forces catalanistes, republicanes i progressistes que s'aplegaven sota la bandera de l'Esquerra Catalana. La imminència de les eleccions legislatives del 8 de maig encara feia més urgent i necessària aquesta unió. Calia posar-se mans a la feina.

L'1 d'abril una ponència formada pels delegats dels tres partits —Josep Maria Vallès i Ribot pel Partit Federal, Emili Junoy per la Unió Republicana

269. Vegeu la conferència de Coromines «Assegurança social», en la qual es recull la postura dels nacionalistes republicans al voltant d'aquest tema; *El Poble Català* (25 març 1910).

270. Els comentaris sobre Carner a A. ROVIRA I VIRGILI, *Els polítics catalans*, p. 114-115. En els mateixos termes s'expressa J. M. POBLET, *Jaume Carner...*, p. 81.

i Pere Coromines pels nacionalistes republicans— redactaran un esborrany de bases del futur partit que seran aprovades unànimement pels tres grups.²⁷¹ En l'eufòria del moment, Lluhí i Rissech atribuirà, en exclusiva, la seva redacció a Coromines:

Les bases representen l'obra de seny més bella i avançada de la política a Espanya. És una obra fonament nacionalista, fonament liberal. Totes les afirmacions patriòtiques i progressives hi són aplegades. Doncs bé, aquesta felix fórmula que regirà el partit republicà és deguda a la intel·ligència del nostre Pere Coromines.²⁷²

Les bases seran signades per Jaume Carner, Ildefons Sunyol, Joaquim Lluhí i Rissech, Santiago Gubern i Pere Coromines pel CNR; Eusebi Corominas, Laureà Miró, Emili Junoy, Albert Bastardas, Francesc Layret i Joan Álvarez per la Unió Republicana; i Josep Maria Vallès i Ribot, Miquel Laporta, Juli Marial, Ramon Roig i Armengol i Conrad Roure pels federals. El primer pas ja s'havia fet, però encara quedava un llarg camí per recórrer i més si tenim en compte que les diferències programàtiques i d'implantació real de cadascun dels tres partits eren evidents.

La redacció de les bases, «basades en l'esperit del projecte federal de Pi i Margall de 1883 i el programa federalista de 1894»,²⁷³ és rebuda amb satisfacció per part de la premsa diària republicana —*El Poble Català*, evidentment, *El Diluvio* i *La Publicidad*— i per les altres publicacions

271. Vegeu el document núm. 11 de l'apèndix. Les bases foren publicades a «Annex» d'*El Poble Català*, Barcelona, Impremta de la Vda. J. Cunill, a *La Publicidad* i a *El Diluvio*, en tots tres casos el 4 abril 1910. Vegeu també UNIÓ FEDERAL NACIONALISTA REPUBLICANA, *Bases constitucionals de la U. F. N. R. Reglament de l'Assemblea Nacional. Conclusions aprovades de les ponències. Acció de la joventut. Bases d'Organització de la Junta Municipal de Barcelona. Assemblea Municipal de Barcelona. Reglament de la mateixa*, Barcelona, Tip. L'Avenç, Massó, Casas i Cia., 1912; tots aquests documents han estat publicats a A. PÉREZ-BASTARDAS, *Els republicans nacionalistes...*, vol. II, p. 485-502.

272. *El Poble Català* (4 abril 1910).

273. J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia a Catalunya...*, p. 203. El programa federal de Pi i Margall de 1883 a les p. 484-493.

periòdiques barcelonines —sobretot *La Campana de Gracia* i *L'Esquella de la Torratxa*— de filiació republicana. També la gran majoria dels directors i de les bases dels respectius grups consideren la determinació presa com a positiva, tot i que són plenament conscients que amb aquest primer pas no s'acabava tot. També saben que la unió, sobre la qual encara planen molts interrogants, no és la panacea que podrà resoldre ni els mals interns dels respectius grups, ni alguns dels problemes que afectaven la societat catalana. Tanmateix, la unió era fruit d'una reiterada reivindicació i la seva concreció pràctica fou motiu d'esperança. Després d'unes dècades en les quals republicanisme era sinònim de desunions i de fragmentació, la futura UFNR havia de ser la confirmació definitiva de la viabilitat, o no, del projecte republicà a Catalunya i, d'alguna manera, a Espanya.

Amb aquest esborrany de bases sobre la taula, els principals líders dels tres partits decideixen celebrar les respectives assemblees generals, en les quals es procedirà a la discussió i, si és el cas, aprovació definitiva de les bases. Si tot evoluciona normalment, dels treballs que portin a terme aquestes assemblees en resultarà, ara sí, l'anhelat partit catalanista republicà.

L'Assemblea Nacionalista Republicana

El grup que es posarà a treballar més ràpidament seran els nacionalistes republicans, que el 5 d'abril anuncien que el 24 d'aquell mes se celebrarà una Assemblea Nacionalista Republicana, amb l'objecte de discutir i ratificar les bases constitutives del partit, encara sense nom oficial.²⁷⁴ La comissió organitzadora de l'assemblea —integrada per Manel Mer i Güell, Victori Bisbal, Amadeu Peig, Enric Maynés, Alfred Viñas, Joan Sardà, Antoni Sayós i Ramon Noguer i Comet— decideix que tindran representació

274. Les qüestions de reglament intern de l'assemblea a *El Poble Català* (17 i 19 abril 1910). Els seus aspectes organitzatius —nomenament de delegats, elecció d'un local on celebrar-la, constitució de les juntes generals— a *El Poble Català* (20, 21, 22 i 23 abril 1910). Quant a l'assemblea, vegeu també *El Diluvio* (23 i 25 abril 1910).

en aquesta trobada les següents persones o entitats: primer, els diputats a Corts, els diputats provincials i els regidors nacionalistes republicans, o tots aquells que hagin exercit anteriorment qualsevol d'aquests càrrecs, amb un vot per persona; segon, les delegacions de les societats adherides a la política nacionalista republicana, que tindran un vot per ciutat; tercer, els representants dels periòdics nacionalistes republicans, amb un vot per cada periòdic; i, quart i últim, els nacionalistes republicans dels pobles on no hi hagi cap societat adherida, que podran delegar la seva representació en una o diverses persones de les quals només una d'elles tindrà dret a votar. L'assemblea nacionalista republicana té lloc en un ambient d'optimisme generalitzat —es dona ja com un fet consumat la formació del partit— i tot apunta a fer pensar que no hi haurà gaires impediments per a l'aprovació de les bases presentades a discussió.

El primer a prendre la paraula és Lluhí i Rissech, que assenyalà que el precipitant que possibilità inicialment l'acostament dels liberals esquerrans catalans fou la desfeta de Solidaritat Catalana —sobretot els factors que la van motivar. En síntesi, el discurs de Lluhí no era altra cosa que un recorregut sentimental per tot el procés seguit per les forces d'esquerra des de la desfeta de Solidaritat fins a arribar a la constitució ja gairebé definitiva de la Unió Federal Nacionalista Republicana.

Ildefons Sunyol prendrà el relleu de Lluhí en els parlaments, per apuntar que «el nom que s'ha donat al nou partit el trobo molt encertat però la prelatió de noms l'hauria d'haver tingut el nacionalista perquè la tasca principal, la tasca més fecunda i immediata que ha de fer la Unió ha d'ésser la de treballar per tots els mitjans pel reconeixement de la nacionalitat catalana, [...] per això jo entenc que el nom havia d'ésser el de Unió Nacionalista Republicana Federal, però ja que el nom no és així procurem tots que la nostra actuació dintre de la Unió sigui ben nacionalista, honrada i lleial».²⁷⁵ De la mateixa opinió és Coromines, el següent en el torn dels parlaments, que considera el qualificatiu nacionalista com el més adient

275. *El Poble Català* (25 abril 1910).

per etiquetar el nou partit: «Per nosaltres la paraula nacionalista és la més completa, tot el que significa i tot el que vol Catalunya hi va comprès. El mot autonomista és massa general, i el que nosaltres volem dir amb la nostra paraula nacionalisme és precisament revelador d'unitat, de la unitat catalana; allò que volem dir és que el nostre govern ha de ser el de Catalunya [...]. També la paraula regionalisme l'hem rebutjat perquè entenem que tampoc expressa bé el que volem [...], en nosaltres hi ha quelcom més substantiu que només podia expressar-se amb la paraula nacionalisme».²⁷⁶ Al voltant de la problemàtica qüestió de quin nom posar al partit, Joaquim de Camps i Arboix ens recorda:

Se'l batejà amb els títols de Partit d'Unió Federal Nacionalista Republicana, conegut oficialment per la sigla d'U.F.N.R. i, despectivament per la de P.U.F. La tria del nom fou un desencert, puix que era massa barroc i poc manejable, quan hauria estat més escaient, per clar i concís, el d'Esquerra Catalana o Catalanista Republicana.²⁷⁷

L'eix al voltant del qual han girat totes les intervencions que han tingut lloc en el transcurs de l'assemblea, ha estat el nacionalisme. Un nacionalisme que es proclama liberal i democràtic, diferent del conservador, representat per la Lliga Regionalista. Un nacionalisme que reivindica la forma de govern republicana com a únic sistema vàlid per donar satisfacció a les aspiracions autonomistes i liberals catalanes. Coromines acabarà el seu parlament, però, recordant que la UFNR no és un partit separatista: «El separatisme és una arma que hem d'evitar que s'esgrimeixi contra nosaltres».²⁷⁸

Acabats els discursos es procedeix a la discussió i votació de les bases, que són aprovades sense gaires dificultats. Finalment, l'assemblea designa com a representants dels nacionalistes republicans en el Consell Provisio-

276. *Ibidem*.

277. J. DE CAMPS I ARBOIX, *Història de la Solidaritat Catalana*, p. 225.

278. *El Poble Català* (25 abril 1910).

nal de la Unió —que actuarà com a Comitè Executiu del partit fins a la celebració de la seva Primera Assemblea, que se celebrarà el 6 de gener de 1911— Jaume Carner, Ildefons Sunyol, Joaquim Lluhi i Rissech, Santiago Gubern i Pere Coromines.

L'Assemblea Federal

Els federals, conscients que són numèricament inferiors als nacionalistes republicans i a la Unió Republicana i sabent, a més, que el seu era un partit que no estava travessant precisament per un dels seus millors moments, s'escarrassaran a convèncer, per boca del seu històric líder Vallès i Ribot, als seus partidaris que «al nostre partit al fusionar-se amb els altres dos, no l'ha calgut abdicar de cap dels seus ideals que tenim definits en el programa nostre. L'ànima del federalisme vibra intensament en la nova agrupació».²⁷⁹ Les temences dels federals no eren infundades, com posà de manifest Joaquim Salvatella, quan assenyalà, en un to més pessimista que el de Vallès i Ribot, que l'ingrés en el nou partit havia suposat de fet l'acta de defunció del vell Partit Federal. Coromines, en un intent de convèncer els federals de la necessitat que ingressin en el nou partit, manifestarà que «els homes federals han realitzat avui un acte de vida perquè aquell que no es renova es mor. Les bases de la Unió han rejuenit el pacte de Pi i Margall i són com una nova aliança, com un nou testament del federalisme català».²⁸⁰ Com deixen entreveure aquestes afirmacions, Coromines era conscient que el pactisme propugnat per Pi i Margall pertanyia al passat; per tant, calia proposar un nou federalisme que superés les velles i retòriques fórmules pactistes i que permetés bastir, partint del fet nacional català, una nova tradició federal: el federalisme nacionalista. D'alguna manera, aquest nou federalisme nacionalista pot ser vist com l'evolució i la plasmació pràctica

279. Ibídem. La ressenya de l'Assemblea Federal també a *El Diluvio* (23 i 25 abril 1910).

280. *El Poble Català* (25 abril 1910).

d'aquell intent dels federals catalans de finals del segle XIX que, encapçalats per Vallès i Ribot, van entendre que calia acceptar el catalanisme polític i adaptar el vell federalisme municipalista i pactista a la nova política que inaugurava a Catalunya l'adveniment del segle XX. És a dir, calia impulsar el catalanisme del Partit Federal.

De qualsevol manera, el cert és que més enllà dels objectius partidistes, els federals acceptaren integrar-se en el nou partit, prèvia imposició de dues condicions: primer que s'adherís al programa federal del 22 de juny de 1894 i, segon, que adoptés el nom de federal. Consumat l'ingrés i aprovades les bases, els federals escullen com a delegats perquè els representin en el Consell Provisional de la nova unió política, a Josep Maria Vallès i Ribot, Juli Marial, Miquel Laporta, Ramon Roig i Armengol i Conrad Roure.

L'Assemblea d'Unió Republicana

D'ençà de 1906 la Unió Republicana, i en concret la seva Junta Municipal que presideix Albert Bastardas, havia manifestat els seus desitjos d'acostar-se als nacionalistes republicans. A començaments de 1910, quan sembla imminent la fusió dels republicans d'esquerra, diverses entitats adherides a la Unió Republicana expliciten molt clarament la seva adhesió a la política que la Junta Municipal del partit està portant a terme en aquest sentit. Així les coses, i com havien fet els altres dos partits, el 24 d'abril la Unió Republicana celebrarà també la seva assemblea, en la qual s'ha de donar el vist-i-plau a les bases presentades a discussió i, en conseqüència, a la UFNR. Albert Bastardas, que juntament amb Francesc Layret és una de les màximes figures de la Unió Republicana, farà un parlament que no deixa lloc a l'equívoc:

L'Assemblea dels Republicans Autonomistes que integren la Unió Republicana m'encarrega de saludar-vos i de dir-vos que la UFNR pot comptar amb el concurs desinteressat i abnegat dels vells nuclis republicans de Catalunya representats en la nostra Assemblea... Catalunya és

nostra mare i al seu servei hem de posar els nostres ideals democràtics i republicans.²⁸¹

No hi haurà sorpreses: els republicans de la Unió aproven les bases i accepten integrar-se en el nou partit. Els cinc delegats elegits perquè els representin en el Consell Provisional de la UFNR són Eusebi Corominas, Laureà Miró, Albert Bastardas, Emili Junoy i Joan Álvarez.

Finalment, doncs, i després que cadascun dels tres partits hagi donat el seu vistiplau a l'esborrany de bases que s'havia presentat a les respectives assemblees, s'aproven les bases constitutives de la UFNR. Unes bases que reflectien l'ideari polític de la nova formació política i la fe que hi posava en la vertebració d'una societat petitburgesa, liberal i republicana capaç de permetre una ràpida ascensió de la classe obrera i d'estimular la reedificació de la cultura catalana.

Una unió fràgil

Malgrat les aparences, la unió dels tres partits havia estat problemàtica i era encara molt fràgil. De fet, la posterior actuació del partit en el decurs dels anys següents i la seva traumàtica dissolució el 1916 —de fet, ja el 1914 arran del pacte de Sant Gervasi amb els lerrouxistes— no farà més que confirmar aquest fet i fins semblarà posar de manifest que la fusió només havia existit nominalment —i, com hem vist, ni per posar el nom al partit hi hagué un acord unànim. És molt gràfica en aquest sentit *La Campana de Gràcia* dels dies 5 de març i 9 d'abril de 1910:

La veritat del que està succeint: els federals imposen com a primera condició que el partit és digui federal; els nacionalistes republicans es neguen a formar part del partit si no s'anomena també nacionalista. Pere

281. A. PÉREZ-BASTARDAS, *Els republicans nacionalistes...*, vol. I, p. 142. Quant a l'Assemblea d'Unió Republicana, vegeu *El Diluvio* (23 i 25 abril 1910).

Coromines proposa que es digui «republicà federal nacionalista», Miró i Trepas no accepta el qualificatiu de nacionalista i Carner diu que ell no ingressarà en el partit si aquest no es diu nacionalista [...]. A nosaltres [redacció de *La Campana de Gracia*] el nom no ens plau; reflecteix un regateig pueril i una lluita de petits egoismes; tots volen ser-hi anomenats, com si el nom fos el més substancial. Millor hauria estat que es digués Partit Republicà de Catalunya.

Si ja entre els integrants del CNR havien existit sovint picabaralles, les disputes encara seran més freqüents amb els homes d'Unió Republicana i del Partit Federal. I és que la UFNR, «que vivió en constante crisi institucional», no va estar mai unida de fet.²⁸² Els tres grups que la van integrar no van arribar mai a compenetrar-se i van sovintejar les lluites de casino, les disputes internes i els enfrontaments per elegir, per exemple, les Junes Municipals del partit. La carta que Lluhí i Rissech havia adreçat el 19 de febrer de 1910 a Coromines, és una mostra excel·lent de la dificultat per assolir aquesta unificació:

Vos poso aquestes ratlles ab motiu de la darrera reunió sobre el partit únic. Vàreig sortir molt preocupat i pessimista, perquè les bases d'en Vallès són infelices i per l'actitud d'en Miró, que és un imprudent i un lerrouxista.

Crec que hauríem de veure a en Layret procurant arribar ab ell a un acord sobre el nom, el programa i les bases d'organització. Si vos sembla bé, jo estic disposat a apoiar els resultats d'aquesta gestió.

Temo que si no tenim aquesta nova base d'actuació pública, les noves eleccions siguin una desfeta per a l'esquerra.

[...] No podem lluitar sols, perquè no guanyaríem les minories a la ciutat, ni podem conservar la coalició de les darreres lluites, perquè està destrossada per recels i indisciplines. Per això crec ineludible el treball

282. Afirmació feta per Coromines al pròleg d'Emilio NAVARRO, *Historia crítica de los hombres del republicanismo catalán en la última década (1905-1914)*, Barcelona, Ortega y Artís, 1915, p. 17. En versió catalana a P. COROMINES, *Apologia de Barcelona...*, p. 110-118.

de nova organització republicana, basada en afirmacions nacionalistes i modernes.²⁸³

Lluhí anirà més lluny quan en una carta posterior —del 20 de juny de 1910!— confessa a Coromines que «veig l'UFN en greu crisi de desaparició».²⁸⁴ Tampoc Hurtado no es mostrava gaire confiat en el futur del partit:

Mentre Lerroux pogués comptar [...] amb l'adhesió persistent de la massa no catalana [...] perdrien el temps tots els que volguessin convertir en una força política els catalanistes republicans [...]. Molta gent els agraïa la bona intenció i els estimava pel seu valer, però políticament els veia poc menys que una nosa perquè, o bé es deia que afeblien els catalanistes de la Lliga en entrebancar-los davant les envestides del vell espanyolisme lerrouxista, o bé que perjudicaven les iniciatives de les formacions democràtiques pel recel que inspiraven a una part de la massa les seves concomitàncies amb els altres catalanistes.²⁸⁵

Així les coses, nascuda el 1910 sota els més falaguers auspicis, la UFNR anirà perdent aviat aquesta força inicial que ha acompanyat el seu naixement. Deixant de banda l'hàbil tasca de descrèdit i minimització portada a terme per l'aparell propagandístic lligaire contra la UFNR i les esporàdiques i fortes escaramusses dels lerrouxistes, els perquès de la ràpida davallada del projecte nacionalista republicà caldrà cercar-los, sobretot, en factors interns i de tipus estructural, molts dels quals ja s'havien manifestat al si del CNR entre el 1906 i el 1909. No podem oblidar que la UFNR pretén aplegar dintre seu tradicions diverses:

283. Biblioteca de Catalunya: Fons Pere Coromines - Correspondència, caixa núm. 2, carpeta núm. 3.

284. Biblioteca de Catalunya: Fons Pere Coromines - Correspondència, caixa núm. 2, carpeta núm. 3, carta núm. C VI. El 1908, en una carta que Sunyol havia adreçat a Carner, quedaven molt clars els factors que dificultaven l'actuació del nacionalisme republicà; la podeu veure a l'apèndix, document núm. 4

285. A. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat...*, vol. I, p. 178.

La Unió Republicana dels Eusebi Corominas, A. Bastardas, E. Junoy i F. Layret; el Centre Nacionalista Republicà de J. Carner, J. Lluhí i Rissech, del mateix Pere Corominas; el partit federal de C. Roure i J. M. Vallès i Ribot. En altres paraules: des del republicanisme, que provenia directament del vuit-cents i que arrossegava les seves rutines, tant ideològiques com de mètodes de treball, fins a un catalanisme que pocs anys abans anava de bracet amb els elements conservadors de la Lliga Regionalista.²⁸⁶

Un altre dels factors que ens pot ajudar a entendre el perquè de la progressiva pèrdua de força de la UFNR és, un cop més, la manca de dirigents amb veritable vocació política i disposats a dedicar-se a fons a les tasques organitzatives del partit. Els prohoms més veterans del nacionalisme republicà —Carner, Sunyol, Lluhí i Rissech, Gubern— són brillants homes de bufet o de tertúlia d'Ateneu, però defugen l'acció política i el contacte amb el poble, assumeixen les tasques públiques sense convicció, com a feixucs deures patriòtics, senten pànic a la demagògia, un clar recel envers el professionalisme polític i «un noble menyspreu de l'èxit immediat i sorollós».²⁸⁷ I qui, com Lluhí, tenia clarividència i olfacte polítics, estava mancat de la salut —també serà el cas de Corominas en alguns moments— i l'empenta necessàries per fer quelcom més que d'ideòleg del grup:

Entre els prohoms del Centre Nacionalista Republicà, Lluhí era el que posseïa més sentit polític, més decisió, més clarividència. Posat entremig d'un estat major polític constituït per gent vacil·lant, tova i sense vocació, ell mantenia un pensament clar, un criteri definit, una voluntat ferma.²⁸⁸

286. À. DUARTE, «*El catalanisme de Pere Corominas...*», p. XXIII. Com afirma Sílvia Tusell: «Són tres partits que no s'estimen i que estan condemnats a unir-se»; S. TUSELL, *Los nacionalistas republicanos...*, p. 78.

287. I. SUNYOL, *Barcelona-Catalunya*, p. 56-57, i també C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 219-237.

288. A. ROVIRA I VIRGILI, *Siluetes dels catalans...*, p. 122-123.

En allò que fa referència a Coromines, el nou líder proclamat el 1910 perquè fos la personalitat capaç de disciplinar el partit i, alhora, el capdavanter carismàtic, el conductor de multituds —el Lerroix de la UFNR, en definitiva—, aviat demostrà no estar a l'alçada de la missió que tenia encomanada; per molt que, en l'eufòria inicial se l'hagués proclamat com «el nostre Lloyd George», Coromines era massa indecís, massa inclinat a la conciliació i massa poc ambiciós de comandament per esdevenir un bon líder polític. I, a més, tampoc no semblava estar gaire disposat a renunciar a les seves altres ocupacions i aficions: l'exercici de l'advocacia i els seus treballs literaris i econòmics.

D'altra banda, el desenvolupament d'una política plena d'ambigüitats en el fons i en la forma, carregada de matisos, tèbia, contrària a qualsevol tipus d'adulació dels instints populars i fins a cert punt allunyada de les preocupacions dels obrers, treia a la UFNR qualsevol capacitat d'atracció sobre aquesta massa obrera i feia dependre el seu futur exclusivament sobre unes classes mitjanes que, en ser tan predominants a la base del partit, n'accentuaven la decantació moderada. Certament, aconseguir una base social pròpia sobre la qual fonamentar la seva presència pública, serà un dels majors esculls als quals haurà de fer front la UFNR, sobretot perquè «la legitimitat històrica del projecte catalanista semblava, als ulls de les classes mitjanes, de la menestralia, trobar-se en mans de Prat de la Riba i dels que el seguien. Per aquest costat les limitacions per assegurar-se una opció fidel prou àmplia són molt clares. D'altra banda, la classe obrera estava guanyada pel "virus" lerroixista. Aquests [...], tot i els escàndols que acompanyaren la seva actuació en el govern municipal, asseguraven [...] als obrers catalans uns punts de referència —ideològics, de lideratge i organitzatius— i, paral·lelament, unes pràctiques clientelars bastant satisfactòries. La política ideal del catalanisme d'esquerres no pot competir en aquests terrenys. A més, com sovint denunciarà el mateix Pere Coromines, en aquesta recerca infructuosa d'unes masses que fessin possible l'avenç de la Unió Federal sovint es manifestaran temptacions "centristes" que provocaran en l'opinió pública el manteniment de la identificació dels radicals lerroixistes com a única esquerra política. És

en aquest context que cal entendre la trajectòria de la UFNR, que sembla mancada de nord».²⁸⁹

La manca de cohesió interna, la «falla d'unitat de sentiment i de doctrina» és, sens dubte, el principal problema de la UFNR.²⁹⁰ Problema fundacional, en bona part, perquè el 1910 nacionalistes, unionistes i federals s'havien ajuntat, però no s'havien fos ni havien renunciat a les xarxes organitzatives pròpies ni a les respectives identitats de grup.²⁹¹ Convé recordar que el CNR conservarà personalitat pròpia, encara que actuarà com a simple entitat patriòtica; Lluhí i Rissech el continuarà presidint, però ja sense responsabilitats d'organització política, que recauen en la UFNR.²⁹²

Ara, les rivalitats —també personals— entre els uns i els altres pel control del partit, les divergències ideològiques, les desavinences de procediment i els desacords sobre la política d'aliances que calia seguir no trigaran a esquarterar la mai aconseguida cohesió de la UFNR. A més, els tres grups que la integren tenen una força i una implantació molt desigual; així, si mentre el nacionalisme republicà és el soci fort de la UFNR, «la Unión Republicana tenía un lúcido estado mayor, pero al entrar en la Solidaridad perdió casi todos sus soldados de fila, que se fueron con Lerroux; el partido federal, que contaba con algunos fuertes núcleos en las comarcas catalanas, no tenía otra gente en Barcelona que algunos incondicionales amigos de Vallés y Ribot y unas docenas de abnegados adoradores de la memoria y el programa de Pi y Margall».²⁹³

D'altra banda, aviat es farà perceptible la divergència entre certs intel·lectuals i publicistes que, des de la premsa de la UFNR, s'esforcen a conrear-ne la credibilitat esquerranista, i una militància menestral i petit-burguesa que, des dels casinos, els casals o la premsa local, anul·la aquell

289. À. DUARTE, «El catalanisme de Pere Coromines...», p. XXIV.

290. J. POUS I PAGÈS, *Pere Coromines i el seu temps*, p. 42.

291. En aquest sentit Eulàlia Goula parla de pacte més que no pas de fusió; *El Centre Nacionalista Republicà...*, p. 253.

292. *L'Esquella de la Torratxa* (28 abril 1916), recollia a les seves pàgines la notícia de la dissolució d'un agonitzant CNR.

293. A. ROVIRA I VIRGILI, *El nacionalismo catalán...*, p. 186.

esforç defensant les seves idees benpensants i carrinclones en matèria social o religiosa. A més, hi ha en alguns elements de la UFNR, conscientment o inconscientment, una mena de «sucursalització espiritual» o, si es vol, una correspondència sentimental amb el regionalisme, una resistència a fer res que contrariés l'acció de la Lliga, mentre que els regionalistes, i sota una actitud de falsa condescendència, continuen sense pretendre altra cosa que monopolitzar el catalanisme i presentar-lo com a incompatible amb els ideals republicans.

Arrossegar tantes contradiccions i tants problemes interns no facilitarà a la UFNR la tasca de trobar un espai polític propi. El partit es troba ubicat entre dues forces cap de les quals no pot esdevenir una col·laboradora electoral en l'esforç dels nacionalistes republicans per arraconar les dues alternatives que té en els seus adversaris polítics: o bé intenta guanyar les classes populars per al catalanisme republicà d'esquerra i fa retrocedir els radicals, lluitant així cara a cara amb la Lliga; o bé intenta atreure l'electorat del regionalisme polític accentuant el seu nacionalisme. Totes dues tàctiques polítiques permetrien als nacionalistes republicans de situar-se, però es evident que la primera requereix una vigorosa política d'esquerra que la UFNR no propicia ni per la seva composició social ni per determinats aspectes de la seva constitució ideològica; i, en el cas de la segona, difícilment pot plantar cara a la Lliga perquè el perill de dretanització seria la seva destrucció. En aquestes condicions, la fragmentació de la UFNR feia molt difícil que pogués trencar el monopoli ideològic dels dos grans, raó per la qual «el resultat de la fragmentació [...] fou que l'«esquerra nacionalista» es mantingués com un autèntic «poti-poti» ideològic, que reflectia totes les opcions, adhesions, i dèries de la part més «progressista» de l'ala professional de la petita burgesia catalana».²⁹⁴ La mordaç ploma de Gabriel Alomar féu una encertada radiografia de les contradiccions que afectaven la UFNR:

294. Enric UCELAY-DA CAL, «L'Esquerra Nacionalista catalana, 1900-1931: unes reflexions», a DD. AA, *Catalanisme. Història...*, p.137.

Hem tingut d'ésser catalanistes ab prudència, republicans ab prudència [...], hem elevat l'imperi de la mitja tinta a norma cabdal de tot el nostre obrar; hem proclamat l'odi a l'estridència; l'oportunisme mée prosaic i d'ocasió ens ha dirigit; la mediocritat ha passat a ésser l'ideal dels conductors [...]. El nostre partit ha resultat un partit de centre, un segon terme de l'escala, comenci's per on se comenci [...]; el resultat d'aqueixa política és un centrisme burgès, qui no pot satisfer ni als restes del gran tradicionalisme català, sien carlins o renaixenços, ni tampoc al gran futurisme d'obriers i de radicals [...]. El fracàs de la nostra esquerra catalana és haver obrat sempre com a partit de centre sense preocupar-se d'aquesta feina que havia d'haver estat la primera de totes: atreure's a una política catalana i afirmativa la massa obrera, adoptant ab sinceritat els seus ideals, que són els de tota veritable esquerra.²⁹⁵

En qualsevol cas, però, l'abril de 1910 la UFNR és ja una realitat. I, a més, «el nacionalisme republicà tenia força i prestigi en l'opinió i comptava amb molts milers d'addictes en el cos electoral».²⁹⁶ En efecte, malgrat tot, la força potencial del partit és molt considerable, atès que recollia herències importants i contactes clau amb destacats nuclis a la ciutat de Barcelona i en nombrosos districtes catalans.

Des d'un punt de vista organitzatiu, la Comissió Executiva del partit la presidirà Josep Maria Vallès i Ribot —es tracta, però, d'una presidència més aviat honorífica per qüestions d'edat— i en ella recau la direcció efectiva del partit, mentre que Coromines i Layret figuren com a vicepresidents. Caldrà esperar a començaments de 1911 per tal que la primera Assemblea General del partit organitzi els seus organismes directors.²⁹⁷ Mentre, la UFNR es veurà obligada a actuar amb un cert aire de provisionalitat en els seus aspectes executius.

295. G. ALOMAR, *Negacions y afirmacions...*, p. 4 i 9.

296. A. ROVIRA I VIRGILI, *El nacionalismo catalán...*, p. 186.

297. Una visió general de l'organització de la UFNR —Junta Municipal, Assemblea Municipal, Consell General, Assemblea Nacional, Comitè d'Acció Central, organització del cens, centres i premsa del partit a Barcelona i comarques— a T. ROCA, *La Unión Federal Nacionalista Republicana...*, p. 34-51 i 118-124.

Les eleccions legislatives del 8 de maig de 1910

Sense gaire temps per assaborir l'èxit que ha significat per als diferents grups d'Esquerra Catalana la creació de la UFNR, el nou partit es troba davant el repte de presentar-se a unes eleccions que s'han de celebrar només un mes després de la seva irrupció en l'escenari polític català. I, certament, el moment era transcendental, ja que si bé un èxit electoral podria significar la confirmació definitiva del partit, un fracàs podria comprometre molt seriosament el futur d'una organització encara molt fràgil. No oblidem que la UFNR haurà d'afrontar aquesta primera prova electoral abans de la seva estructuració definitiva, ja que les Bases Constitutives només suposen l'acord dels tres partits respecte d'un text programàtic, però no pas l'articulació organitzativa de la UFNR. Tot i els riscos evidents, el directori del partit decidirà que cal prendre part a les eleccions, convençut com estava que a Barcelona «la candidatura dels corifeus d'en Lerroux serà segurament frenada per l'empenta esquerrana».²⁹⁸

El Govern liberal de José Canalejas fixà, prèvia dissolució de les Corts, la data de les eleccions legislatives per al 8 de maig. Les eleccions, que marquen ja de forma definitiva la data de defunció de Solidaritat Catalana, s'havien de celebrar per primer cop d'acord amb la nova llei electoral de 1907, que establia l'obligatorietat del vot i l'elecció automàtica en cas de candidatura única —el famós article 29. La llei electoral presentada pel Govern conservador i aprovada per les Corts mauristes de 1907, pretenia corregir i millorar els mecanismes del sufragi, «purificant-lo», perfeccionant la seva tècnica estadística i jurídica, preservant les garanties del ciutadà i dels diversos grups polítics. Tanmateix, la Llei de 1907 no corregia el sistema establert des de 1870 en les seves estructures fonamentals, raó per la qual la balança de partits turnants es continuarà imposant des del Govern sense grans dificultats.

298. «La lluita a Catalunya», *El Poble Català* (11 abril 1910). Malgrat les presses, els directors de la UFNR van elaborar una estratègia electoral i van publicar unes «Instruccions pera'ls interventors de l'UFNR» que podem consultar a A. PÉREZ-BASTARDAS, *Els republicans nacionalistes...*, vol. II, p. 500-502.

Diluïda la bipolarització catalans contra «no catalans», que havia caracteritzat la política barcelonina durant l'època de Solidaritat, quatre opcions concorren a les eleccions. D'una banda, hi haurà la coalició de dretes —Solidaritat Catòlica— formada pels carlins, els monàrquics conservadors i els catòlics ultramuntans del Comitè de Defensa Social. La candidatura s'erigeix en baluard de l'ordre i de la religió amb l'esperança de capitalitzar la por de certs sectors socials a una eventual repetició de l'encara recent Setmana Tràgica.

La Lliga, per la seva banda, cercarà insistentment l'entesa amb el catalanisme republicà entorn del «Programa del Tívoli» i, en no aconseguir-ho, es presentarà com l'hereva legítima d'allò que podríem anomenar essències de la personalitat catalana, segurament perquè no pot invocar ni el monopoli del conservadorisme ni el del catalanisme.²⁹⁹ El programa insisteix en la defensa de la «personalitat catalana» davant del lerrouxisme i del centralisme, que no deixen assolir les aspiracions autonòmiques expressades en el «Programa del Tívoli». La Lliga continuarà jugant la carta de l'accidentalisme polític. Per als regionalistes l'enemic a batre és la UFNR, i no és casual que sigui així, perquè el partit nacionalista republicà es proclama també defensor de l'esperit solidari, i perquè totes dues candidatures es disputen el monopoli de les reivindicacions autonomistes catalanes.

Des de la UFNR, en canvi, hom considera que el veritable adversari és la «demagògia roja», el lerrouxisme, l'actuació del qual durant la Setmana Tràgica és objecte de fortes crítiques. A més, els nacionalistes republicans el consideren un factor de perturbació aliè a la política catalana. Per tant, per a la UFNR hi havia un ordre de prioritats: calia lluitar contra el republicanisme radical i, un cop derrotat i amb l'espai polític molt més clarificat, dretes i esquerres catalanes es podrien disputar l'hegemonia política a Catalunya sense interferències foranes de cap mena. Sobre la

299. El programa polític que la Lliga presenta a les eleccions a «Manifest als ciutadans de Barcelona», *La Veu de Catalunya* (4 maig 1910); també a *Història d'una política...*, p. 135-147.

base d'aquests plantejaments, *El Poble Català* criticarà molt durament la Lliga pel fet de no complir amb «el deure de formar una dreta catalana» que, en una actuació comuna amb l'esquerra pel reconeixement de la nacionalitat catalana, aconsegueixi abatre les forces lerrouxistes.³⁰⁰

Els lerrouxistes, la quarta candidatura, estan convençuts que la veritable lluita està entaulada entre ells i la UFNR, «ese ejército bisoño, acopio de letras y de fuerzas diversas», exemple de «republicanismo ful», amb un «programa incoloro, que ni resuelve el problema político, ni el religioso ni el social».³⁰¹ Aquestes paraules són contestades des de *La Forja* —òrgan de les joventuts de la UFNR—, on es qualifica els lerrouxistes «d'homes forasters, deslligats de tot sentiment català i buits de cor, farsants de la política, explotadors del nostre poble honrat i sa, falsejadors de la Llibertat i de la Democràcia. El lerrouxisme constitueix a Barcelona un exotisme i una vivent antinòmia. Es diu revolucionari i és el mantenidor més ferm de les institucions anacròniques que ens regeixen; porta l'etiqueta de republicà i tota la seva acció va encaminada a l'afermament de la monarquia; es diu radical i conscientment per por dels seus directors, per por dels seus adeptes de bona fe inconscientment, contribueix a fer perdurables els vells anacronismes que ens malmenen; es diu internacionalista i és el defensor obligat a Catalunya d'un patriotisme inconsútil, migrat i esclavista; s'anomena pomposament obrerista i busca el seu suport en les classes conservadores i adinerades de la ciutat».³⁰²

Tot i la tendència del lerrouxisme a menysprear el catalanisme republicà com un destorb interposat enmig de la lluita entre radicals i regionalistes, en aquestes eleccions, amb l'opinió dretana dividida entre la Lliga i la coalició monarquicocatòlica, els lerrouxistes reconeixen la UFNR com l'adversari principal, com el rival per «la hegemonía y la influencia en los

300. Pere COROMINES, «Les forses electorals a Barcelona: els regionalistes», *El Poble Català* (20 abril 1910).

301. Com assenyalen *El Progreso* (4 abril 1910) i el portaveu de les joventuts radicals *La Rebeldía* (29 abril i 6 maig 1910).

302. *La Forja* (8 maig i 16 juliol 1910).

destinos del pueblo catalán»,³⁰³ raó per la qual li adrecen fortes crítiques al llarg de tota la campanya, tot recuperant l'estil i els insults d'èpoques passades: separatistes, vergonyants «repugnantes mercaderes del ideal», «pandilla de falsificadores de ideales, salteadores de la política», «saldo de retazos políticos llenos de averías de todas clases que quieren disfrazarse con la etiqueta republicana».³⁰⁴ No podem oblidar que arran de la desintegració de Solidaritat Catalana i de la fundació del Partit Republicà Radical, les relacions entre lerrouxisme i catalanisme s'havien fet més complexes i tenses. Això obeeix en part al fet que l'esquema polític anterior a Solidaritat havia estat el de lerrouxisme republicà i esquerrà contra Lliga dretana, mentre que ara l'aparició d'una tercera força —la UFNR—, força que és a la vegada republicana i catalanista, complica les coses. La vella repel·lència dels radicals davant el catalanisme conservador perd arguments —ja no poden acusar el nacionalisme de ser només de dretes—, però apareix un nou factor d'hostilitat: la competència electoral que el catalanisme republicà pugui fer al republicanisme de Lerroux, ja que en determinats aspectes ambdós es mouen en un espai reformista i petitburgès.

Coromines esdevindrà el punt de referència al llarg de tota la campanya electoral dels nacionalistes republicans. Si el binomi Cambó-Prat de la Riba representa perfectament la Lliga i si Lerroux era ell sol bona part del Partit Republicà Radical, Coromines era, el 1910, una de les màximes figures de la UFNR. I com a tal havia de ser un dels dissenyadors i el principal teòric de la campanya electoral nacionalista republicana.

El punt d'arrencada de la campanya sembla marcar-lo el míting que té lloc el 10 d'abril a l'Ateneu Catalanista de Gràcia i en el qual Coromines —com farà Lluhí i Rissech, que també pren part en l'acte— rebutja les peticions fetes per la Lliga, que demanava una coalició amb les antigues esquerres solidàries per anar contra el lerrouxisme i contra el caciquisme: «Però ¿per què si ens volen allargar a nosaltres una mà amiga continuen donant

303. Josep ULLED, «La hegemonía en Cataluña», *La Rebeldía*, 29 abril 1910.

304. *La Rebeldía* (29 abril i 6 maig 1910), *El Progreso Ilustrado* (8 maig 1910) i J. B. CULLA, *El republicanisme lerrouxista...*, p. 228-230.

l'altra als cacics?» s'interrogarà Coromines.³⁰⁵ Un dia després, el dimarts 11 d'abril, té lloc a Figueres un «grandiós míting» que és considerat per *El Poble Català* com el primer acte de la nova Unió Federal Nacionalista Republicana i que té com a objectiu presentar Joaquim Salvatella com a candidat del partit per a la circumscripció empordanesa. Tanmateix, tan important o més que la presentació de Salvatella és el discurs que hi fa Coromines i que dedica monogràficament a parlar de les relacions entre Església i Estat i que podem considerar com el programa del partit en matèria religiosa. Els republicans nacionalistes volen que les relacions jurídiques entre Església i Estat «es resolguin posant la voluntat del poble per sobre de totes les associacions religioses de la nostra pàtria». ³⁰⁶ Són partidaris també de secularitzar «el matrimoni, el registre civil i el cementiri». Ara bé, en cap d'aquestes disposicions no s'ha de veure «cap discussió metafísica de si hi ha Déu o no hi ha Déu; no és aquest el camí pel qual nosaltres anirem. Nosaltres posem la qüestió en un problema jurídic que podem legítimament trepitjar». ³⁰⁷ En un altre moment Coromines escriurà:

Tot això no té res a veure amb l'interès eclesiàstic, del qual em trobo ben separat i es pot dir que enemic. Moltes vegades es funda en una mentida, i en la seva lluita contra la ciència representa un atac contra la llibertat [...] si per cas és el clericalisme el meu enemic, perquè jo no tinc res a dir contra la religió catòlica, que és la meva. ³⁰⁸

És a dir, una cosa és la creença religiosa i una altra cosa molt diferent són les institucions encarregades de representar i difondre, sovint excedint-se, el sentiment religiós. Les joventuts de la UFNR van ser molt explícites en el número extraordinari que *La Forja* dedicarà, el 17 de novembre de 1910, a la «fauna clerical» i on es recullen afirmacions com les següents:

305. *El Poble Català* (11 abril 1910).

306. *El Poble Català* (12 abril 1910). El discurs s'ha publicat, amb el títol «Les eleccions a Diputats a Corts», a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 157-158.

307. *El Poble Català* (12 abril 1910).

308. P. COROMINES, *Obres completes*, p. 1245-1246.

El convent i la sagristia són els dos crancs malignes que a poc a poc corroeixen les entranyes de la nació i a la seva amputació hem de dirigir-nos serena o violentament. Fossin el convent, la sagristia i el confessionari llocs a on l'adoració de Déu fos l'única ocupació, nosaltres passariem callats per davant d'ells; convertits [...] en instruments, en agències de negocis materials i en pantalla de les més baixes passions i concupiscències, ens creiem en el deure ciutadà de posar-ho als ulls del poble [...]; volem arrancar al clero la tutela que exerceix sobre l'Estat i desposseir-lo de la influència que exerceix des del confessionari en el sagrat de la família [...] *La Forja* pretén presentar a la vergonya pública als que dient professar amor, escampen odi i crim; predicant renunciament, procuren enriquir-se per tots els mitjans.

Aquest radicalisme verbal era coincident en el fons amb els sentiments dels principals prohoms nacionalistes, que consideraven intolerable la intervenció de l'Església en l'educació dels infants, raó per la qual faran de la defensa de les escoles laïques un dels cavalls de batalla de la seva campanya electoral.³⁰⁹

El 17 d'abril té lloc al CNR de Sant Martí un nou míting de propaganda en el qual Coromines torna a ocupar un lloc de privilegi. En el seu discurs trobem exposades dues afirmacions que són susceptibles de ser comentades, ja que expliquen part de l'actuació futura que durà a terme la UFNR en relació amb els regionalistes i amb els lerrouxistes. Respecte als primers Coromines assenyalarà: «No ens separa d'ells ni el seu regionalisme

309. En aquest sentit, *El Poble Català* ressenya un míting de Coromines organitzat en favor de les escoles neutres on afirma: «Les escoles públiques han d'ésser lliures de tot dogma, i en l'esfera particular tots els ciutadans que eduquin els seus fills com vulguin» (18 abril i 5 maig 1910). Vegeu també «Utilidad de adoptar un ritual para la enseñanza de la moral en las escuelas» on Coromines reivindica l'establiment d'una moral cívica lliure de tota influència confessional; P. COROMINES, *Obra completa en castellano*, p. 82-84, i, en versió catalana, a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 218-221. Sobre el mateix tema Coromines dictà, l'1 de juliol de 1911, una conferència a Granollers titulada «Les escoles lliures han de ser neutres davant de tota confessió religiosa, però han de contribuir a la fortificació moral de l'home»; P. COROMINES, *De la solidaritat...*, p. 221-223, nota 50.

ni el nostre nacionalisme, allò que ens separa és el seu clericalisme i el nostre republicanisme». ³¹⁰ Coromines considerava la Lliga Regionalista com un partit espanyol «per conveniència, no per sentiment», raó per la qual la seva actuació política responia als seus interessos econòmics de grup, que necessiten del mercat espanyol per a la seva supervivència. Juntament amb aquest matís espanyolista, un clar conservadorisme i certes inclinacions clericals caracteritzarien la Lliga, en opinió de Coromines.

Respecte als republicans de Lerroux, el líder nacionalista republicà dirà que cal establir una línia divisòria amb ells, tot i que «aquesta línia divisòria jo no sé trobar-la a l'esquerra». ³¹¹ Seguidament, Coromines afirmarà que no tot el lerrouxisme és censurable ja que dintre seu també hi ha «bons catalans que encertada o erradament, quan van veure que Solidaritat es tornava conservadora i reaccionària la van abandonar per anar a eixamplar el grup que en contra d'aquella defensava la Llibertat i la República». ³¹² Coromines clourà l'acte recordant que ell no creu que el radicalisme del partit de Lerroux sigui superior al de la UFNR i que els lerrouxistes no tenen un programa definit. Pocs dies després, en un article que publicarà a *El Poble Català*, Coromines continuarà carregant fort contra els lerrouxistes:

Fora de la colònia castellana, que li dóna els seus vots, dels americans i milionaris que li faciliten diners, el partit radical reuneix una part insignificant de la classe mitjana barcelonina. La resta del partit, la immensa majoria de la seva massa són obrers que, engegats amb les

310. *El Poble Català* (17 abril 1910).

311. *Ibidem*. En els mateixos termes s'expressarà *El Poble Català*: «A nosaltres, homes d'esquerra, el lerrouxisme no pot espantar-nos per allò que té de radical, sinó per allò que aparenta d'anticatalà. Si aconseguim treure-li aquest caràcter d'oposició a les reivindicacions catalanes, en realitat no fóra res allò que ens separaria»; «Passada la batalla. L'espantall lerrouxista», *El Poble Català* (5 maig 1909). Sobre l'anticatalanisme lerrouxista vegeu J. B. CULLA, *El republicanisme lerrouxista...*, p. 96-99. Convé recordar, però, que la gran majoria dels republicans seguidors de Lerroux eren catalans i que, per tant, la catalanitat del moviment sembla més o menys evident, com han posat de manifest Joan B. Culla o Joan Lluís MARFANY, «Catalanistes i lerrouxistes», *Recerques*, núm. 29, 1994, p. 41-60.

312. *El Poble Català* (17 abril 1910).

velles formes de la política, ni fan la vida societatària que deurien, ni tenen esma per organitzar un partit obrer. No podrà formar-se a Barcelona un partit laborista com l'anglès [...], ni el socialisme prendrà influència com a corporació política, mentre persisteixi en la seva forma el partit d'en Lerroux. D'això resulta una barreja estèril de forces governamentals i revolucionàries, burgesos i treballadors, liberals i «madurs», sibarites i morts de gana. L'acció d'aquesta demagògia, organitzada sobre una base de cabdillatge personal tan humiliant com cesarista, ha de ser forçosament incoherent o negativa.³¹³

El 29 d'abril quedarà definitivament decidida la candidatura que la UFNR pensa presentar als comicis a la circumscripció de Barcelona.³¹⁴ La candidatura és la següent: Josep Maria Vallès i Ribot, Pere Coromines, Lluís de Zulueta, Carles M. Soldevila i Josep Tarruella. D'entre tots ells, Coromines és considerat per *El Poble Català* com «el *leader* del nostre moviment, l'encarnació viva de l'ànima del nostre poble, amb prou potència de cervell i prou altesa de cor per guiar Catalunya en aquesta etapa de la seva actuació».³¹⁵ Tampoc *El Diluvio*, en la seva edició del 3 de maig de 1910, estalvia lloances a la figura de Coromines:

313. Pere COROMINES, «Les forces electorals a Barcelona: els radicals», *El Poble Català* (28 abril 1910), publicat també a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 159-164.

314. *El Poble Català* (3 maig 1910). Les candidatures que la UFNR presenta a les altres circumscripcions catalanes són: (*) Laureà Miró (Sant Feliu de Llobregat); (*) Josep Zulueta (Vilafranca); Santiago Estapé (Mataró); Francesc Layret (Granollers); (*) Jaume Cruells (Sabadell); (*) Joan Moles (Lleida); (*) Felip Rodés (Balaguer); (*) Josep Llari (Tremp); (*) Joaquim Salvatella (Figueres); Josep Torras i Sampol (Torroella de Montgrí); (*) Jaume Carner (el Vendrell); (*) Joan Caballé (Gandesa); (*) Ramon Mayner (*) i Julià Nogués (ambós de Tarragona) —tots dos es desvincularan de seguida de la UFNR; i (*) Salvador Albert (la Bisbal). En qualsevol cas, la UFNR no crea una organització republicana nova a comarques, sinó que es limita a acoblar-se a l'organització ja existent, en la qual els líders locals tenen més força que el propi partit. Aquests prohoms mantindran amb el partit una relació relativament feble. Hem assenyalat amb un asterisc els candidats que obtindran l'acta de diputat. La propaganda electoral de la UFNR per a aquestes eleccions, es pot consultar a l'apèndix, document núm. 10.

315. *El Poble Català* (30 abril 1910).

Es el esforzado campeón de la democracia social y el amigo del proletariado; ¿hay que recordar su historia política?, ¿es que alguien ignora las dotes de cultura, talento e ilustración de que está poseído para que de él pueda esperarse una fructífera labor para la libertad, para Cataluña y aún para España?

El 5 de maig té lloc al Teatre de Novetats el gran míting de la UFNR. Hi prenen part tres dels cinc candidats que presenta el partit per a la circumscripció de Barcelona —Vallès i Ribot i Zulueta no hi van poder assistir, tot i que Zulueta envià una carta amb la seva intervenció. Lluís de Zulueta parla, en la seva carta, d'un socialisme que més enllà de l'àmbit econòmic es faci també extensiu a altres terrenys, «per convertir-se en un ideal total d'humanitat».³¹⁶ El que està plantejant Zulueta és fer extensiva l'educació a tota la ciutadania mitjançant la política, l'objectiu final de la qual ha de ser, precisament, l'educació del poble. La crítica de l'accidentalisme de les formes de govern és el tema sobre el qual gira la intervenció de Carles M. Soldevila. Òbviament, aquí hi ha implícit un atac a la Lliga, que s'havia caracteritzat sempre per la seva indiferència respecte al tipus de règim polític —si més no teòricament, ja que a la pràctica els regionalistes es mostren més propers a una forma de govern monàrquica que no pas republicana. Al seu torn, Josep Tarruella parlarà d'organitzar la «vida catalana», missió, és clar, que només pot dur a terme la UFNR.

En el seu parlament, Coromines presenta els eixos bàsics que marcaran l'actuació del partit al Congrés dels Diputats: la petició de derogació de la llei d'ordre públic, la demanda de reforma del Codi de Justícia Militar i la derogació de la Llei de Jurisdiccions.³¹⁷ Després d'assenyalar la importància que té per a la política catalana la constitució d'una força com la UFNR, Coromines veu en la nova formació el vehicle que millor

316. *El Poble Català* (6 maig 1910).

317. El guió autògraf del discurs del míting al Teatre de Novetats a Biblioteca de Catalunya: Fons Pere Coromines, carpeta núm. 41, vària, manuscrit 2711 (18/V), lligall, i el seu esborrany a carpeta núm. 40, discursos, manuscrit 2710 (18/IV).

pot treballar pel «triomf de les aspiracions i pel reconeixement de la nostra nacionalitat», i que millor pot comandar el procés de canvi constitucional que ha de permetre passar d'un règim monàrquic a un de republicà.³¹⁸ En opinió de Coromines, l'envergadura del canvi aconsellava que la UFNR encapçalés la reorganització de totes les forces liberals espanyoles. A banda d'aquestes excel·lències, Coromines havia assenyalat anteriorment que el partit era la garantia per a «la salvació de la democràcia catalana i l'única barricada vàlida contra l'onada revolucionària, contra el clericalisme, contra l'oligarquia governamental espanyola i contra la demagògia conservadora».³¹⁹

Un dels aspectes del discurs que millor representava els sentiments del partit en aquells moments previs a les eleccions era l'acció parlamentària que els nacionalistes republicans havien de dur a terme a Madrid i en la qual havien de quedar recollides les reivindicacions que Catalunya volia adreçar al Govern espanyol. La UFNR havia de portar al Parlament espanyol les demandes catalanes d'una major autonomia municipal i d'una reforma tributària en profunditat, que havia de començar per la supressió dels consums, «sistema cruel i inhumà perquè es basa sobre la misèria».³²⁰ Ara bé, Coromines era conscient que el centralista Estat espanyol faria molt difícil que «les aspiracions de Catalunya puguin trobar solucions jurídiques per part dels homes d'Estat».³²¹

Les últimes hores de campanya són aprofitades per la UNFR per radicalitzar els seus atacs contra els republicans radicals, mentre que la Lliga queda en un segon terme durant el tram final de la campanya nacionalista republicana. L'evidència més clara en aquest sentit ens la dona *El Poble Català*, en la seva edició del 6 de maig de 1910:

318. *El Poble Català* (6 maig 1910).

319. *El Poble Català* (8 març i 4 abril 1910).

320. Pere COROMINES, «Actualitat política», *El Poble Català* (11 març 1910).

321. *El Poble Català* (6 maig 1910).

Votar la candidatura de la Lliga o la de coalició ultramuntana es perdre'l vot. La batalla de debò ha de decidir-se entre en Lerroux y l'Esquerra Catalana. Trieu, ciutadans!

Dies abans, en un discurs al CNR de Sant Gervasi, Coromines havia manifestat:

Anem a emprendre una campanya contra el lerrouxisme com a pertorbador de la vida política barcelonesa. Una errada nacionalista el va crear, un esforç del nacionalisme l'ha de destruir.³²²

La UFNR presenta una història del lerrouxisme certament negativa i no en queden fora cap dels episodis més tèrbols que han caracteritzat el republicanisme lerrouxista des de començaments de segle. En aquest sentit, l'actuació lerrouxista amb motiu del Banquet de la Victòria l'any 1905, els diferents graus d'implicació dels lerrouxistes en diversos atemptats contra catalanistes o en l'atemptat d'Hostafranchs contra Cambó el 1907 o la vergonyosa actuació radical durant el procés contra Ferrer i Guàrdia i el seu posterior afusellament, són recordats en els diversos actes electorals que porten a terme els dirigents de la UFNR.³²³ En síntesi, els nacionalistes republicans presenten els lerrouxistes com a *no catalans*, enemics de la pàtria i de la llibertat i com a traïdors a Catalunya i a la República.

El 9 de maig, l'endemà de les eleccions, els resultats no fan més que confirmar les bones expectatives que l'Esquerra Catalana havia apuntat en les dues conteses municipals de l'any anterior. Les esperances que els directors de la UFNR havien posat en les legislatives del 8 de maig s'han

322. Biblioteca de Catalunya: Fons Pere Coromines, carpeta núm. 36, conferències, manuscrit 2702 (18/V), núm. 33.

323. Més enllà dels interessos electorals o de les opinions subjectives, l'anàlisi de les implicacions lerrouxistes en tots aquests fets la podem trobar a J. B. CULLA, *El republicanisme lerrouxista...* En relació amb el «Banquet de la Victòria», p. 137-138, en referència a l'atemptat d'Hostafranchs, p. 173-174 i pel que fa a l'actuació radical en el procés contra Ferrer, p. 205-217.

complet amb escriu. Si bé els resultats obtinguts, com havia passat el 1909, no són extraordinaris, si més no permeten un justificat optimisme i més tenint en compte que el partit s'havia fundat feia molt poc. Considerada en el conjunt dels anys 1909-1910, la trajectòria seguida per l'esquerra a Barcelona ha estat remarcable, ja que en el decurs d'aquests mesos ha pogut mantenir una destacable regularitat pel que fa al nombre de vots.

Tant des del punt de vista dels candidats triomfants —tot i que Coromines havia afirmat en un míting que «no tractem de lluitar per aquest o l'altre candidat, allò que heu de votar és la idea—»,³²⁴ com del nombre de vots obtinguts, la UFNR ha assolit un èxit. «L'esquerra és el partit català que major nombre de sufragis ha reunit», s'escriu a les planes del diari nacionalista republicà.³²⁵

Els radicals es van endur gairebé el 40% del total de sufragis, la qual cosa els permetia afirmar-se com la primera força a tots els barris excepte al centre burgès i a Gràcia-Sant Gervasi, i obtenir els cinc escons de majoria amb un avantatge de 7.000 vots sobre la UFNR, que recollia el 30% dels vots, les dues actes per a minories per a Pere Coromines i Lluís de Zulueta i, el més important, una ratificació suficient de l'opinió pública per emprendre amb moderat optimisme la seva marxa com a partit, ja que dels quaranta-quatre diputats catalans elegits en aquestes eleccions, quinze eren nacionalistes republicans, si bé la filiació no sempre estava clara: Pere Coromines i Lluís de Zulueta (UFNR, ambdós per la circumscripció de Barcelona); Jaume Cruells (UFNR, Sabadell); Laureà Miró (UFNR, Sant Feliu de Llobregat); Josep Zulueta (UFNR i també considerat republicà independent, Vilafranca del Penedès); Joaquim Salvatella (UFNR, Figueres); Salvador Albert (republicà, la Bisbal); Joan Moles (UFNR, tot i que amb el suport dels regionalistes, que no comptaren amb candidat propi; Lleida); Felip Rodés (UFNR, Balaguer); Francesc Macià (nacionalista —regionalista segons *La Veu de Catalunya*—;

324. Afirmació feta en un míting al CNR de Sant Martí; *El Poble Català* (17 abril 1910).

325. *El Poble Català* (11 maig 1910). L'anàlisi d'aquestes eleccions a E. SALVADOR (coord.), *Les eleccions legislatives i municipals...*, p. 61-63 i a A. BALCELLS, J. B. CULLA i C. MIR, *Les eleccions generals...*, p. 157-188.

les Borges Blanques); Josep Llari (UFNR, Tremp); Ramon Mayner (republicà unionista, circumscripció de Tarragona-Reus-Falset); Julià Nogués (republicà federal —aliat amb els lerrouxistes segons *La Veu de Catalunya*—; circumscripció de Tarragona-Reus-Falset); Joan Caballé (UFNR, Gandesa); i Jaume Carner (UFNR, el Vendrell).

Eleccions generals del 8 de maig. Resultats de la UFNR

<i>Districtes</i>	<i>Candidats</i>				
	* Pere Coromines Montanya	* Lluís de Zulueta Escolano	Josep M. Vallès i Ribot	Josep Tarruella	Carles M. Soldevila
I	1.091	1.080	1.078	1.070	1.066
II	2.261	2.243	2.223	2.203	2.199
III	2.005	1.976	1.957	1.948	1.922
IV	2.554	2.530	2.491	2.492	2.466
V	2.294	2.281	2.265	2.262	2.244
VI	4.159	4.118	4.086	4.029	4.003
VII	3.675	3.640	3.615	3.597	3.499
VIII	2.850	2.840	2.832	2.801	2.790
IX	1.586	1.579	1.572	1.567	1.561
X	1.202	1.191	1.173	1.180	1.166
Sarrià	151	145	155	144	143
Votació total	23.828	23.623	23.447	23.293	23.059

(*) Diputats electes.

Fonts: *Anuario estadístico de la ciudad de Barcelona. Año IX-1910*, p. 220; A. BALCELLS, J. B. CULLA i C. MIR, *Les eleccions generals...*, p. 470; *El Poble Català* (9, 10 i 13 maig 1910); *El Diluvio* (9 maig 1910).

Quant a regionalistes i dretans, malgrat haver aplegat el 20% i el 10% dels sufragis respectivament, la seva divisió els deixava sense representació parlamentària a la capital catalana, tot i que a la resta de Catalunya la Lliga ha tret vuit diputats —per cinc dels radicals i dos dels carlins. Sembla evident que la Lliga encara estava pagant la seva desafortunada actitud en la repressió que va seguir a la Setmana Tràgica. I, a la inversa, el nacionalisme republicà estava recollint molts sufragis que volien premiar l'assenyada actuació de l'Esquerra Catalana davant els mateixos fets. Fins al punt que els nacionalistes republicans afirmaven que ells eren els únics capaços de salvar el catalanisme, atès que hi havia el convenciment, entre les files nacionalistes republicanes, que el lerrouxisme havia estat el principal beneficiat per la política delatora de *La Veu de Catalunya* després de la Setmana Tràgica:

El lerrouxisme, amb tots els seus escàndols, va viure deu anys d'això. Si no arriba a ésser pels nacionalistes republicans, si tots haguéssim seguit la política de *La Veu*, probablement s'hauria produït en el cor del poble una funesta repulsió de tot sentiment catalanista.³²⁶

En aquesta conjuntura, doncs, el catalanisme d'esquerres havia d'esdevenir l'instrument per manllevar al lerrouxisme aquestes masses populars i reconduir-les cap al catalanisme.

Els resultats electorals posaven de manifest que la UFNR pot assumir ara una part del lideratge del moviment catalanista, tot i que al llarg de la campanya i immediatament després de les eleccions, el partit ha evidenciat unes preocupants contradiccions. Les circumstàncies que envoltaren la inclusió de Lluís de Zulueta en la candidatura i les valoracions que féu de la seva elecció, en són la millor prova. Recordem que en una carta que Zulueta havia adreçat a Coromines el 3 de maig, només cinc dies abans de les eleccions, el futur diputat manifestava que «se lo advertí a V. bien claramente y por anticipado. No insistan porque sería inútil [...]. No debió V. contar conmigo [...]. Si saliera elegido, no dejaría de ir a Barcelona dentro de unas

326. P. COROMINES, *Obres completes*, p. 1175-1176, nota 38.

semanas. Pero insisto en que no debo salir». Consumada, però, la seva elecció, el 9 de maig Zulueta escrivia una altra carta a Coromines en la qual li manifestava el seu disgust: «He salido detrás de V. por minoría. Me contraría de veras, personalmente, esta honra, a la que es tan difícil corresponder [...]. A V. si que le felicito, hombre heroico, capaz de salvar a un pueblo».³²⁷

El més sorprenent, però, és que també Coromines s'expressà en idèntics termes, només quatre dies després de la seva elecció com a diputat:

No m'ha donat cap alegria la meua elecció per a diputat a Corts, perquè més m'hauria estimat quedar-me a l'Ajuntament a treballar en l'obra de cultura que ja havia començat. La construcció d'un gran nombre d'escoles públiques, la institució de l'escola de franc [...], l'establiment d'una Borsa del Treball, mouen més sentimentalment la meua vocació que tot lo que pugui fer un diputat republicà a les Corts d'Espanya. Però els federals nacionalistes ho van voler, assegurant-me que el meu nom podia contribuir al millor èxit de la candidatura, i em vaig entregar.³²⁸

No calen gaires comentaris més.

Com ja havia succeït a les convocatòries electorals de 1909, en aquestes eleccions la UFNR també ha hagut d'enfrontar-se al frau electoral i al caciquisme, en especial en els districtes rurals. Per tot plegat no serà estrany trobar en *El Poble Català* cròniques en les quals es fan afirmacions del tipus «a Barcelona l'enemic és el lerrouxisme, el republicanisme demagògic i anticatalà. A les comarques l'enemic és el caciquisme i l'encasellat».³²⁹ Aquest revifament de les crítiques que els directors de la UFNR estan adreçant al caciquisme, s'explica en gran part perquè a causa de la compra de vots el conservador Jaume Alegret havia guanyat inicialment l'acta per

327. Biblioteca de Catalunya: Fons Pere Coromines - Correspondència, caixa núm. 4, carpeta núm. 6; també a P. COROMINAS, *Obra completa en castellano*, p. 358-360.

328. Pere COROMINES, «Carta a un amic que'm felicita», *El Poble Català* (12 maig 1910); també a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 164-167 i a P. COROMINES, *Apologia de Barcelona...*, p. 66-69.

329. *El Poble Català* (11 maig 1910).

la demarcació del Vendrell, en detriment del nacionalista republicà Jaume Carner. La lluita entre tots dos fou aferrissada i s'hi utilitzaren mitjans de la més pura ortodòxia caciquil; en aquest sentit, l'informe de l'Audiència Provincial —verificat arran de les denúncies presentades per Carner— constata que si Alegret pagava el vot a duro, Carner ho feia a tres pessetes, al·legant, ambdós, remuneracions en concepte de desplaçaments i despeses dels electors que havien de prendre's la molèstia de desplaçar-se per anar a votar. Sobre la base d'aquestes declaracions, el Tribunal Suprem decidí no acceptar la proclamació del candidat conservador i anul·lar l'elecció que, repetida el 4 de setembre, donà, ara sí, l'acta de diputat al polític nacionalista republicà.³³⁰ Tot i que, com acabem de veure, Carner també havia fet servir mètodes discutibles per afavorir la seva elecció.

L'ascensió de Pere Coromines al lideratge de la Unió Federal Nacionalista Republicana

Els resultats electorals del 8 de maig han estat la confirmació definitiva que la UFNR té un espai polític propi a Catalunya. L'obtenció de les dues actes per les minories a Barcelona i les obtingudes a comarques així ho confirmaven. En conseqüència, la crònica sensació de provisionalitat que havia acompanyat l'Esquerra Catalana haurà de deixar pas progressivament a una unió que ja no admet discussió: més enllà de l'aprovació d'unes bases programàtiques, la UFNR ha d'organitzar-se internament i per fer-ho cal que convoqui, gairebé amb caràcter d'urgència, una assemblea general en la qual els tres partits que formen la UFNR es dotin d'uns òrgans comuns d'actuació per donar resposta a les noves exigències a les quals ha de fer front el nacionalisme republicà després del seu èxit electoral. Tanmateix, aquesta primera Assemblea General no se celebrarà fins als dies 6, 7 i 8 de gener de 1911, és a dir, vuit mesos després de celebrades les eleccions. En

330. L'episodi a A. BALCELLS, J. B. CULLA i C. MIR, *Les eleccions generals...*, p. 184-185, i a J. M. POBLET, *Jaume Carner...*, p. 133-136.

aquesta assemblea es procedirà a la discussió de les ponències presentades, de les quals destaca la que Antoni Rovira i Virgili dedica a la relació entre la UFNR i el problema obrer. Un cop aprovades les ponències s'elegiran els òrgans del partit, formats per un Consell General de vint-i-un membres, nou per Barcelona i dotze per comarques. Per la ciutat de Barcelona van ser elegits Pere Sala, Josep Maria Vallès i Ribot, Pere Coromines, Albert Bastardas, Francesc Layret, Jaume Carner, Eusebi Corominas, Joaquim Lluhí i Rissech i Juli Marial. A partir d'aquest Consell serà elegida una Comissió Permanent més reduïda, que assumirà les funcions executives: Vallès i Ribot —president—, Carner —vicepresident—, Coromines —tresorer— i Bastardas i Layret —secretaris. En la pràctica, la direcció tendirà al triumvirat que compondran Vallès i Ribot, Coromines i Layret.

L'excessiu temps transcorregut entre les eleccions del 8 de maig i la convocatòria de la primera Assemblea General del partit és una bona mostra de les limitacions que encara condicionen el normal desenvolupament de la UFNR. Qui millor representa les contradiccions del partit és el futur home fort de la UFNR, Pere Coromines. Recordem que la seva elecció com a cap del partit fou rebuda, tant per les bases com per bona part dels principals dirigents nacionalistes republicans, amb satisfacció i obrí moltes esperances: «L'ingrés de Coromines en el nacionalisme republicà tingué el caràcter de rebuda d'un Messies», va sentenciar Rovira i Virgili.³³¹ Molt efusiu es mostrà també Lluís de Zulueta, quan el 16 de desembre de 1909 adreçarà una carta a Coromines en què li deia:

Figúrese usted la emoción con que me enteré de su entrada en la política, de su dirección de *El Poble*, de su candidatura, de su triunfo. [...] Ya está usted en camino. Espero que no le falten la voluntad ni las fuerzas. Desde que usted se ha puesto al frente de este movimiento, la izquierda tiene una seguridad y un empuje que contrastan con su desorientación e inacción pasadas.³³²

331. A. ROVIRA I VIRGILI, *El nacionalismo catalán...*, p. 257.

332. P. COROMINAS, *Obra completa en castellano*, p. 358-359.

O, poc després —23 d'abril de 1910—, quan afirmi en una altra carta: «He seguido su entrada en la vida pública, paso a paso, como cosa propia. Creo que es usted la única esperanza seria para Cataluña».³³³

Tanmateix, les expectatives que havia obert l'arribada de Coromines al capdavant de la UFNR aniran quedant decebudes quan, en el decurs dels mesos següents, es vagin fent evidents les seves limitacions com a líder polític. En aquest sentit Claudi Ametlla escriu:

Calia que Coromines acabés de conquerir el partit que teòricament dirigia, fer la unió dins la Unió, imposar-se a les capelletes; crear la disciplina i desfer els recels que cada grup alimentava envers els altres [...]. Coromines no fou l'home per a superar les circumstàncies. Desigual i incoherent, una temporada creia que la massa del partit eren els menestrals, i aleshores els seus discursos conservadorejaven, i una altra que eren els obrers, i aleshores esquerranejaven. Un dia de compromís feia un pèssim parlament, i l'endemà en un casinet de barriada, engegava el sermó de la muntanya. D'aquí aquí es feia fonedís deu o dotze dies, pres per algun treball literari o alguna lectura exòtica; d'aquí aquí desplegava una gran activitat. [...] Coromines mancà de la gran condició dels caps: l'autoritat [...]. No és que de vegades no manifestés un gran urc, o que no sabés engegar a passeig un home o una comissió, o no tragués de tant en tant un reny ple de gallardia; ni que fos un feble o un home per a ésser manat. Al contrari, era un autoritari i un rebel per naturalesa. Però no s'ho administrava bé, com no administrava el temps, l'energia, l'oratoria, el talent i tantes altres dots extraordinàries, amb les quals van ésser generosos els mateixos déus que li escatimaven el sentit de la mesura, de l'oportunitat, de la realitat, de la crítica i de la santa continuïtat quotidiana en la mateixa obra.³³⁴

Tot i això no ens hem d'oblidar, però, que Coromines té unes innegables virtuts com a dirigent polític, com s'encarrega de recordar el seu bon amic Josep Pous i Pagès:

333. *Ibidem*, p. 359.

334. C. AMETLLA, *Memòries polítiques...*, p. 285-286.

Tenia el posat exterior del conductor de multituds, l'eloqüència fogosa, cordial i vivent, la simpatia personal, qualitat no pas imprescindible [...] però sí coadjuvant, l'entusiasme comunicatiu, el talent periodístic, el temperament polèmic. La seva llegenda d'antic lluitador, víctima d'un sentència iniqua, el feia ben vist de la massa republicana: el seu amor a Catalunya, expressat públicament en repetides ocasions, l'acostava a la menestralia catalanista. L'èxit de *La Vida Austera* [...] li donava un escreix de popularitat.³³⁵

En qualsevol cas, malgrat les expectatives que generà l'arribada de Coromines a la direcció de la UFNR, aviat es veié que la percepció que els altres, i segurament ell també, s'havien fet de les seves qualitats com a líder polític havia sigut excessivament optimista: «Hi hagué una general i profunda equivocació a l'apreciar les qualitats i el talent de Pere Coromines» escriurà Rovira i Virgili.³³⁶ Coromines no era un polític a l'estil d'un Francesc Cambó o d'un Alejandro Lerroux, per posar només dos exemples. Certament, reunia en la seva persona moltes qualitats heterogènies; així, les seves aficions l'havien portat a la filosofia moral (només cal llegir *La Vida Austera*), a l'administració municipal, a la política, als estudis financers, a la literatura, a l'advocacia o al periodisme. Tanmateix, no ens atreviríem a qualificar taxativament Coromines ni d'escriptor, ni de funcionari, ni de financer, ni d'advocat, ni de periodista, ni de polític. A més, ell mateix havia confessat en una carta datada el juny de 1898 i que adreçarà al director d'*El Diluvio*:

Cuando estuve en Barcelona hace algunos días, ya manifesté a cuantos me hablaron de elecciones que mis ideas no me permitían aceptar el cargo de diputado. No puedo ni quiero ser representante de nadie. [...] No quiero ser político ni aceptar ningún cargo como tal, porque no he nacido para eso.³³⁷

335. J. Pous i Pagès, *Pere Coromines i el seu temps*, p. 22.

336. A. Rovira i Virgili, *El nacionalismo catalán...*, p. 258.

337. P. Corominas, *Obra completa en castellano*, p. 321.

Un altre factor que ens ajuda a entendre el perquè de la irregular actuació política de Coromines, és el seu caràcter canviant. Se l'acusa de ser massa imaginatiu —«la seva imaginació, fèrtil i desordenada, ofega en ell l'acció»—³³⁸ i de deixar-se endur pels seus estats d'ànim, els quals el farien concebre grans projectes polítics, per oblidar-los totalment l'endemà. S'ha assenyalat també la seva manca de clarividència, tant en l'apreciació dels fets com dels homes. Així, la seva visió de la realitat apareix molt condicionada pel seu subjectivisme, com es lamenta Rovira i Virgili:

Somnia despert. Ni tan sols se n'adona de la seva situació, ni del concepte que d'ell tenen els que l'envolten. Se l'ha pogut dir que viu fora del temps i de l'espai, entre les boires de les seves idees confuses.³³⁹

Ara bé, dit això cal advertir que no podem caure en la simplificació —seria un gravíssim error— de considerar Coromines com el responsable únic, ni principal, dels fracassos de la UFNR, els quals responen a causes molt més profundes que de cap manera són responsabilitat de l'actuació del màxim dirigent del partit. Voldríem cloure aquestes reflexions citant un dels coetanis de Coromines, Amadeu Hurtado, que sintetitza en un encertat paràgraf bona part de les contradiccions que caracteritzen el lideratge polític de Coromines:

Coromines acabava d'arribar a la quarantena i s'havia tornat ja un home obès, de pell esblanqueïda i de formes rodones de buròcrata sedentari que el feien calmos i reflexiu, sense cap rastre dels atreviments de la seva joventut. Però la trava principal per a una acció sostinguda era que cap de les pròpies activitats no la considerava prou important com a objecte de la vida. Ésser polític de primera el complaïa si al mateix temps podia obtenir la fama de gran economista i financer que havia aspirat a fer-se des del seu lloc a l'Ajuntament i si podia guanyar-se el renom d'un

338. A. ROVIRA I VIRGILI, *El nacionalismo catalán...*, p. 258. Pous i Pagès qualifica Coromines «de magnífic projectista i pèssim executor»; *Pere Coromines i el seu temps*, p. 29.

339. A. ROVIRA I VIRGILI, *El nacionalismo catalán...*, p. 258.

dels primers escriptors de la Catalunya de l'època, amb una producció literària abundosa, des de la novel·la fins a l'assaig filosòfic. Eren molt difícils de conciliar tantes ambicions alhora, i era natural que fos el partit el qui primer se'n ressentís; però si Coromines hagués estat més diligent i menys preocupat per les seves altres afeccions, la sort del partit hauria estat la mateixa.³⁴⁰

Un partit, la Unió Federal Nacionalista Republicana, que malgrat tot està cridat a ser un dels actors principals en l'escenari polític barceloní i català entre els anys 1910 i 1914.

340. A. HURTADO, *Quarants anys d'advocat...*, vol. I, p. 177-178.

Conclusions

Els anys 1909 i 1910 són clau en el panorama sociopolític català, en el sentit que en el decurs d'aquests mesos assistirem a una redefinició de les estratègies de la Lliga, que continua el procés de dretanització iniciat per Prat de la Riba d'ençà de 1901, i a una consolidació del Partit Republicà Radical, que accentua el seu esquerranisme. I és a partir d'aquests dos fets que s'ha d'entendre la formació de la UFNR. És a dir, en una Catalunya molt bipolaritzada políticament, els republicans solidaris creuen que una opció de centreesquerra pot tenir un espai polític propi. Però serà precisament aquesta bipolaritat tan marcada la que impossibilitarà, en bona mesura, que cap força política que no s'identifiqui plenament o amb el catalanisme conservador (Lliga) o amb l'esquerranisme espanyolista (Partit Republicà Radical) tingui possibilitats reals d'accedir a qualsevol plataforma institucional a Barcelona —Diputació, en mans de la Lliga, o Ajuntament, sota control dels lerrouxistes— des de la qual portar a la pràctica el seu programa polític. Sense el control de cap plataforma de poder, sense un electorat propi i amb uns líders poc professionalitzats i caracteritzats, en general, per una indefinició política i per una evident inhibició de les tasques directives de partit, el futur polític del CNR, primer i, després, de la UFNR serà problemàtic.

A aquestes dificultats que entrebanquen l'actuació del nacionalisme republicà, caldrà afegir encara les conseqüències del canvi del sistema de partits que s'està produint a Catalunya els anys 1909-1910. Si la Lliga i el Partit Republicà Radical van saber adaptar-se a una nova realitat política, que en bona part havien ajudat a provocar, en canvi el nacionalisme

republicà no va saber com adequar els seus mètodes i les seves estructures polítiques al nou marc sociopolític que la crisi de la Restauració havia inaugurat al Principat.

¿Quines van ser les causes dels successius fracassos de l'esquerra catalanista? Per respondre a aquesta qüestió cal començar amb una constatació: aquesta formació política no va tenir una base popular, ni influència dins els sindicats obrers i no va oferir als treballadors un programa prou clar de transformació social. La majoria dels dirigents del catalanisme d'esquerres foren intel·lectuals i professionals —advocats, periodistes, escriptors— que, amb molt poques excepcions, no volien convertir-se en polítics professionals. A més, els seus programes polítics eren plens dels clàssics tòpics d'un tebi reformisme i del republicanisme petitburgès del final del segle XIX. Malgrat la incorporació d'aspectes més avançats i fins i tot esquerranistes, la seva proposta política no podia mobilitzar les classes populars catalanes.

Les nacionalistes republicanes van ser unes formacions més influïdes pel radicalisme petitburgès que no pas pel socialisme. Per als sindicalistes, les d'Esquerra Catalana eren unes organitzacions burgeses, gens revolucionàries, amb alguns dirigents ben intencionats i honestos però poca cosa més. Així, sense un espai polític clar, atès que la classe mitjana encara confiava en la Lliga, el republicanisme catalanista no pogué sostreure la direcció del moviment nacional de mans de la burgesia, ni pogué fer interessar els treballadors en el seu projecte reformista. I és que la contradicció era evident: el republicanisme catalanista no podia pretendre canalitzar les aspiracions de la classe obrera industrial, mentre actués més còmodament entre la menestralia o els professionals liberals.

Tanmateix, si es vol fer una correcta valoració de la tasca duta a terme pel republicanisme catalanista, hom ha d'inserir-la dins d'un procés general i més ampli, tot analitzant l'actuació del nacionalisme republicà com una fase més del llarg procés encaminat a integrar la societat catalana, per damunt de les diferències de classe, en una mateixa aspiració patriòtica. I analitzades les coses des d'aquesta perspectiva, erraria qui pensés que l'actuació de Pere Coromines i del republicanisme catalanista fou intranscendent. El propòsit de crear un catalanisme liberal, que permetés sumar les masses populars

a les reivindicacions patriòtiques catalanes, no reeixí aleshores perquè, segurament, no era el moment encara per a la seva realització, com apunta Enric Ucelay-Da Cal:

El fracàs de les formes nacionalista-republicanes inicials, com UFNR, es veia retrospectivament com el fruit d'un intent prematur de portar el catalanisme a les masses quan aquestes no estaven preparades. Sense estructuració sindical, amb una dreta catalanista i un radicalisme demagògic com a única esquerra real, era natural que el tímid liberalisme reformista dels catalanistes republicans no tingués un ressò sostingut.³⁴¹

Ni les altres forces polítiques ni la realitat sociopolítica catalana, i espanyola, no feien possible aquest acostament i aquesta simbiosi entre els interessos del catalanisme —encara amb l'etiqueta de conservador, clerical i reaccionari—, i de la nombrosa massa obrera barcelonina. Aquest primerenc intent, però, tot i el seu *fracàs*, serà el punt d'arrencada del procés que, culminat el 1931, permetrà el trencament de la incomunicació i l'acostament entre els sectors populars i el catalanisme polític. I Pere Coromines fou un dels homes més convençuts de la viabilitat i de la necessitat d'aquest acostament. I a aquest convenciment respon, precisament, la seva actuació pública durant els anys 1909 i 1910.

Pel que fa a Coromines, cal assenyalar que al llarg de la seva trajectòria política sempre va militar a l'esquerra —des de l'idealisme anarquista dels anys de joventut fins al liberalisme republicà, catalanista i laïcitzant posterior—, i que tindrà un paper central en la tasca de vertebració del nacionalisme republicà i de la seva principal força política, la UFNR, esdevinguda l'intent més reeixit fins al 1931 per bastir un partit nacionalista, republicà i progressista.

¿Quines són les característiques del pensament polític de Coromines? Durant la seva etapa de joventut ja començà a teoritzar sobre la pàtria, tot revaloritzant els sentiments d'identitat col·lectiva dels individus i defensant

341. E. UCELAY-DA CAL, *La Catalunya populista...*, p. 89.

—des d'una òptica federal— les petites comunitats enfront dels estats centralitzats. Posteriorment, a partir de la conjuntura finisecular, Coromines començarà a perfilar la definició de conceptes com nació o estat:

Así como una nación es lo que es, un ser real existente y vivo, algo propio para ser objeto de estudio en una historia natural, el Estado es un ordenamiento jurídico, un escalonamiento jerárquico de normas, todas las cuales definen lo que debe ser. [...] Así, pues, como la nación es una realidad que existe por sí misma, el Estado es una concepción vigente. El Estado puede variar grandemente en su contenido, puede dividirse en varios Estados, como de varios Estados puede hacerse uno. [...] Pero una nación es un todo que se da tal como es en la realidad, y así subsiste durante siglos, con levísimas diferencias limítrofes, sin que aumente o disminuya, aunque el Estado que la contiene aumente o disminuya; pues todo se reducirá a que ese Estado comprenda no una nación, sino dos o tres, o parte de otra o de otras naciones.³⁴²

Al llarg de la seva trajectòria política, hi ha tres aspectes fonamentals en el pensament de Coromines. En primer lloc, la seva relació amb la tradició federal. Coromines considerava el federalisme pimargallià com un producte de la política catalana del vuit-cents. I, com a projecte català, condemnat a fracassar en el seu intent de fer-se present arreu de l'Estat. Coromines admirava els vells líders federals, si bé era conscient que el seu era un projecte polític caduc i obsolet a la Catalunya de començaments del segle xx. L'alternativa proposada pel dirigent nacionalista republicà partirà de l'esforç per deixar enrere les velles i retòriques fórmules pactistes de Francesc Pi i Margall, per cercar en el fet nacional català la saba que donaria vida al nou federalisme nacionalista.

342. P. COROMINES, «Honeste opinión sobre el nacionalismo catalán», p. 299. Per a les reflexions de Coromines sobre el fet nacional —no només el català—, vegeu el pròleg que escriu per a Antoni ROVIRA I VIRGILI, *Història dels moviments nacionalistes*, Barcelona, Societat Catalana d'Edicions, 1912-1914, p. XI-XIV. L'any 2008 el llibre ha estat reeditat per l'editorial Base; el pròleg de Coromines a les p. 9-19. També a P. COROMINES, *De la Solidaritat...*, p. 249-259.

El segon tret a remarcar constitueix una constant en el seu pensament. Coromines és un home convençut que viu en una època canviant, que afavoreix el progrés i la modificació de les estructures socials i polítiques. El canvi, però, s'havia de fer legalment, per via democràtica, transformant progressivament el marc jurídic que l'havia de fer possible.

I, en tercer lloc, Coromines va entendre l'acció política —una acció que tenia com a fita última la consecució de la llibertat per a Catalunya— com una pràctica presidida per l'ideal. I, d'acord amb aquest postulat, va integrar com un element preferencial de la seva presència pública l'esforç per la cultura i l'educació política, convençut que el civisme era la clau de volta que permetria obrir les portes d'un futur lliure per a Catalunya.

APÈNDIX DOCUMENTAL

Document núm. 1

«Presentació», *El Poble Català*, 12 de novembre de 1904

Nacionalistes de Catalunya, venim a combatre lleialment per l'autonomia del nostre poble ab tota l'amplitud que li facin possible i útil els temps presents i les circumstàncies a venir. En l'acció autònoma de Catalunya fundem l'esperança del seu progrés i engrandiment civilitzador, que no pot donar-li per si el decaigut Estat centralitzat que ens regeix.

No anem a representar dintre del periodisme catalanista un grup social més o menys lligat ab ell per les seves aspiracions. Igual afectuós interès ens inspiren tots els que integren la nostra societat (i més, si cap, els que sentin les nostres idees) i vivament desitgem la llur harmonia. No és, aquesta manifestació, en nosaltres, ardit d'atracció, ni dissimulament d'intencions per lligar a la causa de la nostra terra altres idees socials o fer-ne'n llur instrument, per altes que elles sien. Respon a un sentiment viu d'harmonia lleial, innat en nosaltres, inspirat en l'amor a Catalunya i en la consciència de la necessitat que ella té de l'acció unida de tots els seus; sentiment tant més lliure en la seva acció en quant, personalment, cada u dels que emprenem el present periòdic, ni per altres idees ni per altres interessos està lligat a cap dels grups en lluita social dintre de la nostra terra.

Tal volta és convenient que una part dels catalanistes, els que més afinitat hi sentin i més disposició hi tinguin, segueixin i tractin d'atraure'ns determinats grups socials, no prou decidits per a les aspiracions nostres; però de cap manera podem els més de nosaltres decantar-nos del camí, ni que fos per tota una classe social, si això fos necessari.

La nostra causa és la de tot un poble: sota l'ampla bandera de la pàtria hi caben i hi han d'ésser lleialment admeses totes les opinions honradament professades d'ordre moral i sobre formes de govern, i ab equitat atesos tots els interessos de totes les classes socials.

Partidaris de la integritat del programa catalanista, respectem però diferim d'aquells dels seus partidaris que, limitant-se a la seva propaganda, no creuen arribada l'hora de l'acció política immediata. Ab ells estarem cordialment units per les nostres aspiracions, però creiem que, els que hem sigut portats per les circumstàncies a la direcció de l'opinió pública, no sols hem de marcar-li orientacions generals per al pervindre, sinó que, en les èpoques crítiques que travessem no devem abandonar-la vacil·lant en la inacció, i en cada punt i en cada assumpte és menester marcar-li criteri i dirigir l'exercici de la seva força, ja que contínuament amenacen imminents perills i moments peremptoris en què pot ésser imprescindible fer a Catalunya una acció decisiva, i cal posar-nos en situació d'exercitar-la.

Els nostres ideals ens posen enfront dels poders públics de l'Estat espanyol. La prèvia i fonamental condició d'harmonia entre nosaltres, els catalans, i les institucions i els governants de l'Estat, monàrquics o republicans, ha d'ésser el reconeixement i la lliure acció de la personalitat de Catalunya, ab els medis segurs i recursos propis i necessaris per al seu progrés i engrandiment. D'altra manera no hi cap avinença.

Afeccions personals, conveniències i interessos del moment, de classe, privats o d'aparent ordre social o moral, han pogut portar, i fer semblar políticament útils, benvolences més o menys passatgeres ab els poders centralitzats. Cal no oblidar que un sistema políticament destinat a desaparèixer per la seva conformació de vida impossible i pels seus vicis incurables, no és pas convenient anar-lo entretenant. Cal no oblidar tampoc que no es deu fiar ab intencions, suposades, efímeres i incertes, que no es manifestin per fets positius i concrets; sinó, l'escarment ve molt aviat.

L'abandonar-se inconsiderablement a benvolences d'aquesta mena no més per afinitats personals o d'escola ab els contraris, o per adhesió a institucions de mera forma, ha sigut causa de nous desmembraments de les facultats de la pàtria: elles són esquer de privades i pertorbadores ambi-

cions i ocasió de desviar-se voluntats no prou afermades, de desenganys de persones i de justificat apartament o refredament del públic.

A totes les anteriors consideracions, i a la necessitat portada per llur oblit, respon la sortida del nostre periòdic.

Catalans i fills de la nostra època, venerem la nostra història: no la volem fer tornar enrere, sinó continuar-la en les condicions que ens porta al temps modern, i en previsió del venidor: acceptem les institucions socials i les garanties de la personalitat humana proclamades pels pobles més avançats i no defugim cap de les diverses formes de govern per aquests adoptades.

Convençuts que no hi ha independència ni felicitat possible per als pobles moderns en la pobresa i en el desordre, sense extensa cultura i treball assidus, hem de dirigir els nostres esforços, no ja a conservar per a Catalunya la seva actual posició, sinó a portar-la avant i apoiar resoltament tota empresa capaç d'engrandir-la en cultura i en riquesa.

Respectuosos ab la consciència i ab l'honra de propis i adversaris, ens inspirarem sempre en ample esperit de tolerància i combatrem pels nostres ideals ferma però lleialment i ab la creença que ens és pròpia, apartant-nos de tot personalisme. Preferim abandonar una discussió si aquesta s'ha de convertir en cas d'ofenses personals que res de bo ha de portar als ideals nostres.

Tots els que anem a escriure aquesta publicació som coneguts en les lluites periòdiques. Al reprendre ara de nou la tasca, oferim lleial i afectuosa cooperació als nostres antics companys i afins d'idees, i salutem ab la consideració a cada u deguda, als que per temibles contraris ha d'ésser en la premsa els nostres forçosos adversaris.

Document núm. 2

Estatuts del Centre Nacionalista Republicà

TÍTOL PRIMER. OBJECTE

Art. 1.- El Centre Nacionalista Republicà té per objecte la consecució de l'Autonomia de Catalunya dins l'Estat espanyol, i la propagació dels ideals de la democràcia republicana.

CONSTITUCIÓ

Art. 2.- L'Associació es compondrà de socis residents a la ciutat de Barcelona i de corresponsals en les demés poblacions catalanes i de fora de Catalunya, que podran agrupar-se si es considera convenient.

TÍTOL SEGON. JUNTA DIRECTIVA

Art. 3.- Representarà la Societat una Junta Directiva composta de 21 individus, nomenats en Assemblea general de socis.

La mateixa Junta elegirà de son si un President, dos Vicepresidents, un Tresorer i dos Secretaris.

Art. 4.- Cada any es renovarà la meitat de la Junta Directiva. La primera renovació afectarà els onze membres designats per la sort; la segona, els altres deu; les successives, els individus que portin dos anys de càrrec.

Les vacants que es produeixin s'ompliran ab motiu de la primera Assemblea general, ordinària o extraordinària, que tingui lloc. Si les vacants són de deu o més membres, imposaran la convocatòria d'una Assemblea general per l'elecció corresponent.

Art. 5.- Serà funció del President: a) Representar la directiva; b) Convocar i presidir tant la Junta Directiva com l'Assemblea de socis; c) Vetllar pel compliment i execució dels acords de la directiva i de les Assemblees generals.

Els Vicepresidents substituiran el President en cas d'absència, malaltia, mort i dimissió.

El Tresorer cuidarà de la recaptació de quotes, del pago de les atencions generals i de la custòdia dels sobrants que es produeixin.

Els Secretaris tindran al seu càrrec la documentació de la Societat i les actes de les reunions i assemblees.

Els altres individus de la directiva podran tenir funcions encomanades per aquesta. A l'objecte de simplificar la seva gestió podrà la Junta Directiva delegar en tres o cinc membres l'administració interior de la Societat.

Art. 6.- La directiva tindrà les reunions que ella mateixa fixi i les demés que convoqui el President. Podrà prendre i executar els acords que judiqui adequats a l'objecte social, atenent-se sempre als presents estatuts i a les resolucions de les Assemblees. També podrà refusar l'ingrés o admissió de socis en el Centre i el nomenament de corresponsals i acordar l'expulsió i baixa dels socis que pertorbin greument la cooperació dels individus de la Societat o els actes i fins d'aquesta.

Podrà la Junta aplicar els fons socials als fins que es proposa l'Associació.

Art. 7.- Estaran a les ordes de la directiva tots els empleats que nomeni per a la realització dels treballs que els fins socials exigeixin.

TÍTOL TERCER. SOCIS

Art. 8.- Per ésser soci es precis: primer, tenir més de setze anys; segon, demanar l'ingrés o admissió en la Societat ab proposta subscripta a més de dos socis; tercer, l'acceptació per la Junta Directiva; quart, pagar puntualment la quota adequada.

Art. 9.- Els socis que siguin obrers o dependents de poc sou o estudiants, i els corresponsals de què parla l'article segon, pagaran cada any

12 pessetes. Els altres socis pagaran al seu albir 36 a 60 pessetes també anyals. El pago es farà afectiu en la forma i temps que disposi la Junta Directiva.

La Societat podrà arbitrar fondos per altres medis lícits com són publicacions, funcions públiques i altres semblants.

Art. 10.- Seran iguals en drets i devers tots els socis admesos.

Art. 11.- Seran donats de baixa els socis que pertorbin greument la vida i els actes de la Societat, contrariïn l'objecte d'aquesta o estiguin en descobert per raó de quotes.

L'acord d'expulsió d'un soci per la Junta Directiva haurà d'ésser ratificat en la primera Assemblea que se celebri i en la qual el soci expulsat tindrà el dret de defensar-se.

TÍTOL QUART. ASSEMBLEES GENERALS

Art. 12.- El Centre Nacionalista Republicà es reunirà en Assemblea general de socis ordinària o extraordinària. Serà ordinària l'Assemblea que haurà de tenir lloc el mes de desembre de cada any per a la renovació de la meitat de la Junta Directiva i l'aprovació de comptes de l'exercici corrent. Serà extraordinària en els demés casos.

Art. 13.- Se celebrarà l'Assemblea extraordinària: primer, quan ho acordi la Junta Directiva; segon, quan deguin nomenar-se deu o més membres de la directiva per cobrir vacants, si no està pròxima la celebració de una Assemblea ordinària; tercer, quan ho demanin per escrit la quinta part del nombre de socis.

Estarà cenyida a l'objecte que la motivi i serà convocada ab vuit dies d'anticipació, lo mateix que la ordinària.

Art. 14.- Presidirà i dirigirà els debats de les Assemblees el President de la Junta Directiva o el Vicepresident que el substitueixi. L'assistiran per a aixecar l'acta els dos secretaris de la directiva.

Art. 15.- Les discussions tindran lloc ab dos torns en contra i dos en pro, aquests sols possibles si els primers es fan efectius. Es podrà rectificar una sola vegada. Per a recollir al·lusions serà concedida la paraula ab dret a una rectificació.

Si la presidència creu convenient ampliar la discussió ab nous torns o segones rectificacions, ho sotmetrà a l'Assemblea per a què decideixi.

Art. 16.- Si es presenten en una deliberació proposicions incidentals o prèvies que no siguin de mer orde, es discutiran i votaran ab suspensió del debat pendent. L'apoiarà breument l'autor o un dels autors, aplicant lo disposat en l'article anterior.

Les proposicions i qüestions d'orde les resoldrà la Presidència.

Art. 17.- Les votacions seran secretes sempre que es tracti de nomenament i qualificació de persones; nominals, quan ho demanin dotze socis presents; ordinàries, en els demés casos.

Art. 18.- Les Assemblees generals se celebraran qualsevuga que sigui el nombre de socis que hi concorrin. Constituirà acord ferm lo que voti la majoria absoluta dels socis presents, tots els quals tindran vot i veu, sense poder ostentar alienes representacions.

TÍTOL CINQUÈ. DISSOLUCIÓ

Art. 19.- Per a què pugui acordar-se la dissolució de la Societat serà precís que no hi hagi vint o més socis que no vulguin continuar-la.

Art. 20.- L'efectivitat de la dissolució tindrà efecte en els temes i les persones que l'Assemblea general corresponent institueixi i nomeni.

Art. 21.- Els fons socials, en cas de dissolució, seran aplicats a l'obra de cultura catalana que estimi convenient la comissió liquidadora.

CENTRE NACIONALISTA REPUBLICÀ.

Estatuts, Barcelona, Tipografia de Serra Germans i Russell, 1907.

Document núm. 3

Orientacions polítiques y socials del Centre Nacionalista Republicà, discurs pronunciat per Don Jaume Carner la vetlla del 26 de janer de 1907, en la sessió inaugural d'aquesta entitat, Barcelona, Societat Cooperativa Obrera Impremta Comunal, 1907

Senyors:

Vinc a complir l'encàrrec que m'ha fet la Junta Directiva que haveu escollit per a dirigir la nostra Associació, d'explicar als nostres conciutadans lo que és, lo que representa, lo que significa el Centre Nacionalista Republicà en la vida política de Catalunya. I al complir, senyors, aquest encàrrec, jo tinc l'esperança que més eloqüents que les meves paraules i vostres propòsits, hauran d'ésser els actes en què anirem exterioritzant els pensaments i sentiments de nostra col·lectivitat, i tinc també la seguretat que haurem sempre d'inspirar-nos en l'amor a Catalunya, mare de les generacions de catalans que han sigut i de les que seran la manifestació viva de la pàtria nostra.

Dificultats de la nostra obra

Nosaltres, senyors, al crear aquesta institució havem contret una grossa responsabilitat de la qual havem de tenir perfecta consciència, així com dels

obstacles i dificultats que haurem de vèncer si volem conduir l'acció en bé de Catalunya, aplegant-nos en una organització vigorosa tots els nacionalistes demòcrates i republicans.

El primer d'aquests obstacles, la primera d'aquestes dificultats sorgeix del fet que el naixement de la nostra Associació, fins per sobre de la nostra voluntat, ve a constituir un problema de reorganització de les forces del catalanisme que alguns podran o voldran veure com pertorbador. I l'altre obstacle, l'altra dificultat, molt més grossa que aqueixa, es troba en el sediment que han deixat en nostra terra les lluites polítiques que aquests últims anys han enverinat l'ambient de Catalunya. S'han volgut emprar com en lletres de foc en la consciència dels catalans dues idees que són tan malvades com falses: s'ha predicat a les multituds que els catalanistes érem uns reaccionaris, enemics de totes les llibertats modernes, i per altra part s'ha volgut fer creure a les gentes que ésser republicà i demòcrata era quasi bé igual que company del motí; que republicans i demòcrates eren desarrelats sense consciència, enemics de Catalunya i de totes les verdares llibertats.

Aquest divorci que s'ha volgut establir entre Catalunya i la democràcia republicana, divorci quals conseqüències trigaran molt encara a esborrar-se, és necessari, absolutament necessari que desaparegui si volem que aconseguixin realitat hermosa els somnis de llibertat que omplen l'ànima de tants catalans.

I, com ho farem, senyors, per a vèncer aquests obstacles, per a vèncer aquestes dificultats que es presenten davant de la nostra obra?

Per a donar resposta a aquesta pregunta jo tinc necessitat de dir-vos quines són les causes concretes que han produït el naixement de la nostra Associació, quina és la nostra orientació fonamental, quines relacions guardarem ab les demés entitats autonomistes, i quin és nostre criteri respecte alguns problemes importants.

Evolució del catalanisme

El fet que al nom de la nostra entitat, tan suggestiu, que és com un programa compendiat, hi hagin acudit en pocs dies més de 900 ciutadans, és, senyors, un signe, una revelació que aquest Centre, que aquesta obra té arrels fondes en l'estat polític de Catalunya.

El Centre Nacionalista Republicà és el producte de dos factors; és el resultat de dues corrents; nascuda la una en el si del desenrotllament, de l'evolució natural del nacionalisme català, i nascuda l'altra en l'ambient, en l'estat general de l'opinió de Catalunya.

Quan el Catalanisme hagué formulat ses reivindicacions polítiques en les seves Assemblees, es va trobar ab un problema gran i difícil de resoldre: era el problema de si els catalanistes haviem de baixar a les lluites polítiques, que, com sabeu vosaltres, són lluites per a obtenir el govern del poble. I ab motiu de la resolució d'aquest problema el catalanisme s'escindí, va partir-se en dos criteris: el dels partidaris de l'acció política i el dels refractaris a aquesta acció: però lo mateix els uns que els altres, lo mateix els refractaris a l'acció política que els partidaris d'aquesta acció, pensaven i creien que dintre de llurs respectives Associacions hi cabien homes de tots els pensaments i de totes les orientacions respecte d'una pila de problemes de la vida; i succeia, senyors, que dintre de les mateixes Associacions, dintre dels mateixos organismes es reunien i aplegaven republicans i monàrquics, demòcrates i autoritaris, lliberals i conservadors.

Però va ocórrer, senyors, una cosa que ben reflexionat era absolutament inevitable que succeís. Era impossible que un bloc important que es llença a la lluita política; que aplega gent per a portar-la als combats provocant la creació d'exèrcits enemics; que crea diaris i periòdics que cada dia tenen de donar opinió i criteri sobre fets polítics i socials; que elegeix diputats i regidors que tenen de parlar i votar en les assemblees; no era possible que d'una manera indefnida i per molt temps restés aquest bloc indiferent sens manifestar opinió ni criteri respecte problemes importantíssims de la vida que són objecte de preocupacions i polèmiques en el llibre, en el periòdic, en la conversa diària, problemes que agiten i trasbalsen la consciència de

les multituds. I lo que no podia ésser no va ésser. El conglomerat de forces que havia portat el Catalanisme a l'acció política en els seus periòdics, en les seves Associacions, prengué una tonalitat, un color, una modalitat, i la consciència pública considerà definitivament format i constituït el bloc conservador del nacionalisme català.

I com que, senyors, les coses són com són, prescindint de les paraules ab què es vesteixen, format el bloc conservador del nacionalisme català, era impossible que quedessin fora d'aqueix gran moviment tota aquesta munió de gent que són demòcrates, republicans i nacionalistes. I aquestes gentes, aquesta quantitat immensa de catalans que sentien glatir en son cor lo mateix que l'amor a Catalunya l'amor a la democràcia i a la llibertat, tenien necessàriament d'aplegar-se, tenien de formar, com han format, el bloc del nacionalisme demòcrata republicà.

La crisi del monarquisme a Catalunya

Però jo us he dit que el nostre Centre era també fill d'un estat general de l'opinió de Catalunya. I tinc de recórrer i de posar a la vostra consideració aquest fet.

Aquí s'ha dit, senyors, sentenciosament, s'ha dit com l'última paraula de la ciència i doctrina política, que el problema de les formes de govern era un problema indiferent, era un problema que només preocupa els pobles dèbils, els pobles decadents.

Jo dec manifestar-vos que no tinc aquestes afirmacions per enterament certes, com tampoc crec certa aquella afirmació que es llança a les multituds: que l'adveniment de la República significa el regnat de totes les felicitats.

Jo ja sé, i tots vosaltres sabeu, que el problema de les formes de govern, com tots els problemes de forma, no enclou per si mateix cap solució. Jo també sé, com sabeu vosaltres, que ahir, com avui, hi ha pobles ben regits i mal regits, ben administrats i mal administrats ab forma de govern monàrquica i ab forma republicana; jo sé, com vosaltres sabeu, que ahir

i fins avui hi ha hagut Repúbliques democràtiques, oligàrquiques i fins teocràtiques. Però aquestes afirmacions merament doctrinals no plantegen el problema de la forma de govern en son aspecte concret i interessant en l'ordre polític del país. El problema de la forma de govern en son aspecte estricte i pràcticament polític és aquest: donat un poble determinat en un moment de la seva història; donades les necessitats nacionals, les necessitats i problemes que aqueix poble té de resoldre; donada la encarnació que en aqueix poble trobi la monarquia, és convenient o no és convenient per a satisfer aquelles necessitats nacionals, per a resoldre aquells problemes, el mantenir o canviar la institució?

Aquest es el problema verament polític. Els pobles anglès i alemany ben segur que no es preocupen gaire d'aquest problema de la forma de govern. Però del mateix modo que jo estic convençut d'aquesta afirmació, també estic perfectament convençut que el dia que els fos necessari per a satisfer necessitats o resoldre els seus problemes nacionals, canviarien ab una tranquil·litat olímpica la seva forma de govern. Nosaltres, senyors, els catalans, en aquells segles en què ens regíem per nosaltres mateixos, en què nosaltres mateixos ens donàvem les institucions polítiques i públiques, teníem una monarquia que s'ha dit que més que monarquia era una República ab presidència hereditària. Les altres formes posteriors, la monarquia absoluta i constitucional són per nosaltres formes forasteres que ens han sigut importades a casa nostra per aquells que mai han tingut comunió espiritual ab el nostre poble. Però a les causes velles i fondes que expliquen, que donen a entendre l'estat dels sentiments monàrquics en el nostre poble, s'hi ha d'afegir la falta absoluta de tota confiança que els catalans tenim que aquests partits de la monarquia centralitzada i burocràtica, únics de qual responsabilitat puc parlar, puguin ni vulguin resoldre els problemes que tenim plantejats a Catalunya i que és absolutament necessari resolguem si és que volem viure dintre la civilització. Totes les gents que treballen i constitueixen el nervi del país, fins els que actualment viuen allunyats de la política, ab tot i que s'ha fet lo necessari perquè avorrissin per desordenades les aspiracions republicanes, cada dia ab més resolució concentren l'esperança en la constitució ordenada i reflexivament d'una República que

s'aixequi sobre la federació i autonomia de tots els pobles d'Espanya i que ens permeti fer a nosaltres, d'una manera definitiva, franca via pels camins del progrés i de la civilització.

Nacionalisme-democràcia-república

Nostra afirmació fonamental, la Comissió de govern interior de nostra casa ha tingut l'encert de gravar-la en el lema que es llegeix en aquest frontal: Nacionalisme, Democràcia, República.

Som en primer terme nacionalistes, perquè creiem, perquè estem fermament convençuts que els grans corrents del món, els grans corrents de la vida i la Història, per a encarnar en nosaltres han de trobar fortament constituïda nostra personalitat política i social. Nosaltres volem que totes aquelles condicions que són necessàries, indispensables, per a què siguem amos i senyors de nostra vida intel·lectual, moral, social, política i econòmica, les tingui el poble català. I aquestes condicions volem que siguin totes aquelles que ha proclamat el catalanisme en les seves Assemblees i totes les que els fets i circumstàncies de l'avenir facin necessàries per a nostre desenrotllament.

Som demòcrates perquè estem convençuts que els drets individuals que són conquesta de la civilització moderna estan definitivament incorporats a la vida de la humanitat i són absolutament necessaris per a què les societats humanes facin son natural camí.

Som republicans no solament perquè la forma de govern republicana és la que avui pot emmotllar millor els nostres sentiments tradicionals, sinó perquè ella és la que pot realitzar els ideals de llibertat i de justícia, la que ens pot permetre a tots els catalans una vida on tinguin plena realització nostres aspiracions nacionalistes i democràtiques.

Però, és que, senyors, el fet de nostres afirmacions republicanes, el fet de que els nacionalistes republicans ens haguem vingut a acoblar en aquesta organització, vol dir que posem un problema previ a nostre nacionalisme? Vol dir, el fet de constituir aquesta organització, que nosaltres volem privar

a Catalunya que pugui obtenir satisfacció a ses reivindicacions dels partits de la monarquia?

Ah, senyors! Per a què en lo successiu, almenys en termes de bona fe, no puguin fer-se aquestes afirmacions, jo us declaro que nosaltres no posem cap problema previ a les reivindicacions nacionalistes, i que en avant com fins ara tothom podrà sense cap espera treballar per a aquestes reivindicacions. I sigui qui sigui el que ho faci, tindrà nostra ajuda i cooperació. Però nosaltres no volem que en nom de Catalunya es reivindiqui sinó lo que és comú a la Catalunya de tots els catalans, i al mateix temps nosaltres prometem que mai voldrem monopolitzar els sentiments nacionalistes en benefici de les nostres reivindicacions democràtiques i republicanes. Lo mateix que fins ara els nacionalistes de diferents conviccions treballàvem dintre de les mateixes col·lectivitats, seguirem treballant cada qual dintre de la seva respectiva; així no haurem de callar cap ideal, farem feina més aprofitada.

Relacions ab els nacionalistes i autonomistes

En aquestes darreres paraules que acabo de dir, quasi bé resulta expressat quin serà nostre criteri, el criteri que haurà de regular nostres relacions ab les demés entitats nacionalistes i autonomistes. Ab totes elles, ab totes estem disposats a fer d'una manera permanent o transitòria obra de conjunt, ab tal que no se'ns exigeixi que abdiquem de nostres ideals.

Ara ens trobem conformes ab aquest moviment de la Solidaritat catalana. Tinguérem la sort que en un moment donat es produís aquest estat sentimental provocat per fets que feren moure a l'uníson en certs moments el cor dels catalans. Estarem dintre de la Solidaritat: però nosaltres no entenem la Solidaritat com un partit polític; no, dintre de la Solidaritat nosaltres guardem les nostres conviccions i respectem les particulars conviccions dels altres. Si per qualsevulla causa, raó o motiu, la conjunció de Solidaritat actual en un moment determinat es destriés, nosaltres l'endemà estaríem disposats a fer-ne una altra, perquè entenem que la solidaritat dels catalans és molt anterior a l'any passat, té ses arrels en els segles i en la història i es

produirà en lo successiu quantes vegades siguin necessàries per a mantenir ben viva, ben ferma, ben enèrgica, la reivindicació de la personalitat de Catalunya.

Després de parlar-vos en general del criteri de nostres relacions ab les demés entitats nacionalistes i autonomistes, jo tinc de dir especialment algunes paraules respecte a les nostres relacions ab la Unió Catalanista. Ja que això ha sigut objecte de converses i comentaris, hi ha absoluta necessitat que jo presenti en aquest punt ben clar el nostre pensament per a què sigui també ben clar el sentit de la nostra actitud.

Creada, senyors, la Unió Catalanista en els moments de la formalització dogmàtica i sentimental de les reivindicacions polítiques del Catalanisme, dintre d'aquell criteri que fins ara, com vos deia, havia estat general que cabien dintre dels mateixos organismes els homes de diferents ideals, fou sempre més o menys refractaria a l'acció política. Fora de la Unió Catalanista va formar-se, com tots sabeu, el bloc conservador nacionalista català, i nosaltres, al venir a la vida, ens hem trobat, ab relació a la Unió Catalanista, ab aquest problema: si entrem a la Unió Catalanista, una de dues: o bé tenim d'abdicar del nostre criteri d'homogeneïtat dels organismes catalanistes de que ara vos parlava, en qual cas és molt possible que no ens seguissin molts dels que han acudit a la crida de nostra obra, o ens veiem precisats, al mateix moment d'entrar a la Unió Catalanista, a treballar per a convertir la vella entitat en una organització de nacionalistes demòcrates i republicans. Mes, es dirà, per què no hem de treballar conjuntament ab els demés nacionalistes, per què no anem a una organització que, deixant a cada una de les entitats lo que sigui especial de ses idees, ordeni l'obra nacionalista?

Jo haig de respondre que, per a dur a cap aquesta idea, fa mesos que el president de la Unió Catalanista ens congregava en una sèrie de reunions a les quals hi havia representants dels federalistes de Catalunya, de Catalunya Federal, la Lliga Regionalista i elements addictes a la política que aleshores representava en la premsa *El Poble Català*. Tinguérem durant alguns mesos diverses reunions, al fi de les quals el representant de la Lliga Regionalista va entendre que, existint el moviment de Solidaritat catalana, no creia la entitat

que representava convenient concórrer a una assemblea de tots els nacionalistes, de la qual resultés una acció de conjunt del nacionalisme català.

Nosaltres, ab els federals i els de Catalunya Federal, estàvem disposats a concórrer a l'assemblea, prescindint de la Lliga Regionalista. Però advertírem ab tota lleialtat a la Unió Catalanista, que si acudíem a l'assemblea els allí congregats, lo que hauria resultat d'aquesta hauria sigut només la Unió de les esquerres nacionalistes. Per aquest motiu se suspengueren els treballs.

Ara tinc de fer una aclaració que molt especialment m'ha encarregat que fes la Junta directiva de la nostra Associació.

Nosaltres no tenim autoritat per a senyalar cap orientació a la Unió Catalanista; però ja conservi aquesta sa actual significació, ja es transformi en un organisme d'acció social i persisteixi en la idea d'anar a l'assemblea, nosaltres que en aquestes circumstàncies no creiem convenient ni per a la vella entitat catalanista ni per a nosaltres la formalitat de la adhesió, però que entenem que sobre les fórmules hi ha els actes, nosaltres declarem de la manera més solemnia que estem disposats a treballar al costat de l'antiga institució per tot lo que sigui reivindicació de la personalitat de Catalunya. I sempre, en qualsevol moment que per conseqüència de les circumstàncies la dreta nacionalista estigui disposada a anar a una assemblea de la qual en resulti aqueixa conjunció, és segur que no ha de faltar-hi el nostre concurs.

Problema religiós

Sempre seguint els encàrrecs que m'ha fet la Junta Directiva de la nostra Associació, jo tinc de parlar-vos ara de dos problemes: del religiós i del social.

M'ha fet la Junta l'encàrrec que us parlés d'aquests problemes per dues raons: la primera, perquè el criteri respecte d'aquests dos problemes és potser el que marca d'una manera més clara les orientacions de les agrupacions polítiques, i en segon lloc, perquè el silenci respecte d'aquests dos problemes i respecte de la forma de govern ha sigut el blanc dels atacs contra el Catalanisme.

Parlem, doncs, del problema religiós. Tothom reconeix que el problema religiós en son aspecte individual és un problema íntim, de la pròpia consciència, a la qual no es poden imposar conviccions ab violència.

Però els homes, senyors, no viuen isolats; els homes se congreguen, s'ajunten, formen nacions, formen Estats. Per altra part, les creences no queden recloses en l'interior de les consciències, sinó que s'exterioritzen, es manifesten, es propaguen, formen organitzacions, formen esglésies. I d'això en surten relacions entre la societat civil i les esglésies, relacions que donen naixement, que donen lloc a la política religiosa, que fa segles que esta plantejada en el món, que ha ocasionat guerres sagnants, i respecte de la qual s'han escrit centenars de volums i que fins avui és un dels problemes més importants en els Estats moderns. I parlar d'aquest problema sempre perillós, sempre delicat, té entre nosaltres extraordinàries dificultats.

Per una part certes gents tenen en aquest país la desaprensió de convertir un problema tan seriosament delicat, tan transcendental com el de les relacions entre les esglésies i l'Estat, en un problema de lluita política, en un problema de banderia i cabdillatge. I per altra part, n'hi ha que creuen que l'única política possible en aquest problema és el guardar silenci, el no parlar-ne, com si les dificultats desapareguessin tancant els ulls per a no veure-les i com si no fos cent vegades millor pensar solucions que siguin justes i encertades que no deixar que rodolin a l'atzar les passions, preparant per a qualsevol dia solucions impensades i mal fetes.

Parlem d'aquest problema; però parlem-ne ab serenitat i enteniment.

El problema religiós, senyors, en el món antic fou primer un problema de la família, després fou un problema de la ciutat: el dret sagrat formava part del Dret públic. Quan ve el Cristianisme, es constitueix una Església separada de l'Estat i en el curs del temps s'han anat establint diferents formes de relacions entre les esglésies i l'Estat.

El nord-americà Felip Schaff, volent precisar, volent caracteritzar ab tota netedat el sistema de relacions entre les esglésies i l'Estat, de què la República americana és un bell exemple, acudeix al sistema de comparacions del criteri ab que resol el problema aquell gran poble ab els demés sistemes que s'han desenrotllat en el curs de l'Historia.

El nostre sistema —diu— no és el sistema dels primers sigles del Cristianisme, en què la religió era prohibida i perseguida. No és tampoc el sistema del control jeràrquic de l'Església sobre l'Estat, que donà lloc al poder sacerdotal, el sistema del poder indirecte de Suárez i Belarmino, que encara sostenen els ultramuntans. Ni és el sistema del control de l'Estat sobre l'Església, que es diu sistema d'Església d'Estat, que és el sistema de Rússia i dels estats protestants. Ni és tampoc el sistema de la tolerància que s'inicia a Alemanya ab el tractat de Westfàlia en 1648, que després s'introdueix en les nacions llatines i que és el que encara tenim a Espanya, puix l'estableix la Constitució vigent de l'Estat espanyol.

No és tampoc, diu l'escriptor nord-americà, el nostre sistema de relacions entre l'Església i l'Estat el que patrocinen certes escoles falsament demòcrates que obliden que la llibertat és una força positiva regulada per la llei, i no una força negativa pariona del desenfrè i la llicència. El sistema americà es funda en el respecte per a totes les esglésies, i el sistema de la falsa democràcia es funda en la persecució d'aquestes.

Però és clar, senyors, que el saber el modo com han resolt aquest problema altres pobles del món, no és més que un dato per a la resolució del problema.

Tampoc aquest problema, com els altres polítics i socials, es pot resoldre per simple instint d'imitació. Els polítics tenen la missió d'agafar de l'ideal que els pensadors elaboren en els llibres aquella quantitat que en cada moment de la vida és adaptable a la realitat. No podem seguir sempre el vol dels ideòlegs i pensadors que obliden moltes vegades les condicions de la realitat.

Posem l'atenció en les condicions reals d'aquest problema a Espanya.

D'entre les condicions reals d'aquest problema a Espanya, n'hi ha una, senyors, que apareix ab una força, ab un relleu que resulta preponderant.

La societat civil en aquest país és d'una flaquedat, d'una debilitat veraderament imponderable. La societat civil d'Espanya no ha pogut constituir els organismes d'acció social més elementals, més indispensables per a viure la vida civilitzada. Salvat lo que havem fet els catalans i algun esforç isolat; no ha pogut conquerir de les bandes polítiques la representació del poble en el Parlament. Malgrat estar reconeguda per la llei. Les dues fun-

cions socials més sana i fortament constituïdores de tota la vida civil, que són l'ensenyança i la justícia, han sigut tocadés de la maleïda malalta del funcionarisme burocràtic.

I aquesta societat civil tan dèbil, s'ha trobat davant d'una societat perfectament organitzada, l'Església, que per medi d'un nombre cada dia més gros d'associacions ha vingut ab èxit creixent exercint i invadint funcions socials com l'ensenyança, la beneficència i moltes altres, alienes a la vida pròpiament religiosa.

Un altre fet també és necessari recollir. La legalitat actual és, com vos deia, que la constitució de l'Estat estableix com religió oficial la catòlica ab tolerància de cultes i les relacions entre l'Estat i l'Església estan pactades en el Concordat, que no sempre s'ha complert. Però al costat de les condicions legals del problema, les condicions reals del mateix són que hi ha una massa d'homes creients, sincers; hi ha una part de classes conservadores que defensen la religió com un instrument de conservació de l'orde social; hi ha una altra part del poble que viu indiferent i apartat de les pràctiques religioses, i, finalment, una altra que pensa i sent apassionaments anticlericals.

Vet aquí, dibuixades, en les poques paraules que puc dedicar a l'estudi d'aquest problema, l'estat d'esperit dels ciutadans en el problema religiós.

I quin és el criteri que nosaltres adoptem per a la seva solució?

Afirmem-ho, senyors, resoltament. Nostre criteri és el de llibertat; nosaltres proclamem la llibertat de tots els homes i de tots els ciutadans i el dret que sigui respectat el santuari de la seva consciència. Nosaltres volem que l'Església catòlica i totes les esglésies i totes les confessions religioses siguin respectades en la llibertat dels seus moviments sense ingerència de l'Estat mentre no es moguin dels seus fins estrictament religiosos. Nosaltres proclamem el dret i el dever de l'Estat, de conservar i garantir aquesta llibertat mantenint a les associacions religioses dintre del compliment dels seus fins. Però si les institucions religioses volen exercir funcions socials com l'ensenyança, la beneficència o altres, tenen de subjectar-se a la llei comú.

Ja veieu nostra orientació sense eufemismes, franca, noble i obertament. Anem ab ella, tan pausadament com sia precís, però ab tanta fermesa com sigui necessari, cap a la independència, cap a la separació de l'Església i l'Estat.

A l'emprendre aquest camí, donem plena seguretat, plena confiança als esperits senzillament religiosos, que cap atemptat ni cap violència serà exercida a la santa llibertat de la seva consciència i no els confondrem ab els ultramuntans que fa poc temps plantejaven el problema en aqueixos termes: o ultramuntanisme o anarquia.

Als ultramuntans contestem-los posant-los-hi davant dels ulls un fet que és més eloqüent que mil discursos. Cridem la seva atenció sobre els pobles capdavanters del món que han arribat al més alt grau de la cultura humana; aqueixos pobles que es diuen Estats Units, Anglaterra, Suïssa, i no en citem d'altres per a què no es discuteixi sa real i esplèndida grandesa.

Aquests pobles verdaderament lliures, verdaderament cultes i civilitzats, estan igualment apartats d'aquells dos termes de la fatídica profecia.

I al recordar aquests pobles, no fem com fan a vegades els ultramuntans que invoquen les dites d'alguna pensadora d'aquests països o citen fets isolats, sinó que recordem d'ells el sant i enlairat esperit de llibertat; fem que aquest esperit de llibertat vingui a nosaltres, eduquem-nos-hi, fem que entri en nostres lleis, en nostres costums, en nostres institucions, en nostra vida, per a què aquesta llibertat, neta de tota intolerància i fanatisme, sigui la que un dia resolgui d'un modo definitiu aquest problema de les relacions de l'Església i l'Estat que durant els segles ha pertorbat les consciències de tantes generacions.

Problema social

Parlem ara, senyors, d'un altre problema que com l'anterior té el privilegi de sol·licitar l'atenció de la multitud: em refereixo al problema social, que millor es podria anomenar problema obrer o del món modern.

Respecte d'aquest problema tenim de fer algunes prèvies declaracions que fins exigeix ja, en els temps que correm, la honradesa política.

Fa més d'un segle que per homes de totes les doctrines i de totes les escoles, ab més o menys bona fe, es ve tractant als obrers per un procediment que jo en diria dels vidres de color. Els posen davant dels ulls el vidre

que més convé al sociòleg o polític que predica, i així és clar que l'obrer veu els problemes, no com li convenen a ell, sinó com convé al que li posa el vidre davant. És el sistema d'atraure les masses obreres. Així ha resultat que sobretot en els països llatins, les masses obreres han fet marrada, perquè han sigut distretes dels seus propis interessos.

Jo crec que als obrers no tenim de distreure'ls, no tenim d'apartar-los del seu propi camí. Nosaltres tenim de dir-los que el seu camí com a homes de classe, com a obrers, és reunir-se en organitzacions exclusivament professionals per a defensar els seus interessos, per a sostenir les seves reivindicacions. És precis que els obrers no permetin que les seves organitzacions, exclusivament professionals, sien malmenades en nom de doctrinarismes socials o d'interessos polítics.

La historia del moviment obrer ensenya que quant a organització i a tàctica, la classe obrera catalana està avui igual o potser pitjor de com estava la d'Anglaterra setanta o vuitanta anys enrere.

També allí les organitzacions obreres, més que tals, eren aglomeracions variables d'individus que no tenien perfecta consciència de la seva missió Colectiva. Creixien ab una agitació i es desfeien al perdre's una vaga. Es llançaven sense preparació ni reflexió a les lluites. Passaven sobtadament d'unes violències imponderables a uns renunciaments incomprensibles. Acceptaven com aquí els més impetuosos i cridaners en comptes de deixar-se portar pels més serens, reflexius i més identificats ab l'esperit de classe.

Avui a Anglaterra formen els obrers organitzacions i federacions formidables. Són dirigides per homes de cultura social, vertaders professionals, sortits de la mateixa classe obrera, que ab coneixements tècnics guien reflexiva i ordenadament la seva acció. Les associacions obreres no es deixen desviar per doctrinarismes socials ni polítics. Recullen recursos formidables i es llancen a la lluita quan tenen raonables probabilitats d'èxit. Avui allí aquesta lluita és una lluita sistemàtica, una lluita moderna.

Aquest exemple deuen imitar-lo les nostres classes obreres, puix aquesta tàctica ha portat grans avantatges als seus més afortunats companys d'altres països.

Però vosaltres direu: És que els obrers no han d'intervenir en la política? És que les organitzacions polítiques, els partits polítics no tenen cap missió en la resolució del problema social?

Contestem ben clarament aquestes preguntes per a què no resulti que es doni a les paraules anteriors una equivocada i fins contrària interpretació.

Jo crec que els obrers, a més d'ésser homes de sa professió i de sa classe, són també ciutadans, i com a tals tenen un interès tan viu com els altres ciutadans en els problemes de la vida política. Considereu qualsevol problema d'economia, dret o administració i veureu tot seguit com afecta extraordinàriament la classe obrera.

Del mateix modo que els obrers com a tals deuen formar part de les organitzacions obreres, deuen com a ciutadans ajudar els partits quals opinions comparteixin. Mentre les organitzacions obreres deuen reunir els obrers prescindint d'opinions polítiques, els organismes polítics deuen ésser comunions d'ideals prescindint de les diferents professions.

No deu ésser lícit que les reivindicacions professionals siguin pertorbades per conveniències polítiques, ni és convenient que cap agrupació política vulgui monopolitzar les aspiracions obreres.

És que els partits i organitzacions polítiques no deuen tenir criteri ni orientació en matèria social? Els partits i agrupacions polítiques no sols poden tenir, sinó que no poden deixar de tenir orientació i criteri en matèria social, perquè els que no tenen cap orientació renovadora volen la conservació de tot lo actual.

És, senyors, necessari reconèixer que les condicions econòmiques i socials dels pobles són molt més fixes, més permanents, més lentament modificables que les condicions polítiques. El Dret civil i l'Economia social duen un compàs de vida molt més pausat que l'organització política.

No són, emperò, immodificables. El règim contra-actual, l'organització familiar, el règim successori, han vingut seguint i indubtablement continuaran el curs de la seva evolució de manera que els pobles que no estan momificats desenrotllaran els tresors de vida nova que porten els sers vius ab aquella pausa majestuosa ab que la humanitat va caminant cap a son progrés.

La lluita clàssica entre individualistes i socialistes va avançant reposadament cap a solucions sintètiques.

És innegable que en la consciència pública, i fins en els homes de l'escola individualista, la concepció de la riquesa va prenent un sentit social i col·lectiu. És indubtable que masses de valors i de riqueses seran organitzades per a complir funcions socials. Els municipis, com va ja succeint en un país tan individualista com Anglaterra, caminen cap a la municipalització de serveis, deixant-nos observar com el Municipi pot ésser instrument de socialització més apte que l'Estat. També el cooperativisme, el sindicalisme, en sos variats aspectes, són corrents de socialització del temps present.

Més aquests corrents de socialització, segons comencen a reconèixer homes eminents d'escoles socialistes, no arribaran segurament a esborrar el concepte fonamental de l'Economia social, segons el qual en lo econòmic, com en lo social, l'individu deurà suportar les conseqüències de les seves accions, sense que l'acció individual pugui quedar absorbida per la col·lectivitat.

I la missió de l'Estat, quina és?

La missió de l'Estat és fer justícia. Té de realitzar el dret. Té de vetllar per la seguretat, la higiene i la vida dels treballadors, té de regular el contracte del treball, té d'encarrilar una sèrie d'institucions que constituïran el dret civil de demà, el dret social privat, de què parlava el malaguanyat Cimbali, que les renovacions del món modern fan necessari.

Campanyes sobre punts concrets

Si els obrers com a tals deuen mantenir-se en les seves organitzacions professionals, si com a ciutadans poden ingressar en els partits on els cridin sos respectius ideals, i si els partits polítics tenen orientacions en matèria social, quin deu ésser el punt de conjunció, el punt de contacte, el punt d'acció comú a fer pels organismes obrers i els partits polítics que en matèria social sostinguin ideals de renovació?

El sentit realista i positivista del segle que comencem ha de determinar, ha de senyalar una nova tàctica que ha d'ésser el punt de conjunció entre les organitzacions obreres i els partits polítics en matèria social reformadors.

Aquesta tàctica, que jo crec que serà la de les lluites futures, es la tàctica dels punts o problemes concrets. Es funda en una reflexió extraordinàriament senzilla. Dos homes estan conformes en resoldre en un determinat sentit un problema de la vida, i discrepen en cent problemes diferents. Aquests dos homes poden ajuntar-se per a treballar la solució del problema en què pensen igual.

Quan hagin desaparegut una sèrie de prejudicis respecte a les organitzacions actuals de partits i doctrines i les lluites apassionades que ens embolcallen, aquesta tàctica de la resolució de punts concrets obtindrà una força i una eficàcia social que podrà desenrotllar-se en el curs del segle que som.

Voleu que us doni algun exemple de lo que podrà constituir l'objecte d'aquesta tàctica? Lo que vaig a dir no és cap programa, és un exemple sobre dos punts, com podria indicar-ne respecte molts altres problemes.

Suposem que en nostra ciutat una gran massa de la classe obrera pensa i pensen també moltes col·lectivitats polítiques que és de necessitat, de conveniència i de justícia social l'aconseguir que tots els treballadors obtinguin un dia de descans setmanal. Per què totes les corporacions obreres, i els organismes polítics que hi siguin conformes no es poden ajuntar per buscar la solució d'aquest problema concret?

Un altre exemple. Suposem que un dia una corporació científica o política aixeca la bandera de provocar una reforma en el règim successori en el sentit que els que moren sense testament ni descendents, ni ascendents, ni col·laterals dintre el quart grau, en comptes de passar les herències com disposa la llei a parents molt llunyans que molt sovint no tenen vincles de relació ni d'afecte ab el difunt, passin a institucions municipals encarregades de funcions d'educació i d'instrucció popular. Vet aquí un problema concret que podria ajuntar moltes forces polítiques i socials.

Podria així continuar citant-vos exemples de punts concrets que signifiquen i orienten reformes socials importantíssimes que senyalen un

vastíssim camp d'acció comú i la conjunció de les organitzacions obreres i els partits d'ideals reformadors.

Vet aquí indicat el nostre sentit en el problema social. Aquestes orientacions alguns les consideraran extraordinàriament modestes, potser altres les consideraran atrevides.

Nosaltres sols devem aspirar que es considerin senzillament honrades i proclamades, no per afalagar a la classe obrera, sinó com a expressió de la nostra voluntat d'ajudar-la a la consecució del seu benestar.

Les pertorbacions de la ciutat

Parlem ara d'un altre problema, encara que sigui ab poques paraules, puix ens preocupa fonament a tots.

Sembla que un conjunt de causes misterioses estan conjurades per a destruir la capital dels catalans. Fa una pila d'anys que venen succeintse fets que no tinc necessitat de recordar, perquè, desgraciadament, tots els tenim en el cap y en el cor.

Aquests fets són únics en el món; però es que, senyors, també es única en el món la posició de la nostra ciutat.

Una ciutat de 600.000 ànimes ab la vida intensament industrial y mercantil, com Barcelona, es un organisme extraordinàriament complex y delicat. Del mateix modo que en un d'aquests poderosos organismes industrials, una gran fàbrica, un gran taller, sense una organització perfecta y acabada, sense un ajustatge complet de tots els organismes que allí funcionen s'ha de produir necessàriament un cataclisme, així mateix y en proporció extraordinàriament creixent en una gran ciutat, que es un organisme delicadíssim, si totes les funcions socials no estan ben organitzades, desde les més íntimes y d'acció llunyana y lenta com la educació fins a la més immediata de l'organització de la vigilància, es inevitable que es produeixin conseqüències horriblement deplorables.

Els catalans havem aplegat en aquesta plana les nostres cases, fàbriques, tallers, mostrant una acció individual intensa. Però l'organisme públic no

correspon a l'acció individual. No havem pogut els catalans constituir la nostra vida pública, perquè a nosaltres no ens han deixat constituir-la y l'Estat no ha sabut ni pogut constituir-la. Aquesta es la causa fonda y principal de la qual es una manifestació trista y tràgica l'estat de pertorbació que s'ha fet crònic a la nostra ciutat.

Potser alguns esperits maliciosos creuran que aquestes paraules són inspirades en el desitg d'aprofitar circumstàncies tristíssimes en benefici dels propis ideals polítics.

A tots els homes reflexius jo els demano que estudiïn serena y imparcialment el problema, puix estic segur que arribaran a la mateixa conclusió.

Y no podem deixar d'expressar el nostre convenciment, que fondísimament tenim, de que si'ns diguessin que organisessim la nostra vida pública nosaltres mateixos, pensem que podriem curar la ferida fonda de nostra ciutat desgraciada y hermosa.

Sens perjudici, doncs, d'exigir la resolució immediata del problema de la seguretat y de la vigilància, el modo més segur de curar les pertorbacions de la ciutat es treballar perquè quant abans conquistem el dret de que pugui la ciutat ésser governada pels seus propis ciutadans.

Tàctica política

Vet aquí, senyors, nostres orientacions.

Potser cada u de vosaltres individualment no estarà conforme ab algunes de les meves afirmacions; però tingueu en compte que la vida col·lectiva exigeix això. Jo he procurat sols expressar la voluntat col·lectiva de la nostra entitat.

Resulta d'aquestes orientacions que estem en el clos del nacionalisme català orientats obertament cap a solucions de llibertat i volem inspirar a nostre poble la confiança que sempre i en totes les circumstàncies sabrem impedir que el govern de les coses nostres passi alternativament de la demagògia blanca a la demagògia roja.

Quant a la tàctica, seguirem, senyors, la que sigui més adequada, més convenient en cada circumstància. Hem de tenir el convenciment que, en

política, la inacció és dolenta i perillosa; que el procediment evolutiu és indubtablement el de més segurs resultats, perquè ensenya la Història que les solucions de violència sols donen resultats quan vénen preparades per una elaboració llarga i madura.

Estem disposats a ajudar al plantejament de les reformes que signifiquin tornar a Catalunya les reivindicacions que ella reclama; però sempre conservarem la nostra organització nacionalista i catalana, sense abdicar dels principis fonamentals de la nostra institució.

Com veieu, la nostra feina és alta i generosa. Havem creat un organisme que vol treballar per la pàtria i per la llibertat: volem realitzar el somni d'una Catalunya autònoma, democràtica, lliure, civilitzada; pensem en una Catalunya venidora que sigui digna de la que fou mestressa de sos mars, però ben digna de figurar al costat dels pobles més lliures de la terra.

Treballem tots, nacionalistes, lliberals, demòcrates i republicans en aquesta obra: posem-hi el nostre cor i el nostre entusiasme; però posem-hi també el nostre seny i així estarem ben segurs que farem una obra profitosa.

Document núm. 4

Carta d'Ildefons Sunyol a Jaume Carner en la qual li exposa el seu parer sobre les dificultats d'actuació del nacionalisme republicà

20 de juliol de 1908

Veig que estàs molt preocupat pel pervindre de l'esquerra catalanista, i ho comprenc. Realment, la seva situació actual és ben dolenta. Per mi, el que jo em negui a fer política activa, i el que tu et sentis inclinat, si no a fer el mateix, almenys, per ara, a abandonar la direcció política del Centre (CNR) no empitjorarà gens la situació de les esquerres, perquè el seu mal no és degut a deficiències ni a defectes dels homes que hi són al davant, com creuen molts, sinó a causes més fondes.

Ja saps que en tornar de Madrid, l'octubre passat, vaig donar una nota pessimista, que tu lamentaves, i amb tu quasi bé tots els nostres amics. Sostenia jo, llavors, la impotència de l'esquerra per a dirigir la política catalana a Madrid, i la necessitat que fes feina aquí per a reconstituir-se i fer-se forta. Doncs bé; avui, no sols segueixo creient en la dita impotència, que s'ha anat demostrant cada dia més en el terreny dels fets, sinó que començo a dubtar que sigui possible que en les circumstàncies actuals l'esquerra s'organitzi.

Fixa't bé. La política de la Lliga ha estat constantment la següent: sostenir amb tots els tons, en el seu periòdic, en mítings, en conferències, en discursos, que al catalanisme li són indiferents les formes de govern i les doctrines polítiques. Fer, sense dir-ho, i fins negant-ho, política declaradament conservadora. Afirmar que els que discrepen d'ells, això és, els que volen

ésser catalanistes i a més liberals i republicans, els que volen preocupar-se dels altres problemes polítics i socials, són dissidents. Recordat bé que aquesta és la paraula que ens aplica «sempre» La Veu quan parla de nosaltres.

Els únics que poden ésser liberals, i republicans, i tenir idees en altres ordres de la política, són els que no es declaren catalanistes. Aquests, o sigui els republicans de la Unió i els federals, no són dissidents.

Aquesta idea l'han infiltrat fonament i hàbilment en la consciència pública. Fins els de la Unió Catalanista la tenen.

Això produeix un resultat per als catalanistes de l'esquerra, i un altre per als republicans i federals no catalanistes. Si aquells no accentuen el seu sentit d'esquerra, són inútils i impotents, gairebé ridículs; si l'accentuen, separant-se, naturalment, de la política de la Lliga, són dissidents abominables. Els republicans i federals, per a separar-se dels lerrouxistes i per por que es rompi la Solidaritat, es posen inconscientment a les ordres dels homes de la Lliga. A aquests els reconeixen el dret (que a nosaltres ens neguen) d'ésser molt republicans; però ells no en fan ús d'aquest dret, no poden fer-ne ús perquè creuen que la Solidaritat és de vidre i tenen por de trencar-la. I, llavors, la seva gent els fuig altre cop cap a Lerroux.

Així resulta que la Lliga, que necessitava una esquerra perquè la seva política pogués dur el nom de Solidaritat, se n'ha fet una que no pogués destorbar-la mai, composta d'homes que cada dia duguessin al darrere menys gent i que haguessin d'esperar les actes d'ells. Una esquerra catalanista era perillosa. Vet aquí perquè els catalanistes de l'esquerra no són altra cosa que dissidents.

Aquesta situació, que respon perfectament al pensament dels directors de la Lliga és la mateixa que va crear-se després de la mort d'En Robert. Allò també ho era, als seus començaments, una Solidaritat, i van convertir-la en un moviment conservador. Però, què va succeir? Que els demòcrates van formar un bloc, el qual va ésser i havia d'ésser necessàriament anticatalanista. Ara tindrem la segona edició d'aquella lluita. Els que haurien de constituir l'esquerra, perquè són més forts, més intel·ligents, i, sobretot, perquè porten dintre un veritable sentit autonomista i un pensament modern, estan lligats de mans i peus, i gran part de l'opinió (fins la dels liberals soli-

daris) els cau damunt de seguida que tracten d'oposar-se en qualsevol forma a la política conservadora de la Lliga. Els que constitueixen l'esquerra, amb plenitud de dret (segons la Lliga), són polítics vells, sense cap força positiva entre els demòcrates catalans.

Voldria equivocar-me; però veig venir el dia en què els demòcrates catalans, o almenys molts d'ells, cansats de la seva impotència dins de la Solidaritat, convençuts que no els queda més remei que fugir-ne, o seguir essent servidors de la política de la Lliga, en fugiran. I llavors, fatalment, inevitablement, més aviat o més tard, faran política anticatalanista.

Aquest és el resultat de l'acció que des de tant de temps ve desenrotllant la Lliga, acció molt hàbil per a fomentar els interessos del seu partit, però, en el fons, ben poc patriòtica, perquè en definitiva provocarà la formació d'un altre bloc democràtic i potser demagògic, i, per consegüent, provocarà noves lluites escandaloses i pertorbadores.

Veient així les coses, no puc tenir cap fe en l'èxit de la política del Centre. Si no ve un canvi molt radical, aquest portarà una vida anèmica o desapareixerà, tant si tu segueixes dirigint-lo com si no. Jo, com saps, n'estic cansat d'intervenir en la política activa, per moltes causes, i em preparo a ésser espectador i res més del que succeeixi. I per això mateix, perquè ja no sento cap apassionament, perquè el meu apartament data de molt temps (de molt abans d'ésser diputat), penso que veig més clara la situació. Si els catalanistes demòcrates segueixen com ara, es formarà un potent bloc radical anticatalanista. La Lliga recollirà novament gran part de la classe mitjana. Es repetiran les grans batalles electorals entre conservadors (catalanistes) i demòcrates (anticatalanistes), i l'esquerra catalanista es trobarà arraconada i inútil. La sola esperança que queda és que la Lliga, sofrint alguna terrible desfeta, posi enteniment, sacrifiqui l'amor propi i els interessos de partit (ja veus si és difícil), i es convenci que el més convenient és afavorir la creació d'una esquerra potent, i veritablement catalanista.

Si es volgués fer alguna cosa de seguida, i entre els liberals hi hagués homes d'acció podria acudir-se a un remei suprem. Dissoldre, sens misericòrdia per als vells, els actuals partits republicans solidaris de Catalunya, fent una crida patriòtica als liberals, tancant centres, dissolent Comitès, destruint

organitzacions, i fins oblidant els noms d'aquests partits; i crear-ne una sola d'agrupació, anomenada senzillament autonomista republicana, sense programa concret, només que amb un sentit liberal i autonomista. Però això, com tu saps millor que jo, és avui per avui, absolutament impossible.

ROVIRA I VIRGILI, Antoni, *Els polítics catalans*, Barcelona, Tipografia Occitània, 1929, p. 93-97. I en una edició de més fàcil accés de Jaume Carner: «En Suñol, polític», a CARNER, Jaume, *La democràcia nacionalista de Catalunya*, Barcelona, La Magrana - Diputació de Barcelona, 1984, p. 116-119.

Document núm. 5

Bases dels CNR i de la Unió Republicana de Barcelona, demanant la formació del partit republicà català (1 d'abril de 1909)

Reunió al CNR. El partit republicà català

Al Centre Nacionalista Republicà hi tingué lloc anit un acte d'importància per a la projectada unió de les forces republicanes de Catalunya. S'hi reuniren els representants de tots els CNR de Barcelona, per a discutir les Bases redactades per la ponència constituïda pels senyors don Santiago Gubern, don Victorí Bisbal i don Manel Mer i Güell. Com es recordarà, aquesta ponència fou nomenada en la darrera reunió en què es tractà de la qüestió de constituir una força única, ab totes les que a la nostra terra defensen les solucions autonomistes i republicanes.

La reunió d'anit evidencià la força que té el nacionalisme republicà a Barcelona, i la serena discussió de què foren objecte les bases, provà la simpatia i l'entusiasme ab que els nostres centres veuen la constitució i actuació d'una veritable esquerra, forta i potent.

Heus aquí les personalitats que assistiren a la reunió, ab les entitats oficialment representades:

CNR: senyor Gubern

CNR Districte sisè (Fiveller): senyor Bisbal

CNR S. Gervasi: senyor Mer i Güell

Sang Nova: senyor Oliva
CNR de Gracia: senyor Font
CNR S. Martí: senyor Casals
CNR Barceloneta: senyor Girvés
CNR S. Andreu: senyor Socas

Després de llegir-se el document que a la discussió dels reunits portava la ponència susdita, d'explicar-se i raonar-se degudament algun dels seus punts, fou aprovat per tots els presents. El document és aquest:

PONÈNCIA

El republicanisme a Espanya ha patit sempre d'un defecte substancial que ha inutilitzat tota la seva potència fins en els moments de major esplendor, coincidents, mes d'un cop, ab la desorientació i l'afebliment de les institucions monàrquiques: ha patit d'un extremat doctrinarisme incompatible ab la vida política moderna, que tendeix a adaptar-se a les necessitats de cada moment per avançar, pas a pas, en el camí de les reivindicacions ideals.

Per a salvar això i rectificar, decisivament, les funestes tradicions que han fet infecund l'entusiasme i els sacrificis de milions de republicans a Espanya, creuen els ponents que a Catalunya, si volem justificar la nostra nomenada de pràctics, hem d'anar a la formació d'un gros nucli republicà, «d'acció única», que sense programes tancats i minuciosos, ab sols coincidir en lo que ha d'ésser fonament de tota la nostra actuació en l'avenir, permeti moure'ns sense rigidesa, ab la ductilitat dels cossos vius.

Heus aquí l'ample marc dintre del qual deuria consagrar-se l'agermanament efectiu de les forces republicanes de Catalunya:

BASES

Primera. Els diferents matisos que avui presenta a Catalunya el republicanisme, deurien agrupar-se per a constituir un organisme únic, «encarregat de l'acció política total» a desenrotllar en lo futur pels republicans catalans.

Per a fer això no vindria obligat cap de ells a abandonar el seu peculiar punt de vista doctrinal, ni tan sols a dissoldre els seus centres polítics, des d'on podrien seguir rendint culte a llurs programes.

N'hi haurà prou que voluntària i expressament «deleguessin tota la seva força per a l'acció política» a aquest nou organisme; únic medi que sa tasca pogués devenir intensa i profitosa.

Segona. L'organització superior i única d'acció política estaria composta de la suma individual dels associats; es regiria per uns Estatuts apropiats a les seves funcions i alta finalitat i nomenaria els òrgans adequats per a la direcció de la mateixa.

Tercera. Els punts fonamentals de l'orientació política d'aquest nou organisme d'acció, i de coincidència entre tots els seus components, deurien ésser els següents: reconeixement del dret de Catalunya a la seva autonomia integral, política i administrativa; forma de govern republicana, dintre d'un règim democràtic; supremacia del poder civil i llac federatiu com a nexa d'unió ab les demés nacionalitats o regions espanyoles.

Aquesta és l'opinió dels subscrits ponents, exposada ab la més sincera lleialtat. Als nacionalistes republicans de tot Catalunya toca ara judicar-la, discutir-la i aprovar-la, millorant-la en lo possible.

Santiago Gubern
Manel Mer i Güell
Victorí Bisbal

Després d'això, per a realitzar els treballs preliminars i d'organització de la futura Assemblea magna en què deurà discutir-se la formació del partit republicà de Catalunya, es nomenarà una comissió, que la integraran un delegat de cada CNR, als quals presidirà don Santiago Gubern. En aquesta comissió actuarà de secretari el senyor Bisbal.

El Poble Català (1 abril 1909)

Bases de la Unió Republicana. El partido republicano catalán

Los acuerdos consistieron en las siguientes declaraciones redactadas por don Eusebio Corominas:

1.º Que se estima indispensable la unión en un solo partido de los distintos organismos republicanos de Cataluña.

2.º Conformes todos los republicanos en la defensa de las doctrinas democráticas, no creen indispensable la redacción de ningún programa que sintetice sus principios políticos.

3.º Afirman la necesidad de reorganizar el Estado español sobre la base de la autonomía integral de las regiones, componiendo un Estado republicano federativo.

4.º Consideran indispensable para la acción del partido republicano que se consagre especialmente al estudio y resolución del problema social. Declarados los derechos del ciudadano, cuya mayor garantía reside en la costumbre de ejercerlos concienzudamente, es deber del Estado y de los partidos procurar la mayor independencia económica de cada hombre hasta redimirle de las tiranías de la miseria y de la ignorancia, obstáculos insuperables para conseguir el imperio de la fraternidad humana. Y para esto afirman su empeño de crear escuelas para la difusión de la cultura popular, de votar leyes que organicen a los obreros en sindicatos de profesiones y oficios capaces de sustituir al capital en la realización de las obras del Estado, la región y el Municipio, obligando a todos los ciudadanos al cumplimiento estricto de las leyes organizadoras del trabajo en lo que se refiere a la duración de la jornada, al salario mínimo de los jornales, a la higiene de fábricas y talleres, a la asistencia facultativa y al retiro de los obreros.

5.º Afirmar también la necesidad de la supremacía del poder civil sobre todos los organismos del Estado.

6.º Finalmente, declaran los reunidos que siendo patente la conformidad de los republicanos de Cataluña en lo esencial de las anteriores afirmaciones, estiman llegada la oportunidad de convocar una asamblea de representantes de las distintas organizaciones republicanas de Cataluña con el objeto de someter a su deliberación y acuerdo la sanción de unas bases por virtud de

las cuales surja potente y viva una organización que responda a los comunes deseos de cuantos creen en la democracia, en la República, en la autonomía regional, en la federación republicana y en el progreso social.

El Diluvio (6 abril 1909)

Document núm. 6

Crida de l'Esquerra Catalana. Poble de Catalunya!

Posem a les teves mans el destí d'una **ESQUERRA CATALANA** nova que res té que veure amb cap altra ni en el conjunt d'ideals que defensa ni en els homes que hi figuren.

La seva fe és pels ideals que floreixen amb l'obra; és per les concrecions. No ve pas, com altres esquerres, a injectar-te a la sang turbulències abstractes de progrés que duen a dintre seu la negació; prefereix el seny ordenador i constructiu que dona als homes la dignitat que fa treure el pit enfora i porta al sacrifici primer que a la vergonya.

En la concreció dels seus principis, abans que tot, per sobre de tot, hi posa el fet de la Nació Catalana i el triomf de la seva democràcia, ordenada.

Accepta l'ideal ibèric; i llança al vent l'aspiració que es constitueixi una Lliga de Nacions lliures per la defensa mútua de les llibertats, per l'alliberació de les oprimides i perquè sigui un fet l'eficàcia del dret internacional, necessària per la seguretat de la interdependència estatal.

No aspira que triomfi solament la igualtat de dret per tot lo que l'home té d'igual, sinó, també, que triomfi la diversitat per tot lo que té de diferent, concedint privilegi a la intel·ligència i al treball.

Dintre els seus ideals, així com defensa els drets jurídics de l'home, defensa el principi de dret econòmic, senyal evident de democràcia.

Reconeix que fins ara les esquerres, no en l'excepció, sinó en el conjunt, havien sigut un aplegament de gent inferior dintre la vida normal, que duïen la turbulència del fracàs o l'instint dissolvent a dintre seu, devinguts

defensors dels ideals de progrés per ressentiments o per venjances, sense aspiracions concretes, convertint-los en realitat regressiva i llançant, amb la seva manifesta insinceritat, el partit que defensaven en el fang del descrèdit.

Per a la consecució dels seus propòsits, aquesta *ESQUERRA CATALANA* no negarà mai amb la simple negació, sinó afirmant. No n'hi ha pas prou en declarar incapacitats als altres, es precis demostrar una major suficiència; no n'hi ha pas prou en bescantar l'obra dels demés, contribuint a la desmoralització del poble i al descrèdit de les institucions, es precis fer obra més noble i positiva. Si s'enderroca ha d'ésser per la necessitat de construir o per haver ja construït, no per la sola voluptuositat de la destrucció.

I comprenent que el Municipi és l'arrel viva de l'arbre de la Nació, dedicarà especial activitat a aquest organisme, defensant sempre els ideals aparellats amb l'obra i així, sota la bandera de la Pàtria, aixecar-hi el triomf definitiu de la democràcia constructiva i de la llibertat de Catalunya.

EL CONSELL DIRECTIU DE L'ESQUERRA CATALANA.

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona - Arxiu Albert Bastardas i Sampere.

Document núm. 7

Carta en la qual Jaume Carner demana a Pere Coromines que deixi l'Ajuntament i repregui la seva carrera política

16 d'agost de 1909

Amic Corominas: [...] Crec que el liberalisme català està passant una fonda crisi que pot resoldre's en bé o desastrosament. La clau la tenen un grup d'homes, i de lo que aquests facin dependrà lo que en política té de passar durant uns anys a Catalunya.

Sense que jo senti el conservadorisme aburgosat, que l'esperit quiet i afanyós de pau d'en Sunyol li matisa el pensament, crec que té raó en el sentit general de la seva carta. El radicalisme a lo Alomar, i en el sentit del cantó* de joves a qui havem deixat la direcció d'El Poble, el considero fonamentalment infecund en l'actuació que ens toca fer a Catalunya.

Les nostres masses obreres no estan preparades en bloc per una política de realitat verament lliberal, per la qual tenim de comptar amb la burgesia, que té aquest sentiment de llibertat que tenim de fer actuar en nostre poble.

Però aquesta direcció qui la imposa? Jo crec que la base d'aquesta direcció deveu dur-la en Sunyol i vós. Jo vos ajudaria llealment però ara estic gastat, i en primer terme tindrieu d'anar-hi vosaltres.

* Amb el mot cantó —a la manera dels cantonalistes de la Primera República Espanyola— Carner, i altres dirigents de l'Esquerra Catalana, designaven els sectors joves més esquerrans que predominaven a la redacció d'*El Poble Català* i que tenien una certa influència també dins del CNR.

Jo escric a en Sunyol cridant-lo al compliment del seu deure. Li dic que deuria exposar en uns articles el seu pensament, per publicar-los els primers dies de reaparició de El Poble. Deuria acceptar la presidència del CN per a l'any que ve, amb un vicepresident que el descarregués de la feina diària.

I vós a la direcció de El Poble; amb mà de ferro per tenir a ratlla el cantó i desfer-lo a tota costa si es rebel·lés preparant-vos per ocupar un siti públic al Parlament o en altre puesto que millor convingués.

Així crec que molts seguirien perquè no tindrien altre remei. Si no es fa això, temo que vinguin dies tristos. Els conservadors s'aprofitaran en son benefici, i si davant d'ells no queda més que la radicalada verbalista i alguns diputats d'esquerra que facin paper de comparses en la comèdia política, per alguns anys el moviment verament lliberal de Catalunya quedarà esmorteït i infecund.

Jo aniré dijous d'aquesta setmana a Barcelona i seria bo que ens veiéssim. Sabeu és vostre amic. Jaume Carner.

Biblioteca de Catalunya: Fons Pere Coromines - Correspondència, caixa núm. 1, carpeta núm. 7; també a Pere COROMINES, *De la Solidaritat al catorze d'abril*, Barcelona, Curial, 1974, vol. II dels *Diaris i records de Pere Coromines*, p. 100-101, nota 19.

Document núm. 8

Manifest electoral de l'Esquerra Catalana per a les eleccions provincials del 24 d'octubre de 1909

Ciutadans:

El Govern d'en Maura, creient-se incommovible, després d'haver ofegat ab la repressió les convulsions que esclataren per tot Espanya, en uns moments en què el Parlament restava tancat, malgrat l'esdeveniment de transcendents successos exteriors que ressonaven sinistrament a la Península, i ab ocasió que la premsa i els ciutadans tots de la Ibèria no coneixien més pensament ni altra veu que la del Govern, convoca novament el cos electoral, per a què porti els seus representants a les Diputacions Provincials.

En plena anormalitat constitucional, ab part de la premsa suspesa, sense llibertat per a emetre el pensament en públiques reunions, ab l'amenaça constant de procediments coactius que per la forma com es desenrotllen i les circumstàncies que els rodegen, aclaparen a uns, entristeixen als més, i deixen llarga estola d'odis i de dols, vol en Maura que el poble expressi sa voluntat: lo qual equival a dir que desitja que no sia el ciutadà serenament sol·licitat per la propaganda d'ideals el qui, ab son lliure esforç, porti a les Corporacions provincials els seus mandataris, sinó que siguin els ressorts de govern exercits en un ambient de mort i ajudats pel caciquisme rediviu, els qui triomfin en la propera lluita.

Aquest desig de domini moral explica, ja que no justifica, la campanya que des de darrers del passat juliol, s'ha vingut fent contra associacions, cen-

tres, escoles i homes catalans que, com nosaltres, no han tingut la més petita participació, ni responsabilitat, en els successos luctuosos desenrotllats els últims dies d'aquell mes: això explica la reiteració ab què es pretén confondre el fet concret criminós, produït en el vaivé d'una revolta passatgera, ab la professió honrada d'ideals radicalment catalans i progressius; això explica el perfecte acord en què es troben a l'hora present, els antics conservadors històrics, i reaccionaris de nominació diferent, ab els nous conservadors despresos lentament, per evolució regressiva, del gran arbre de les llibertats catalanes. Tots ells tendeixen avui, ab fets irrecusables, a avantposar les conveniències dels governs representatius d'un sistema polític, contra el qual el nostre poble en massa es va aixecar, a la sobirana voluntat de Catalunya.

Doncs bé: davant de tots aquests fets, que jutjarà la Història, nosaltres proclamem impertorbables, més alt que mai, la nostra fe en el poble català, la nostra viva esperança en els seus destins civilitzadors dintre d'Espanya, la nostra inquebrantable fermesa en els ideals autonomistes, democràtics i republicans, que serenament propagats i definitivament triomfadors, faran desaparèixer de la nostra vida anacronismes que repugnen a l'home modern.

La personalitat catalana adornada dels atributs imprescriptibles de llibertat individual i col·lectiva, sense els quals els pobles s'aniquilen en lluites estèrils, constitueixen nostre excels amor; de la nostra fermesa en defensar-los, depèn que se'ns faci justícia, dintre i fora de casa, que s'eximeixi al nostre poble de quantes faltes, misèries i crims puguin imputar-se-li en moments de confusió o de desvari, perquè, ab la virtualitat de la nostra actuació, demostrarem que no n'és pas ell el responsable.

Si voleu, doncs, contribuir a aquesta obra ben catalana, ben democràtica, ben republicana, encaminada, ensems que a l'enfortiment intern, a que no us retrassin en la marxa ascendent dels pobles, deveu, sense temences, enfortits pel compliment del deure ciutadà, associar el vostre nom, el vostre esforç i en definitiva el vostre vot, a l'èxit de la nostra candidatura, que per la pròpia significació i pel valer dels que l'encarnen té de topar en els actuals moments ab tota l'oposició, i fins l'agressió, dels que temen una Catalunya mestressa de si mateixa i lliberalment orientada, perquè saben que l'esforç

de la nostra terra, repercutint en les altres regions germanes, posarà el finis a la tirania oligàrquica i al poder personal sobre dels quals, en bona part descansa, per desgràcia, la governació del Estat espanyol.

Eusebi Corominas, J. Lluhí Rissech, Miquel Vilà, Josep Garreta, Santiago Gubern, Eduard Micó, Esteve Gautellas, Antoni Marsà, Victori Bisbal, David Ferrer, Joseph Serrat, Isidro Motiñó, Isidro Ramoneda, Josep Sió, Pere Batlle.

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona - Arxiu Albert Bastardas i Sampere.

Document núm. 9

Negativa a una entesa electoral amb la Lliga Regionalista per a les eleccions municipals del 12 de desembre de 1909

Eleccions municipals. L'Esquerra Catalana. L'acord dels nacionalistes republicans

Com ja diguérem l'altre dia, reunits els representants del nacionalisme republicà barceloní en la seva casa pairal, després de breu exposició de motius, acordaren per unanimitat la conducta que devia seguir l'agrupació política que representaven en les vinents eleccions. Aquell acord, per motius que ja exposàvem, no pogué fer-se públic immediatament. Avui que les demés entitats de l'esquerra catalana ja han definit la seva actitud, per acord dels seus organismes directors, els motius que aconsellaven la cortès reserva de dit acord han desaparegut i fem públic el document. Diu així:

«Donar compte de la proposició de la Lliga Regionalista, feta en una reunió celebrada el dia 14 del corrent, als representants del CNR, de la Unió Republicana, del partit federal i del partit progressista, qual proposició consisteix: primer, en deixar lliures i oberts a la lluita electoral propera els districtes I, III, IX i X; segon, en repartir-se els districtes restants proporcionalment al resultat de l'elecció del 2 de maig; tercer, en senyalar els districtes atribuïts a la dreta (que podrien ésser el II i el IV), deixant que hi presenti candidatura en majoria per a què sigués votada per la Lliga i pels nuclis d'esquerra; quart, en atribuir altres districtes (que podrien ésser el V,

el VI i el VII) a l'esquerra catalana, per a presentar-hi candidatura pròpia, a fi que la votin els seus elements i els de la Lliga; i quint, en fer en un districte (el VIII) una candidatura composta d'un regionalista i un candidat de l'esquerra, tenint en compte el caràcter especial dels dos grups de població que integren dit districte;

Considerant

Primer, que la intel·ligència sol·licitada per la Lliga deuria referir-se i generalitzar-se, per a ésser lògica, a tots els districtes municipals, copant en el III i en el IV, ab lo qual dita intel·ligència degeneraria en partit solidari i en definitiva produiria la mort per asfíxia dels grups republicans patriòtics.

Segon, que és impossible esperar que votin junts els elements conservadors i els elements lliberals i republicans, forces notòriament heterogènies que no poden sumar-se, essent inevitable que una part dels conservadors votessin les candidatures de l'extrema dreta i que una part dels republicans votessin els radicals, rebent així una ferida greu i de mort la intel·ligència entaulada.

Tercer, que podrien aparèixer els radicals com a únics representants de l'actuació i dels ideals d'esquerra, tenint la seva força l'increment propi d'aqueixa representació viva i fecunda, i trobant-se rehabilitats i enfortits no sols per raó de les imprudents i temeràries persecucions portades iniquament a terme pel Govern d'en Maura, sinó també per raó de l'aliança dels republicans solidaris ab un partit de dreta.

Quart, que essent un fet provat públicament que l'esquerra va desplegant vitalitat i adquirint un major contingent d'adeptes des que fa efectiva una actuació pròpia i intensa, pot esperar una més gran creixença i una més decisiva influència dins l'estol constituït pels 70.000 republicans que tenen vot a Barcelona en quant persisteixi en una acció intangiblement republicana homogènia.

Quint, que la propera elecció ha de permetre que es coneguin la fesomia i la voluntat de Barcelona després dels últims aconeteixements, produint-se així un preciós i exacte valorímetre, i una útil i profitosa ensenyança, socialment indispensables per a l'orientació futura de la vida catalana.

Sisè, que estan vigents i vives les causes i les raons que tant el 2 de maig com el 24 d'octubre varen donar lloc, per acord unànim de dretes i esquer-

res, a lluites electorals en les quals aquestes forces han actuat ab separació i independència, essent notori avui que a les al·ludides raons i causes se n'hi han afegit de noves que imposen igualment la mateixa forma de actuació.

Setè, que la intel·ligència demanada per la Lliga Regionalista no produiria segurament els resultats que com a finalitat de ella se senyalen.

Vuitè, que com a conseqüència de les anteriors raons, cal declarar que de no lluitar ara l'esquerra catalana com ho feu el 2 de maig i el 24 d'octubre, podria l'extrema esquerra assolir una votació superior a les seves mateixes esperances, anul·lant així l'obra, avui forta i viva, del catalanisme lliberal i obrint un abim insondable entre les multituds democràtiques i republicanes i les aspiracions col·lectives i nacionals de Catalunya.

La Junta Directiva del Centre Nacionalista Republicà i els presidents de les Societats de districte que li estan adherides

Acorden: que no deuen acceptar l'expressada proposició de la Lliga Regionalista; que en les presents circumstàncies se fa més que mai necessària la presentació al cos electoral d'una candidatura que encarni els ideals de Llibertat i Pàtria; i que per a fer efectiu tot quant correspon a la candidatura que deu presentar-se, queda ratificat el poder i atorgat un vot de confiança a la Comissió Electoral constituïda en les dues eleccions darreres pel Nacionalisme Republicà».

L'acord de la Unió Republicana

Reunida dissabte al vespre la Junta Municipal d'Unió Republicana, de qual reconstitució donem compte en el lloc corresponent de la Informació política, i posada a discussió l'actitud a prendre en les vinents eleccions municipals, acordà per unanimitat:

No acceptar la intel·ligència electoral proposada per la Lliga Regionalista a les esquerres;

Afirmar categòricament la necessitat d'anar a les properes eleccions tal com se feu el 2 de maig i el 24 d'octubre d'aquest any; col·ligades les esquerres catalanes;

Procurar que aquestes esquerres prenguessin un acord col·lectiu respecte d'aquella proposició, i que la transmetessin col·lectivament a la Lliga;

Expressar el desig que sigui aviat un fet la unificació de l'esquerra catalana, donant-li una unitat d'organització i de direcció que faci fecunda la seva tasca per la llibertat i l'autonomia.

Reunió de les esquerres catalanes

Ahir, a les quatre de la tarda, varen reunir-se les representacions de les entitats d'esquerra catalana.

Canviades impressions i declarats els acords relatius a la proposició formulada per la Lliga Regionalista, els reunits demanaren hora a la Comissió d'Acció política d'aquesta darrera entitat, ab el fi d'expressar-li que les agrupacions d'esquerra, per raó dels acords ja presos, estimaven que no devien acceptar dita proposició, havent resolt presentar-se ara al cos electoral com ho feren ab motiu de les eleccions de 2 de maig i de 24 de octubre d'aquest any.

No hem de ponderar ara nosaltres la viva i intensa satisfacció que ens produeixen els acords i els treballs que deixem exposats.

Tenim fe en aquesta considerable i fecunda obra d'esquerra que reprèn ab més braó i empena que mai la feina patriòtica i democràtica inaugurada el 2 de maig i continuada el 24 d'octubre.

El nostre poble rebrà, segurament, ab viu entusiasme l'afirmació de la unitat d'actuació que novament ha fet l'Esquerra Catalana. Això respon, ab notòria eficàcia, a la visió clara i neta de l'actualitat política i a l'esforç necessari per a les conquestes de l'avenir.

Hi ha hagut unanimitat en els acords presos, i així es evident que els resultats correspondran a les justes esperances de la nostra democràcia en marxa.

El Poble Català (22 novembre 1909).

Document núm. 10

Propaganda electoral de la Unió Federal Nacionalista Republicana (1 d'abril de 1910)

Sr. D.

Distingit senyor:

Adjunt tenim el gust d'acompanyar la candidatura que presenta **la Unió Federal Nacionalista Republicana** per la circumscripció de Barcelona, en la present elecció de Diputats a Corts. No hem pas de dir-li lo que aquesta candidatura representa. En les presents circumstàncies ofereix a Barcelona la forta garantia d'una democràcia jove, conscient i ordenada, contra els sectarismes de l'extrema dreta i les estèrils convulsions que provoquen els propagandistes professionals de la revolta.

Com vostè ja sap, **la Unió Federal Nacionalista Republicana** aspira a conduir la nostra democràcia pels camins de les normes jurídiques, vers la conquesta de les alliberacions consignades en el seu programa. Res d'epilèptiques agitacions que s'oposen a la creixent prosperitat dels pobles; res tampoc d'aquell estagnament en el statu quo actual que provoca l'atonía del cos social i el porta gradualment a la feblesa i a la mort. Fugint per un igual de l'un extrem i de l'altre, **la Unió Federal Nacionalista Republicana** vol habitar el nostre poble a servir-se conscientment d'aquesta arma poderosa que són els drets polítics avui reconeguts, per a portar-lo a l'ordenada lluita d'una indefinida evolució progressiva; i els noms consignats en la adjunta candidatura son ferma penyora que

emprendrem resoltament el camí d'aquesta evolució, en lo que depengui de l'iniciativa parlamentaria, si l'esforç decidit dels ciutadans barcelonins fa que surtin triomfants de les urnes en la vinent jornada electoral.

Dos grans ideals, que són la roca viva de la consciència catalana, dos grans ideals que estan fosos en una sola aspiració indissoluble, caracteritzen aquesta candidatura: s'hi troba d'una banda una afirmació de catalanitat molt més categòrica i completa que la que poden oferir altres candidatures, eixides igualment a demanar els vots dels barcelonins en nom de Catalunya; hi ha d'altra banda una afirmació de llibertat clara i precisa, concretada en tota la sèrie de reformes contingudes en el programa de **la Unió Federal Nacionalista Republicana**, afirmació altrament positiva i fecunda que la vana fantasmagoria del verbalisme revolucionari, bo tan sols per a pertorbar el normal desenrotllament de la ciutat i portar el poble a estèrils sacrificis, semblant en el cor de la multitud vents de revolta i abandonant-la covardament quan ve l'hora que s'hi llança il·lusionada.

Per totes aquestes raons esperem que el seu patriotisme farà que voti per

D. Josep M. Vallès i Ribot

D. Lluís Zulueta i Escolano

D. Pere Corominas i Montaña

D. Carles M. Soldevila i Boixader

D. Josep Tarruella Albareda

candidats de **la Unió Federal Nacionalista Republicana**.

Votar per ells és votar per Catalunya i per la Llibertat: és votar també contra els reaccionaris de tota mena i contra els agitadors professionals que tant de mal han fet a la ciutat nostra.

Barcelona 1 d'abril de 1910.

Jaume Carner, Eusebi Corominas, Laureà Miró, Ildefons Suñol, Miquel Laporta, Joaquim Lluhi i Rissech, Emili Junoy, Juli Marial, Santiago Gubern, Albert Bastardas, Francesc Layret, Ramon Roig i Armengol, Joan Álvarez i Conrad Roure.

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona - Arxiu Albert Bastardas i Sampere.

Document núm. 11

Bases Constitutives de la Unió Federal Nacionalista Republicana. **Aprovades en les Assamblees dels tres partits celebrades a** **Barcelona el 24 d'abril**

BASE I

Els partits que formen actualment l'Esquerra catalana aproven aquestes Bases i constitueixen una sola corporació política ab el nom d'Unió Federal Nacionalista Republicana. La Unió se proposa treballar pel reconeixement de la nacionalitat catalana ab tot el contingut de poders constitucionals que atribuïa en Pi i Margall a l'Estat regional en lo polític, en lo econòmic i en lo administratiu, ab facultat de resoldre tot lo que pertoca a la garantia i a la defensa de la llibertat i de l'ordre, al judici i fallo de qüestions entre Municipis, a la legislació civil i de procediments, a la legislació penal per a tots els delictes no qualificats de federals, a l'organització dels tribunals i a la imposició i cobro dels tributs.

BASE II

Essent ideal de la nova corporació la Unió federativa dins de l'Estat espanyol, condemna expressament tota aspiració separatista. La Unió, sense renunciar a la integritat del seu ideal, cooperarà en forma que exclouïxi tota acusació d'exclusivisme, a les aspiracions nacionalistes i a qualsevol altra tendència a la Constitució federal que hagin sorgit o en lo futur sorgeixin en les regions d'Espanya. Com aspiració ideal la Unió treballarà avui per la Federació Espanyola, demà per la Ibérica.

BASE III

Com a constitució interior de Catalunya la Unió federal defensarà la més ampla autonomia dels organismes locals en el seu règim tributari, administratiu i polític. Serà aspiració d'ella reformar la distribució territorial de l'Administració fins a fer coincidir tant com sigui possible les seves divisions ab cada una de les comarques naturals catalanes.

BASE IV

La Unió serà republicana i demòcrata i com a tal incorpora al seu programa els ideals de la democràcia republicana espanyola. No per ésser les úniques reformes que es proposa realitzar, sinó perquè en els presents instants prenen lloc preeminent en el camp de les conquestes polítiques, declara especialment que treballarà per a resoldre jurídicament les relacions entre l'Estat i l'Església sobre la base de sosteniment del culte pels seus adeptes i de plena sobirania del Poder civil, i en el sentit d'absoluta llibertat i igualtat per a totes les creences i per tant ab la secularització del matrimoni, del registre i del cementiri; que procurarà la reforma de les lleis processals en el sentit de reservar únicament als tribunals de guerra el judici dels delictes militars comesos pels militars, i que informarà la seva política tributaria en un ideal de justícia social distributiva, oposat al present règim d'impostos personals, al objecte de contribuir en l'ordre constituït al moviment metòdic de socialització de la riquesa emprés pels pobles occidentals d'Europa.

BASE V

La Unió proclama la seva aspiració a que sigui suprimida per tota mena de delictes la pena de mort. Qualsevuga que sigui la solució que es doni a l'organització militar, aquesta corporació aspira a la perfecta obligació de tots els ciutadans a la defensa del territori en cas de guerra, i, en quant a les milícies en temps de pau, tot lo que no sigui el voluntariat aspira a resoldre-ho en un règim d'igualtat de debers i de supressió de redempcions a metàl·lic. En l'ordre de la cultura declara qüestió prèvia la d'acabar ab l'analfabetisme, creu que l'Estat ha d'assegurar un mínim de cultura, que la nacionalitat i el municipi han d'organitzar i sostenir els centres d'instrucció

primària i universitària i que els ideals de l'escola cívica, sota la sobirania del Poder civil, han de respondre al principi de llibertat i d'igualtat per a totes les creences. La Unió federal, continuant la obra social den Pi i Margall, incorpora al seu credo el contingut d'aspiracions proletàries que hagin arribat a concretar-se en fórmules jurídiques, com ara la creació d'institucions públiques protectores del treballador, reforma de les lleis civils per la humanització del contracte de treball, assegurança de les classes proletàries en quan als accidents, malalties, vellesa i paro forçós, així com també la reforma de la Llei d'associació per a garantir l'estabilitat de les Societats obreres.

BASE VI

La Unió Federal Nacionalista Republicana estendrà la seva organització per tot Catalunya al territori de la qual se limitarà la seva integritat orgànica. Tant en la política local com en la política general d'Espanya, la Unió federal estarà en constant relació ab els demás partits i se col·ligarà ab cada un d'ells per campanyes i finalitats concretes, a l'objecte de treballar a favor de qualsevol de les reformes que integren el seu programa, entenent-se que no pactarà mai unions permanents ni confondrà ab la dels altres la seva organització i interior jerarquia, més que en el cas de total compenetració dels respectius programes.

BASE VII (TRANSITÒRIA)

Després d'aprovaes aquestes bases pels organismes polítics que es refundeixin en la nova corporació seran considerades com a pacte d'unió. Cada un dels tres partits nomenarà immediatament cinc representants que constituïran un Consell provisional encarregat d'organitzar l'Assemblea general limitada a acordar la forma en què els partits actuals es refundiran en la Unió, i l'organització que aquesta hagi de tenir. Fins a la constitució definitiva de les entitats directores creades per l'Assemblea els susdits delegats prendran la representació del seu partit en tots els actes que es considerin d'immediata acció comú.

Barcelona 1 d'abril de 1910

Josep M. Vallès i Ribot.- Eusebi Corominas.- Jaume Carner.- Laureà Miró.- Ildefons Suñol.- Miquel Laporta.- Joaquim Lluhi i Rissech.- Emili Junoy.- Juli Marial.- Santiago Gubern.- Albert Bastardas.- Ramon Roig i Armengol.- Conrad Roure.- Joan Álvarez.- Pere Corominas.

«Annex» d'*El Poble Català*, Barcelona, Impremta de la Vda. J. Cunill (4 abril 1910).

Bibliografia i fonts consultades

Arxius consultats

- *** Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona.
- *** Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.
- *** Biblioteca i Arxiu de l'Ateneu Barcelonès.
- *** Biblioteca de Catalunya.
- *** Govern Civil (Arxiu del Registre d'Associacions).

Prensa consultada (entre parèntesi indiquem els anys consultats):

La Campana de Gracia (1909-1910); *Cu-Cut!* (1905-1910); *El Diluvio* (1909-1910); *L'Esquella de la Torratxa* (1909-1910); *La Forja* (1910); *El Poble Català* (1904-1911); *El Progreso* (1909-1910); *El Progreso Ilustrado* (1909-1910); *La Publicidad* (1904-1910); *La Rebeldía* (1909-1910); *La Veu de Catalunya* (1909-1910).

Bibliografia

- Actuació de la UFNH a les vinents eleccions municipals*. Barcelona: Imp. Artur Suárez, 1911.
- ALBERTÍ, Santiago. *El republicanisme català i la restauració monàrquica (1875-1923)*. Barcelona: Albertí, 1972.

- ALOMAR, Gabriel. *Catalanisme socialista. Conferència organitzada per l'Ateneu Enciclopèdic Popular i donada en el Teatre Principal el dia 18 de desembre de 1910 per en Gabriel Alomar*. Barcelona: Antoni López, 1910.
- *Negacions i afirmacions del catalanisme. Conferència donada per en Gabriel Alomar en el Teatre «Circo Barcelonés» el dia 4 de desembre de 1910, i organitzada pel setmanari polític La Campana de Gracia*. Barcelona: Antoni López, 1910.
- *Obres completes*. Palma de Mallorca: Moll, 2000. Vol. 2: *El futurisme. Articles d'El Poble Català (1904-1906)* i vol. 3: *Sportula. Articles d'«El Poble Català» (1907-1908)*.
- ÁLVAREZ JUNCO, José. *El Emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista*. Madrid: Alianza, 1990.
- AMETLLA, Claudi. *Memòries polítiques, 1890-1917*. Barcelona: Pòrtic, 1963.
- BALCELLS, Albert (curador). *El pensament polític català. Del segle XVIII a mitjan segle XX*. Barcelona: Edicions 62, 1988.
- BALCELLS, Albert. *Història del nacionalisme català. Dels orígens al nostre temps*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Departament de la Presidència, 1992.
- BALCELLS, Albert; CULLA, Joan B.; MIR, Conxita. *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1982.
- BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: Proa, 1996.
- BLADÉ I DESUMVILA, Artur. *Antoni Rovira i Virgili i el seu temps*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1984.
- BOSCH, M. Àngels. *Pous i Pagès. Vida i obra*. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 1997.
- CACHO VIU, Vicente. *El nacionalismo catalán como factor de modernización*. Barcelona-Madrid: Quaderns Crema - Publicaciones de la Residencia de Estudiantes, 1998.
- CALVET, Agustí («Gaziell»). *Memòries. Història d'un destí (1893-1914). Tots els camins duen a Roma*. Barcelona: Aedos, 1967.

- CAMBÓ, Francesc. *Memòries (1876-1936)*. Barcelona: Alpha, 1981.
- *Catalunya i la Solidaritat. Conferència donada al Teatre Principal el dia 26 de maig de 1910*. Barcelona: Estampa Fills D. Casanovas, 1910.
- CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Història de la Solidaritat Catalana*. Barcelona: Destino, 1970.
- CARNER, Jaume. *La democràcia nacionalista de Catalunya*. Barcelona: La Magrana -Diputació de Barcelona, 1984.
- *Orientacions polítiques y socials del Centre Nacionalista Republicà, discurs pronunciat per Don Jaume Carner la vetlla del 26 de janer de 1907, en la sessió inaugural d'aquesta entitat*. Barcelona: Societat Cooperativa Obrera - Impremta Comunal, 1907.
- CASTELLANOS, Jordi. «Aspectes de les relacions entre intel·lectuals i anarquistes a la Catalunya del segle XIX (A propòsit de Pere Coromines)», *Els Marges*, núm. 6 (1976).
- COLOMINES, Agustí. *El catalanisme i l'Estat. La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- CONNELLY ULLMAN, Joan. *La Semana Trágica. Estudio sobre las causas socioeconómicas del anticlericalismo en España (1898-1912)*. Barcelona: Ariel, 1972.
- COROMINAS, Pedro. *Obra completa en castellano*. Madrid: Gredos, 1975.
- COROMINES, Pere. *Apologia de Barcelona i altres escrits*. Barcelona: La Magrana - Diputació de Barcelona, 1989.
- *De la Solidaritat al 14 d'Abril*. Barcelona: Curial, 1974. Vol. II dels *Diaris i records de Pere Coromines*.
- *Obres completes*. Barcelona: Selecta, 1972.
- CUCURULL, Fèlix. *Panoràmica del nacionalisme català*. París: Edicions Catalanes de París, 1975-1976. 6 vols.
- CULLA, Joan B. *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*. Barcelona: Curial, 1986.
- CULLA, Joan B.; DUARTE, Àngel. *La premsa republicana*. Barcelona: Diputació de Barcelona - Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1990.

- DD. AA. «El catalanisme conservador». Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, *Quaderns del Cercle*, núm. 12 (1996).
- «El catalanisme d'esquerres». Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, *Quaderns del Cercle*, núm. 13 (1997).
- DUARTE, Àngel. *El republicanisme català a la fi del segle XIX*. Vic: Eumo, 1987.
- *Història del republicanisme a Catalunya*. Lleida-Vic: Pagès-Eumo, 2004.
- *Pere Coromines: del republicanisme als cercles llibertaris (1888-1896)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- «Republicanos y nacionalismo. El impacto del catalanismo en la cultura política republicana». *Historia Contemporánea*, núm. 10 (1993).
- DUARTE, Àngel; GABRIEL, Pere (eds.). «El republicanismo español», *Ayer*, núm. 39. Madrid: Marcial Pons, 2000.
- FERRÉ, Xavier. *De la nació cultural a la nació política. La ideologia nacional d'Antoni Rovira i Virgili*. Catarroja: Afers, 2005.
- *Per l'autodeterminació. Evolució ideològica i política d'Antoni Rovira i Virgili*. Tarragona: Arola, 2004.
- FRANCÉS, José María. *Memorias de un cero a la izquierda*. Mèxic: Olimpo, 1962.
- GABRIEL, Pere. *El catalanisme i la cultura federal. Història i política del republicanisme popular a Catalunya el segle XIX*. Reus: Fundació Josep Recasens, 2007.
- «Espacio urbano y articulación política popular en Barcelona, 1890-1920». A: GARCÍA DELGADO, José Luis (ed.). *Las ciudades en la modernización de España. Los decenios interseculares*. Madrid: Siglo XXI, 1992.
- GARRIGA I MASSÓ, Joan. *Memòries d'un liberal catalanista (1871-1939)*. Barcelona: Edicions 62, 1987.
- GONZÁLEZ CASANOVA, José Antonio. *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*. Barcelona: Curial, 1974.
- GOULA, Eulàlia. *El Centre Nacionalista Republicà de Barcelona (1907-1910)*. Tesina de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1975.
- HURTADO, Amadeu. *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps (1894-1936)*. Barcelona: Ariel, 1969. 2 vols.
- IZQUIERDO, Santiago. *Panoràmica de l'esquerra nacional (1868-2006)*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2010.

- *Pere Coromines (1870-1939)*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2009.
- *Pere Coromines*. Catarroja: Afers, 2001.
- *República i autonomia. El difícil arrelament del catalanisme d'esquerres, 1904-1931*. Catarroja: Afers, 2006.
- IZQUIERDO, Santiago; RUBÍ, Gemma (coord.). *Els orígens del republicanisme nacionalista. El Centre Nacionalista Republicà a Catalunya (1906-1910)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Centre d'Història Contemporània de Catalunya, 2009.
- IZQUIERDO, Santiago; RUBÍ, Gemma. «El Centre Nacionalista Republicà (1906-1910) i el catalanisme d'esquerres». *Cercles*, núm. 11 (gener 2008).
- JUTGLAR, Antoni. «Federalismo, catalanismo, izquierdismo y cultura: una aproximación a Pere Coromines». A: IGLESIAS, M.ª Carmen; MOYA, Carlos; RODRÍGUEZ ZÚÑIGA, Luis. *Homenaje a José Antonio Maravall*. Madrid: CIS, 1985.
- KELLY, James R. *Les eleccions municipals i parlamentàries als districtes de Barcelona, 1910-1923*. Tesina de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1980.
- LERROUX, Alejandro. *Mis memorias*. Madrid: Afrodisio Aguado, 1963.
- LLADONOSA, Manuel. *Catalanisme i moviment obrer: el CADCI entre 1903 i 1923*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- MARFANY, Joan Lluís. *Aspectes del modernisme*. Barcelona: Curial, 1990.
- *La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis*. Barcelona: Empúries, 1996.
- MIR, Conxita (comp.). *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*. Lleida: El Fil d'Ariadna, 1989.
- MOLAS, Isidre (ed.). *Diccionari dels partits polítics de Catalunya. Segle XX*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000.
- *Les arrels teòriques de les esquerres catalanes*. Barcelona: Edicions 62, 2001.
- *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*. Barcelona: Edicions 62, 1972. 2 vols.
- NAVARRO, Emilio. *Historia crítica de los hombres del republicanismo catalán en la última década (1905-1914)*. Barcelona: Ortega y Artís, 1915.

- NOGUER I COMET, Ramon. *Al llarg de la meua vida*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- OLLÉ, M.; RENOM, M.; TRIBÓ, G. «Límits i contradiccions dels republicans autonomistes (1909-1914)». A: *Revolució i socialisme*. Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya, 1989.
- PABÓN, Jesús. *Cambó, 1876-1947*. Barcelona: Alpha, 1999.
- PÉREZ BASTARDAS, Alfred. *Els republicans nacionalistes i el catalanisme polític: Albert Bastardas i Sampere (1871-1944). Una biografia política*. Barcelona: Edicions 62, 1987. 2 vols.
- *L'Ajuntament de Barcelona a primers de segle (1904-1909). Albert Bastardas i Sampere, primer alcalde popular*. Barcelona: Edicions 62, 1980.
- PIQUERAS, José. A.; CHUST, Manuel (comps.). *Republicanos y repúblicas en España*. Madrid: Siglo XXI, 1996.
- POBLET, Josep Maria. *Jaume Carner. Polític, jurisconsult, industrial i ministre de Finances de la Segona República*. Barcelona: Dopesa, 1977.
- POUS I PAGÈS, Josep. *Pere Corominas i el seu temps*. Barcelona: Edicions 62, 1969.
- PUIG I CADAFAALCH, Josep. *Memòries*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.
- PUJADAS, Xavier. *Marcel·lí Domingo i el marcel·linisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- RIQUER, Borja de. *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme, 1898-1904*. Barcelona: Edicions 62, 1977.
- «El procés d'autenticació de la vida política a la Catalunya contemporània». Pròleg a: RUBÍ, Gemma. *Entre el vot i la recomanació. Partits, mobilització electoral i canvi polític a Manresa (1899-1923)*. Manresa: Fundació Caixa de Manresa - Angle Editorial, 1995.
- «Los límites de la modernización política. El caso de Barcelona, 1890-1923». A: GARCÍA DELGADO, José Luis (ed.). *Las ciudades en la modernización de España. Los decenios interseculares*. Madrid: Siglo XXI, 1992.
- ROCA, Teresa. *La Unión Federal Nacionalista Republicana o el fracaso de una política*. Tesina de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1973.

- ROMERO MAURA, Joaquín. *La «Rosa de Fuego». El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909*. Madrid: Alianza, 1989.
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *El nacionalismo catalán. Su aspecto político. Los hechos, las ideas y los hombres*. Barcelona: Minerva, 1917.
- *Els polítics catalans*. Barcelona: Tipografia Occitània, 1929.
- *Resum d'història del catalanisme*. Barcelona: La Magrana - Diputació de Barcelona, 1983.
- «Nacionalitat i proletariat. Sessió inaugural del curs 1913-1914 de la Joventut Nacionalista Federal Republicana». Barcelona, s.e., 1913.
- RUBÍ, Gemma; ESPINET, Francesc (eds). *Solidaritat Catalana i Espanya (1905-1909)*. Barcelona: Base, 2008.
- RUIZ MANJÓN, Octavio. *El Partido Republicano Radical, 1908-1936*. Madrid: Tebas, 1976.
- SALOMÓN, M.ª Pilar. «Republicanismo e identidad nacional española: la República como ideal integrador y salvífico de la nación». A: FORCADELL, Carlos; SALOMÓN, M.ª Pilar; SAZ, Ismael (eds.). *Discursos de España en el siglo XX*. València-Saragossa: Publicacions de la Universitat de València - Institución «Fernando el Católico», 2009.
- SALVADOR, Eugènia (coord.). *Les eleccions legislatives i municipals a Barcelona, 1810-1986. Context polític i resultats electorals*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona - Fundació Jaume Bofill, 1989.
- SOBREQUÉS, Jaume (ed.). *Antoni Rovira i Virgili. Notes obreres*. Barcelona: La Magrana, 1986.
- SOLDEVILA, Carles. *Del llum de gas al llum elèctric. Memòries d'infància i joventut*. Barcelona: Aedos, 1951.
- SUÁREZ CORTINA, Manuel. *El gorro frigio. Liberalismo, democracia y republicanismo en la Restauración*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2000.
- TARDÀ I COMA, Jordi. *Republicans i catalanistes al Baix Llobregat a principi del segle XX. Modernització dels comportaments polítics i socials (1900-1923)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- TERMES, Josep. *(Nou) Resum d'història del catalanisme*. Barcelona: Base, 2009.

- *Història del catalanisme fins al 1923*. Barcelona: Pòrtic, 2000.
- TERMES, Josep; COLOMINES, Agustí. *Patriotes i resistents. Història del primer catalanisme*. Barcelona: Base, 2003.
- TOWNSON, Nigel (ed.). *El republicanismo en España (1830-1977)*. Madrid: Alianza, 1994.
- TUSELL, Sílvia. *Los nacionalistas republicanos de 1904 a 1914. (Centre Nacionalista Republicà y Unió Federal Nacionalista Republicana)*. Tesina de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1984.
- UCELAY-DA CAL, Enric. *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, 2003.
- *La Catalunya populista. Imatge, política i cultura en l'etapa republicana (1931-1939)*. Barcelona: La Magrana, 1982.
- «L'«Esquerra Nacionalista» catalana, 1900-1931: unes reflexions», a DD.AA. *Catalanisme. Història, política i cultura*. Barcelona: L'Avenç, 1986.
- UNIÓ FEDERAL NACIONALISTA REPUBLICANA. *Bases constitucionals de la UFNR. Reglament de l'Assemblea Nacional. Conclusions aprovades de les ponències. Acció de la joventut. Bases d'Organització de la Junta Municipal de Barcelona. Assemblea Municipal de Barcelona. Reglament de la mateixa*. Barcelona: Tip. L'Avenç, Massó, Casas i Cia., 1912.
- VILLARES, Ramón; MORENO LUZÓN, Javier. *Restauración y Dictadura*. Barcelona-Madrid: Crítica - Marcial Pons, 2009. Vol. VII: *Historia de España*, dirigida per Josep Fontana i Ramón Villares.
- XAMMAR, Eugeni. *Seixanta anys d'anar pel món*. Barcelona: Quaderns Crema, 1991.

Índex onomàstic

A

- ABADAL I CALDERÓ, Raimon d':
37, 39, 43, 44, 45
- AGUILAR, Màrius: 48, 115
- AGULLÓ, Ferran: 137
- AINAUD DE LASARTE, Josep Maria:
38, 44
- ALAMÁN, Francisco: 164
- ALBERT, Salvador: 202
- ALBERTÍ, Santiago: 66, 73, 92, 277
- ALBÓ, Ramon: 39, 43
- ALEGRET, Jaume: 205, 206
- ALFONS XII: 40
- ALFONS XIII: 11, 25, 35, 36, 37
- ALOMAR I VILALLONGA, Gabriel:
96, 98, 104, 105, 125, 189,
190, 261, 278
- ÁLVAREZ, Joan: 177, 183, 272, 276
- ÁLVAREZ JUNCO, José: 109, 110,
142, 278
- AMETLLA, Claudi: 46, 47, 48, 66,
77, 92, 112, 114, 122, 123,
124, 125, 128, 129, 131, 140,
158, 186, 208, 278
- ANGUERA, Pere: 123
- «APA»: vegeu ELIAS, Feliu
- ARAGAY, Jaume: 61
- ARTOLA, Miguel: 88
- AVILÉS FARRÉ, Juan: 140
- BADIA I MATAMALA, Antoni: 124,
130
- BALCELLS, Albert: 16, 38, 44, 202,
203, 206, 278
- BANÚS, Joan: 61
- BARÓ, Josep Miquel: 145
- BASTARDAS I SAMPERE, Albert: 27,
28, 74, 75, 101, 104, 149, 156,
157, 174, 177, 182, 183, 186,
207, 260, 265, 272, 276, 282

B

BATLLE, Pere: 265
 BELARMINO, Robert Francesc
 Ròmul: 239
 BENET, Josep: 108, 137
 BERGA, Jaume: 61
 BERGASA, Francisco: 140
 BERNADES, Vicenç: 48
 BISBAL I RIDAURA, Victori: 89, 94,
 103, 178, 253, 255, 265
 BLADÉ I DESUMVILA, Artur: 278
 BOGUÑÀ, Josep: 39
 BOLADERES I ROMÀ, Guillem: 39
 «BONAFULLA, Leopoldo»: vegeu
 ESTEVE, Joan Baptista
 BORONAT, Josep: 61
 BOSCH, M.ª Àngels: 278
 BRISSA, José: 142
 BUEN Y DEL COS, Odón de: 31,
 164
 BUESO, Adolfo: 109

C

CABALLÉ I GOYENECHE, Joan: 198,
 203
 CACHO VIU, Vicente: 278
 CALVET, Agustí: 278
 CALVET I PINTÓ, Eduard: 85, 164
 CAMBÓ I BATLLE, Francesc: 17, 26,
 29, 31, 35, 39, 42, 43, 44, 45,

46, 50, 51, 53, 55, 66, 76, 84,
 86, 93, 105, 194, 201, 209,
 279, 282, 284

CAMPS I ARBOIX, Joaquim de: 23,
 30, 73, 92, 180, 279

CAMPS I D'OLZINELLES, Carles de:
 25

CAMPS, marquès de: vegeu CAMPS I
 D'OLZINELLES, Carles de

CANALEJAS Y MÉNDEZ, José: 71,
 141, 191

CAPDEVILA, Jacint: 61

CARNER I ROMEU, Jaume: 9, 32,
 35, 36, 37, 39, 41, 43, 44, 45,
 46, 48, 54, 55, 56, 61, 62, 63,
 64, 66, 68, 74, 79, 80, 83, 85,
 86, 96, 100, 102, 122, 123,
 124, 125, 126, 130, 133, 143,
 149, 152, 155, 156, 157, 169,
 176, 177, 181, 184, 185, 186,
 198, 203, 206, 207, 229, 249,
 252, 261, 272, 276, 279, 282

CASALS, Pere: 254

CASAÑAS I PAGÈS, Salvador: 139

CASAS, Francesc: 61

CASAS-CARBÓ, Joaquim: 36, 46,
 48, 61

CASASSAS, Jordi: 23

CASTELLANOS, Jordi: 49, 151, 279

CASTELLFLORITE, marquesa de: 113

CHUST, Manuel: 282

CIMBALI, Enrico: 244

CLEMENTE, Ramon: 145

COCA, J.: 106

COLL I PUJOL, Joan: 104
 COLOMINES, Agustí: 23, 279, 284
 COMAPOSADA, José: 118, 121, 124, 130
 COMILLAS, marquès de: vegeu LÓPEZ I BRU, Claudi
 COMILLAS, marquesa de: vegeu LÓPEZ I BRU, Isabel
 COMPANYS I JOVER, Lluís: 156
 CONNELLY ULLMAN, Joan: 108, 109, 119, 129, 133, 135, 136, 279
 COROMINAS I CORNELL, Eusebi: 31, 149, 156, 177, 183, 186, 207, 256, 265, 272, 276
 COROMINES, Joan: 151
 COROMINES I MONTANYA, Pere: 8, 9, 11, 13, 34, 47, 66, 71, 76, 79, 80, 97, 98, 107, 108, 118, 119, 120, 127, 129, 132, 133, 135, 136, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 179, 180, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 214, 215, 216, 217, 261, 262, 272, 276, 279, 280, 281, 282
 CRESPO AZORÍN, Evaristo: 137, 141, 155

CRUELLS I SALLARÈS, Jaume: 198, 202
 CUCURULL, Fèlix: 279
 CULLA, Joan B.: 16, 50, 105, 142, 194, 197, 201, 202, 203, 206, 278, 279
 CUSSÓ I AMAT, Vicenç: 164

D

DOMÈNECH I MONTANER, Lluís: 16, 36, 37, 42, 43, 45, 46, 48, 49
 DOMINGO I SANJUAN, Marcel·lí: 282
 DUARTE, Àngel: 151, 152, 153, 186, 188, 279, 280
 DURAN I BAS, Manuel: 152
 DURAN I VENTOSA, Lluís: 17, 35, 44, 84

E

ELIAS, Feliu: 48
 ESPINET, Francesc: 23, 26, 32, 283
 ESTAPÉ, Santiago: 198
 ESTELRICH I ARTIGUES, Joan: 98
 ESTEVE, Joan Baptista: 121

F

FABRA I POCH, Pompeu: 48
 FABRA I RIBAS, Antoni: 118, 123,
 124, 125, 126, 130, 131, 132,
 134, 143
 FERRÉ, Xavier: 65, 280
 FERRER, Joaquim: 74
 FERRER I GUÀRDIA, Francesc: 140,
 141, 143, 146, 201
 FERRER I VALLÈS, David: 164, 265
 FIGUEROA Y TORRES, Álvaro de:
 111
 FIVELLER, Joan: 42, 43, 55, 81, 253
 FOLCH I TORRES, Joaquim: 48
 FOLGUERA I DURAN, Manuel: 117
 FONT: 254
 FORCADA I MONÉS, Joaquim: 94,
 103
 FORCADELL, Carlos: 283
 FORNER, Salvador: 71
 FRANCÉS, José María: 280

GARRETA I CASALS, Josep: 94, 103,
 164, 265
 GARRIGA I MASSÓ, Joan: 280
 GAUTELLAS, Esteve: 265
 «GAZIEL»: vegeu CALVET, Agustí
 GINER DE LOS RÍOS, Hermenegil-
 do: 27, 101
 GIRALT I VERDAGUER, Joaquim: 39,
 41, 43, 46
 GIRVÉS: 254
 GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo: 23
 GONZÁLEZ CASANOVA, José Anto-
 nio: 31, 84, 112, 177, 280
 GOULA, Eulàlia: 47, 48, 55, 188,
 280
 GRIERA, Fèlix: 61
 GUBERN I FÀBREGAS, Santiago: 48,
 61, 80, 83, 89, 95, 100, 107,
 156, 157, 164, 177, 181, 186,
 253, 255, 265, 272, 276
 GÜELL I BACIGALUPI, Eusebi: 111
 GÜELL I LÓPEZ, Joan Antoni: 111

G

GABANCHO, Patrícia: 137
 GABRIEL, Pere: 26, 88, 95, 280
 GARCÍA DEL CORRAL, Ildefonso:
 164
 GARCÍA DELGADO, José Luis: 280,
 282

H

HERREROS, Tomàs: 118
 HOYO, Eugeni del: 145
 HUGUET, Just: 164
 HURTADO, Amadeu: 25, 32, 68,
 95, 97, 109, 114, 117, 120,
 121, 122, 123, 126, 128, 131,

132, 135, 140, 145, 155, 185,
210, 211, 280

I

IGLESIAS, Emiliano: 106
IGLESIAS, M.ª Carmen: 281
IGLÉSIAS I PUJADAS, Ignasi: 48, 94,
103
ISAMAT, Lluís: 150
IZQUIERDO, Santiago: 47, 48, 55,
58, 62, 65, 84, 88, 280, 281

J

JUNCOSA I SABATER, Nicolau: 94,
103
JUNOY I GELABERT, Emili: 90, 95,
156, 176, 177, 183, 186, 272,
276
JUTGLAR, Antoni: 281

K

KELLY, James R.: 281

L

LA CIERVA Y PEÑAFIEL, Juan de:
126, 127, 137, 141, 143
LA PARRA, Emilio: 109
LAPORTA, Miquel: 177, 182, 272,
276
LAYRET I FOIX, Francesc: 27, 74, 84,
95, 96, 99, 106, 156, 177, 182,
184, 186, 190, 198, 207, 272
LERROUX GARCÍA, Alejandro: 16,
17, 18, 19, 27, 28, 29, 31, 49,
54, 76, 78, 98, 99, 100, 102,
104, 110, 121, 142, 153, 157,
185, 187, 188, 191, 194, 197,
198, 201, 209, 250, 278, 281
LINARES, Arsenio: 113
LLADONOSA, Manuel: 281
LLARI I ARENY, Josep: 126, 130,
133, 198, 203
LLOYD GEORGE, David: 157, 187
LLUHÍ I RISSECH, Joaquim: 35, 44,
46, 48, 52, 54, 58, 59, 61, 62,
73, 74, 78, 81, 82, 83, 84, 85,
86, 91, 92, 93, 94, 95, 100,
103, 111, 149, 155, 156, 157,
164, 169, 170, 177, 179, 181,
184, 185, 186, 188, 194, 207,
265, 272, 276
LÓPEZ, Antoni: 135
LÓPEZ I BRU, Claudi: 111
LÓPEZ I BRU, Isabel: 113
LUCAS, Víctor: 164

M

MACIÀ I LLUSSÀ, Francesc: 30, 32, 202

MALET, Antoni: 145

MANZANO, Francisco: 61

MARAGALL I GORINA, Joan: 54, 108, 137, 153, 155

MARAVALL, José Antonio: 281

MARFANY, Joan Lluís: 197, 281

MARIA CRISTINA D'HABSBURG: 15

MARIAL I TEY, Juli: 164, 177, 182, 207, 272, 276

MARÍN, Dolors: 118

MARISTANY, Pere G.: 16

MARSÀ, Antoni: 265

MARSÀ I TORN, Enric: 94, 103

MARTÍ I JULIÀ, Domènec: 46

MARTÍN, Josep Lluís: 148

MARTÍNEZ, Andreu: 61

MARTÍNEZ I FIOI, David: 108

MAS, Francesc: 61

MAS, Josep Maria: 39

MASSÓ I TORRENTS, Jaume: 48

MAURA I MONTANER, Antoni: 30, 33, 34, 35, 36, 39, 41, 42, 43, 72, 83, 84, 85, 86, 102, 109, 111, 113, 117, 118, 120, 137, 140, 145, 149, 263, 268

MAYNER, Ramon: 198, 203

MAYNÉS I GASPAR, Enric: 178

MER I GÜELL, Manel: 89, 94, 95, 103, 178, 253, 255

MICÓ, Eduard: 265

MIR, Conxita: 16, 202, 203, 206, 278, 281

MIRANDA, Francisco: 118

MIRÓ I TREPAT, Laureà: 122, 126, 130, 131, 133, 149, 177, 183, 184, 198, 202, 272, 276

MOLAS, Isidre: 36, 49, 65, 67, 104, 281

MOLES I ORMELLA, Joan: 198, 202

MOLINER, Antonio: 108, 109, 112, 118, 140, 142

MONEGAL I NOGUÉS, Salvador T.: 94, 103

MONTAÑA, Francesc: 164

MONTERO RÍOS, Eugenio: 25

MONTOLIU, Cebrià de: 96

MORALES LEZCANO, Víctor: 112

MORET I PRENDERGAST, Segismundo: 72, 141

MORETA, Ignasi: 137

MOTIÑÓ, Isidre: 265

MOYA, Carlos: 281

MUMBRÚ I AYMERICH, Joaquim: 94, 103

N

NAVARRO, Emilio: 184, 281

NIN I PÉREZ, Andreu: 48

NOGUER I COMET, Ramon: 60, 68,
96, 111, 112, 115, 129, 139,
178, 282

NOUGUÉS I SUBIRÀ, Julià: 28, 198

NUBIOLA, Josep: 39

O

OLIVA: 254

OLIVAR BERTRAND, Rafael: 54

OLLÉ, M.: 282

ORS I ROVIRA, Eugeni d': 48, 284

OSSORIO Y GALLARDO, Ángel: 113,
116, 117, 120, 141, 144

P

PABÓN, Jesús: 282

PEIG, Amadeu: 178

PELLA I FORGAS, Josep: 39

PÉREZ-BASTARDAS, Alfred: 27, 28,
62, 65, 73, 74, 75, 101, 104,
139, 177, 183, 191, 282

PERIS, Ignasi: 39

PI I MARGALL, Francesc: 16, 75,
80, 177, 181, 188, 216, 273,
275

PICH, Josep: 108

PIJOAN, Joan: 39, 41, 43, 46

PINILLA I FORNELL, Jesús: 84

PIQUERAS, José A.: 282

PLA I DENIEL, Narcís: 39, 43

PLA I CASADEVALL, Josep: 26, 39,
51, 53, 55

PLANAS, Marià: 61

POBLET, Josep Maria: 61, 62, 176,
206, 282

«POL»: vegeu AGULLÓ, Ferran

POLAVIEJA, Camilo G. de: 17

POMÉS, Jordi: 142

PONS, Alexandre: 39

POUS I PAGÈS, Josep: 48, 52, 79, 95,
113, 127, 129, 141, 142, 158,
188, 208, 209, 210, 278, 282

PRAT DE LA RIBA I SARRÀ, Enric:
17, 30, 35, 37, 38, 43, 44, 45,
46, 50, 54, 66, 76, 137, 150,
152, 187, 194, 213, 284

PUIG I CADAFAALCH, Josep: 35, 46,
120, 282

PUIGPIQUÉ, Francesc: 150

PUJADAS, Xavier: 282

PUJOL, Enric: 278

R

RAGUER, Hilari: 137

RAMONEDA, Isidre: 265

RAMONEDA I HOLDER, Alfred: 94,
103

RENOM, Mercè: 282

RIBERA I ROVIRA, Ignasi: 47

RICART, Emili: 164

RIQUER, Borja de: 32, 36, 37, 41,
 148, 282
 RIU I PERIQUET, Emili: 32
 RIUS I RIUS, Manuel: 68, 69, 164
 RIUS I TAULET, Francesc de P.: 68
 ROBERT, marquès de: vegeu RO-
 BERT I SURIS, Robert
 ROBERT I SURIS, Robert: 33
 ROBERT I YARZÁBAL, Bartomeu:
 16, 250
 ROCA, Teresa: 53, 190, 282
 ROCA I ROCA, Josep: 25, 28, 31,
 94, 103
 RODÉS I BALDRICH, Felip: 32, 61,
 85, 145, 198, 202
 RODON, Francesc: 46, 47
 RODRÍGUEZ ROMERO, José: 118
 RODRÍGUEZ ZÚÑIGA, Luis: 281
 ROSENT, Josep: 39
 ROIG, Josep: 61
 ROIG, Manuel: 61
 ROIG I ARMENGOL, Ramon: 75,
 94, 103, 150, 177, 182, 272,
 276
 ROIG I ROVIRA, Bonaventura: 94,
 103
 ROIG ROSICH, Josep Maria: 30
 ROMANONES, comte de: vegeu
 FIGUEROA Y TORRES, Álvaro de
 ROMERO MAURA, Joaquín: 109,
 110, 112, 118, 283
 ROURE I BOFILL, Conrad: 94, 103,
 164, 177, 182, 186, 272, 276
 ROVIRA I ROIG, Pere: 94, 103

ROVIRA I VIRGILI, Antoni: 30, 31,
 46, 47, 48, 50, 53, 64, 65, 66,
 67, 71, 75, 76, 77, 86, 96,
 112, 123, 124, 176, 186, 188,
 190, 207, 209, 210, 216, 252,
 278, 280, 283
 RUBÍ, Gemma: 23, 26, 32, 47, 58,
 62, 84, 88, 117, 281, 282, 283
 RUIZ, Diego: 48
 RUIZ MANJÓN, Octavio: 283
 RUSIÑOL, Albert: 16, 37, 44, 45

S

SABATER, Jordi: 278
 SALA, Pere: 207
 SALAS I ANTON, Joan: 153
 SALMERÓN Y ALONSO, Nicolás: 26,
 27, 28, 31
 SALOMÓN, M.ª Pilar: 283
 SALVADOR, Eugènia: 103, 104, 163,
 164, 202, 283
 SALVATELLA I GIBERT, Joaquim: 75,
 125, 126, 149, 157, 181, 195,
 198, 202
 SANLLEHY, Domènec Joan: 154
 SANTESMASES, Josep: 48
 SANTIAGO, Luis de: 119, 141
 SANTOLÀRIA, Francesc: 23
 SARDÀ, Joan: 178
 SAYÓS, Antoni: 178
 SAZ, Ismael: 283

SCHAFF, Philip: 238
 SERIÑÀ, Joan: 61
 SERRA, Felicià: 39
 SERRALLONGA, Joan: 112
 SERRAT, Josep: 265
 SILVELA Y DE LA VIELLEUZE, Francisco: 17
 SIÓ, Josep: 265
 SOBREQUÉS, Jaume: 13, 112, 283
 SOCAS: 254
 SOLÀ, Pere: 140
 SOLDEVILA, Carles: 48, 283
 SOLDEVILA I BOIXADER, Carles M.: 198, 199, 203, 272
 SOSTRES I REY, Joaquim: 150
 SUÁREZ: 239
 SUÁREZ CORTINA, Manuel: 109, 283
 SUÁREZ INCLÁN, Félix: 141
 SUÑOL I PLA, Antoni: 61, 149
 SUNYOL I CASANOVAS, Ildefons: 9, 32, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 55, 61, 64, 67, 77, 83, 84, 85, 100, 152, 153, 155, 156, 157, 159, 169, 177, 179, 181, 185, 186, 249, 252, 261, 272, 276

T

TARDÀ I COMA, Jordi: 283
 TARRUELLA I ALBAREDA, Josep: 61, 198, 199, 203, 272

TAULER I PALOMERAS, Joan: 94, 103
 TERMES, Josep: 99, 283, 284
 TORRAS I SAMPOL, Josep: 32, 83, 85, 198
 TORRES I PLANAS, Sebastià: 16
 TOWNSON, Nigel: 95, 284
 TRIBÓ, Gemma: 282
 TUSELL, Javier: 163
 TUSELL, Sílvia: 47, 73, 186, 284

U

UCELAY-DA CAL, Enric: 50, 90, 189, 215, 284
 ULLED, Josep: 194
 UNAMUNO Y JUGO, Miguel de: 54

V

VALLÈS I RIBOT, Josep Maria: 46, 75, 88, 106, 120, 122, 123, 125, 126, 131, 157, 176, 177, 181, 182, 184, 186, 188, 190, 198, 199, 203, 207, 272, 276
 VARELA ORTEGA, José: 78, 163
 VENTOSA I CALVELL, Joan: 37, 46, 47, 48, 96
 VILÀ, Miquel: 265

VILLALOBOS MORENO, Miquel:
118
VIÑAS, Alfred: 178

W

WEYLER I NICOLAU, Valeriano: 141

X

XAMMAR, Eugeni: 48, 284

Z

ZULUETA I ESCOLANO, Lluís de: 54,
155, 198, 199, 202, 203, 204,
205, 207, 272
ZULUETA I GOMIS, Josep: 198, 202

AQUESTA OBRA S'HA ACABAT D'IMPRIMIR
A L'OBRADOR DE SA DE LITOGRAFIA A
BADALONA EL DIA 20 DE JULIOL DE 2010

Col·lecció D'AHIR PER AVUI

1. **Martí MARÍN I CORBERA**, *Catalanisme, clientelisme i franquisme. Josep Maria de Porcioles*
2. **Ramon ARNABAT MATA**, «Visca la Pepa». *Les reformes econòmiques del Trienni Liberal (1820-1823)*
3. **Soledad BENGOCHEA ECHAONDO**, *Reacció en temps de canvis: la patronal catalana davant la República (1931-1936)*
4. **Eduard PUIGVENTÓS LÓPEZ**, *Complot contra Companys. L'afar Rebertés i la trama catalanista per aconseguir la Generalitat durant la Guerra Civil*

El llibre que el lector té a les mans vol ser una aproximació al complex procés que va conduir a la formació, a Barcelona, de la Unió Federal Nacionalista Republicana l'abril de 1910 i al paper que hi va tenir Pere Coromines, esdevingut un dels principals líders del partit d'ençà de la seva fundació.

La UFNR era la continuadora del Centre Nacionalista Republicà, nascut el 1904 arran d'una escissió que es produí a l'interior de la conservadora Lliga Regionalista. Els escindits de la Lliga es postularen com els capdavaners d'un catalanisme que es reclama més

clarament nacionalista, obert i progressista que el regionalista. D'un catalanisme que té com una de les seves fites màximes treballar per la consecució de la República. Aquestes són les línies mestres del projecte polític nacionalista republicà que s'inicia el 1904, i que el 1910 experimentarà un important salt qualitatiu arran de la fundació de la UFNR, considerat el primer partit polític catalanista, progressista i republicà en la història política catalana. Partit de trajectòria breu, erràtica i contradictòria, si bé remarcable per diversos conceptes, sobretot tenint en compte que aquesta herència política serà recollida, el 1931, per Esquerra Republicana de Catalunya, el partit central de la vida política catalana entre 1931 i 1939.

La recerca vol resseguir la trajectòria del nacionalisme republicà entre els anys 1904 i 1910, tot inserint-la en el marc polític general català –i espanyol– i, en especial, en dos dels episodis centrals de la Catalunya de començaments del segle xx: Solidaritat Catalana i la Setmana Tràgica, que tindran una incidència directa en la gestació, desenvolupament i consolidació del projecte polític nacionalista republicà.

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HISTÒRICS
FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

ISBN: 978-84-9965-005-0

